Turgut Uyar

SONSUZ VE ÖBÜRÜ

BROY YAYINLARI : 2

Kapak Düzeni
FERİT ERKMAN

Kapak Fotoğrafı
ŞAHİN KAYGUN

birinci basım : ekim 1985

TURGUT UYAR

SONSUZ VE ÖBÜRÜ

Hazırlayan

TOMRİS UYAR
SEYYİT NEZİR

BROY
ŞİİR
YAYIN
MERKEZİ

TURGUT UYAR'IN KISACIK YAŞAM ÖYKÜSÜ

Turgut Uyar, 1927 yılında Ankara'da doğdu. Bursa Askeri Lisesi'ni (1940), Askeri Memurlar Okulu'nu (1947) bitirdi. Yirmi yaşındayken baba oldu. Ailesiyle birlikte gittiği Posof'ta, Terme'de, sonradan döndüğü Ankara'da subay olarak, ordudan ayrılınca da (1958) sivil görevlerde çalıştı. Kendi isteğiyle emekli olunca (1967), İstanbul'a yerleşti.

Turgut Uyar'ın 1966'da ayrıldığı ilk eşi Yezdan Şener'den, Semiramis Uyar, Şeyda Dikmen ve Tunga Uyar adında üç yetişkin çocuğu, 1968'de evlendiği Tomris Uyar'dan Turgut Uyar adlı bir oğlu var. Şair, 58 yaşında öldüğünde beş torun sahibiydi: Mehmet, Emre Sökmen, Alp, Ceren Dikmen, Turna Uyar.

Uyar'ın şiirleri ve şiir üstüne yazıları, Şimdilik, Kaynak, Varlık, Yeditepe, Pazar Postası, Dost, Değişim, Türk Dili *kurucuları arasında yer aldığı* Dönem' *de,* Papirüs *ve Yeni* Dergi'*de, son ürünleriyse yine, dönemin belli başlı dergilerinde yayımlandı.*

Eserleri:

Arz-ı Hal (1949)

Türkiyem (1952 - 1963)

Dünyanın En Güzel Arabistanı (1959)

Tütünler Islak (1962), (1963, Yeditepe Şiir Armağanı)

Her Pazartesi (1968)

Divan (1970)

Toplandılar (1974)

Kayayı Delen İncir (1982) Behçet Necatigil Şiir Ödülü

Bir Şiirden (1983 Şiirimiz üstüne yazılar)

Evrenin Yapısı (1975) Tomris Uyar'la birlikte Lucretius'dan yaptığı bu manzum çeviri, 1975 Türk Dil Kurumu Çeviri Ödülü'nü almıştır.

Uyar'ın ilk beş kitabı, Toplu Şiirler 1 *adıyla Karacan Yayınlarınca (1981),*

Toplu Şiirler'*i ise* Dün Yok mu? *adlı son kitabı da eklenerek Can Yayınlarınca 1984'te* Büyük Saat *adı altında yayımlanmış ve Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır.*

Tan ORAL

"Kan sızıyor bir halkın dinmeyen uğultusundan"
TURGUT UYAR

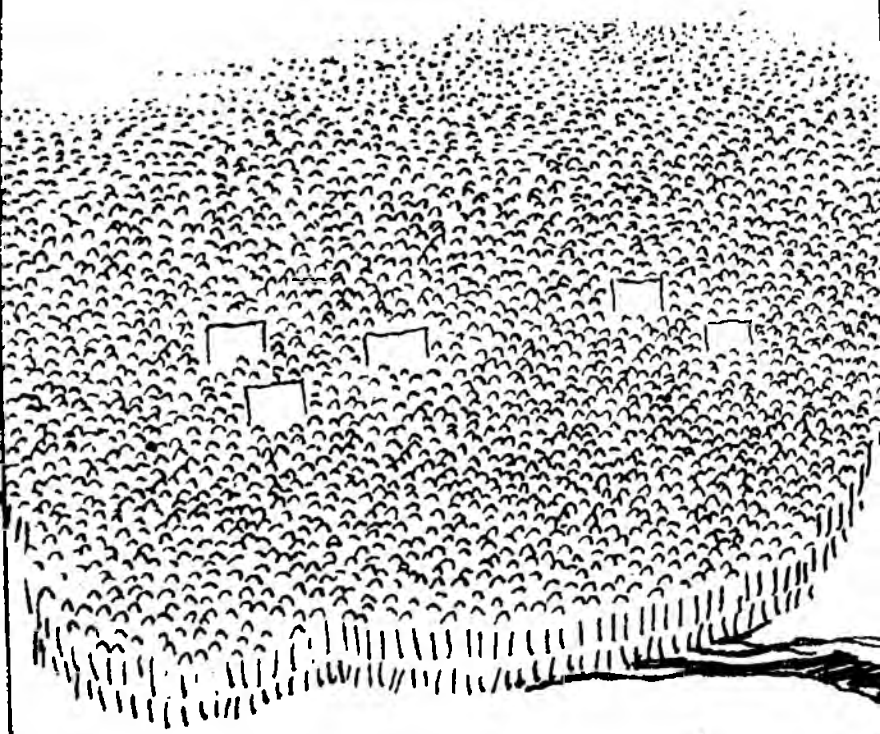

Şiirin amacı «bir şey»i gündeme getirmekse, aynı zamanda «o şey»i gündemden ayıklamaktır da.

Turgut Uyar şiirinin ana damarı öncelikle bu doğrultuda akmaktadır, bence. Anlaşılması güç olanı, kolay anlaşılana yakınlaştırması, şiirindeki özelliklerden biridir sadece. Dize bireşimlerindeki anlam katmanlarını öylesine üstüste getirir ki, bu yarı saydam dizilişi bir bir soyarak çekirdeğe ulaşmakta hiçbir güçlükle karşılaşmayız. Denebilir ki, en diplere inemeyen okurlar bile rahatlıkla tad alabilirler onun şiirinden.

Soluklu, soluklu oldugu kadar da görkemli bir şiirdir Turgut'un şiiri. Okuyanları, şaşırtıp sarsarak parçalara ayırmaz, tersine bütünleştirir, bir düzene sokar onları. Tek tek dizelere değil de, bir dizeler çokluğuna, hemen hemen bir dizeler kitlesine yerleştirir şiirsel tadı, şiirsel yükü.

Sözcükleri, söz dizimlerini, kısacası her türlü biçimsel görünüşü geri planda bıraktıran bir yaşam yoğunluğu, dünyasal bir denge, evrensel bir birikim vardır onun şiirinde.

Kimi zaman nesneleri sıralayarak, kemiksi bir fon yaratsa da, bunu, giderek soluk aldırıcı, yumuşak bir atmosfere dönüştürmesini bilir. Ardından da o her zamanki alaşım becerisiyle, insanı tam insan olduğu noktada yakalar ve nesne - insan birlikteliğini yaşamla örtüştürüverir.

Şiirini çeşitlendirirken, özentiye düşmemiştir hiçbir zaman. Ondaki değişiklikler, yaşamın başka başka kesimleriyle hesaplaşmak istemesinin doğal sonucudur. Çünkü yaşam her şeydir Turgut'un şiirinde. Bu yüzden de ne gelgeç akımlara ne de yapay ve zorlama modalara yüzverir.

Simgeler, allegoriler de sokulamaz onun şiirine.

İmgeleri özgün, yerinde ve dinlendiricidir.

Ve...

Türk şiirinin en seçkin, en usta şairlerinden biridir Turgut Uyar.

EDİP CANSEVER

TURGUT UYAR ŞİİRİ'NE GİRERKEN

TOMRİS UYAR

Turgut Uyar Şiiri'ni değerlendirenlerin, öteden beri birleştikleri en önemli nokta, Uyar'ın daha ilk şiirlerinde, şiir yaşamı süresince sık sık, inatla işleyeceği kimi izleklerin ipuçlarını verdiğidir. Gitgide yükselen, kendine telaşla değil sabırla bir yatak oyan, kollar salan ve sonunda şiirimizde kalın bir damar oluşturan bir çizgidir kurduğu.

Her başlangıçta kendini «bütün mümkünlerin kıyısında» bulur, o mümkünleri zorlamaktan geri kalmaz, el altındaki mümkünlere ise — günün gelgeç modalarına — hiç yüz vermez. Onun yıllar yılı çeşitli dergilere şiir üstüne yazdığı yazılara bir göz atarsanız, şiire bakışının, şiirin sorunlarını ele alışının pek değişmediğini görürsünüz. Çünkü şiirini *ne adına* ve *nasıl* yazacağını daha baştan kavramıştır. İnsan'ı, daha doğru bir deyişle belli bir çağda, belli bir toplumda yaşayan insan'ı, her durumda — hatasıyla sevabıyla — aklamaya; yargılamaya değil, hakkını çıkarmaya adanmış bir şiir yazacaktır, belki bir tek «uzun şiir.» Şiirde *hatalı içtenlik*'i, göze alma'yı sevmesi, *çıkmazın güzelliği*'ni överken *korkulu usta-*

lık üstüne kafa yorması boşuna değildir, durum-kotarıcı, iş-bitirici, sıradan, eli yüzü düzgün şiiri asla benimsemez. Şiirde acemiliği —acemi insanlığı— hoş karşılar da acemi şiiri bağışlamaz diyebiliriz.

Yaşam kadar zengin bir malzemenin peşindedir:

Bir dostu şöyle yazıyor:

«Turgut Uyar, ölümü unutan, yaşamın dışına süren, onu yok sayan şairlerden değildi. Ölümü yaşamın bir parçası olarak görüyordu. Şiirlerinde kaçmadı ölümden. Ne de umutsuzluktan. Ne de yenilmişlikten. Çünkü yaşamdan, umuttan, direnmeden kaçmadı. O gece şiirlerini okurken, bir kez daha gördüm ki, yaşamı, sevdasıyla, yalnızlığıyla, umuduyla, kırıklığıyla, varlığıyla ve yokluğuyla bir arada kucaklıyor. Yaşam parçalandığında umuda, umutsuzluğa; iyimserliğe, kötümserliğe; yengiye, yenilgiye; aşka ya da ölüme bölündüğünde gerçekliğini yitirecek... Biliyor bunu. Ve yaşamı ve dünyayı böyle algılıyordu.»

Neler olabilirdi böyle bir dünyanın yapıtaşları? Umutla umutsuzluk, mutlulukla mutsuzluk, öz ile biçim (!), slogancılık ile tarafsızlık arasına kıstırılmamış bir iç dünyanın malzemesi?

Öykülerini yüklenen Yekta'lar, deniz adamları, overlokçu İsmail, yıkılan bir kedi, zulmedenler ve zulme uğrayanlar, öldürenler ve ölenler, ayışığına bakanlar, fotoğraf çektirenler ve elbette adları belli yıllar, belli haziranlarla ağustoslar, belki perşembeler, pazartesiler, verimli ve verimsiz aşklar... İstiflemeye tutkun bir şiirdir onunki. Çünkü ancak bu tür somutlamalar aracılığıyla «tasarlanan» yaşamın, soyut yaşamın ayakları suya erebilecektir. Bu uğurda zaman zaman «kaba» olmayı bilinçle seçer, alışılagelen şairanelik yerine taze bir şiirselliği araştırmaya koyulur. Gelenekten de yararlanır sırasında ama ge-

leneğin kendisinden yararlanmasına izin vermez. Duyargalarını alabildiğine açarak gündeş dünyayı, çağı, bütün çalkantısıyla koyar şiirine Uyar: şarkı sözleri, teknolojik bulgular, çağın hastalıkları, çağın savaşları, gazete tirajları, sokakta kulağa çalınan rastgele bir konuşma, yalın olanın çapraşıklığı, çapraşık görünenin dümdüzlüğü. Gitgide imgelerden çok, kavramlara yer verir. Not almaktan, tarih düşmekten daha büyük tat duymaya başlar. (Turgut Uyar'a sorarsanız, *Dünyanın En Güzel Arabistanı*, şiirsel bir notlar dizisi, onu izleyen *Tütünler Islak* bir şiirler kitabıdır. Aynı şekilde, *Her Pazartesi*, yine şiirsel bir notlar dizisi, *Divan* bir şiirler kitabıdır. Bu saptama, *Toplandılar* ile *Kayayı Delen İncir* arasında da geçerlidir.)

Turgut Uyar'la on sekiz yıl hemen her gün şiir ve edebiyat konuşan biri olarak şunu söylemek isterim: o, uzun süren susma dönemlerinden korkmayan, hele şiirin ayağa düştüğü dönemlerde susmayı, köşesine çekilip yeni bir şiirin nasıl yaratılması gerektiğini düşünen, okurunca verimli sayılmamayı bile önemsemeyen bir şiir - yazıcısıdır. Daha da önemlisi, şiirimizde eşine çok az rastlanan şakacı bilgelerdendir. Ama bence en önemlisi, cinsellikle aşkı birbirinden hiç ayırmamasıdır baştan beri. Yazdığı alışılmadık aşk şiirlerinde «erkek»liğini, cinsel coşkusunu gizlemez yine de, «erkek bir ses»le yazılmayı ve okunmayı yadsır şiiri. Usul ve atak, hüzünlü ve savaşkandır. Bir başka dostun deyişiyle, *«Ölümünü düpedüz görmüş bir Japon mühendisi gibi, bilgiç ve babağışlayıcı/üzgün ve tenha»*dır.

«Onu hep hırçın olmayan, gevşek olmayan, kül yutmayan, ne yapmak istediğini çok iyi bilen ve çok iyi yapan, sessiz/hoşgörüsüz, sevecen/hoşgörülü, ciddi ve güzel, engin bir insan olarak düşüneceğim.» diyor aynı dost.

Ben de.

TÜRKİYEM'E
ÖNSÖZ

NURULLAH ATAÇ

Üç yıl mı oluyor? dört yıl mı? Ankara'nın ufacık *Kaynak* dergisi bir şiir yarışması açmıştı. Dergiyi çıkaran Dökmeci kardeşler beni de düşünmüşler, yargıcılar kurulunda, yani hakem heyetinde bulunmamı istediler. Güzelleri vardı gelen şiirler içinde. Olmaz olur mu? Türk şiirinin en verimli çağlarından birindeyiz şimdi, her yıl yeni yeni şairler getiriyor, o kadar ki hepsini öğrenemiyoruz. Okuduğum şiirlerden birini, *Arz-ı Hâl* adlısını beğenmiştim. Kimin olduğunu bilmiyordum, sonradan söylediler, Turgut Uyar'ınmış. Bu kitapta yok, onu size ben yazıvereyim:

ARZ-I HAL

Ben de günahkâr kullarındanım Allahım...
Bir «Kulhuvallahi» bilirim dualardan,
Bir de «Yarabbi şükür» demeyi doyunca.
Bir kere oruç tutmam ramazan boyunca,
Ama çekmediğim kalmadı sevdalardan.
Ben de günahkâr kullarındanım Allahım!. .

Benim gibi kulun çok dünyada, Allahım!
Eğer bilmiyorsan işte, haberin olsun.
Ekmek derdi, aşk derdi unutturdu seni.
İnsan hatırlamıyor dün ne yediğini.
Zaten yediğimiz ne ki hatırda dursun.
Benim gibi kulun çok dünyada, Allahım!

Yazdıklarıma sakın darılma Allahım!...
Meleklerin sana bunları söylemezler.
Artık, pek yarattığın gibi değil dünya
İnsanlar hem sabuna karıştı, hem suya;
Ne olursun, hoşuna gitmediyse eğer,
Yazdıklarıma sakın darılma Allahım!..

Sana bir şey soracağım, affet, Allahım!..
Beş vakit kızlar doluyor camilerine,
Beyaz yaşmaklı, beyaz tenli, masum kızlar...
Benim bir defa görüşte yüreğim sızlar;
Sen tutulmadın mı, içlerinden birine?
Sana bir şey soracağım, affet, Allahım!..

İşte insanlar bu minval üzre, Allahım!..
Kıt kanaat sere serpe yollar boyunca...
Sen, bizim için hâlâ o ezeli sırsın.
Sen de, bizi bilmiş olsan, başkalaşırsın...
Herkesin kederi, gailesi boyunca.
İşte insanlar bu minval üzre, Allahım!..

Bu şiire birincilik verilmesine çalıştım. Kurulda üç kişiydik, öteki üyeleri kandıramadım. Onlar başka bir şiiri beğenmişler. Onu övmek için firenkçe bir söz kullandılar. Nasıl diyorlardı?... «Composition» varmış o şiirde. Ben de firenkçeyi büsbütün bilmez değilim, ama türkçe konuşurken, türkçe yazılar okurken unutuyor muyum, nedir? bir türlü anlıyamıyorum. Bu yüzden olacak, o şiirin üstünlüğü neymiş, daha kavrıyamadım. Adı da firenkçeydi onun, güzelliğini belki onun için sezememişimdir. Neyse! o şiir birinci, Turgut Uyar'ın *Arz-ı Hâl*'i ikinci, Çetin Tezcan'ın *Akşam Üzeri Türküsü* de üçüncü oldu Turgut Uyar da, Çetin Tezcan da kendilerine güvenmekte haklı olduğumuzu gösterdiler. Adlarını ben ilk olarak o gün, karar günü, öğrendim.

Neden o kadar sevmiştim *Arz-ı Hâl* şiirini? Kusursuz bir şiir midir o? Değil, o günlerde de görmüştüm, şimdi de görüyorum, var kusurları, bir acemilik seziliyor. Ama yeni yetişen bir şair için acemilik kötü bir şey midir? Başkalarına uymayıp da kendi yolunu aradığını göstermez mi? O acemiliği için de sevdim Turgut Uyar'ın şiirini. Yalnız onun için mi? Acemilik, yeni yetişen bir şair için bir suç değildir, değildir ya, beğenilmesi için de yetmez. *Arz-ı Hâl*'de bence başka değerler de vardı. Bir kere bana Francis Jammes'ın ilk şiirlerini hatırlatıyordu. Bir saflık, bir «bönlük» havası içindeydi o şiir. Gerçek bir saflık, gerçek bir «bönlük» mü? Değil elbette. Bönlüğün gerçeği çekilir mi? Bakıyorsunuz şair bir «bönlük» takınıyor, ama gözleri gülüyor, şakadan olduğunu belli ediyor, aldatmıyor sizi. Akıllı bir adam olduğunu daha ilk sözünden seziyorsunuz.

Şairin öyle akıllı olması gerektir, şiir bir akıl işidir de onun için. Şair kendini duygularına bırakamaz, düşünerek, neye varacağını bilerek çalışır, ölçer, tartar da her mısraını öyle yazar. Turgut Uyar'ın o yapma «bönlük» altında bu erdemini sezdim de onun için sevdim şiirini.

Kendisini şimdiye kadar görmedim, ta uzaklarda, Terme'de yaşıyormuş. Şiiri ile ilk tanışışım böyle oldu. Sonra dergilerde çıkan şiirlerini okudum, tuttuğu yolda ilerliyor, sanatını günden güne geliştiriyordu. Ben de umutlu, ama telâşsız bekliyordum onun kendini bulmasını. Türlü şiirler yazıyordu: kiminde gene o yapma «bönlük» vardı, kiminde ondan silkiniyor, güzel bir ağır-başlılık gösteriyordu. Bu kitapta okuyacağınız şiirlerini yazıyordu.

Bir gün *Varlık*'ta bir şiirini okudum: *Uzak Kaderler İçin*. Ses değişivermişti, Turgut Uyar kendini artık aramıyordu, bulmuştu. O şiiri yazan adamın gönlünde büyük şiirin esmeğe başladığı anlaşılıyordu. Acemilikten büsbütün kurtulmuş muydu? Hayır. Bir kere Turgut Uyar'ın dili daha iyice arılaşamadı, şekil, bakıyorsunuz, birdenbire aksayıveriyor. Olsun, artık biliyorum ki Turgut Uyar günümüzün en iyi Türk şairlerinden biridir, genç şairlerimizin başta gelenlerini sayarken onu unutmağa kimsenin hakkı yoktur. Kitabım okurken buna siz de inanacaksınız. Başlayın, *Türkiyem* adlı şiirden başlayın, sonra söyleyin, bu şair sevdiğini övmek için güzel sözler, ahenkli mısralar bulmuyor mu? Yalnız o? *Türkiyem mi*? yalnız *Uzak Kaderler İçin* mi? Turgut Uyar'ın *Turna*'sı için, *Elâgözlü*'sü için yaktığı türküleri okuyun, sizin de bir *Turna*'nız, bir *Elâgözlü*'nüz vardır elbette, yahut, ben yaşta iseniz, eskiden olmuştur, bakın, o şiirler size o sevgiliyi daha yakından duyurmuyor mu? daha yakından hatırlatmıyor mu?

Bilmem yanılıyor muyum Turgut Uyar'ı iyi bir şair saymakla? Hiç sanmıyorum. Ne olursa olsun, onun için atıyorum zarımı. Övünerek söyliyeyim, şairler için attığım zar, şimdiye kadar çoğu iyi geldi, doğru seçtiğimi gösterdi. Turgut Uyar için de iyi geleceğinden hiç şüphe etmiyorum.

1952

O KORKAK GEYİK YAVRUSU BAYRAM ARİFESİ

FETHİ NACİ

Dünyanın En Güzel Arabistanı'nı okuduğum günlerde her önüme gelene bu mısraı söylüyordum!

O korkak geyik yavrusu bayram arefesi.

Son yılların şiirinde, sevgili için söylenmiş, böylesine güzel bir başka mısra hatırlamıyorum. Turgut Uyar'ın o şiirini daha önce görmemiştim:

Eski kışlalarda bu güz öğleleri
Duruma en aykırı oynak şarkılar
Sıcak çaylardan soğuk gazozlardan beklediğimiz

diye başlıyan *Bir Kantar Memuru İçin İncil* adlı şiirini. Bu güz öğlelerini çok iyi anladığım için Turgut Uyar'a hak veriyorum:

ben uraybaşkanı olunca buldum, şimdi yıkın diyorum, ilkin bu evleri, bu kötü, üstüste evleri yıkın, bu sokakları, bu eski harap kışlaları, bu dükkânları, bu duvarları; bu gökyüzlerini kurtaralım, yıkıyorlar.

O çok sevdiğim mısraı okuduğum bir doktor arkadaş, her görüşünde, «Yeni mısralar yok mu?» diyordu. Okuyordum.

Bu senin eski zaman gözlerin yalnız gibi ağaçlar gibi...
...Öksüzoğlan balıkları gibi kuytulara kaçıyorum...

Aylardır okuyorum *Dünyanın En Güzel Arabistanı*'nı; tükeneceğe benzemiyor o şiirler. Turgut Uyar'ın kitabından söz açmağa sevdiğim mısraları anarak başladım; kitabı tanıtmak bakımından yanlış bir davranış bu, biliyorum. Çünkü Turgut Uyar'da önemli olan mısradan çok bütün güzelliğidir; şiirin, bu şiirde söylenenlere uygun havasıdır. Bu da anlattıklarımın bir gereği olarak ortaya çıkıyor, bence: Turgut Uyar, son şiirlerinde, hikâye ile şiirin birbirine en yaklaştığı, ama şiirin hikâye katına düşmeden şiir olarak sürüp gittiği yerde, büyük bir ustalıkla şiirini söylüyor. Bir hikâyesi olan şiirler, son şiirleri. Sözü *Akçaburgazlı Yekta*'ya getireceğim. *Pazar Postası*'n-

da Orhan Kutlugil, *Dünyanın En Güzel Arabistanı* için yazdığı bir tanıtma yazısında, «... Sayıca az olan bu şiirlerde Uyar bir bakıma değişmeyen insani özü, eski çağların havasına olan bir çeşit özleyişi ve nihayet Anadolu'nun herhangi bir köşesinde yaşayan bir insanın mythique öyküsünü vermeğe çalışıyor. Ya da biz böyle anlıyoruz.» diyordu. Orhan Kutlugil, bana öyle geliyor ki, «Anadolu'nun herhangi bir köşesinde yaşayan bir insanın mythique öyküsü» sözünü ederken büsbütün yanılıyor. *Akçaburgazlı Yekta*'nın öyle Anadolu'yla falan bir ilişiği yok. *Akçaburgazlı Yekta*, bir teklif; topluma, evrene bir bakış. Şair, *Akçaburgazlı Yekta* aracılığıyle birtakım kuralları yıkarak, mutluluğa çıkan - ya da çıkacağını sandığı - birtakım kapıları zorlamak istiyor. *Akçaburgazlı Yekta* yalnız, tedirgin, topluma karışamıyan, kurulu düzenle bağdaşamıyan, değer yargılarının sahteliğini gören, «*bir şeyin bu kadar şey içinde gitgide küçüldüğünü yittiğini*» gören bir kişinin — ya da şairin — gönlünce yarattığı bir duygular dünyasının bir kişisi; mutluluğu, ilkel insanlar gibi, gündüz çalışıp gece sevişmekte bulan bir kişi. *Akçaburgazlı Yekta* da «iki kişilik sorunsuz toplum» ardında; buna cinsel sevi yoluyla varmak istiyor. Burada Turgut Uyar'ın evrene, insan ilişkilerine kendine özgü bir bakışı var; şiirini yenileştiren bence bu bakış.

Kitabın başındaki şiirlerden Turgut Uyar'ın *Akçaburgazlı Yekta*'ya nasıl ulaştığını çıkarmak mümkün gibi geliyor bana:

Biraz bıkkın bir parça kırık korkunç umutsuz ve sakin
Eve geliyorum seni buluyorum bir seviniyorum bir kızıyorum
Sonra biliyorsun

(Kaçak Yaşama Yergisi)

Meymenet Sokağı'mn tadını hep bilirim ama gidemem
Oturur dosya düzenlerim akşama kadar
Daracık boş zamanlarımda durup sokakları düşünürüm
Deniz kıyılarına inen ufak tefek sokakları
.....
Doha ellialtı dosya var düzenleyeceğim
Gökyüzünün kalkıp dudaklarıma bir değmesi var
Oysa kapılar var duvarlar var perdeler var

(Meymenet Sokağı'na Vardım)

Büyük şehirde yaşayan kişinin sıkıntısı, ekmek parası için sevmediği işlerle günlerini tüketmek gücemi Turgut Uyar'ı ya-

yavaş yavaş *Akçaburgazlı Yekta*'ya, yeni bir deyişe, mezmur diline, götürüyor. Şu şiirler *Akçaburgazlı Yekta*'nın hikâyesine giriş gibidir:

Benim yırtıcı kuşlara tutkum işte bundan ötürü
Yodırgamadan gökyüzüne aşka acıkmaya alışkın
(Üçyüzbin)

Ben yılmam taş çekerim çamur kararım ben
Senin de gürül gürül saçların var nasıl olsa.
(Denize Gidip Dönen)

Ekmek yiyelim tereyağı yiyelim çocuk büyütelim
Sen beraber yatacağımız yatakları hazırla
Sen bir onu yap yeter bak göreceksin
(Büyük Ev Ablukada)

Turgut Uyar'ın *Akçaburgazlı Yekta*'yı ortaya çıkarması şiirlerindeki yaşantının sonucu, diyorum, Akçaburgazlı Yekta, bir bakıma gerçeklerden bir kaçış; mutluluğu - bence - imkânsız düşlerde arama çabası. Bir bakıma Turgut Uyar'ın yaşamasını bütünleyen bir sığınak; Uyar'ın yaşamasındaki eksikliği, duygular ülkesinde bütünleyen bir sığınak. Turgut Uyar, tedirginliklerinden, umutsuzluklarından, bıkkınlıklarından bir dünya kuruyor, «*yerini bulup yaşamasına yerleştiriyor.*» *Dünyanın En Güzel Arabistanı* Turgut Uyar'ın kurduğu dünyaya verdiği addır. Bu dünyanın bir başka adı da *Geyikli Gece* olabilirdi. Ama Arabistan Turgut Uyar'ın demek istediklerini daha iyi anlatıyor, daha açık:

Adamlar kadınları alıp Arabistana götürürlerdi balkonlu evlere koyarlardı gündüz işlerinde güçlerinde onların evlerde beklediğini düşünüp hızlanırlardı onları kucaklarlardı çocuk yaptırırlardı onlara.
(Bir Kantar Memuru İçin İncil)

«*Yasağın aşkları zorladığı*» bu kurulu düzen içinde, Turgut Uyar'ın dünyası, ancak hazır değer yargılarına, törelere başkaldırmakla gerçekleşebilir. Şiirinde... Adile'nin söylediği gibi!

Artık töreler değil örneğim
Örneğim uçmak
Kendi kurduğum her şey beni mutlu ediyor
Umurumda değil başka hiçbir şey hiçbir şey

Bunlar da mutlu edemiyor Turgut Uyar'ın dünyasında yaşayanları. Çünkü cinsel sevinin bitivermesi var:

Süregeldikçe kutsal gibi
Kesildikçe kirli, utandırıcı
Ama utancından kaçmayı biliyorduk
Kutsal gibiliği üç gece dört gündüz kurtlar gibi bizi kovaladı
Sonunda öyle bulduk
Utandırıcılığı öbür insanlardan değildi.
Karşılaştırmadan değildi.
Birdenbire kendi boşluğundandı, gelip geçen avutuculuğundandı.
Beklemesi vardı.

Ama *Akçaburgazlı Yekta* şunları da söyler:

Ama dördüncü gecenin yalnız sabahında yine,
O, Gülbeyaz
Benim ilk aklıma gelendi.

Turgut Uyar, sürekli olarak bu temayı işler; döner dolaşır, buna gelir. Hep bir kadınla kurtulmak umudundadır. Bir yerde şöyle der:

Bir kadına tutulsaydı tutulabilseydi somut bir kadına Simun haç taşımanın günahını çekmeyecekti.

Turgut Uyar'da biçim kaygısı, söylemek istedikleriyle birlikte gidiyor. Bunun için Uyar'da çözülmüş bir biçim sorunu yok; her yeni şiir, yeni bir biçim sorunudur onun için. Hiçbir zaman alışılmış söyleyişlerin kolaylığına kapılarak önceki biçimlerin, kullanılmış olanakların tekrarına gitmiyor; her yeni şiirinde ham sözcükleri yonta yonta söylemek istediklerini bunlara uygun biçimle söylüyor. Bunun için şiirlerinin biçimlerinde bir mekanikleşme tehlikesi yok. Bir söyleyiş tutturup, bu söyleyişte ustalaşarak, bu ustalığın kolaylığına sığınmak yok. *Türkiyem*'de bu kolaylıklar pek boldu. *Türkiyem*'de Turgut Uyar hazır bir dili, hazır bir biçimi sürdürüyordu; *Dünyanın En Güzel Arabistanı*'nda şiirinin dilini de, biçimini de kendisi yaratıyor.

Akçaburgazlı Yekta'nın hikâyesini anlatırken kullandığı mezmur dili, bu hikâyelere çok uygun düşen, ağır, durgun bir dil; hikâyesi olan şiire uygun düşen bir dil. Ama bu dille ya-

zarken düzyazıya düşmek tehlikesi her zaman var. Şimdilik Uyar bu tehlikeden uzak görünüyor. Uyar'ın mezmur diliyle *Tevrat* arasında bir ilişki kurulabilir. Uyar, *Tevrat'taki* mezmurların edasından çok ustaca yararlanmış. Bu arada «sular, geyik» gibi kullanmaktan hoşlandığı birtakım görüntülerin *Tevrat*'tan çıktığı da söylenebilir. Sonra, örneğin *Mezmur 60*'daki şu sözlerin altına Davud'un yerine *Akçaburgazlı Yekta* da imza atabilir gibi geliyor:

Rüsvaylık yüreğimi kırdı; ve dertliyim;
Ve bir acıyan bekledim, fakat yoktu;
Teselli edenler de bekledim, fakat bulamadım.

Hatta Yekta'nın macerası ile Davud'un Hittî Uriya'nın karısına sahip olmak için yaptıkları, Tanrı'nın Davud'u cezalandırması. (*Tevrat*'tan): «Rab böyle diyor: ve senin gözlerinin önünde karılarını alıp komşuna vereceğim ve bu güneşin gözü önünde o senin karılarınla yatacak. Çünkü sen gizlice yaptın, fakat ben bu şeyi bütün İsrail'in karşısında ve güneşin karşısında yapacağım.» Turgut'un *Akçaburgazlı Yekta'nın Mahkeme Kararını Aldığında Söylediği Mezmurdur* ve *Toprak Çömlek Hikâyesi* adlı şiirlerindeki hikâye ile Davud'un hikâyesi arasında bir benzerlik bulunabilir, arasında bir ilinti de kurulabilir. Ama bunlar Turgut'un şiirinde ayrıntı olarak kalıyor bence. Çünkü Turgut, şiirde yenileşmenin sözcüklerle oynamakla değil evrene bakışla olacağını biliyor. Bunun için Uyar'ın şiirinin Cemal Süreya'nın tekrarlamaktan hoşlandığı «şiir geldi kelimeye dayandı» sözüyle, ya da İlhan Berk'ın «yeni şiir dili kurmak» üstüne ettiği sözlerle bir ilişiği yok. Adları birlikte anılan —hoş son zamanlarda İlhan'ın da, Cemal'in de adlarının pek anıldığı yok ya— bu üç şairin tutumu benzemez birbirine.

Turgut Uyar'ın tertemiz bir türkçeyle, arı duru bir dille yazdığını, bunu pek ustaca yaptığını da belirtmek gerek.

Bir eleştiri yapmak değil niyetim; Turgut Uyar'ın çok sevdiğim kitabı için okurken düşündüklerimi söylemek, o kadar. Bir de, bu kitabın üzerine gerilen sessizlik perdesini bir yanından aralamağa çalışmak; güçlü bir eserin boğuntuya getirilmesini önlemeğe çalışmak. Daha çok şiir üzerine yazıp çizen bunca arkadaş var; *Dünyanın En Güzel Arabistanı* için onlar niçin konuşmazlar, anlamıyorum. Bana gelince, değişik zamanlarda

değişik şairleri sevdim; şimdilerde en çok hangi şairi sevdiğimi sorsalar, «Turgut Uyar» derdim.

1959

TURGUT UYAR
İncelemesinden

HÜSEYİN CÖNTÜRK

KLİŞE - ÖZEL

«Metafizik dünyalar» bir yana, bütün bu dünyalara, birine ya da bir kaçına, her şairde rastlanır. Bu dünyalar klişeleşmiş, beylikleşmiş durumdadırlar.

Bence, şiire giren bir dünya bir ötekinden üstün sayılamaz. Başka bir deyişle, şairin şiirini «güzel» kılan şey şiirindeki dünyanın şu ya da bu cinsten oluşu değildir. Dünyalar kendi başlarına «estetik» değildirler (non-esthetic).

Klişeleşmiş bir dünya çabucak okuyucu bulur. Çünkü okuyanların da dünyaları çokluk klişeleşmiştir. Kolay okuyucu bulmak avantasına karşılık, klişe bir şiirin «iyi bir şiir» olması ihtimali azdır. Çünkü klişe bir teme kendinden özel bir şey katmak, onu güzel bir tarzda ortaya koymak o kadar kolay değildir. Klişe temleri işleyenler çokluk büyük şairlerin düşük seviyeli bir benzeri olmaktan ileriye geçemezler.

En az klişe olmaya aday dünyalar şairlerin yarattıkları «özel dünyalar»dır, «metafizik dünyalar»dır. Bir şairin özel bir dünyası olması onun için büyük bir avantadır. Çünkü bu, onun önce gelen şairlerden nisbeten bağımsız iş görmesine imkân verir. Bune karşılık, özel bir dünyanın okuyucu tarafından kavranılması, duyulması, yaşanması ihtimali zayıftır. Bu yüzden de dünyası *fazla* özel olan şairlerin çokluk okuyucusuz kaldıkları, sonuç olarak da «şairlik seviyesi»ne yükselemedikleri görülür.

UYAR'IN DÜNYASI

Uyar'ın *Arabistan*'dan önce yazdığı şiirler klişe dünyalarla doludur. Yalnızlığı yerme, mutsuzluktan yakınma, içinde ya-

şadığı çevreden gönenme, bugünden çok yarına belbağlama temleri gibi temlere sık sık rastlanır. Bunlar, bir kişiliği olmadığından, üzerlerinde durulmaya değmez. Ancak *Arabistan*'ladır ki Uyar üzerinde durulmaya değer dünyalar getiriyor. Bunların bir kısmı gerçi yine «klişe» dünyalardır. Ama bunları bize o kadar farklı bir düzen içinde sunuyor ki...

Şöyle de söylenebilir: *Arabistan* bize, kendine özgü «büyük bir dünya» getiriyor. «Tek» bir dünya. Onun içinde klişe dünyalar da var, olmayanlar da. Ama bunlar bizim dikkatimizi *teker teker* çekmekten çok, o büyük dünya içindeki yerlerile ilgilendiriyor. Bu dünyalar kendileri ile bitmiyorlar, daha öteye uzanıyorlar. Öyle olunca «klişelik» diye bir şey de söz konusu olamıyor artık.

DÜNYA VE DÜNYALAR

Bir şairin iyi bir şair olması için bize getirdiği dünyanın «büyük» olmasına, «tek» olmasına, «çelintisiz bir bütün teşkil etmesine»... ihtiyaç yoktur..

Örnek olarak Haşim ile Tarancı'yı alalım.

Haşim'de gördüğümüz dünya basit ve dar olan «tek» bir dünyadır. Kabaca söylenirse, «melâl»e indirgenebilir. Fazla dar olduğu için «yoğunluk» kazanması ihtimali artmıştır. Yoğunluk, şiir için iyi bir şeydir. Çünkü bu, şiiri düz yazıdan ayıran bir niteliktir. Ama Haşim'den daha öz şair olan bir kimse, aynı tek dar dünya içinde yazıyorken, onun verdiği yoğunluğu şiirlerine verebilir mi? Hiç sanmıyorum. Sadece aşk ve ayrılık şiiri yazıp da bir başarı seviyesine yükselememiş şairlerin sayısı az mıdır? O halde dünyanın tekliği, darlığı, yalnız başına, şiiri estetiksel bir yapıt yapmaya yetmiyor.

Tarancı'ya gelince, onda gördüğümüz dünya tek değildir, çokludur. Örneğin onda hem mutlu hem mutsuz olan dünyalar var. Hem yaşamı hem ölümü tutan dünyalar var. Daha başkaları da var. Hattâ bunlar zaman zaman biribirlerile çelintili durumlar, bağdaşmaz durumlar yaratıyorlar. Ama bu hale bakıp da Tarancı'yı kötülemeye kalkıyor muyuz? «Şair dün öyle duymuştu, bugün böyle» deyip bağdaşmazlıkları tabii görmek yolunu tutuyoruz. Hattâ karşımıza böyle bağdaşmaz durumlarla gelen bir şairin Tarancı gibi «samimi» olması da şart değildir, denebilir. Şair, duymadan, inanmadan da bize böyle çe-

şitli, biribirini tutmaz dünyalar sunabilir: Zekâsı ile, bilinçaltı ile. Kısacası, bir şairdeki dünyaların (temlerin) biribiriyle bağdaşmazlık göstermesi olağan bir şeydir. Fakat bu durum ne şairden yana, ne de şaire karşı *kesin* bir koz olarak gösterilemez: dünyaların bağdaşmaz olması, bu dünyalar teker teker iyi verilmemişse şair için bir zayıflık kaynağı olur. Tersine, biribirile bağdaşmaz da olsalar, iyi bir tarzda bize sunulan dünyalar «çeşitlilik» ve «zenginlik» sağlıyacaklarından şair için bir güç olur. Şairi «iyi» yapan şey, her şeyden önce, bu dünyaların veriliş tarzında gizlidir, bu dünyaların biribirine göre ilintileri sonra gelir.

Uyar'a geçersek, ondaki dünya «tek» olduğu için Haşim'i hatırlatıyor. Fakat bu dünya «büyük ve kompleks» olduğu için Haşim'inkine benzemiyor. Öte yandan, Uyar'daki küçük dünyaların çoğu biribirile bağdaşmaz durumda, ayrı kategorilerin malı durumunda. Hiç değilse ilk bakışta öyle. Tarancı'da da dünyalar biribirile bağdaşmaz durumda. Fakat Uyar, Tarancı'ya da benzemiyor: Tarancı'nın dünyası, onun küçük dünyalarının toplamından küçük, Uyar'ın dünyası ise onun küçük dünyalarının toplamından büyük. Çünkü Uyar'daki dünyalar biribirlerile teker teker uyuşmazlık halinde de olsalar, bir araya gelince büyük bir bütüne gidebiliyorlar, bir ana eğilim çizgisi üzerine düşebiliyorlar. Tarancı'da ise böyle bir şey yok.

Burasını bir başka türlü de söyleyebilirim: Tarancı'nın nasıl bir şair olduğu, değerinin ne olduğu sorulsa, onun bazı (küçük) dünyalarının üzerinde pek fazla durmadan, hattâ onları görmezliğe gelerek, bir cevap vermek mümkündür. Örneğin Tarancı'nın gerek dış dünyayı gerekse kendi yaşamını sadece mutlu olarak yansıttığı şiirler görmezliğe gelinirse, o, Tarancı olarak, belki daha yoğun bir kişilik kazanmış olur, hiç değilse, değerinden bir şey yitirmez. Uyar ise yoğunluğunu, böyle «eksiltmelerle» değil, «eklemelerle» kazanıyor: Uyar'ın nasıl bir şair olduğunu anlayabilmek için onun bütün dünyacıklarını kullanmaya, hattâ bu dünyalar arasında gedikler kalıyorsa onları sezgimizle doldurmaya ihtiyaç vardır. Buna göre, kısaca denilebilir ki, Tarancı «söylediklerinden az», Uyar «söylediklerinden fazla» bir şairdir. Bu iki şairden hangisinin daha makbul olduğunun tartışılmasını ise ben kendi hesabıma gereksiz bulmaktayım.

TURGUT UYAR'IN GİRİŞİMİ

CEMAL SÜREYA

Şöyle deyince daha çok yaklaşıyorum onun şiirine: Turgut Uyar özellikle son yıllarda büyük bir şiirin ortasını yazıyor. Büyük bir gövdedir onun şiiri. Kımıldadıkça kendine benzer yeni gövdeler hazırlar, çoğaltır. Bir amttan çok bir dirim belirtisidir. Bu yüzden kolay kolay tanımlanmaya gelmez: görülür, tanık olunur. Blok halinde bir izlenimler bütünüyle gireriz ona. Şiirsel işlevini bütünüyle ve sürekli bir şekilde hareket ederek sürdürür. Tek tek şiirleri yok, şiiri vardır. Bölerek, parça parça düşünmek silâhsızlandırmaktır onu biraz. Parça parça en güzel şeyleri söylediği halde böyle konuşuyorum. Asıl Turgut Uyar daha yukarı bir kesimden sonra başlar. Ayrıntılar ayrıntı olarak değil bütünün küçük organları olarak önem kazanırlar. Tekrarlar, yığıntılar o bütüne göre anlamlanırlar. Tarih içinde değil, küçük olayların öyküsü, daha doğrusu o olayların «ben»-le ilişkisinden doğan bir mitoloji içindedir. «Ben» kendisiyle samimi ilişkiler kurmuştur. Bu da, dünyayı ilkel çizgileriyle kabul etmekten çıkıyor galiba. İnsan doğar ve kendi gerçeklerini yaratmaya başlar. Ama tek insan için bunlar bir veriler yığınından başka bir şey değildir. Turgut Uyar'da cinsel istek eşyaya damgasını basmıştır. Cinsel isteği saf ve aptal odalardan çıkararak şehrin gürültüsünden geçirir. Şehir, fetişleridir. Şiirin altında ayrı bir akıntı vardır: yaşamayı sevmek, insanın haklı çıkması. O bütün bu verileri kucaklar, sayar, köşelere diker. Büyük bir hoşlanma duygusuyla kamaşıktır; ürkek yürek bütün geçmişi kabullenmektedir. Duyarlık, yüreğinde de omuriliğinde de aynı hızla yükselir.

Turgut Uyar'ın bu şiirsel gövdeye uygun olarak kurduğu söz düzeni sanatımızın en ilginç girişimlerinden biridir.

«Ve Allahı arardım serçe yuvalarında». Turgut Uyar'ın 1947'de yayımlanan ilk şiirinden aldığım bu mısra da gösteriyor ki o, şiir serüvenine adımını atarken bile değişik bir duyarlığın adamı olacaktır. Yine aynı şiirde büyük bir anlatım rahatlığı göze çarpıyor. Turgut Uyar'ın şiirimize getirdiği yeniliklerden biri de sözünü ettiğim şiirsel gövdeye en uygun gelen anlatımı yakalamasıdır. Şiirimiz vezinden serbest söyleyişe

geçerken kendini bir ritm yaratma zorunda görmüştür. Anonim kalıpların alışılmış düzenini aratmayan bir başka biçim özelliği. Orhan Veli'nin, Oktay Rifat'ın, Melih Cevdet'in halk deyimlerine fazla yer vermelerinin bir nedeni de budur belki. İkinci Yeni'yi ise dilde «iç uyum» arayan bir girişim olarak nitelendirebiliriz. İkinci Yeni, dilin iç olanaklarını araştırırken böyle bir zorundan hareket ediyordu. Turgut Uyar yalnız bir ritm kurmamış, aynı zamanda o ritmi kendi şiirinin kadrosu için de özgürleştirmiştir. Ondaki iç ritm sese ilişkin bir nitelikte değil. Daha çok şiirsel yükün gövdede rahatlıklar aramasıyla ilgili. Bir de dışardan uygulanan biçim öğeleri var ki bunlar ayrı.

Turgut Uyar'ı şiirimizin ön sırasına getiren bir özellik de görüntü kavramına kattığı yeni olanaklardır. Çok boyutlu ve gerçeğin asalağı olmayan görüntülerle çalışır. Sözgelimi başka şairler akşam'ı bir yanıyla anlatırken, akşamdaki bir şeyi anlatırken, Turgut Uyar akşam'ı bütünüyle kavrama eğilimindedir. Düzyazıdan korkmaz, ondan şiir devşirir boyuna. Bu arada konuşma diline yeni kullanma değerleri getirir, uçları eski şairlerin kıyılarına vuran «parodi»ler kurar.

«Dünyanın En Güzel Arabistanı»nda, «Tütünler Islak»da ve daha sonra dergilerde yayımladığı şiirlerin çoğunda onun *insani* değerlerden çok *insani durumlar*la ilgilendiği bir gerçek tir. Yalnız ben son birkaç şiirinde onun insani değerlere yöneldiğini sezinliyorum. Bu geçici mi olacaktır, yoksa sürekli bir değişmenin belirtisi midir? Erken konuşmuyorsam, bir ikidir yeni bir yolu deniyor. Ağırlık noktasında bir kayma göze çarpıyor. Şiirindeki «dünyadan hoşlanma» duygusu bir «mutluluk dileği duygusu» ile yer değiştiriyor. Eskiden omurilikle yürek birlikte çalışırken şimdi omurilik yüreğin yedeğine giriyor. «Hızla Gelişecek Kalbimiz»i bu yeni yönsemeye örnek alabiliriz. «Kadırga» ve «Açıklamalar» adlı şiirlerinde de aynı değişikliği görmemeye imkân yok. Bu şiirlerde söz düzeni de daha berrak. Akıl daha çok karışıyor işe. Görüntü yavaşça geriye çekiliyor. Bir takım yan kavramlar ortaya çıkıyor.

Böyle bir evreye girerken Turgut Uyar'ın şiirinde oluşan bir başka yeni özellik «ben»in «biz»e dönüşür gibi olmasıdır. Birey artık eşyayı egosantrik bir şekilde üstlenmiyor. *Dünyanın En Güzel Arabistanı*'nda, *Tütünler Islak*'ta olağan ve küçük durumların genel yapı içinde «uyumsuz»u destekleyen, say-

damlaştıran bir işlevleri vardı. Son bir iki şiirde ise yalın bir söz düzeninin canlılığını korumak söz konusu. Öte yandan zamanda da bir kayma var. Turgut Uyar'ın şiirlerinde şimdiki zamana alışmıştık daha çok. Bir şimdiki zaman içinde geçmişin ve geniş bir zamanın verimlerini yaşıyordu. Şimdilerde gelecek zamanı kullanmaya başladığını görüyoruz. Umudun şiirini yazmaya geçmesinden mi bu? Bu zaman kaymasına umudun bir değişkeni olarak mı raslıyoruz şiirlerinde?

Bu sözlerimden Turgut Uyar'ın şiirinde bir kimlik değişmesi bulduğum sanılmasın. Aynı kimliğin yeni bir çağ tanımasıdır söz konusu olan. Turgut Uyar şiir üstüne çok düşünmüş bir şair. Şiirinin işlerliğindeki bazı öğelerin tutarlı bir şekilde yer değiştirmesi, onun kendi sanatının özel sorunlarını nice bildiğini gösteriyor.

Söylenenlerin aksine İkinci Yeni şairleri başlangıçta ayrı ayrı şiirsel noktalardan hareket etmişlerdi. Orhan Veli şiiri tıkanmıştı. Bu şiirin dışında bir şiir oluşmaya başlamıştı. Ancak İkinci Yeni için yapılan tanımlamalar hem biraz erken, hem de çoğu doğru olmayan öğelere göre yapılmıştır. Daha ilk günlerde tanımlamaya geçilmiştir. O sırada İkinci Yeni ne olduğuyla değil, ne olmadığıyla beliren bir şiirdi. Oysa birçok genç şair, şiirin kendisinden değil, yapılan tanımlamalardan çıkarak yazmaya başladılar. Üstelik yeni şiir tutumunu getiren bütün öncülerin ortak etkileri de bunların üstünde kurulmuş bulunuyordu. Bu arada öncüler arasında da elbet etkiler, karşı-etkiler oldu. Ama İkinci Yeni'yle ilgilenen yazarlar bu hareketi anlatırken o ortak özellikleri şemalara döken ikinci sınıf şairlerden birtakım kurallar çıkarmayı daha kolay gördüler. Bu durum, şiirimizi dikkatle izlemeyen kimselerin İkinci Yeni'nin ortaklaşa ve kişiliklerini ayırmamış bir şiir olduğunu sanmalarına yol açmıştır. Nedir ki zaman geçtikçe gerçek bütün çıplaklığıyla ortaya çıktı. Turgut Uyar, İkinci Yeni'nin merkezinde olmuştur. Şiirimiz onunla gizlileri yoklama yeteneği kazanıyor. Hatta daha ileri giderek şunu söyleyeceğim: onun deneyinin şiirimizdeki işlevi şiirinden de önemlidir. Ahmet Muhip Dranas, Ahmet Hamdi Tanpınar ortaya çok güzel yapıtlar koymuş sanatçılardır, ama ne kendi günlerinde ne de daha sonra bir işlevleri olmuştur. Buna karşılık Orhan Veli'nin büyük bir yapıtı yoktur, ama büyük bir işlevi vardır. Turgut Uyar'da ise iki özelliği bir arada görüyoruz: büyük bir yapıt ve büyük bir işlev.

Sanatta girişimdir asıl olan.

Sanat sorunlarının insan sorunlarına dönüşebilmesi, daha doğrusu bazı insan sorunlarını yüklenebilmesi ancak köklü girişimlerin sonucu olarak doğuyor. Ne yönde olursa olsun, köklü bir sanat girişimi eninde sonunda bir insan girişimidir.

Turgut Uyar, şiir girişimiyle akdenizli bir şair olarak çağdaş sanatta kendi yerini ayırmıştır.

1966

Turgut Uyar'ın Kitabı Dolayısıyle
TARİH VE ŞİİRİMİZ

KEMAL TAHİR

Son yüz elli yıldan beri uğradığımız belâ, hemen de hiçbir toplumun başına gelmemiştir. Bu belâ, bin yıllık onurlu bir tarihin, gaddarca inkâr edilmek istenmesi, bu akıl almaz ihanetin kuşaklardan kuşaklara geçirilerek nihayet aydınlarımızın çoğunluğuna kabul ettirilmesidir.

Toplumların tarihleri, onların uygarlık ölçüsü, özgürlük dayanağı, kısacası insanlık çizgisindeki üstün yerlerinin güvenlik temelidir.

Tarihsiz toplumlarda kişilerin birbirlerini anlamaları, yani sevebilmeleri, yani dış düşmanlara, iç çözülmelere, çürümelere karşı başarıyla dayanmaları mümkün değildir. Bir toplum yaşamasının bir döneminde tarihini inkâra kalkıyorsa, kendisini yıkmak istiyen düşmanların gösterdiği yola bilerek ya da bilmiyerek sapmış demektir.

Tarihimiz — Anadolu halklarının son bin yıllık tarihi — batıda insanın insanı, batılıların doğulu toplumları sömürmelerini zorunlu kılan ekonomik temele dayanmadığı için onurlu bir tarihdir: Gücünü bu özelliğinden almış, bu özelliğiyle dünyanın en büyük imparatorluklarından birini kurup yedi yüz yıl yaşatmıştır. (Tarihteki imparatorlukların içinde, geleceğin dünya devletine en yakın, onun çekirdeğini taşıyan tek imparatorluk OSMANLI İMPARATORLUĞU'dur — Toynbee). Biz, çoktan beri işte böyle bir tarihi sistemli olarak reddetme, yeni kuşaklara bu tarihi unutturma olayıyla karşı karşıyayız. Bu-

nu başarmak için tarihimizi yapan her şey, temeldeki mülkiyet özelliği, buna dayalı dünya görüşü, hukuk düzeni, edebiyat, sanat her fırsatta kötülenmiş, tarihimizin işe yaramazlığına bizi inandırmak yolunda elden gelebilir her şey yapılmıştır, bugün de yapılmaktadır.

Sömürücü batı, doğunun savunucusu Osmanlıyı, işini her zaman bozduğu için hiç affetmemiştir. Bize karşı duyduğu kin bu sebeple ırk ayrılığından değil, ekonomik görüş ayrılığından gelmektedir. Biricik sığınağımız, gelecek için güç kaynağımız, var olmak için tek savunu silâhımız olan tarihimizin elimizden alınmak istenmesinin nedeni budur.

Hiçbir toplum dağıtılıp külleri havaya savurulmadıkça tarihine dönmemezlik, gelecek için ondan hız ve güç almamazlık edemez. Biz de ergeç tarihimize dönecektir. Bugün, bu çizgiye — bu idrake — ulaştığımızın alâmetleri belirmiştir. (Nitekim, konuya yanaşması vo çıkardığı sonuçlar bakımından beraber olmadığım Bedreddin Destanıyla Nâzım Hikmet'in 1936' larda beş yüz yıl gerilere gitmesi rastlantı değildir. Nasıl ki, Stalin döneminde Sovyetler sinemasının iki şaheseri Aleksandr Neviski ve Korkunç İvan yapıtları da rastlantı sayılamaz. Hele bu eserlerin dünyadaki etkisi gözönüne alınınca Eisenstein'in kudurgan Hitlerizm saldırısından önce toplumuna tarihten neyi vermek istediği kolay anlaşılır.)

Tarihimize er geç yeni görüşlerle, geleceği aydınlatacak yeni değerlendirmelerle dönecektir.

Ben, güçlü Turgut UYAR'ın DİVAN adlı büyük kitabını işte bu, epeyce geç kalmış dönüşün çok önemli belirtilerinden biri sayarak selâmlıyorum.

Turgut Uyar'ın Divan adlı kitabını çok sevdim, getirdiği şiirlerle çok duygulandım, önü tıkanmış görünen şiirimizi yeni, geniş alanlara geçirmek için taşıdığı tekliflerle de çok umutlandım.

Divan'ın eski şiirimizle ilintisi kitabın adından belli... Oysa modern şiirimiz, çoktandır, divan edebiyatiyle «göbek bağını» kopardığı sanısında, daha korkuncu, buna bir daha hiç dönmiyeceği kanısındaydı. Çünkü «Divan edebiyatı Acem - Arap kopyasıdır». (Eğer bu böyleyse, Tanzimat batılaşmacılığından bu yana batı kapitalist temelinde gelişmeye yeltenen şiirimizle Nâzım Hikmet'le başlayıp gene günümüze ulaşan sosyalist temele dayalı şiir, bunların biçimleri gibi özleri de, bu kaba yargıdan nasıl kurtulur?).

Divan edebiyatımız için ikinci daha haksız kötüleme, onun, halktan ayrı, bir saray sanatı olduğu yargısıdır. Osmanlı sarayının, batıdakiler gibi bir feodal çekirdeği sımsıkı kaplıyan bir aristokrat kuruluş olmadığı bugün artık en ileri bilim verileriyle ispatlanmıştır. Bir toplumda halktan ayrı düşmüş bir zümrenin, Divan edebiyatımız gücünde şiiri olup halktan ayrı dünya görüşünü belirliyen aynı güçte tarih, felsefe ve sosyoloji eserleri olmaması akılın alacağı şey değildir. Kaldı ki halka mal edilmek istenen tekke ve halk şairleri ürünleri de, gerek kullandıkları kalıplar, gerekse taşıdıkları öz bakımından Divan edebiyatının ana temeli halkça hemen anlaşılır açıklıkta değildir.

Kaldı ki Divan edebiyatımızdan nasıl yararlanabileceğimizi Turgut Uyar Divan'daki şiirleriyle yeterince ispatlamış olduğu halde eski ve yeni bir çok şairlerimiz halk edebiyatı saydıkları örneklerden yola çıkarak hiçbir yere varamamışlardır. Çünkü sanatta bilgi ve şuurdan önce üstün sanatçı yeteneği şarttır. Üstün sanatçı yeteneğidir ki, yüz yıllar boyu yüzlerce Türk şairinin var güçleriyle çalışarak yarattıkları geniş ve derin bir şiir dünyasını, hangi amaçlarla, kimler tarafından ileri sürüldüğü araştırılmamış peşin yargılarla yadsıyan durumun karşısına dikildi.

Türk şiirine yeni ve ileri alanlar açacak şairlerimiz, divan edebiyatımızla, tekke edebiyatımızla, halk edebiyatımızla, batılılaşmacılarımızın getirdiği yeni edebiyatımızla, Nâzım Hikmet'in önderlik ettiği sosyalist edebiyatımızla hesaplaşmak, bunların temel kanunlarını, yani, tarih içinde toplumla ilintilerini bulmak, yerlilerini yabancılarından ayırmak zorundadır.

Turgut UYAR Divan kitabıyla böyle yaman bir çalışmaya yönelmiştir. İşin gücünü seçmiştir. İşin gücünü seçmek ancak soylu sanatçıların harcıdır.

İşte size Turgut UYAR'ın DİVAN'ından bir güzel örnek:

ÇAĞRILMIŞ'A

Gökyokuş solan penceresi çağrılmış
Ölmüş ölünce ölü annesi çağrılmış

Öyle ki bir kırgın çocuk gibi Konyalı
bayramlara hep bayramertesi çagrılmış

Konyalı bir çocuk gibi Konyalı bir
ergen gibi Konyalı bir adam

Konyalı bir kocamış gibi kırda
kendisi konmuş kırda gölgesi çağrılmış

gölgesi donuk sönük denize uzak
sanki babası bırakılmış eniştesi çağrılmış

ey solak hendese büyük yılkı
hazırlan çünkü artık kendisi çağrılmış

RÜZGÂRDA ÜŞÜMEMEK

DOĞAN HIZLAN

Kapalı bir ustalık da olsa Türk şiiri ve şairi, akımlardan etkilenmiştir. Ustalar bunu özümseyip kendi kişiliklerine yerleştirmişlerdir. İlk şiirden son şiire bu yargı Turgut Uyar için de geçerlidir. Gelenek karşısındaki tavrı yadsıyan değil, onu inceleyendir. Turgut Uyar'ın, Oktay Rifat'la gelenek arasındaki ilişkiyi saptayan yazısı büyük ölçüde kendi tavrı için de uygundur:

«Geleneğe bağlılık olumlu bir bağlılıktır.» Örneğin ilk yazdıkları, yumuşak bir başkaldırma, bir yenilenme isteği niteliğinde gözükse bile, geleneksel değerler taşır.

Oktay Rifat, başlarda geleneği zorlayan, değiştirmek için zorlayan değil, ona usul kişisel tadlar katan bir şairdir. Şiirin bu dönemdeki en büyük özelliği, güngörmüş bir zekanın hoşgörülülüğü, sonu gelmez bir duygululuktur. Ne var ki, bu duygululuk, şiirsel kalıplarla değil, insani değerlerle geleneğe bağlıdır.

Divan'daki şiirler bu yorumla çakışır.

Hiç kuşkusuz geleneği kullanmak, yararlanmak, onun ölenle yaşayan yanlarını saptamak için ayrı yöntemlerdir.

Kemal Tahir, Divan yayınlandığında coşku dolu bir tanıtma yazısı yazmıştı. Şöyle dedi:

«...Divan edebiyatımızdan nasıl yararlanabileceğimizi Turgut Uyar, Divan'daki şiirleriyle yeterince ispatlamış olduğu

halde eski ve yeni birçok şairlerimiz halk edebiyatı saydıkları örneklerden yola çıkarak hiçbir yere varamamışlardır.»

Kemal Tahir'in yazısında gelenekle bir hesaplaşmadan da söz edilmektedir. Gerçekten gelenekten yararlanmanın içinde bir hesaplaşma kaçınılmazdır. Kemal Tahir'in bir cümlesi şairin tanımı açısından çok doğruları açıklıyor:

«Çünkü sanatta bilgi ve şuurdan önce üstün sanatçı yeteneği şarttır.»

Turgut Uyar için gelenek: büyük, yoğun ve geniş bir malzemeler yığınıydı. O yüzdendir ki, geleneği kullanırken değişik şiir beğenileri ve kavramları olan kişilerin, ortak beğeni paydasında buluşabilirdi. Arz-ı Hal ile Divan'daki şiirler arasında büyük ayrım yoktur. Ama Nurullah Ataç'la Kemal Tahir'in beğendiği şair olmasının nedeni ancak böyle bir görüşle açıklanabilir. Ataç, kültür kaynaklarımızı Batı kültürüne bağlarken, Kemal Tahir kendi kaynaklarımızın, önce evdekilerin bir ayıklamasını yapmaktan yanaydı.

Uyar'ın gelenekten öğrendiği ilk gerçek, şiirin biçimde ayrıntıyı işleyen bir tür olduğu, önce işçiliğe dayandığıdır. Acaba Turgut Uyar, Divan'dan önce şiirimizin geleneksel kavramına çok eğilmek gereğini duymuş mudur? Divan şiiri için bu soru geçerliyse, hayır. Ama Türk şiirini inceleme açısından soruluyorsa evet.

1960 siyasal hareketinin Türk edebiyatına büyük yararı olduğu inancındayım. Kaynakların değerlendirilmesinde, kendi değerlerimizin saptanmasında çok yararlı bir uyarı görevini yerine getirmiştir.

Türk şiirindeki değerlendirmeler, yanlışlar demeyeyim, ama bilgisizlik saptamaları ile doludur. İkinci Yeni ile Divan şiiri arasında kurulan yüzeysel paralellik pek de netliğe kavuşmamıştır. İkinci Yeni, Batı'nın biçimciliğini, şiirdeki işçilik tavrını benimsemiştir. Divan şiirinin yöntemlerini değil. Yok, yalnızca şiir için şiir, diye bir ilke kabulleniliyorsa Divan Şiiri ile İkinci Yeni arasında kuruluş yöntemleri açısından benzerlikler vardır.

Uyar'ın gelenekten aldığı somut bir malzeme yoktur. Bazı kavramları çağrıştırma adına, şiirin imgesinin start'ı olarak kullanılmıştır.

Uyar, şiirin öz yapısını bozmamış, ama toplumsal etkiyi,

kendi dışındaki edebiyat akımlarını da gündemine almayı unutmamıştır.

Şairler ilk günden bu yana aynı tema'yı yazar. Ustalığın değişmez yasası. Uyar'ın da içeriği söyleyişindeki ustalık gelişmiştir. Arz-ı Hal'den Mezmur'a kadar uzanan çizgi; aynı özelliği yansıtır.

Şiirin ancak şiiri haber verdiğini, şiirden öte büyük bir mesajı içermediğini iyi şair biliyor.

Halbuki korkulacak hiçbir şey yoktu ortalıkta
Her şey naylondandı o kadar

Uyar'ın imge yapısı bu arada ortaya çıkar.

Geleneksel şiirden, daha geniş bir saptamayla, geleneksel malzemeden yararlanma, geçmişten bugüne şiiri aramanın bir çalışma taslağıdır. Divan'daki şiirlerle Akçaburgazlı Yekta'nın söylediği Mezmur, geçmişi şiirde aramaktır.

Sen beraber yatacağımız yatakları hazırla
Sen bir onu yap yeter bak göreceksin

İşte, geleneksel şiirimizin imge yapısının bir örneğidir yukardaki dizeler. Geleneksel şiirimizde imge, bütün bir şiirin kuruluşunu, yapısını oluşturur. Turgut Uyar'ın geleneği böyledir.

Bazı zaman kullanılan alışılmış bir klişe vardır. Benim de kullandığım. Şair kelimeleri sözlük anlamından uğratmış diyerek. Kimi şairler için yanlış bir yorumdur. İkinci Yeni'nin en gündemde olduğu zamanlar hariç, Turgut Uyar bu tür işleme hiç yüz vermemiştir. Kelimeyi kendi anlamından dışarı çıkarıp bu yolla bir imge yaratacağına, çağrışımları bu yolla sağlayacağına, sözlükteki anlamıyla dizedeki sözdiziminden şiiri oluşturur.

Uyar'da imge grubu vardır. Tek bir imgeden yola çıkarak oluşur.

Uyar'la geleneksel malzemenin bağlantısı şiir yapımında var olur.

1985

GÜLDALI, DİKENLİ AMA GÜLLÜ İNCE DİRENÇLİ VE KAHRAMAN

Turgut Uyar'ın «şiir yazmak» olarak belirlenebilecek ana varoluşsal temeli, kendi içinden özsel bir kaynakla besleniyordu: şiiri düşünmek. Hem bir yazınsal tür olarak, bir yazın sorunsalı olarak; hem de yaşamın dile çevrilmesi, şiire aktarılması olarak uğraştırıyordu kafasını ve yüreğini şiir. Ben Turgut Uyar şiirini, onun yazınsal kimliğini belirleyen bu bütünsellik içinde düşündüm hep. Bir şiir yazıcısı ve bir şiir düşünürüydü. O yüzdendir ki «ne bıraktıysa o kadar kaldı»ğına inanmak istemiyorum. Bıraktığı; arayışları doğrultusunda olsun, Türk şiirinde «bulundukları» ışığında olsun, bıraktığı kadar kalmayabilir. Kalmamasını istemişti, isterdi sanıyorum. Ama, bir Büyük Saat *kalacak olsa, Turgut Uyar'ın ölümüyle durmuş olsa son şiirinde o saat, yine de tamamlanmış, bütünlenmiş bir iştir şairin işi. Onun şiire bakışını ve bir ömür tüketerek şiirini yazışını, kendimce, ona olabildiğince sadık kalarak anlamaya ve yazmaya çalışmıştım. Aşağıdaki yazılar, bu çabamın, Uyar'ın şiir üzerine yazıları ve toplu şiirleri kitap olarak yayımlandıkları sıralarda ortaya çıkmış ürünleridir.*

FÜSUN AKATLI

BİR ŞİİR DÜŞÜNÜRÜ OLARAK TURGUT UYAR

Şairi ya da ömrünün baharında şiir yazmışlığı olanı bol bir toplumuz biz. Şiiri ya da ölçülü - uyaklı sözü severiz. Hepimiz Ziya Paşa'dan en az bir bentle, rakı şişesinde balık olsamı bilir, söyleriz. Hayatın olguları, kaderin cilveleri karşısında; haklı çıktığımızda, yenik düştüğümüzde, «Ne demiş şair!» deriz. Şiirle övür olmuşuzdur. Ama öte yandan da, şiirin katledilişi karşısında ölü toprağı serpilmiştir üzerimize. Ülkemizde akla

sığmaz bir şiir beğenisizliği kol gezer. Uzun süre, cumartesi akşamüzerleri evlerimize konuk olan televizyon şairinin peltek ve takti'li okuyuşuyla adlarını bize ilk kez duyurduğu müteşairlerin yavelerine tepkisiz kalışımız da, hatta kimbilir, bu seviyesizlikten bir şiir doyumu sağlayışımız da «şair bir halk» olmamızla çelişip durmuştur.

Bu kadar da değil. Şiir kitabı; satışı, dolayısıyla yayımlanması en güç olan kitaptır. Değme yayınevi, şiir kitabını 2000'in üzerinde basmak cesaretini bulamaz kendinde kolay kolay.

Ama yine de birileri bir yerlerde şiir yazmakta, yayımlamakta, birileri de onları okumakta. Böyle de öğrenilir şiir, bir şiir beğenisi, sezgisi geliştirilebilir elbet. Ne var ki, bu süreci hızlandıracak, bilinçlendirecek ve asıl önemlisi, kötü şiir salgınının kaçınılmazcasına yol açtığı şiir kirlenmesi tehlikesinden bir ölçüde koruyabilecek inceleme, eleştiri, deneme türünden yapıtların değerini ve önemini azaltmaz bu kendiliğindenlik olanağı.

Turgut Uyar'ın *Bir Şiirden** adlı kitabını okurken bir kere daha düşündüm bunları. Eleştiri yazınımızda en ihmale uğrayan tür, şiirdir. Şiir üzerine çok az yazılmakta, yazılanların da pek azı yukarıda sözünü ettiğim işlevi yerine getirecek bir niteliği tutturabilmektedir. Ya pek kuramsal, soyut düşünceler ileri sürülür, bir çeşit ulaşılmazlık tülüne sarıp sarmalanır şiir; ya pek sade suya, şiirin şiiriyeti tehdid edilerek, o «açıklama» adı verilen tatsızlıklarla işin keyfi kaçırılır.

İşte Turgut Uyar, şiiri, çok uzun zamandan beri eksikliği duyulan bir yaklaşım biçimiyle ele alıyor *Bir Şiirden*'de. Yirmibir şairden birer temsil edici şiir seçmiş ve incelemelerini bu örneklerle kurmuş ve/ya da desteklemiş. *Bir Şiirden* inceleme dizisinden çıkmış. Evet yirmi yetkin inceleme - eleştiri yer alıyor kitapta; ama akademik bir iticilikten alabildiğine uzak, yazarının şair kimliğini ve duyarlığını kişiliksiz bir nesnellik gayretkeşliğiyle boğmayan bu yazılar, birer deneme de sayılabilir rahatlıkla ve eleştiri/deneme yazınımıza parlak bir katkı olarak değerlendirilebilir.

Önsöz yerine yazılan «Zincir»i ben, yazarın bütün şairlere bakışındaki temel şiir anlayışının, bağları kuran, ölçütleri bi-

(*) *Bir Şiirden - Turgut Uyar. Ada Yayınları, İst. 1983*

çimlendiren düşüncesinin zinciri olarak anladım. «Şiir üzerine, gerçekten yeni olan şiirle, yeni birşeyler öğrenebiliriz ancak; şiir üzerine yazılanlarla değil.» sözü bu zincirin ilk halkasıdır. Yeri geldikçe, incelediği şairlerden biri vesilesiyle yeni halkalar ekleyecektir bu zincire:

«...bir şairin bildirisi...söylediklerinin kapsamından çok, geçip kullandığı biçimlerle, bu biçimleri kullanmaktaki yetenekleri ile bağıntılıdır.»

«...bazı şiirlerin yazgısını kusurları ve zayıflıkları yapar: kötü kullanılan ve kaşarlanmış bir ustalığın yapamadığını.»

«Aslında her şiir bir hikâyeden çıkar, her şiirin bir konusu vardır... Bu kaçınılmazdır. Sözlerin, imgelerin ve simgelerin altında yatar o.»

«Şiir (...) hayata katılan, daha doğrusu hayat (...) şiire katılması gereken bir etkinlik (tir).»

«İkinci Yeni denilen şiirin haklılığı, aşırılığı biraz da bu yüzdendir: Küçük de olsa, büyük de olsa, bir 'insan' dramının varlığını gözden kaçırmamak. Gözden kaçırmamak değil, yaşayıp durmak.»

«...sürekli yazan, şiiri uğraş edinmiş bir şairin yazdıklarında ilkin birer kusur olarak - şiir geçmişine, ortak ölçülere vurulduğunda - beliren durumlar, niceliğe bağlı olarak sonunda bir özellik, o şairin özelliği haline gelirler.»

«...şiire, genellikle sanata değgin bir başka gerçek...: sanat yapıtı için 'aynıyle vâki olgusu (...) geçerli (değildir). Ortaya çıkan, ne kadar yetkin ve ne kadar gerçek olursa olsun, bir kerecik 'vâki' olmuşsa yapıt değeri taşımaz.»

Ve bu zincirin son halkası da şudur:

«Çünkü şair, şiiri iş edinen, hayat birimi belleyen kişidir. Ve her şiire, kendisiyle birlikte yaşayabilen, gelişebilen bir dirim koyar.»

*

Turgut Uyar, her şairden belirleyici şiir seçmekle birlikte, eleştirisinin sınırlarını bu yöntemle çizmiyor her zaman. Doğrusu ya, kalemini hiç korkak alıştırmıyor, lafını hiç mi hiç gevelemiyor ağzında. Yargıları, tanıları, temellendirmeleri ve çizmeye kalktığında üç sözcükle çiziverdiği şair portreleri belirgin ve keskin, (bunu söylemek bana düşmezse de) bir o kadar da isabetlidir. Yer yer şair Turgut Uyar'ın kalemini ödünç

alır ve o kalemle, deneme tadının ışıklarında - gölgelerinde daha bir canlandırır yazısını. Bakalım, görelim:

Abdülhak Hâmit «Bir takım özentilerin adamıdır» Uyar'a göre, «Monoklu ve Lüsyen Hanımı ile. Tarık'ı ve Makber'i ile.» Yargısı gayet açıktır: «Hamit'ın kötü değil, sadece kötü değil, üstelik gülünç bir şair olmadığı söylenemez.» Ama yine de, gülünç - mülünç, şairdir Hâmit! Oysa, «Mehmet Emin hiçbir ölçü ile şair sayılamaz.» ya da «Mehmet Emin hiç bir yoruma imkân bırakmayacak kadar ilkel bir şairdir.»

Yahya Kemal gibi bir şairi Turgut Uyar o kadar pes, o kadar dingin bir sesle, öyle canalıcı noktalarını öne çıkararak, öyle kendinden emin bir şiir kavrayışının ışığında koyuverir ki ortaya... bu kadar olur. «Yahya Kemal bir tutarlılıktır. .. Usul usul ve kendiliğinden uzlaşır Osmanlılığı ile. ... Kökünün içinde bulunduğu mazi, bereketli ve sağlam değildir. ... Yahya Kemal, bir ulusun bu yüzden çektiği sıkıntının yoğun ama kişisel bir birikimidir. ... Pek övülen tarih bilgisi... tarih bilinci değildir, bilgisidir.» Yahya Kemal'in koruduğu ve yücelttiği kültür, «bir kültür bile değildir. Bir azınlığın 'yaşama biçimi' dir belki.» Turgut Uyar'ın Yahya Kemal'de tuttuğu yan, ya da bulduğu şiir; onun «ikame» Osmanlılığı bırakıp «temiz ve soylu alaturka musikinin taşıdığı incelmiş duygu - Osmanlılığına» vardığı yerdedir: Erenköyünde Bahar'ın, Kanlıcanın ihtiyarlarının Yahya Kemal'ini yabana atmaz Uyar. Hayır, atmaz.

Faruk Nâfiz, (hiç olmazsa Han Duvarları) karşısında müşfiktir, insaflıdır yazar. Benim olmayacağım kadar. Ama haksız bir doğrulamaya, beğenmeye dek vardırmaz elbet bu şefkati: «Han Duvarlarını sevmemiz (sevenlerin sevmesi F. A.) biraz da kendimizi bağışlamak istememizdendir. O, bize en azından bir vurdumduymazlığın özür belgesi gibi geliyor. Yumuşak, acemi ve bağışlatıcı.»

Orhan Seyfi için şu kadarı bile yetmez mi: «Hazin bir anıdır Orhan Seyfi şiirimizde. Güçsüz ve saydam.»

Kemalettin Kamu, Uyar'a göre «incedir, kırıkgönüllüdür, incinmelerin ve gurbetin şairidir, kenarlara kuytulara çekilmenin, silinip acı çekmenin ve bunları en güzel söylemenin şairidir aslında. «Bir Selim İleri kişisi gibi diyeceğim geldi bunu okurken. Öyle ya, «gariplik, yalnızlık, bahtsızlık ve sitem duygusu...» Turgut Uyar bunu burada bırakmıyor ama, uyarıyor: «Bu arada, bazı dönemlerde, bazı duyguların, duyarlanmaların

takınma olabileceği, ister istemez takınma olabileceği gözden kaçmamalıdır. Bütün sorun, bu takınma'lığı kişilikle bağdaştırmak, ortaklaşa hale getirmek, yahut belirginleşmemiş bir ortaklaşalığın karmaşasında sağlam uzantılar çıkarmaktır.» diye ekliyor.

Necip Fazıl? «O tam anlamıyla yalnızlığın, büyük ve duyulmuş, tadılmış bir yalnızlığın, kendinin seçmediği, onaylamadığı şartların farkına varmadan içine üflediği bir yalnızlığın adamıdır, hattâ ölüsüdür.»

Nazım Hikmet'e «bir şiirden» yaklaşmamış Uyar, «Onun şiiri ve kişiliği konusunda bir tek şiirle düşünmek zor; hattâ imkânsız.» diyor. Bu bütünlüğün, onun, şiirini hayatından çıkarılmasına bağlanabileceğini düşünüyor. Turgut Uyar'ın kendisinin de doğruladığı ve benimsediği bir şiir anlayışıdır bu. Şairin «hayatında ne varsa şiirinde de var» olsun ister. Nâzım, belki de bu başat özelliğinden ötürü, «'mevcut olmasa idi, şiiri icad edecek, bulacak adamdır.' Üstelik sadece Türkçe'de ve Türkçe ile.» Nâzım'ın belli başlı özelliklerini sıralar: «Çok sağlam bir gövde, çok sağlam bir ruh yapısı, çok iyi bilinen sorunlar, çok iyi çıkarılan bir izdüşüm ve çok derinden bir insanlık, ödünsüzlük.» «Her zaman gurbette» olan bu şairi, bu «muhacir»i iki tümceyle özetler Uyar sonunda: «Ve mutlaka, mutlaka Türkçe imgelerle; Türkçe duygulanmalarla hasretlenir. Terhis özlemi çeken bir kurra neferidir sanki.»

Bedri Rahmi bundan iyi anlatılabilir miydi, bilmiyorum.. yok biliyorum, anlatılamazdı: «Bize bile 'turistik' gelen bol nakışlı bir heybe.»

Ahmet Muhip ile İlhan Berk arasında nasıl bir yakınlık bulunabilir? Turgut Uyar bunu sormuyor. Ama yanıtı var *Bir Şiirden*'de bunun. Ahmet Muhip için «Denebilirse o, korkunç bir şiir gözlemcisidir. Objesi hayat değildir, şiirdir...» diyor. «Herşeyin 'adını' sever, herşeyin çağrışımını.» diyor. Tek derdi şairin, «büyük olsun»dur yazarın saptamasınca.

Turgut Uyar'ın gözüyle Cahit Sıtkı, «1933'lerde bülûğa ermiş, aklı ve hayal gücü aç bir kuşağın», «bir parçacık isyan duygusu ya da afacanlık taşıyan itaatli bir izci obası»nın «en iyi, en yetkin temsilcisidir.», «Ortada, kararsız, hece, rakı ve «Beşiktaş'la yerelleşmeyi kıvıran, 'boşverdiciliği', 'sevimli hayta'lığı kullanmakta usta, gerektiğinde çok uslu ve düzene uygulanan içgüveyidir.» Ve Turgut Uyar, şiirin kalıcılığının öl-

çütünü de, Cahit Sıtkı özelinde ve şiir genelinde (!), satır aralarında belirlemoktedir: «Bir yerde, birden toplum eskitiverir şairi.»

Külebi'yi seviyor Turgut Uyar, besbelli. Onun temsil ettiği şiir tavrını mı seviyor daha çok ve daha temelde diye düşünmüşümdür zaman zaman. Eleştirisi ise yalın ve çok açıklayıcıdır: «Kendi ustalığına boyun eğdi.» «Kusurlu şiir»e vardır Turgut Uyar hep; «korkulu ustalık»tır onu şiirde tedirgin eden. *Bir Şiirden*, onun bu genel kanısı akılda tutularak okunursa daha da iyi anlaşılır.

Bir Şiirden bir polis romanı değil ki biraz anlattım diye tadı kaçsın. Tadı kaçmayacak, sağladığı hâlis edebiyat doyumu tavsamayacak bir kitap. Şiirin böylesine künhünü bilen birine, haydi rastladık diyelim; ama onlar öyle nadir yanaşırlar ki şiirden konuşmaya, hele hele şiir üzerine yazmaya, *Bir Şiirden* gibi bir fırsat kimbilir bir daha ne zaman geçer ele. Türk edebiyatında incelemelerin genellikle takındığı kesinlemeci öğretmen tavrım yanına yaklaştırmamış olmasıyla da ayrıca seçkinleşiyor bu kitap. Edebiyat sıkıcı değildir, zevklidir. Bunu hatırlıyorsunuz, hissediyorsunuz okurken. Hikmet değil; ama nedret!

TURGUT UYAR'IN ŞİİRİ

Turgut Uyar'ın otuzbeş yıl içinde yayımlamış olduğu sekiz şiir kitabı ve iki kez yayımlanan dokuzuncusu, *BÜYÜK SAAT* adı altında biraraya getirilmiş. Benim Turgut Uyar'ın şiiri için yazacağım yazının savı, bu dokuz kitaplık toplamdan yola çıkarak bütün bir Uyar poetikasını çözümlemek, değerlendirmek değil. Hele birtakım yargılara varıp onları temellendirme çabasına girişmek hiç değil..

Şiir üzerine yazmak belâlı bir iştir. Yavan, sade suya bir yazı çıkarsa insanın kaleminden, bir ihanet suçluluğu gelir, çökelir. «Amaç metin» (şimdilerde öyle diyorlar ya!), böylesi bir sığlığı salt varoluşuyla hiçe indirgeyiverir kuşkusuz. Yok, üst perdeden atıp tutmaya kalkar, kuramsal ve hatta «bilimsel» bir yaklaşım edası da vererek, yazıyı terimlere, çizemlere vb. boğarsanız, şiir asıl bunu hiç bağışlamaz ve acımasızca gülünç

duruma düşürüverir yazanı. Özenti ve taslamalara birebir bir ayıraçtır çünkü şiir. Sahtekârlığı hiç tutundurmaz.

Şiir üzerine iyi bir yazı yazılamaz demeye mi getiriyorum sözü, işi böyle yokuşa sürerek. Güç ve pek nadir olmakla birlikte yazılır yazılmasına. Ama bunun gerektirdiği o usu başa devşirme ön-koşulu yok mu, beni gönendiren bir şiir karşısında — yapamıyorum değil — istemiyorum usa teslim olmayı ben. Teslim olunacak, şiir dururken ve teslim olunacak şiir mebzul değilken, tutup da, en kabadayısı kavramlarla hemhal olabilen bir kısıtlandırılmış usun sizi yedmesine boyun eğmek, insanın kendisine haksızlık etmesi olur önce. Ben öyle yapar, öyle yazarsam, kendime; siz benim öyleliğimi okursanız, kendinize.

Onun için, ben kırk yılın bir başında şiir üzerine yazacak olduğumda, sakınırım o şiirin şiirliğiyle okunmasına ket vurabilecek her yaklaşımdan. Bir dil yapıtından alınanı, yine dil aracılığıyla aktarmakta geriye fazla bir yöntem seçeneği kalmıyor böyle düşünen için. Şimdi sözü üzerine getireceğim Turgut Uyar'ın ağzından alıyorum *motto*'mu: «Şiir üstüne bütün çözümlemeler, bütün kurallar hep ama hep ortalama şairler için.» (*BİR ŞİİRDEN*, s. 6) ve yöntemimi «ne o, ne o yöntemi» olarak belirliyorum... ne çözümsel, ne bireşimsel, ne yapısalcı, ne diyalektik, ne... ne de hatta izlenimci!

*
**

Yıllar sonra yeniden okuyorum *ARZ-I HAL*'i, *TÜRKİYEM*'i. Benim şiir okuma tarihimde, *DÜNYANIN EN GÜZEL ARABİSTANI* olmuştu T. Uyar'ın başlangıcı. İlk iki kitabını, *TÜTÜNLER ISLAK* sonrası okumuştum. Okumuş da ne düşünmüşsem, dönüp dönüp okuduğumda, *DÜNYANIN EN GÜZEL ARABİSTANI*'ndan geriye uzanmazdım. Yalnız ta *ARZ-I HAL*'den tek bir dize belleğimde: «*Papatya gibi yalnızdı, kuşyemi gibi yalnızdı.*» Yeniden okuduğumda şaştım kendime. «Rüzgâr» s. 34) gibi, «Kadere ve Gönlüme Dair» (s. 37) gibi, «Akşamüstü Rüyası» (s. 47) gibi — belki üç-beş daha — beni pek sarmayan şiirlerin sayısı ne kadar azmış *TÜRKİYEM*'de. Ne güzel kitapmış. O yılların şiir izlenimlerimi şöyle bir çağrıştırayım dedim de, Külebi'de kalan bile değil, Dıranas'a varan bir tad çağrışımı buldum *TÜRKİYEM*'de. Nasıl da ıskalamışım. Otuz küsur

yol dile kolay; okunmaz, yanına varılmaz olabilirdi o kitap şimdiye. Şiirin eskimeyenini, eskimeyeceğini bugün yazılandan çıkarak seçmek, anlamak da mümkün elbet. Ama otuzbeş yıllık bir şiir ömrünün daha başlarında, ilk sayfalarında sağlam şiirle ya da sağlam bir şiir anlayışı, tad alınacak dizeler ve dünden bugüne olanın bir duyarlık güzergâhıyla — karşılaşmak heyecanlandırıyor insanı.

ARZ I HAL'de ve *TÜRKİYEM*'de sade bir insan, yalın, süssüz umutlar, özlemler, pastel imgelerdir öne çıkan. Şiirin imgeleri ve diliyle koşut olarak karmaşıklaşması, sesini ve etkisinin frekansını yüksoltmesi, *DÜNYANIN EN GÜZEL ARABİSTANI*'yladır. Turgut Uyar'ın en «ikinci yeni» kitabıdır bu. Şiirimizde akımlar ve takımlar saptamak, tema, imge türü, dil ortaklıkları aruyıp bulmak, gördüğü rağbet oranında ilgi çekici gelseydi bana; Turgut Uyar, Edip Cansever, Cemal Süreya ve belki bir de İlhan Berk «küme»sini, onların adlarına değil, belli dönemlerine ve/yani belirli kitaplarına bağlardım. Böylece de yan yolları, patikaları, çıkmaz sapakları saymazsak, «ikinci yeni»nin ana caddesini; *DÜNYANIN EN GÜZEL ARABİSTANI, ÜVERCİNKA, YERÇEKİMLİ KARANFİL* (ve *TRAGEDYALAR*) ile *GALİLE DENİZİ* oluştururdu. Bu birliktelik, kimi kopmalarla, belki; *TÜTÜNLER ISLAK, GÖÇEBE* ve *PETROL* ile *ÇİVİ YAZISI*'nda da izlenebilirdi (tarih sırası gözetme gereği duymadan); ama ondan sonrasında, bu birliktelikteki ortaklığı değil de farklılığı oluşturan damarlardan akacaktır Turgut Uyar'ın da, diğerlerinin de şiirleri.

*
**

DÜNYANIN EN GÜZEL ARABİSTANI bir patlamadır. Düşünsel, imgesel, erotik, lirik boyutlarda ve bunları eklemlendiren dilsel yapıda bir patlama. Bu patlamanın durulur gibi olurken, aslında için için daha da beslenmekte olduğunu duyuran, Akçaburgazlı Yekta mezmurlarıdır. Turgut Uyar'ın kâh pes perdeden, kâh kreşendolarda, hep kendinin, Turgut Uyar şiirinin izini sürdürdüğünün bize ulaşan ilk ipuçları. «*Herkes bir yerlidir çünkü, Ben, Yekta bunu pek hoş buluyordum*» diyerek ulaşmıyorsa. «*Az ışık, bizim yani onların ve benim, Yekta'nın kaçtığımız yer değildi. Birbirimizin ışıktan kaçıracak yerlerimiz yoktu. Az ışıkta da çok ışıkta da değişmezdik. Hep tıpkı kalırdık.*» diyerek ille de ulaşan. (Gerçekten de, demeden geç-

meyeyim, noreden de aklıma geldi şimdi, Turgut Uyar hiçbir zaman «kapalı şiir» yazmamıştır. Anlamı kendi karnında tutmayan: bir yolla —şiirine göre— okurun karnına, kalbine, beynine gömen bir şair olmuştur.)

Akçaburgazlı Yekta'nın mezmurlarını, destansılığından soyutlanmış çağcıl bir destandan parçalar gibi alımlıyorum. Aynı özgün çağcıl destan sesini, «(Bir Kantar Memuru İçin) İncil»in dipnotları pekiştirir. «Toprak Çökmek Hikâyesi», Yekta'nın şiirinin düzyazıyla yazılmışıdır. «Yangın toplantısı», «Suya varmak» başlıklı alt-bölümlerde diyalogu sokar şiire T. Uyar. Bunun uzaklaştırıcı, şiirle araya mesafe koyan bir etkisi olduğunu düşünüyorum. Tersi bir etkiyi, *DÜNYANIN EN GÜZEL ARABİSTANI*'nın, bilinç akışının şiire çevirisi denebilecek —pekâlâ denebilecek— söylemlerinde, Yekta'nınkilerden başka örneğin «Telefonlu Loş Odada», «Büyük Ev Ablukada», «O Zaman Av Bitti» ve «Kanada Menekşeli İyi Uzun Balkon»da buluyorum.

Bu kitabı özetlemez, içinde tek bir şiiri de özetlemezsek iyi olur. Ama ben ne zaman bir şiirliğine varsam *DÜNYANIN EN GÜZEL ARABİSTANI*'na, «Göğe Bakma Durağı»m okurum. Tabii bu kimseyi bağlamaz, beni kimi sefer getirir, «Kanada Menekşeli İyi Uzun Balkon»a bağlar —ya, o da başka bir konu.

⁂

TÜTÜNLER ISLAK'a geldiğimde, Turgut Uyar diline bayağı vakıf sayılırdım artık. İçinde daha rahat soluklandığım bir kitaptı o. Benim biçimsel özellikler üzerinde daha alışkın durabilmemden değil yalnızca, *TÜTÜNLER ISLAK*'ta ses çeşitlenmiş ve tempo kazanmıştır kesinlikle ve nesnellikle. «Kurtarmak Bütün Kaygıları» şiirini sesli okuyalım sözgelimi, görülecektir. (Ki Turgut Uyar daha çok gözle okunacak bir şiiri yazmıştır diye hep iddia eden benim.) Sessiz okunan, ya da pesten okunan, öyle isteyen bir şiirdir bu genellikle. Ama şiirin sesi dediğimizde, ille okurken kulağa gelen sesi değil, bir iç sesi kasdederiz ya, işte *TÜTÜNLER ISLAK*'ta bu iç ses bir musikiye ulaşır. Kitabın kreşendosu, «Terziler Geldiler»dir. Bugün bile, T. Uyar'ı temsil edici bir şiir deseler, ta 1962'lerden gelen o şiir seçilebilir.

Turgut Uyar'ın sayıp dökmeciliğine, envanterciliğine de bir ilk örnektir «Terziler Geldiler». Evet, bir bir sayar şair herşeyi,

herkesi, yaşama katılanları, şiire katılanları. Bunu tüm şiirinin bir «nomenklatür»ünü çıkarırcasına, keyifle yapar adeta.

Hey koca dünya nasıl avucumuzdasın
nasıl da parlıyorsun ey gözleri maden
çözdüğüm bütün bulmacalardan zorludur yüreğin
elbette kırlardan gelecekler kırlardan
kırlardan gelecekler ellerinde sümbülteber

(s. 450) der de, «Bir Süregen İlkbahar»da (s. 399) sayar sözgelimi, «Önce: Davranmak»da (s. 372) sayar. «Karşılıklı Çekilmişti Duvarlar»da (s. 347) bir başka türlü sayar, İhbar(1)»de bir bir sayar:

ali geldi ilk onu gördüm
akşamüstü haziranın beşi
sonra feyyazla süleyman
hüsnü yahut tekin lâle mustafa
kayhan
ve kardeşi
adını bilmiyorum
tayfun salim ve eczacı kerim
üçünde geldilerdi onlar başka
aliden sonra ahmet sonra suphi
küçük yakup öbür salim öbür musta'
ekrem naci nihat kim varsa
mesela overlokçu ibrahim
iktisattan selim
güneş bir çelik çizgi dışarda
atkestaneleri titreşir
doğrusu önce korktuk
sonra birer güçlü köşe tutup
baharda
oturduk
adam gibi konuştuk...

Çünkü bu şiir bir incesini ipe, kalınını çöpe dizmedir yaşamanın.

Her ne kadar her türlü özetleyici etiketlendirmeden kaçındıksa da şu ana kadar, Uyar'ın şiiri bir tek şeyi olsun zorluyor söylemeye: Nereden bakılırsa, yaşamının dokularına sindirdiği bir serüvendir bu. İzlekleri aralarsak, kumaşta bunu ve yal-

mz bunu, yanıltmayan bir ana damar olarak yakalıyoruz. İzleksel bir çözümlemeye kışkırtan bir şiir tutumu görmüyorsak da Turgut Uyar'da, yalnızlık, hüzün, ölüm, yaz ve özellikle haziran hep gündemdedir. Aktardığı yaşamanın temel motifleri bunlar çünkü, sık sık yinelenen... Ve... «*ey gözleri maden*», «*Ne kadar bıraktıysam o kadar kaldı orda*» der; anlarsınız.

Belki bir kuruntudur yaralayan kalbimi
Her insan bir uyumsuzluktur ölü olmayınca

demesi de,

Ve onun hüznü bir haydudun hüznüdür
biraz da kendinin yaptığı

demesi de, birer işarettir, birer anahtardır *Büyük Saat*'in kadranında, zembereğinde.

***

HER PAZARTESİ (62-67 Notları) ve *TOPLANDILAR* (70-73 Notları) «*bazı mümkünlerin kıyısından*» açılan okumanızın çevrenini genişletmekle kalmayan, artık Turgut Uyar'ın şiir dünyasını avucunuzun içi gibi tanımanıza izin ya da imkân ya da fırsat veren tutanaklardır.

Şiirin kaba, ham (yontularak, özgün dokusundaki çapak, defo ve dolaysızlıklardan yoksun bırakılmasına karşı), dobra (cepheden saldırının yasaklanmaması anlamında), çıplak ve yalın (şairanelikten bucak bucak sakınılırken seçilen, bin kat zorlu haddenin ürünü) olmasını savunduğu, ya da en azından kendi şiirindeki hedefini böyle kuramsallaştırdığında, sözgelimi bir «Odun»la, bir «Aktı»yla örneklendirebilir bu tavrını şair:

toprak aktı damperlinin kasasından
usulca kendi onuruyla
toprak akıyordu
çocukların dirsek kiri diz kiri
yüzlerinin sevinç yalazası
buğday başak ve harman
kıyı tümsek dağ korugan
aktı toprak

diyerek, *KAYAYI DELEN İNCİR*'de böyle geçirir tutanağına arıklanmışlığa, inceltilmişliğe reddiyesini ama; onun tüm şiiri

zaten, bu tavrın altı çizilerek vurgulanmasından önce, aynı dünya görüşü ve şiir bakışı ile yazılmamış mıydı? Kendisi ve kim ne derse desin, Türk yazınının en «rafine» şairlerinden biridir Turgut Uyar. *HER PAZARTESİ*'de, *TOPLANDILAR*'da saptadığımız incelmişlik, *KAYAYI DELEN İNCİR*'de özsel bir değişime uğratılmış değildir. Paradoks olsa olsa, kaba olanın (olabileceğin, görülebileceğin), süssüz ve oyuncaksız da olsa, çok ince işlenmişliğindedir.

Şimdi sözü uzatmanın yardımı olmaz bu şiir işçiliğinin ne adına, nemenem bir zenaate sıvanma olduğunu iyi anlatabilmeme. Hele kendini anlatan bir şiirse sözünü ettiğimiz, bakalım *HER PAZARTESİ*'den «Ahd-i Atik»e, orada görelim bunu:

herşeylere bir başlangıçtık ve bir sonduk
ve kimbilirdi aşk nerde oteller nerde
(....)
ve bir gün yalnız kalındı bütün ilişkilerde
ve kimbilirdi aşk nerde oteller nerde
(....)
Sevinçli şapkalara, tüylü kumaşlara bir adamın son evine
bir çalgıdır bıraktığımız. Sonuç.
Ey - ey, siz bütün gemilerin kocaman kaptanları. Sonuç.
Ey en güzel ölü gemici.
Sinemalar, defterler, yollar doldu bizimle.
Gelişen bir ağıt.
Askerler ve mızıkacılar için. Sonuç.
Kimbilirdi aşk nerde oteller nerde.
Artık ellerimiz kimbilir hangi güvertede, karanlık geceyi
bir suyla açıklamaya uğraşıyor. Sonuç.
Gelişen bir ağıt.

Ya da geçelim, «*kafiyeye ve ölüme inanan*» şairin «Yenilgi Günlüğü»nü okuyalım... Tutalım,

Tarihi bir hazin balkıma gibi
Biliyorum kafiyeyi bozduğumu
Başka şeyleri de bozduğumu. Ve biliyorum ki
hüzün varsa içinde, bozukluk bile hoşuna gider Naci'nin
Biliyorum ki bozukluk bağışlanır, sevilir bile
içinde bulunan herkesin ölmüş olduğu eski fotoğraflarda

diyerek okuyalım. Görürüz... Herşey bir, 'yaşamanın şiirini yazma' ve 'şiirini yazdığınca yaşama' gibi birşey olur çıkar. Ve bu süreç, şöyle de kavranabilir meselâ:

Erenköyünde bir bahar eskir
(....)
Aşkı Türkçe kavramanın sağlamlığı başlayınca
(....)
Eskimez senin gurbetçiliğin
Yanar, tüter, dağılır
Ve ince bir duman eskir bir kalın duman adına

(Yahya Kemal bir kez de «Santigrad 100»de eser geçer Turgut Uyar'ın şiirinden şöyle bir). İnce duman da, kalın duman da şiirle yaşayıp şiirle ölenin makbulüdür, ne gam!..

Ama aşk şiiri yazmanın ve duygusallığın, yani hani belki de, «gül alıp satmanın» tartışılmasına geçmeden ve bir geçenek olarak, birkaç dizeliğine *TOPLANDILAR*'a da uğramalıdır bu yolun yolcusu.

Turgut Uyar'ı okurken, dalmışken, *HER PAZARTESİ*'den ayrılmak kolay değildir ya, sözün endazesini tutturmak ya da daha fazla kaçırmamak için şarttır.

Ne kadar hüzün geçmişse dünyadan
Ne kadar acı geçmişse yaşayacağız
Hepsini yeniden, bir bir dünyada
Dünyadan ve dünyayla sana sığınırım
Acılardan ve hüzünlerden değil
Kaçmalardan ve korkulardan değil
Çünkü bir güçtür sıcaklığın kollarıma
Çünkü kanları, kanları, kanları, hatırlarım
Çünkü ölülerimiz toplanacaktır
Ve yüceltilecektir bir mavide.

deyip geçelim *TOPLANDILAR*'a.

*
* *

güzel yorgan ignesi
güzel karanfil sapı
güzel geçmiş bir vakit
güzel öğle sonrası
toplanıp bir odanın
en güzel geçmişine
dünyayı ısıtalım

haydi, ısıtalım:

anladım yorgunsun kara gece nöbetinden
(....)

yorgunsun her geceden, biriken her geceden
haydi kalk şimdi bunu gömelim
haydi kalk bitiverdi
haydi kalk yorgun güzelim haydi kalk
hadi artık öldüm`biliyor musun
hadi kalk
İzmirlere filan gidelim.

«Acının Tarihi»dir, «Acının Coğrafyası»dır Uyar şiiri, bunu olsun bilelim:

Kalın ve karanlık bir çatı merdiveni gibi
giderilmez eksikliğini tanırım onun
(....)
ben şimdi diyorum ki
buna inanmak gerek
bir susam gibi boyuna sulamak umutsuzluğu
ve direnmek
hep direnmek devam etmek adına.

Ne demektir bir acının tarihinde ve bir şiirin mayasında bu direnme, bunun damıtılmasını olsun izleyebilelim:

Kalbimiz çoğu zaman yeterli ve ürkek
kendi çoğunluğunu kendi üreterek
(....)
kent tepinir belki bütün kuşlar uçar
belki değil mutlaka
ama
bir tanesi mutlaka kalır

çünkü.

Turgut Uyar'ın tutanağı, birazdan çok kanla yazılıdır. Çığırtkanlıktan öte durması, kan kusup kızılcık şerbeti içmişçe yazmış olması, bu kanamayı dindiresi değildir aslında.

Kanın ateşlerin ve seslerin böyle cömertçe kullanıldığı
böyle sorumsuzca kullanıldığı bir dönemde
herkesin şimdilik hakkı vardır hüzünlenmeye
(....)
başarısız boktan bir kış geçirdik
kanımız bile doğru dürüst akmadı
bir sürü çocuğu öldürdüler.

Yalınlık, evet, ama bu şiirlerin «kaba ve ham» olduğunu

idm savlayabilir hâlâ? Şikâyeti de coşkusu kadar gizli bir şairdir Uyar; en açık ve duru bir şiirin, kapanık ve vakur şairidir. Emekle ve saygıyla okununca, bunun için biraz daha fazlasını verir:

herkes geçmiş bir kışı yaşıyor
istanbul'da ve türkiye'de
geçkin bir kış nedir meselâ
(....)
kimseye yakışmayan bir bezginlik
beyaz bir örtü gibi üstümüzde
daha kötüsü
kırmızı bir örtü gibi

der meselâ. Bu kadar söyler.

*
**

HER PAZARTESİ ile *TOPLANDILAR*'ı birbirine ularken, arada *DİVAN* vardı; yazarken atladım üzerinden. *DİVAN*'da çünkü, başka bir Turgut Uyar buluruz. Kendine bir oyun çıkarmıştır bir bakıma. Çağcıl bir divan şiiri örneklendirmek, «geleneklerimiz»e uzanmak, ya da kendi şiirine divandan bir yol açmak istemiş olsun, hiç sanmıyorum! Benzetlemenin, küçük trüklerin, ironinin, tanıdık çağrışımların tadından yola çıkarak, başı-sonu önceden saptanmış bir oyun oynamaktadır *DİVAN*'da. Yazdığı, yine Turgut Uyar şiiridir de, kendinin aynı kalırken, ödünç alıp iğreti bindiği divan anıştırması ona birkaç solukluğuna Turgut Uyar'lıktan belli belirsiz ödüncükler verme ferahlığı sağlamış gibidir. Onun için ben *DİVAN*'ı tek başına ele almanın yanıltıcı olabileceğini düşünürüm. Bir çeşitleme ve biraz da kendi şiir dünyasına bir misillemedir *DİVAN*, tüm Uyar poetikası bütünselliği içinde. Tutar şunu yapar örneğin T. Uyar şiirin içinde:

kanasın varsın ne varsa biraz kanamalıdır
benim bunca yıldır günlerim gecelerim kanadı
(....)
ey yaz gecesi gel artık gidelim suya girelim
çünkü biliyorum sahici o elindeki kartal kanadı

Bu kitapta; «İyimser Bir Sonuç'a», «Karışık Saatler'e», «İçeri Giren'e», «Düzenbozan'a», «Bahârat Yolu», «Meclis-i Mebusan'a» hep böyle okuduğum, böylelikleriyle sevdiğim şiirlerdir.

Ama *DİVAN*'da bir favorim varsa, o «Salihat-ı Nisvandan Saffet Hanımefendiye»dir.

Sanılabileceğinden farklı olarak, Turgut Uyar'ın şiirin işçiliğiyle, biçimle, dille en çok uğraştığı kitabı değildir *DİVAN*. Hiç öyle değildir. En çok oynadığı, eğlendiği kitap mıdır? Belki, bilemem. Ama o dehşetli ve zaman zaman görkemli yapı ustalığı, geometrili, gönyeli ve imge arıtımının / yoğunlaştırımının doruklandığı, aşkoldurucu Uyar şiiri: *ARABİSTAN*'dan *DÜN YOK MU*'ya uzanan o daha çetin, sarp ve kahırlı şiir yolundadır.

Bir geri dönüş yapayım da, sözü şu aşk şiiri poetikasının problematikasına da bir uğratmadan geçmeyeyim. Turgut Uyar'ın alıp veremediğine bakmalı. Bal gibi bir aşk şairidir o, en hasından hem de, *«İşten değil aşk şiiri yazmak»*, mutluluğun resmini yapar gibi yazılır meselâ, «Bir Metin Nasıl Yazılmalı» gibi yazılabilir.

Her zaman yazılır aşk şiiri
çünkü aşk yazılgandır

bir kere:

«ey dünya kuşkusu gözleri maden sana
görkemli bir kente bakar gibi bakarım
bağışla»

ve madem ki,

«ölüm ölüm
üstün değilsin aşka»

o zaman neden

«doğrusu belki de ve nedense
duygululuk küçültücü geliyor insana
ne kadar eylülü üst üste yığsan
böyle olamaz belki
Feyyaz diyor ki oysa
'ben bir ağlama ustasıyım'
galiba ben de»

ve

«o zaman aşkınla dol kalbim»

ve

«bilir misiniz aşk şiiri yazmaktan utanıyoruz artık
ne kadar ayıp değil mi
ama lambanın duvara yansıması
ne güzeldi
aşkmış gibi

İşte hepsi, belki uzun sürmüş bir hesaplaşmanın en olgun meyvaları ve belki, ta en sonunda şunu söylemiş şair:

Turgut diyorum kendi kendime
senin şu halin var ya
tıpkı bir insan resmine benziyor

KAYAYI DELEN İNCİR'le *DÜN YOK MU*'da böylesi bir yığın ipucu yığınıdır Turgut Uyar'ın şiirinin girdisine çıktısına yönelten okuru. Bir şiir toplamının üzerine yazılan, bir okuma yaşantısının birikimiyle ve o birikimin üzerine (hakkında ve harfiyen *üzerine*) yazılan bir yazı, şuracıkta ardı alınmazsa, döner doğruca *BÜYÜK SAAT*'in 63. sayfasından, «halbuki korkulacak hiçbir şey yoktu ortalıkta» diye yeniden girer aynı söze; artık kendisi, kendini bilmek ve ağız açmamak bilgeliğine pek yaklaşmış olarak gelir 487. sayfaya kadar: «*yalnız at hep yalnız dolaşır*» der çıkar. Hem de bu son sözü; sizin için de, benim için de, şair için de son derece geçerlidir.

Haziran - Temmuz, 1981

TURGUT UYAR'IN UZUN ÖYKÜSÜ

SEYYİT NEZİR

Şiiri eşyaya dokunur gibi kolayca bulan, ama bulduğunu anında kovarak yenisinin ardına düşen birkaç şairimizden biri de Turgut Uyar'dır. Burada özellikle kovarak sözcüğünün altı çizilmeli. Şiiri yakalamada ustalık, has şairin en öndo gelen özelliğidir; ne ki, çoğu iyi şair yakaladığını saklar, farkında bile olmaksızın büyüsüne kapılır, bir süre, ele geçirdiği güzellik karşısında kalakalır. Oysa Uyar, kendi şiirine yüreklice karşı çıkan az bulunur şairlerdendir. Şiiri sürekli tedirgin eder, oluruna bırakmaz; onun elinde şiir, yetkinliğin uyumlu tadında kalamaz. Şiirin önünde yüz sürmeyen, büyüyü hemen bozan bir şair. Terk eden de denebilir.

Bu huyu bir olumsuzluk olarak, bir heveskârlık olarak yorumlama eğilimi göstermek, böyle bir eğilimden yana çıkmak, Turgut Uyar'ın şiirinden söz ederken hiç de kolay değil. Çün-

kü o, girdiği şiir serüveninde, her dize, her sözcükte bir olağanüstülük, bir tehlike yaşamak üzere yola çıkmıştır. Onun gözünde, henüz kazanılmayan güzelliğin değeri vardır. Kazanılan, daha o saat gözden çıkarılır. *En güzel söz, henüz söylenmemiş olandır.* Üst üste serencamlar yaşanan bir şiir, bitmesine ramak kala, yeni bir şiiri haber verir. Şiir, sonu gelmeyen, tadı anlık, çilesi ömürlük, yorucu, kahırlı, mutsuz kahramanlıklar tarihidir. Şair, bunu ikircikşiz göze alandır: «yakın geçmişin bir tarihçisi olarak». Yaşamın hiçbir anından kopmamak, sürekli didiklemek, en küçük ayrıntıda —mümkün olan— en uzun zaman süresince kalmak, kestirmeden gitmemek... Yaşama dair hep bir keşif, küçük keşifler... Büyük şiirin elinden gelen budur tek. Ve bu imkân, kullanılmak için vardır.

Turgut Uyar, daha en başta, şiire bu tavırla el atar. Şiirle birlikte hayata. Bu yüzden anlam, şiirinin biricik ereği ve silahıdır. «Hep anlamsız şiirler yaşarım, karanlık, orda burda/ Hep gazeteler yaşarım orda burda» derken, başka insanların kaçırdığı anlamdan, gözümüzün önünde akıp geçerken üstünde durmayı akıl etmediğimiz, oysa bizi enikonu etkileyen, bizde farkında olmadığımız izler bırakan olaylardan söz eder aslında. Eşyaların, ilişkilerin bilincimizde birbirini alt edişleri, onlar arasındaki derin bağları, bütünleyici halkaları gözden kaçırmamıza yol açar. Bu, Turgut Uyar'ın şiirini okurken de çoğu kez böyle olur. Varlığın türlü durumları, algıladığımız her olay nerdeyse istif edilmiştir onun şiirinde. Mısralar boyu bir keşmekeştir ilk bakışta şiirde süren. Birden bir yineleme, ansızın beliren bir sözcük, silkeleyen bir dize her şeyi yerli yerine oturtur. Sürekli kılık değiştiren, bir sözcükten öbürüne geçerken yeniden biçimlenıveren, bir dediği ötekinden sürekli kaçan bir şiir için anlam, çelişkili ve çok sonraki bir özellik olarak görülebilir. Oysa olan, anlamın, girdiği her yeni mevzide kendine yeni imkânlar kuşanmasıdır. Uyar'ın elinde şiir, yaşanan günün bütünlüğünün, ama bir kovalamaca içindeki ayrıntılar bütünlüğünün dile çevrilmesidir. Mutfak, iş, saat, kapı, acılar, umutlar, sevdalar, otobüs ve cinsellik arasında, her türlü eşya ve duyguyu taşlaşmaktan kurtarma tutkusunun, gerisingeri hayata taşıma direncinin ilmeklerini atma çabasıdır. Kimi de, gündelik alışkanlıkların düğümlerini bir bir çözmek, yaşantımıza yayılan, ama kanıksadığımız küçük şeyler karşısında bizi uyarmak için durmaksızın üsteleyen bir tavırdır.

Şair, onları başka bir konumda —kendiliğinden taşıdıkları bütünlüğün bilinçte kurulduğu bir konumda— yeniden düğümlemekle; insanla kendisi, insanla eşya ve insanla insan arasındaki ilişkiler ağının öyküsünü göstermekle yükümlüdür. Nitekim, öyküleme tekniği üstüne Sennur Sezer'in yöneltttiği soruya, şairin, öykülemeyip tek bir öykü yazdığını söylemesi anlamlıdır.

Gerçekten de, şiirimizdeki geleneksel bir öğenin, öykülemenin Turgut Uyar'da bütün bir ömür ve tek şiir boyutunda sürdüğünü görürüz:

Sevdayı mısra mısra değil
Ömrümle yaşamalıydım.

Daha *Türkiye'm*'de başlayan bu yöneliş, bir sonraki kitapta şaşırtıcı ivmelerle «birey özelinde toplumun» upuzun öyküsünü yazmaya koyuluş, Uyar'ın bugüne kadarki şiir silsilesinin hangi doğrultuda uzandığını da açıklar. «Şiir yazmaya başladığım günden bugüne kadar birçok aşama ve değişiklik gösterdim. Ama bu aşamalar, belli bir doğrultu üzerindeydi. Sonra bireyi, bireyin iç dünyasını anlatan, bireyin özelinde toplumsal içerikli şiirler yazdım, yazıyorum,» diyen şair, «büyük günlere istihareye yatan çiçeğin» uzun öyküsünü yazadurur. Şairin, kendi eseri üstüne yaptığı bu yerinde belirleme, dünyaya ve insana bütünlükçü bir yaklaşımla eğilmesinin de gerekçesidir. Bu yüzden, daha başlarken, içine girdiği konumlarda politik tavırla yer alır. Bu tavır, şiirinin göğüs kafesine sinmiştir: Hem saklanma, hem nüfuz etme anlamında. Bütünlükçü oluşu nedeniyle tutarlı, bireyden ve andan yola çıkışıyla belirsiz ve çelişkili bir tavırdır bu. Çelişkileri özellikle seçer. Çünkü birey, kendine biriken ortamda, çelişkileri içindeki canlı bütünde, belirsizliklerden geçerek katılaşır. Yine, yaşama sokuluş, onu kavrayış ve ele geçiriş, ondan yöneliş, bütünün en ayrıntılı kesiti olarak bireyi gözlemekle olanaklıdır. Bireyde bulunarak «bütün mümkünlerin kıyısında» yer alınır, insani gerçekliğin anakaralarına gidilebilir. Bu zorunluluk, bir şair olarak Turgut Uyar'ı, verili politik tavırda kalmamaya, tersine onu aramaya ve oluşturmaya yöneltir.

Bu benim gerçeğim. Durmayıp şarkı söylemek.
Durmayıp yalnız kalıyorum. Ufacık, yeşilli adalarda.
Yalnız kalmaya savaşıyorum. Kadınlarla. Erkeklerle.
Çocuklarla.
Tarihlerle, Bilimlerle, Kalabalıkla savaşıyorum.

Giderek, kendini arayan, tarihsel ortamını soran ve onu aşmanın ilkesini yaşamında öğrenme, cisimleştirme çabasındaki «her insan bir uygunsuzluktur ölü olmadıkça.» Çünkü yaşanmamışın içinde önceden olabilmek tarihin genel doğrusunu bilmeyi gerektirir ama, bu bilgi, —bir başına— bilgi olmaktan öteye geçemez. Ancak, bireysel olan, kişinin kendisiyle sınırlı değildir. O, toplumda yapılaşan bireyde, eylemi ve sözüyle toplumun kanındaki bireydedir, en somut olarak orada vardır. «Uzanıp kendi yanaklarımdan öpüyorum» diyebilmenin gerekçesi nedir öyleyse?

Burada, Turgut Uyar'ın öyküsündeki bir başka boyuta geliyoruz. Doğru dursun, «siz durunuz», yanlış önce gelir, «ben gidiyorum». Ya da tersi. Ama şu ya da bu sonucu, şu ya da bu biçimde belirleyecek olan *gitmektir*. Artık korkunç bir serüven başlamıştır.

Artık kat'iyen biliyoruz;
Halk adına dökülen kan
Sapı güldalı güzelliğinde bir bıçaktır.

sonucuna götüren sürççte, bir başına ve cüretle, ıssız ve kendinle, karanlıkta ve yürek ışıltısıyla, şiirin ve ömrün kazanılıp kazanılmayacağına dair hiçbir ipucu olmaksızın güvenle ilerlenen bir yolda, kâh «Yanlışlık sonsuz biçimini alıyor», kâh «Tarafsız bir aşk çağlıyordu onların solgunluğunda», kâh «kan sızıyor bir halkın dinmeyen uğultusundan». Şair, bütün bu serüven boyunca yaşamın iz sürücüsüdür. Ama önce kendi izini sürecek, gerçeğin şaşılası bir saflıkla bilincine varılan sorusunu, «önemli ve gerekli buluşunu kendini/birden hatırlayarak» sordukça doğrunun vicdanı ve sezgisi olacaktır:

Ve kimsenin bölemediği şarkıyı
Güllerin, buğdayların ve acının şarkısını
Bir haziran uygulayacak sesimize.

Bilmenin, yaşamdan bilmenin anlamı çok geçmeden uzun ve sarsıcı biçimde yaşanır:

Ve bizim bir haziranımız
Bir yıl kadar yetecektir dünyaya.

Turgut Uyar'ın öyküsünün kişisi, bir yanda, «Çağıltılar içinde büyük günlere/İstihareye yatmış bir çiçektir...»; öte yan-

da, «Halk içinde bir büyük imkânı kaçırdık» diyen köksüz hayıflanışın aydınıdır. Halkın ve aydının, tarihe, kimi şöyle bir buluşarak, ama hep ayrılarak sürüklenişinin sonu gelmez öyküsünde «kim gelirse gelsin acıya hep yer vardır.» Bu yüzden hep «Bir Kalır». Anılar, kaçışlar, gelip gitmeler, tükenişler içinde «Bir Kalır Yılgın Adamların hep 'Evet' dedikleri». Bu büyük yanlışa cüretli sorular yönelten için de «Hangi cebini karıştırsan yalnızlık» söz konusudur, ama o, Bektaş'ın yalnızlığının da farkındadır. Üstelik Bektaş'ın soruları bile yoktur, hiç sorusu yoktur: O, yalnızlığı, atadan kalma bir giysi olarak, sopası, koyunları, köpeği, mintanı, çarığı, düşünceleri, Tanrısı, dili, esareti, hürriyet sevdası, türküsüyle sırtına geçirmiştir. Bir papatya, kuşyemi gibi, «iğneden ipliğe» yalnızdır: «öyle ki bir kırgın çocuk gibi Konyalı/bayramlara hep bayramertesi çağrılmıştır... Aslolan, soruyu, onun öznesinin sormasıdır, soru o zaman sahihlik kazanacaktır. Ne ki, soruda henüz yerini almamış olan, yani özne de yer değiştirmektedir. Çünkü soru değişmektedir ve daha belirmemiştir.

Böylece, *Türkiyem*'de, içinde bulunulan toplumsal coğrafyaya yerleşme olanakları arayan soruların yerini, ilerki şiirlerde, ona kendini, metropol kimliğini götürme çabasının soruları alacaktır. Gerçekten, 50'lerdeki alt üst oluş karşısında, sanki bir halk ilk kez yeryüzüne dağılmakta, değerleri aşınırken kimliğini de yitirmektedir. Bundan hem korkuya kapılan, hem sevinen bir insan ortaya çıkmaktadır. «Halbuki korkulacak hiçbir şey yoktu ortalıkta/Herşey naylondandı o kadar». Bu, toplumsal olandan hem alabildiğine ayrı Bektaş'ın yalnızlığından çok daha bireysel- hem de alabildiğine karmaşık ilişkiler yumağıyla onun içinde —Bektaş'ın bağımlılık ortamından çok daha toplumsal— insandır. Turgut Uyar'ın öyküsünde «*bir kopukluk olarak, bir yanlışlık olarak görünen*» dönemi başlatan insan. Oysa serüvenin boyutları değişmektedir: O insanı görmenin, ele-geçirmenin, günlük yaşamda ikide bir önüne çıkacak yanılgılarını keşfetmenin, nice yanlışlardan geçecek soru dilini bulup çıkarmanın serüvenidir bu artık. Karacaoğlan, türküler, Nâzım, Yahya Kemal, Orhan Veli, 40 Kuşağı, Cahit Sıtkı, Külebi duyarlıklarının kesiştiği bir şiir dilinden, bütün bu birikimi, onun büyüme potansiyelinde içkin her veriyi hiç atlamadan özümseyip taşıyacak bir dile, günlük karmaşanın her anından kesitler getirebilen bir dile; hiçbir kabullenişi yüklenme-

yen, kazanmak kadar — belki ondan daha çok — yenilgiyle buluşacak, has doğruyu bulma uğrunda yenilgiyi kutsayacak bir şiir *diline soluk soluğa yol alışın serüveni*. Çünkü biriken, hazırdaki şiir, en iyi şöyle söylenebilir:

Ve bir şarkı başlar kahvelerin birinde
Bizi ömrümüzden alır götürür
Bir şarkı, faslı hicazdan.

Bu dil, tüm yalınlığı ve sıcaklığıyla, alışılmış dokusuyla, değişmekte olandan az önceki insanın duyarlığında tutunabilir ancak. Oysa yeni somutu algılamaya yeten bir dil, hayatın yeni ayrıntılarına duyarlı bir dil, yeni olanaklar, uçsuz bucaksız olanaklar *arayan ve getiren bir dil gereklidir* şimdi. Yerleşik olanla, yanlışa düşme, geçerliği sürecek olanın hasarına yol açma pahasına çarpışacak bir dil gereklidir... Yaşamın girilemeyecek hiçbir köşesini bırakmamayı güden bir dil, eşyayı kendiliğinden konumunda bulmak zorundadır. Handiyse bir vakanüvis tavrıyla hayatın neyi var neyi yoksa şiire sokulmalıdır... Mevcut şiir, kendisine uyanı seçmektedir. Oysa gerekli olan, kendiliğinden var olanı öylece almak, çekirdekle yetinmemek, çekirdeğin anlamını olduğu yerde bulup vermektir. Bu yüzden, hiçbir sözcük dışarda ve yeni yerinin dışında kalamaz. Hiçbir ayrıntı, mısra güzelliğine omuz silktiği için terk edilemez. Hiçbir acı, bireyin zulasında gömülemez. «Benim kanım büyük ve kahraman lekeler bırakacak». Belki şiir, bir süre hep Pirus zaferiyle noktalanacak; *ama dilin bu yeni* ve bireysel kullanımı, duyarlığın kabuk değiştirmesi ve artık biçime sığmaması en uç noktalarda denenmelidir. Şiirin terörü, hayatın hiçbir gizlisi saklısını tanımaksızın, yerleşik duyarlığın yol açtığı her türlü anlam sıkışıklığını, var olan anlam ilişkisinin en olmadık *yerde yitirilmesi göze alınarak* da olsa aşmalıdır. «Eskimiş şeylerle avunamıyoruz», kaldı ki yeniyi kuralım! Ne yaşamın, ne ona dair anlamların, ne de şiirin kuralları yeterlidir, o henüz ortaya çıkmadan önce. Bütün ve onun kuralları, tümüyle, yapılıp biten şeyde var.

Turgut Uyar'ın da öyküsü bitmedi, sürüyor: «ben iki kişiyim övüşürüm durmadan/ .../ben iki kişiyim dövüşürüm durmadan». Bu yüzden, yakaladığı güzelliğin büyüsünü hemen ardından bozar «Sadece korkuyorum biraz, yani korkağıyım/Bir güzel sonuca uygun olmanın...» Ama vaktini kaçırmaz, şiiri,

hep olması gereken yerdedir: «Ben bütün trenlere vaktinde giderim,/trenlere işe ve ölmeye. İstanbul'da». Birlikte olması gerekenden en uzak sanıldığı anda, «o büyük nehir sürerken kütükleri», gazetelerin yazmadıklarını o yazacaktır: «öyle şeyler gördük ki/unutmam artık/unutmam artık». O yüzden, çığlık da bitti denirken yine vardır: «Hep onları bekledim/Ağzımda kullanılmamış bir ses».

Bu, ömür boyu, kitaplar boyu süren uzun öykünün eksiği yok değildir: «biliyor musun ulaşamadım bir türlü/yani İstanbul'a bir türlü». Acının ve ayakta kalmanın metropolü İstanbul'a tam ulaşmak kadar çetrefil, zorlu ne var! Üstelik, «herkes nasıl durmuşsa öyle söyler/ben de nasıl durdumsa öyle söyledim» diyebilmekten daha doğrusu da yoktur. Ama yazdığı her yeni şiir bir daha gösteriyor: İstanbul'a, bütün bir yurda, insanımıza, insanımızın en öndeki değer ve olanaklarının somutlandığı unsura, giderek evrensel olana her şiirinde biraz daha yakın olmanın sırrı, «sonsuz ve öbürü»ne ermenin sırrı, şiirinde halil ibrahim bereketiyle mündemiçtir Turgut Uyar'ın.

TURGUT UYAR'IN ŞİİRİ

NERMİN MENEMENCİOĞLU

Turgut Uyar'ın geçen yıl yayınlanan Her Pazartesi kitabı, bize bu şairin nerelere kadar uzanabileceğini gösteriyor. Çevresinde bol bol sarfedilen beylik kavramlara, sığ tartışmalara dönüp bakmayan Uyar, kendi yaşamını şiirine başlangıç noktası alarak ulusu, çağı içinde büyük bir yolculuk yapmakta. Kimileri pusulasız bir adım atamaz. «Ben güneş saatı kullanıyorum.» diyor Uyar. Gözlemlerin, yönlerin, doğrultuların ayarı budur. Başka düzenler de var, Uyar onları bu geniş düzenin içinde görüyor . yörüngesinde dönerken gezegenimizin kimi zaman gölgeye, kimi zaman ışığa bürünmesinin gerçeği. Yıldızlar bu gerçeğe evet diyor uzaklarda.

Uyar'ın şiirini bu açıdan ele alırsak, hem anlatmak istediği, hem de kullandığı biçimler hakkında oldukça tutarlı bazı izlenimler edinmiş oluyoruz.

Özden başlayalım: Uyar, Picasso'nun kendi için dediği gibi, bir insandır - kolları, bacakları, kafası, kalbi (ve sevgileri, korkuları, nefretleri) olan bir insan. Sonra şehir insanıdır, dün-

yanın belirli bir yerinde, Türkiye'de, 1927 ile 1969 arası çoğunlukla en büyük iki şehirde yaşamış bir insan. Köye gittiği zaman muhtarın odasında yatar, çünkü subaydır, memurdur, ve aydındır. İnsan ne ise o dur. Uyar kendini yadsımaya değil, anlamaya çalışıyor. Endüstri, ticaret, cumhuriyet şehirlerinde yaşamakta, sıkıntılı pazarların, daracık odalı apartımanların, kapalı pencereli resmi dairelerin, kalabalık sokakların, yemekleri acele yenilen lokantaların ezici kargaşası içindedir. Yöresinde kurulduğunu gördüğü, yaratılmasına katıldığı, çağımızın kankentleridir. Benzerleri bütün dünyada var, birinde yaşamak ötekileri ile bağ kurmaktır. Kökleri Posof'lara, Malta'lara kadar uzanır, Anadolu ile, «gelip geçen çılgın taşralar»la beslenir, büyürler. Güneş saatı gerilerindeki tarihi de kesimleştirir: bir yönü sır arkası sokaklarda Vizansya'nın rengine boyanmış yıllar (solgun sarı - Uyar'ın çok sevdiği yeşilin karşıtı) ve «atmeydanlarına sığmayan bunaltılar», ve bir yönü başkaldırmalar, Celâli İsyanları, Hacı Bektaş'lar ve Mustafa Kemal'ler. (Kahramandık. Başa çıkılmazdık. Acırdık.)

Uyar, sınıfının, ya da herhangi bir sınıfın şairi değil. Garipçiler küçük adamın şairi idiler, Necatigil, en doğru anlamda, orta sınıfın şairidir, Uyar çağını bir bütün olarak yaşamak ister. Verilerini (insan olmak, Türk olmak, bugün yaşamak) kurcalar, ama unutmaz. Başka insanlarla bir sürü sevgiler, korkular, nefretler paylaşmak onun için bir akıma katılmak demek değildir. Modaların farkındadır, her çağda yenilenmek, çağını yitirmek, çıkmaza girmek, bunlar dil ve biçimle ilgili teknik sorunlardır. Aslında, düşüncesi bakımından, ilk kitabından son kitabına giden bir çizgi var. Bu çizgiyi, eski bir yazısında, kendi açıklamıştı:

Evet, şiir her çağda yenilenir. Ama şiiri, toplumdan, toplumsal değişmelerden önce bir ozan yeniler. Şunu demek istiyorum. Belki başka hiçbir sanat ürünü şiir kadar sanatçısına, sanatçısının kişiliğine bağlı değildir. Yani bir bakıma şiirin tanımı: ozanın tanımıdır denebilir.

Şiirde ölmezi aramak boşunadır. Bir kez günü geldiğinde ölmeyen şiir, çağında da zaten pek yaşamamıştır. Bununla beraber değişen çağlar, değişen şiirler ortasında, insanda değişmeyeni aramak akla gelebilir. (Her Çağda Yenilenen, Pazar Postası, 13 ekim 1957.)

İnsanda değişmeyeni aramak belki ölümsüzlüğü aramak demektir. Ve işte şair, en genç yaşından beri, ölümle ilgileni-

yor. Ölüm mısraları pek çok şiirinde yer almasından başka, her kitabında ölüm şiirleri var: *Ölüme Dair Konuşmalar; Bir Garip Ölmüş Diyeler; Ölümlü Yaşamağa Hergünkü Çağrı; Ay Ölür Yılgınlıktan; Özgü; Ölüye; Ölü Yıkayıcılar.* (*Ağıtlar* da bu seriye katılabilir.) Ölüm her çağda gölge saatıdır, her yerde, hele büyük şehirlerde, kaçınılmaz gerçek: bir zaman azar azar ölünürdü, şimdi ölünce beş on bin birden ölüyoruz. Gölgemiz daima tortop ayak ucumuzda. Ölüm bir korkudur, belki karşı durmaya bir dâvet, ama sonunda alışılması gereken, tamamlayıcı bir öğe: «Bir kafiyedir, sonunda, yaşamaya.»

Uyar'da hemen aynı derecede dikkatimizi çeken bir başka kavram, yaşamakla ölmeyi iç içe kapsayan kan kavramıdır. Bu kavramla da, hem bütün eserine serpilmiş teker teker dizelerde, hem de çoğu kitabında yer alan şiirlerde karşılaşmamız bir rastlantı olamaz: *Kan Uyku; Kankentleri; Kandan Uzakta* (Toprak Çömlek Hikâyesi) *Hemofili.* Kan devinirken hayat, ararken ölüm sembolüdür. Kan aynı zamanda başkaldırmak ve yılmak, beslenmek ve boşa gitmek demektir. Bu sembolün nasıl ikili bir anlam taşıdığı birkaç örnekle belirir:

Bir yanımız kan revan içindeydi
Bir yanımız sütbeyaz akşamlarda

Kanım ne güzel akıyor... ıslak taşlıklarda

Nem varsa sanadır! Yıkılmış birlikler, kırılmış bardaklar
ölü kadınlar
kan...

O ağaç senin kanınla beslenirdi

İlkel bir silâhın birden çağdaş olduğu. Kanla
Bir sızı. Sağ elinde bir haritaydı. Kanla.

Onun bir kan tadı idi sesinde

Ölümden konuşulacaktı elbet, hem de durmadan
sonsuz kan bir kesikte pıhtılaşmadan
Lokmalardan ötürü, kanlı kanlı

Ve kan biraz daha akar durur, akmalıdır.

Kanlı bir mendil diye bağlanan gözlerine (...)
Halk adına dökülen kan
sapı güldalı güzelliğinde bir bıçaktır

Bir çocukluğu sürüklüyorsun kanında (...)
Suların kana kestiği bir bahar (...)
Korkunun sonsuz gelgiti kanında (...)
Akıyor...
Koğuşturulan bir kan gibi.

Şehrin insanlar, nesneler kalabalığı içinde Uyar, herkes gibi, yalnız. Baskılar altında, şehir onu her yönden içine kapamakta. Duvarlar, kapılar, pencereler arkasında bütün gün dosyalar düzenlemeye, o «yeşille beş buçuk arasında» vakti beklemeye zorunlu. Olmak istediği insan, yaptığı işin yabancısıdır, işte çağımızın dramı ve Uyar'ın şiirinin belki temel taşı. Ellerimizle yükselttiğimiz binaları, açtığımız caddeleri sevemiyoruz, istediğimizden başka bir şey oluyorlar. Kafka'nın hikâyesindeki hükümlüler gibiyiz, yaptığımız iş sona erince boşa gidiyor, bir kurtuluş ümidi ile yeniden başlıyoruz hep.

Kurtuluş sokakların ucundaki denizde, şehir dışındaki geyikli ormanlarda, sularda, yeşilliklerde. Başka türlü bir şehirde değil, sanki Uyar için şehir başka türlü olamaz, uzak yerlerde. Doğada mı diyelim? Ama gerçek bir doğa değil, düşüncede, imgelemde yaşayan bir doğrultu: «Gemiler götüremez, neonlar ve teoriler ışıtamaz yarını yöresini». *Geyikli Gece* şiirinde insanların aradıkları, «kurtarmak» istedikleri, hem «güneşin asfalt sonlarında batması» ile beliren karanlık ülkedir, hem de eski dinlerinin, cinsel isteklerinin simgesi, avlarının hedefi, «yeşil ve yabani uzak ormanların» kralı, güçlü ve ürkek geyiktir. Şair bu iki kavramı eleştiriyor, geyikle geceyi birim olarak görüyor:

Geyikli gecenin arkası ağaç
Ayağının suya değdiği yerde bir gökyüzü
Çatal boynuzlarında soğuk ay ışığı

Geyikli gece, gizleyerek kurtardığımız inanç, ümit, sevişme vaktidir. Belki de öyle bir geyik olmadığı gibi, öyle bir gece de yok, belki şehrin dışında değil, kendi içimizdedir.

Kurtuluş saatleri karanlıktır, çünkü hep ağır, mekanik çalışma saatlerinden sonra gelirler. Beş buçuktan sonra beton duvarların görevleri değişir. O saate kadar kişiyi hapsederler, onun dışarıdaki hayata, denize giden sokaklara, *Meymenet So-*

kağı'na yerleşmiş mutluluklara, gökyüzüne varmasını önlerler. O saatten sonra kişiyi dışarıdaki kötülüklerden, bonolardan, tahvillerden, haydutlardan, dalaverecilerden korurlar. Bu ikilik içinde değişmeyen şey yalnızlıktır:

Bir korkuyorum yalnız kalmaktan bir korkuyorum
Gündüzleri delice çalışıyorum, geceleri kadınlarla yatıyorum

Cinsel sevgi şairin bütün kitaplarından taşan bir temadır. Cinsellik tek korkuya karşı bir siper değil, aynı zamanda yaşamanın bir çeşit töreni, kişinin kendiliğine değgin, onu çoğaltan ve yücelten bir duygu. Cinselliğin bir de hoşlanılmayan, utanılan, suçluluk duygusu veren bir yönü var:

Süregeldikce kutsal gibi
kesildikçe kirli, utandırıcı

Şairdeki suçluluk duygusu cinsel sevgiden öteye de gider. Çok kullandığı imajlar arasında yıkanmak, temizlenmek imajı göze çarpar.

Şimdi gelsem ki sen yıkanmışsın (...)
Oturup esmer bir kadını kendim için yıkıyorum (...)
Yıkarım temizlerim adam ederim o soluk güneşleri (...)
Gün doğsun bir arınayım istiyorum, (...)
Güneş tozlu caddeler kaygılarım beni bir arıtsın
istiyorum (...)
Soğuk sularda yıkıyoruz ayaklarımızı, kollarımızı,
boyunlarımızı (...)

İnsan öpmeli, sevmeli, sonra bol sularda yıkanmalı diyordu.

Pembe yanaklarını kokulu sabunlarla oğalım (...)
Yıkanacak, boğulacak su bulsam (...)
Ölüyü yıkadılar. Yıkadık. Direnmedi.
Eğlendik köhne uçaklarla, kokulu sabunlarla yıkandık. (...)
Arınıp gitmeye çalışan bir ölü. (...)

Yukanmak, yıkamak dinsel bir törendir, namazdan önce yapılan, en eski dinlerde de yapılması gereken bir eylem. Bir bakıma Uyar'ı kurcalayan sorunlar dinlerin sorunlarıdır: yaşamanın anlamı, kişinin varlığı, sorumluluğu, iyilik ve kö-

tülük. İnsanlar yeryüzünde cennet kurmak isterken bir cehennem kurmuş oluyorlar. (Bugünkü insanların cehennemi, teknokratik şehirler.) Yapmak istedikleri ile yaptıkları arasındaki karşıtlık suçluluk duygusunu yaratıyor.

Üşürüz suçluluktan
suçluyuz yaşamaktan

Arınmak, üzerimizden şehrin kirlerini atmak istiyoruz, ve bu istekle öntarihden beri yaşamış bütün insanlara yaklaşıyoruz.

Yeni bir şiir dilini kurarken de, Uyar, çağının tekniklerine hassas olmakla birlikte, deneylerini her tarafa uzatır. Aslında bunu yapmakla çağdaşlığını geliştirmiş olur, çünkü bugünkü Türk şiiri bu gibi deneylerin ürünüdür. Ancak Uyar'ın deneyleri, yüzde yüz özgün değilse de, kişisel ve kararlıdır, bir etkiye değil, genel bir «hava»ya bağlanır. Örneğin Tevrat simgelerini ve ritimlerini kullanmakta yalnız değildir, ama bunlarla düşüncesi arasında başkalarından daha sıkı bir ilinti kurabilmiştir. Divan şiiri ve halk şiiri ile kurduğu ilintiler belki başkalarından daha sıkı değil, ama gene de ona özgüdür. Bütün bu deneyler kalabalık bir günlük hayatı yeni imajlarla vermek isteği ile birbirine bağlanır. İlk anda yanyana dizilen zıt imajlar şaşırtıcı, hatta özentili gelir, okur karşılarında irkilir. Bir kaç örnek:

Gladyatörlerden ve dişlilerden
Ve büyük şehirlerden (...)
Domino taşları ve soğuk ikindiler (...)
Ben içindeyim tüm itlikler sahanda yumurtalar içinde (...)
Şu kadar gündüz şu kadar suyılanı şu kadar düzen (...)
Şu kaçamak ışıklardan şu şeker kamışlarından
Bebe dişlerinden güneşlerden yaban otlarından (...)
Bir tespih bir zımba bir yazı makinesi (...)
...İşte mozaikleriniz, işte Seurat'ınız, işte aşkçıl akşamınız ve sterlin (...)
Ey susam! Ey karanlık! Ey borçlarını ödemeyenler! (...)
Reçetelerde dolmuşlarda ve güzelliklerde
Bozuk paralarda sinemalarda gerçeklerde (...)

Zamanla bu imajların karışıklığında bir mantık görmeye başlarız. Karışıktırlar çünkü *megalopolis* hayatı karışık, ha-

yatta, Uyar'ın şiirinde olduğu gibi, bir izlenim bombardımanı altındayız. Her şeyi birden sezmek zorunluğundayız. Bir arada sunulan görüntülerde bir uygunsuzluk olması bugünkü düzene uygundur, öyle yaşamaktayız zaten.

Uyar'ın yeni şiirleri eski şiirlerine ışık tutuyor, onları okudukça eskilerini daha iyi anlıyoruz. O çapraşık, obje dolu imajlar, uzun, dolambaçlı dizeler hayatının o döneminde şaire lâzımdı. *Dünyanın En Güzel Arabistanı* üzerine, *Tütünler Islak* üzerine gereken incelemeler yapıldığı zaman bu sezişin delilleri toparlanmış olacak.

Her Pazartesi'de Uyar'ın çizgisi süregelmekte, ama şiirin öğeleri sanki süzülmüş, «yıkanmış», daha bir dengeye varmışlar. Şair daha kısa ve emin (ve daha güzel) dizelerle daha da zenginleşmiş bir dünyayı yaşatıyor. Bu dünya dokuzyüz altmışların Türkiye'sidir. Yalnızlık, suçluluk, yabancılaşma genevar, ama bunlara rağmen Uyar'ın şiirinden hiç eksik olmayan insan sevgisi sanki yeni bir buut kazanmış. Verilerini kurcalıyor, demiştik, şimdiki verilerinde son yılların olaylarının, ve belki de yeni çevrelerde yaşamanın getirdiği değişiklikler farkediliyor. Ellilerde olduğu gibi, Kafka gene var (Ölü Yıkayıcılar'ın *fonde de pouvoir*»ı onun garip bir yargılamaya uğra yan kahramanıdır) ama şimdi Lorca da var, Venezuela'da başkaldırmalar var, halk adına dökülen kan var. Şehirle, dünya ile ilintileri yeni yaşama koşulları geliştirmiş, uzatmış.

Ellilerde Uyar'ın dizeleri daha çok şehrin nesnelerini sıralardı, bunlar ayrıntılı verilir, insan kalabalıkları belirsiz kalırdı. Şimdiki dizeleri her türlü insanla dolu:

Çaycılar, dalgacılar, alıp satanlar,
Sorguya çekenler, denizi eskiten, herkes, ben
Semercilerin, Bakırcıların, Nalbantların, Arzuhalcilerin.
Kantarcıların ve demircilerin ve çilingircilerin
Üzümcülerin ve balıkçıların sürüncemesi karşısında
Bütün çocuklar uyudular gelinler ere vardılar
Askerler ve mızıkacılar için. Sonuç.
Amcam kravatını düzeltti, babam eski bir evde.
Tersaneden bir işçi, bir otelden bir garson
Emekli konsoloslar, kutu yapımcılar büyük pastanelere,
hamurkârlar, pabuççular, polis hafiyeleri, kese kâğıtçılar,
saraçlar, kurşun dökücüler, muhasebeciler, su yolcuları,
şarkı düzenleyenler, saat tamircileri!

Bunlar anonim kimseler değil, İstanbul halkıdır, sanki «tatsız ve yanlış geçirilmiş bir geceden» fırlayarak yaşıyorlar. Uyar'ın memleketinin tarihi ile, coğrafyası ile kabaran günlük dünyası yeni ve çok daha olgun, daha güzel bir Türkiyem'in malzemesi oluyor. Vatan sadece kabul ederek sevilmez, keşfederek, eleştirerek sevilir, tıpkı insanların sevildiği gibi. *Büyük Saat, Büyük Gurbetçi* böyle anlayışlı bir sevginin anlatımıdır.

Bu daha geniş konulara girerken şair eski biçimlerini arıtarak sadeleştiriyor, imajların yan yana dizilişi artık şaşırtıcı değil. Ama Uyar burada durmayacak. Yeni malzemeye açılırken biçimlerini yontmaya, bilemeye, daha başkalarını denemeye devam edecek. Bu bir oranlama değil, dergilerde son çıkan şiirlerinin güçlendirdiği bir inançtır.

Uyar'ın şiirinin değişen dönemlerde değişmeyen, ya da bir doğrultuda değişen öğelerini aradık. Şiirin her zaman yenilenmesinden yana olduğunu da biliyoruz. Kendi şiirinde bu yenilenme çağdaş olmaya gitgide daha geniş bir anlam vermekle *Her Pazartesi*'de bakışlarını tek bugüne ve düne değil, gelecek günlere de çevirerek, *Hızla Gelişecek Kalbimiz* ve *Biraz Daha* gibi şiirlerde yeni bir ümit ve güven notu getirmekte. Bu hem altmışlarda sosyal durumumuzun, hem de şairin kendi gelişmesinde bir aşamanın yankısıdır. Şiiri burada dursa bile, onun adı bir deftere yazılıdır.

HİÇBİR ŞEY BİRİKTİRMİYOR KENDİSİYLE İLGİLİ

REFİK DURBAŞ

Sürsün artık akşamın süsü ne yapalım
postacılar dolaşsın sokaklarda
hiç kimseye yazılmamış mektuplar için
adres var, ölü değil, ama yok olan.

Duvarda renk cümbüşü içinde bir Şahmeran. Yanı başında bir Orhan Peker. Tüllerin arasında soluk bir gün ışığı. *Turgut Uyar* yüzünü gün ışığına kapamış. Ayaklarının ucunda gazeteler. Elinde suyla karışık limonlu bir bardak votka. Yüzü sessiz

ve huzurlu. Gözlerinin ışığı sehpadaki üç demet sümbülde yansıyor. Sedat Simavi Ödülü üzerine konuşuyoruz:

«Hiçbir ödüle kendim katılmadım. Hep önerildim. Ödüllere karşı değilim. Ama yazar ya da şairlerin ödüllere katılmaya zorlanmasını anlamıyorum. Bu, ödüllendirmekten çok, bir yarışma oluyor. Sanat, bir at yarışı mıdır? Yaşını başını almış bir yazarı ödüle katılmaya zorlamak bence onur kırıcı bir davranış olsa gerek. Bakıyorsunuz, kırk yılını şiire vermiş bir şair, yirmi yaşındaki bir gençle aynı kulvarda yarışmaya zorlanıyor. Bu yüzden ödülleri ben ikiye ayırıyorum: Birincisi, genç yazarlar için özendirme ve yüreklendirme ödülü, ikincisi, yaşlı yazarlar için değerlendirme ödülü. Bu biçime ilişkin bir ayrım. Bir de ödülün işlevi var. Bunu da iki planda ele almak gerek. Yine birincisi, ödül olarak verilen para, ikincisi ödül alan kitabın çok basılıp satması. Her ikisinde de yazar, bir süre için rahat çalışma olanağına kavuşur kanısındayım.»

Çağdaş bir bilge mi? «Kırk yıldır şiir üzerine yazıp konuştum» diyor. «*Bu kez başka şeylerden konuşalım. Nedir bir şairin dünyası? Nasıl geçer 24 saati? Düşleri, umutları, korkuları nedir?*» diyorum.

«Kendimle ilgili hiçbir şey biriktirmiyorum. Arşivim yok örneğin. Öldüğümde el yazısıyla tek şiirim kalmayacak arkamda. Kitaplardaki şiirlerimden başka bırakmak istemiyorum. Kendini gizleyen yazarları seviyorum. Örneğin, Traven. Kâğıt bırakıp insanların aklını bozmaya hakkımız var mı? Bence Özdemir Asaf'ın sağlığında yayımlamadığı şiirleri basmak bir hatadır. Neden? İyi bir şeyler olduğuna inansaydı, Asaf kendisi yayımlardı. Mektuplar da öyle. Anılar da.»

Sözü şiire getiriyorum. Dalgın. Uzun uzun konuşmak istemiyor. Eli Bafra paketine gidiyor. «Şiir bir kişilik işidir» diyor. Bir süre susuyoruz. .Günümüz şiiri üzerine konuşalım diyorum. Gençler üzerine. Sözü ağırdan alıyor:

«Evet, bu öteki sanatçılar için de söz konusu. Ama özellikle şiir bir kişilik işi. Büyük şairler getirdikleri kurallarla değil, kişilikleriyle bir şiir geliştirmişlerdir. Genç kuşak kızacak ama, 1968'den bu yana yazılan şiirde çevresini etkileyecek bir kişilik yok. İyi bir şair çıkar, yeni bir şiir atmosferi oluşturur. Bu atmosferde başka şairler kendi kişilikleri doğrultusunda kendi yerlerini bulurlar.»

«*Genç şairlerin acemilikleri yok mu? Hepsi usta bir şair gibi mi yazmak istiyorlar demek istiyorsunuz*» diyo söze karı-

şıyorum. «Evet» diyor, «Aslında hiçbir genç şair tek tek kötü değil, ama bir şiir doğrultusu yok. Kişilik işte burada gündeme geliyor.»

«Örneğin İsmet Özel?»

«Acemi.»

«Ahmet Erhan?»

«Hececi.»

«Daha gençler?»

«İşte o kişilik sorunu.»

Birden omzumdan bir kedi kucağıma atlıyor. «Bu Kırlent» diyor. «Resim çektirmeyi çok sever. Bakma ufak tefek olduğuna. 14 yaşında. Hayvanları seviyorum. Kedi huzur veriyor bana. Yalnızlığımı paylaşıyor. Dokunmalıyım hayvana. Bu yüzden akvaryum balıklarını sevmiyorum. Kafesteki kuşları da. Bir kez akvaryum aldım. Hava çok soğuktu. Akvaryumu sobanın yanına koydum. Akşama balıkların hepsi haşlanmıştı. Bir de Cemil Eren'in atölyesinde bir ispinoz vardı. Hayvan kafes içinde. Kafesi açtım kuşu saldım. İspinoz odanın içinde dolaşırdı. Biri geldi mi hemen uçup kafesinin içine girerdi.»

«Bir gününü nasıl değerlendirdiğini» soruyorum. «Evimi seviyorum» diyor. «15 gün evden çıkmadığım olur. Roman okumayı sevmiyorum. Roman çıktı hayatımdan. Televizyonda gördüğüm bir kır manzarasını bir roman 8-10 sayfada anlatıyor. Neden okuyayım? Daha çok sosyal içerikli incelemeler, şiir ve öykü okuyorum şu sıralar. Tek tek değil, 3-4 kitap birden okuyorum.»

«Ya sinema, tiyatro?»

«Sinemaya da gitmiyorum. Tiyatroya da. Bilet olayına angaje olmak istemiyorum. Sinemayı değil de sinemaya gitme olayını sevmiyorum. Önceden tasarlanmış bir olay olduğu için sevmiyorum. Bir de sanat filmlerini sevmiyorum. Sinema bence eğlendirici olmalı. Ama western filmlerini seviyorum. Çocukluğumda çok giderdim sinemaya. Tiyatro olayı ise başka. Tiyatroyu seyretmekten çok okumayı seviyorum. Çehov'un yalnızca Vişne Bahçesi'ni seyrettim, ama bütün oyunlarını okudum. Shakespeare de öyle. Hiç seyretmedim ama çok okudum.»

«Resimle, müzikle, sporla ilginiz?»

«Çocukluğa bağlı şeyler» bunlar diyor. «Ben asker olmak istemiyordum. Çok başarılı bir öğrenciydim. O zaman olgun-

luk sınavı vardı. Bu sınavı verenler, istedikleri okullara girerlerdi. Ben bilerek bu sınavı vermek istemedim. Ama yine de subay oldum. Bu da benim spor yapmamı engelledi bir bakıma. Spor yapmama zaman kalmadı. Yalnız çocukluğumda boks yapmak istedim. O da, benden güçlü ağabeyimi dövmek için. Bunu da başaramadım. Resmi ise ekol ayrımı yapmadan seviyorum. Müziğe gelince, solo söylenmeyen Türk müzigini seviyorum. Fasıl yani... Barok müziği çok seviyorum. Ama cazı hiçbir zaman sevemedim. Ancak zencilerin söylediği New Orleans cazını dinleyebiliyorum.»

Kalkıp bir votka daha koyuyor. Bir sigara daha yakıp Kırlent'le konuşuyor. Sözü burada içkiye getiriyorum:

«İçkiyle aram çok iyi. Çok seviyorum. Emekli olmadan önce gündüz içmezdim. Şimdi öğleden başlayarak 3 duble votka içiyorum. Su ve bir dilim limonla. Yemekten sonra da akşam, bir duble sek rakı. Sana da öneririm. Çok iyi.»

Tekrar şiire dönüyoruz. Şiir üzerine yazılara. «Romanın tarihsel bir boyutu var, şiirinse yok. Bu yüzden şiir üzerine pek yazı yazılmıyor. Çünkü zor. Şiirde yalnızca dille karşı karşıyasın.»

«Bugün» diyor, «tek sıkıntımız çağdaşlaşamamamız. Çağdaşlaşma ise örgütlenmektir. Biz henüz örgütlü bir toplum olmadık. Toplumsal olaylar Türkiye'de düşüncenin rahatça gelişmesine olanak vermeyecek boyutlara ulaştı. Tek tek şairleri ya da yazarları suçlamak istemiyorum. Salt siyasal baskı da değil. Bu dönem içinde büyük bir değer sarsıntısı oldu. Bir büyük karmaşa yaşandı. Genç şairler, hangisine sarılacağını pek bilemedi. Ama asla umutsuz değilim.»

Kendi kucağımdan usulca yere iniyor. Şahmeran'ın yüzü biraz daha gölgeleniyor. Tül perdenin ardına koyu bir karanlık siniyor.

Bir gün bir yerde şiiri gördüğümde
hayatı da birlikte
yalan söyleyemem
ya param yoksa diye düşünürüm
yani para satınalma gücü
ürkerim
örneğin yaşlı ağaçlar yaşlı deniz
yaşlı çınar yaşlı ben yaşlı çevre
bir uyum ya da başkaldırma
sonunda kalkar gideriz

Kalkıyorum sessizce. Ben Taksim'e, karanlığa, kalabalığa karışmak üzere çıkıyorum. Turgut Uyar yeni şiirlere, el yazısıyla olmayan şiirlere karışmak üzere kalıyor. Kendisiyle ilgili hiçbir şey biriktirmeyen, biriktirilmeyen şiirlere mi?

ÖLÜM NAKARAT OLMAYACAK

HULKİ AKTUNÇ

* Turgut Uyar'ın şiiri: Türkçenin en kumral şiiri.
* Elle *tutulacak gibi pekişmiş bir öz*, dokunsan parçalanabilecek bir som - duyarlık. Birbiri içinde erimiş. Eriyen. Eridikçe yenilenen. Sürekli yeniden oluşan şiir bileşimi.
* Bu yüzden de çerçevesi yoktur. Çerçeveye sığmaz. Durup kalmanın defterini dürmüş, daha baştan. Şimdi şiir yazamayacak artık, ama yazdığı, Çağdaş Türkçenin yoğun gizilgücüyle yüklü. Onun şiiri kendi kendisini üretmeyi sürdürmekte.
* Üzerine ölüm yazılamayacak yazarlar vardır. Önünde ölüm çerçevesi taşmamayacak cenaze alayları olduğu gibi.
* Hikâyeden hiç korkmamış bir şair. Hikâyeyle çok ödeşmiş. Bir hikâyeyi Akçaburgazlı Yekta gibi yaşarsan, o büyük harfle şiir olur. Ama yalnız *Akçaburgazlı Yekta*'da değil. Bütün şiirlerinde, var bu. Çekilmiş fiilleri sever. Çoğulları sever. Hayatı büyük ve yeni bir 'kip' üretmek için sürmeyi sever.
* Şiirsel hikmet'ten de sakınmaz; onu çağdaşlaştırırken, uz dilli Turgut 'abi' olarak davranır: «kötü bir alışkanlıktan başka nedir bir adam...»
* Şiirinde başlangıcın bir öncesi, olmayan bir bitimin de bir sonrası devinir. Şiir 'bitirmemiştir'...
* Onun bir şiirin son dizesinde bıraktığı açık uç, kimi zaman bir şiirsel salgın yaratmıştır: «Kurtarmak Bütün Kaygıları»... Bu şiir, *Tütünler Islak* (1962) kitabında. En azından yirmi yıl, birçok şair bu şiiri yeniden *yeniden nasıl yazdı*.
* Çoğul ses. Yeni uyakların da efendisi, gerili telik yayını andırır nakaratların da ustası. Belli sözcüklere, sözcük ve ses toplumlarına sımsıkı sarılır, sadıktır onlara. Hayatında da böyle bir sadakat sezmiştim.
* Yazdığının içine bak, yazılacak ne çok şey vardır onda. Turgut Uyar, kendi şiirini şiirle sürekli açımladı. Dünyayla, ya-

şamayla hesaplaşması, bir önceki şiiriyle hesaplaşmasıdır. «Baştan başlayalım» demeyi ne de iyi biliyor. Bu yüzden, bütün kitapları bütün kitaplarının içinde.

- Hızla Gelişecek Kalbimiz. Bir tek şiir söyle ki, ondan yine Turgut Uyar şiirine bütünüyle varabilsin. Çok zor. Bu tek şiir, «Hızla Gelişecek Kalbimiz» olabilir miydi? Orada dünü var, bugünü var ve yarını da —her anlamda— kahraman yürek sesleriyle çınlıyor. Kalbimizi kendisi kılan, kendisini de kalbimiz kılan şiir. Bizde bir Turgut-kalbimiz yarattığını kim yadsıyabilir.

Parlak ve kara mıydı mor muydu
yaşadığım neydi sahi
düşündüm birdenbire
sağa yatık bir yazı değil
sola yatık bir yazı değil
dik kafalı bir yazı değil
başı eğik bir yazı değil
ya hepsi ya hiçbiri
galiba solgun bir gramatika
özellikle akşamüstleri

- Evde değil, dışarıda yaşayan bir şiir. Ara sıra eve gelir. Soluk alır ve çıkar. Ceket de giymemiştir.
- Ölüm. Sen böyle bir şiirde nakarat olamayacaksın.

Bir Çekişmenin Anatomisi
TURGUT UYAR - DÜNYA - ŞİİR

GÜVEN TURAN

Tarihlerin, özellikle edebiyat tarihlerinin görevleri, yazarının anlayışına göre genellemeler yapmaktır. Yazarın öznelliği ile genellemenin bilimsel sayılacak nesnelliği olmadan hiçbir söz edilemez. Bunun için de hemen bir genelleme ile başlamak istiyorum söze: 1940 şiiri, bir yandan başlangıcında Garip kitabının yer aldığı alaycı, şaşırtıcılığı ön plana alan bir şiiri yaygınlaştırırken bir yandan da temelinde Nâzım Hikmet'in de yer aldığı 1930 toplumcu şiirini sürdürür. Bu genel görünüm içinde özellikle Dağlarca, Külebi, Dranas, Berk, Necatigil, 1940

şiirinin 1950 şiirine aktarılan kesimlerinde şiirin bağımsız prenslikleri olarak etkinlik gösterirler. Turgut Uyar'ın ilk kitabı (1949) *Arz-ı Hal* ve 1952'de yayınlanan *Türkiyem*'deki şiirleri gerek temalar gerek ritim ve imgeler olarak, Dağlarca ile Külebi arasında gidip gelerek gelişmiştir. Bu şiirin en temel özelliği, 1930 şiiri anlamında toplumcu; «garipçiler» gibi lumpen, hececiler gibi, ki buna Tecer'i de eklemek gerekir, folklorcu değil, «yurtcu» oluşudur. Bu şiirler bile, özellikle *Dünyanın En Güzel Arabistanı* ile başlayacak «Turgut Uyar Şiiri»nin izlerini taşıyordu. Şu dizelerin 1940'larda, nasıl karşılandığını doğrusu merak etmemek elde değil:

.....kuşyemi gibi yalnızdı!
Büyük Saat, *sayfa 9*
Hangi cebini karıştırsan yalnızlık...
Büyük Saat, *sayfa 10*
Yaşıyorum, yaşıyorum da bitmiyor,
Bir tutam sakız oluyor ağzımda zaman...
Büyük Saat, *sayfa 13*

Çünkü bu sözlerin yer aldığı şiirlerin genel havası şöyleydi:

Heybetli Arsiyan daglarında bir gün
Atım yoruldu, ben yoruldum.
Şimşekli, fırtınalı bir ikindi
Çektim atın dizginlerini, yağmurlar içinde
Banarhev köyünde indim...
Büyük Saat, *sayfa 22*

Cümle yolculara dua ederim.
Nasipleri bol olsun, dilekleri tutsun
Zile'den geçsin yolları, Sivas'tan geçsin
Pembeden, beyazdan geçsin...
Askerlere mektup götürsünler
Cümlesine selâm sabah iletsinler,
Az gitsinler, uz gitsinler
Sağlıcakla yurtlarına dönsünler...
Büyük Saat, *sayfa 28*

Bu dizeler, Turgut Uyar'ın, bu şiirlerin yazıldığı dönemde, Ataç'tan icazet almasına karşın, genel serüven içindeki yerinin çok da çizgi dışı olmadığını göstermektedir.

Doğrusu, Turgut Uyar'ın, bu şiirlerden hemen birkaç yıl sonra, taş çatlasa iki yıl sonra, *Dünyanın En Güzel Arabistanı*'ndaki şiirlere nasıl geçtiğini bilemiyorum. 1959'da yayınlanan bu kitaptaki şiirler, 1952'de çıkan *Türkiyem*'i hemen izlemiş olmalı. Arada başka şiirlerinin olup olmadığını da dergileri taramadığım için bilemiyorum. Bu iki şiir kitabı arasındaki fark, sadece bir şiir dili farkı olarak da kalmıyor. Bir dünya farkı da belirgin bir şekilde kendini gösteriyor.

Turgut Uyar'ın *Arz-ı Hal* ve *Türkiyem*'deki 'yurtçu' yaklaşımının yanısıra, nesneler ve insanlarla hoşnut, onlarla iç içe, bir dünyası vardı. Oysa, *Dünyanın En Güzel Arabistanı* ile başlayarak, dünya ile Turgut Uyar'ın şiirlerindeki «ben»in dünyası açılmaya başlamıştır. Bu kitabın içinde garip bir aykırılıkla duran «Akçaburgazlı Yekta'nın Mahkeme Kararını Aldığında Söylediği Mezmurdur» (Büyük Saat, sayfa 83) şiirindeki «*Nereye gitsek o yıkıntı bizimle artık*» dizesi, tüm kitabın ve onu izleyen şiirlerin anahtarı oluyor. O zamana kadar dünya ve «ben» uyumlu bir iç içelik içindeyken, dünya birdenbire «o» halini almaktadır. Artık bunlar, yabancının şiiridir, yabancılaşmanın şiiridir. Öyle ki, bir sevgi şiiri bile alttan alta bir yabancılaşma taşımaktadır.

İkimiz birden sevinebiliriz göğe bakalım
Şu kaçamak ışıklardan şu şeker kamışlarından
Bebe dişlerinden güneşlerden yaban otlarından
Durmadan harcadığım şu gözlerimi al kurtar
Şu aranıp duran korkak ellerimi tut
Bu evleri atla bu evleri de bunları da
Göğe bakalım

Büyük Saat, *sayfa 82*

Dünyadan kaçarak göğe bakmak, gene de bir kurtuluş imi taşımaktaysa da, öteki şiirlerde bu bütün bütüne kaybolur. Özellikle «Kankentleri» yoğun bir karanlık taşır:

Ağaçlarda, gemiler sularında, lokantalarda
Kentlerin kan üstüne kan yaması
Ölü kadınların öpülü çocuklar doğurması
Kuşsuz ve balıksız konsollu odalarda
Çöl olmasa, en dişi kavunlar olmasa
O güneş o eski çocuklar güneşi
Malta damlarından ötede, oralarda.

Büyük Saat, *sayfa 129*

«Adamların kadınları alıp gittikleri», yalnızlıklar ve eksikliklerle dolu bir dünya:

İşte bu ellerimle yalnızım inanmazsan bak
Bu saçlarımla bu iyi giyimlerimle paralarımla
Sen varsın ya sen çoğu kez yetmiyorsun
Bakışın mı eksik dudakların mı anlamıyorum
Büyük Saat, *sayfa 81*

İlk kitaplarla bu kitaptaki şiirler arasındaki ayrım sadece şiirlerdeki benin, dünyayı karşısına «o»diye konmasıyla da bitmiyor. Önceki şiirlerdeki «halkçı», «yurtçu» dil, bu şiirlerde arınmış, yalın bir şiir diline dönüşmeye başlamıştır. Bu dil artık, «halkın dili» değil, kesinkes «Turgut Uyar'ın dili»dir. Öyle ki, daha önceki şiirleri okumak, onları anlamak, yorumlamak için hiçbir çaba gerekmezken, bu şiirler için özel olarak «çeviri» yapmaya gereksinim duyulmaya başlanmıştır. Dille birlikte, Türk şiirinin temel birimi olan dize de zorlanmaktadır. *Dünyanın En Güzel Arabistanı*'ndaki pek çok şiirde dize kaybolmuş ama ortaya çıkan da nesir olmamıştır. Nesir-şiir de değildir «Kaçak Yaşama Yergisi», «Meymenet Sokağı'na Vardım», «Güneşi Kötü O Evler», «Bir Kantar Memuru İçin / İncil», ya da «Büyük Kavuşma»... Yalnızca dize bozulmuştur. Ya da, «bozunmuş»tur (deforme olmuştur). Özelliklerini kaybetmiştir.

Dünyanın En Güzel Arabistanı'ndaki bu özellikler, 1962'de yayınlanan *Tütünler Islak*'ta doruk noktasına ulaşır. Öyle ki «Kurtarmak Bütün Kaygıları» şiirinde, bütün fiiller mastar halindedir. Ne geçmiş zamanı, ne şimdiki zamanı, ne gelecek zamanı vardır bu şiirin. Ölü bir dünyanın şiiridir kısacası. Ya da var olmayan bir dünyanın, daha doğrusu; ölüm bile bir yaşamanın sürecidir çünkü; bir yaşamayı taşır.

Dünyanın En Güzel Arabistanı'nda bozuna ndize örgüsü, burada genelleşir, şiir örgüsüne de sıçrar onu da bozar... Kenneth Rexroth, Reverdy için, «Cubist» bir şairdir der. Kanımca, Türk şiirinde gerçekten bu sanat akımının felsefesine eğer bir şiir yaklaşabilirse, *Tütünler Islak*'taki şiirler yaklaşabilir. Burada bir şiir birçok parçaya bölünmüştür. Sözcük sözcük, dize dize ayrı bir şiirdir sanki, ama hepsi birleşince, özellikle bir yorumla birleştirilince, şiirin ayrıca bütünlüğü de ortaya çıkmaktadır. Şiirin bu parçalanmışlığı öylesine etkindir ki *Tütünler Islak*'tan herhangi bir alıntı yapmak, sadece o alıntıyı ver-

mekte, alındığı şiir hakkında hiçbir ipucu taşımamaktadır. Bütün bu söylediklerimden şiirlerin anlamsız olduğu ya da anlamsızı amaçladığı anlaşılmamalıdır. Aksine, her yorumda yoğun anlamlar taşır şiirler. İnsanın dünyadaki yerine ve varoluşunun sorunlarına değgin irdelemelerle doludur, *Tütünler Islak*.

Her Pazartesi (62-67 Notları) 1968'de yayınlanmıştır. Bu kitap tam bir geçiş kitabıdır. Bir yandan *Tütünler Islak*'ın şiirlerinin devamı vardır bu kitapta, bir yandan da yeni bir şiir doğmuştur. İlk öbekte yer alan şiirlerden «Bir Duymak», «Son Üçü Beş», «Çağdaş Yeri Mızrağın», «Kuşun Yeri Beklemek», «Ahd-i Atik», «Kadırga», «Ölü Yıkayıcılar» Turgut Uyar'ın bence doruk şiirleridir. Değişim, «Yenilgi Günlüğü» ile başlar. Bu şiir 1960'lı yılların ortalarında yazılmıştır, aklımda kaldığına göre. Bu dönem, Türkiye'de topyekün politize olma dönemidir. Hattâ belkide tüm dünyanın politize olma dönemidir. 1840'lardan sonraki en şiddetli politik patlama olan 1968'e doğru hızla yol alındığı dönem... Turgut Uyar da bu gelişmenin dışında kalmamaktadır. Bu dönemin en canalıcı özelliği, sanatçıların toplumsal sorunlarla, sanatın sorunları, kısacası vazgeçilmez bencillikle bağlanma arasındaki ikilemi bütün acısıyla yaşadıkları yılların başlangıcıdır. O yıllarda, şiir kurban taşının üstüne yatırılmamıştır ama, sunağın dibindedir. Turgut Uyar, ilkin «Yenilgi Günlüğü»nde özeleştiriye girişir. Ve bu özeleştiri, hayatının sonuna kadar bırakmıyacaktır artık ondan sonra peşini:

kendimi bir yılların içlerine kapadım
kendimi koyverdim bir sulara
çok öldüm çok dirildim anlamadım
kendimi kendi akrostişime adadım
kendimi gerekçesiz oralara buralara

Büyük Saat, *sayfa 201*

«Hemofili», «Federico Garcia Lorca için Üç Şiir», «Büyük Gurbetçi», «Malatyalı Abdo İçin Bir Konuşma» Turgut Uyar'ın yeniden dışa döndüğü, ama bu kez «o»dan, «onlar»dan kaçtığı, dışa büyük bir duygusal kaynaşma (sempati) ile yaklaştığı şiirlerdir. Gene de kitapta, «Bilirim Bir Kışa Hazırlanmayı», «Hızla Gelişecek Kalbimiz», gibi şiirlerde, «ben»in baskın olduğu ama bu ben'in *Tütünler Islak*'ın kurmaca dünyasından uzak, dışdünya ile iç içe girdiği şiirler. Uyar'ın *Dünyanın En*

Güzel Arabistan'nda geliştirdiği, varoluş sorunlarını irdelediği şiirlerinden fazla kopmadığını da göstermektedir. Zaten giderek, politik şiirlerle —ki şiirsel «ben» bu yapıtlarda suçlu ve savunmadadır— varoluş şiirleri diyeceğim «ben»in iç tartışmalarının yer aldığı şiirler genelleşmekte ve sonuna dek Turgut Uyar'ın şiirinde sadece bu iki çizgi yer almaktadır.

Herkesin kendine bir anlam, bir tutamak aradığı özeleştiriler dönemi, sadece bir içerik, bir anlam arama dönemi de değildir. 1960 sonlarına doğru, «kendimize özgü bir şiir dili» arama zorlamaları, şairleri Divan şiirine itmiştir. Atilla İlhan hep sevmiş ve kullanmıştır Divan şiiri tekniklerini. Ama bu dönemde Turgut Uyar, Behçet Necatigil, İlhan Berk gibi kendi şiirinin öznelliğine ulaşmış şairler, bir yandan kendileriyle bir yandan şiiri hep sözcüsü olarak görmüş ama artık onu terk etmeye başlamış kamuoyu ile çarpışırken garip bir çelişkiyle Divan şiiri ile ilişki kurmuşlardır. Bu ilişkinin şairlerin o zamanki dış/iç çatışmalarına pek fayda sağladığını söyleyemem, ama özellikle Turgut Uyar'da, yeni bir şiirsel sıçrayışa neden olmuştur. 1970 yılında yayınlanan *Divan*, Turgut Uyar'ın o zamana dek gizli kalan lirik bir şair olma özelliğini iyice ortaya çıkartmıştır. Gene de bu şiir tedirgin, kuşkulu, sorularla yüklü, özeleştirilerle dolu, hep tutamaçlar arayan bir şiirdir. *Her Pazartesi*'de başlayan o kaygan zemin üzerinde durma çabaları sürüp gitmektedir giderek artan bir hızla. Bu dönemin sanırım bütün özelliklerini şu şiirde bulmak mümkün:

Büyüyüp Giden Hüzün'e

bir güzel aşk yılının ortasında
bir kestane ekerim büyür gider

ortaçağdan bir deniz haritasında
bir iki harf bulurum büyür gider

biliyorum ikimiz arasında
bir deste gül mü ne var büyür gider

sen bir aklık gibisin sırasında
boynun ve dediklerin büyür gider

ölür gider çinisi bir soylunun
bize bir mavi kalır büyür gider

ve içilir bir devin sofrasında
arayerde bir hüzün büyük gider.
Büyük Saat, *sayfa 266*

Toplandılar (70-73) Notları)'nın yayın tarihi 1974'dür.

nasılsa girdi bu karaşafak aramıza
haydi şimdi ölüm vakti değil aramızda
ölüm ki bir olağan acının anısıdır
şimdi anıya yer yok aramızda
Büyük Saat, *sayfa 320*

Bu dizeler, *Toplandılar*'daki şiirlerin bence tam bir izdüşümüdür. Kitabın en büyük özelliği, kanımca, tümünde yer alan o karanlık, yürek burkucu, insanın içini parçalayan dünyadır. Garip bir korku sürekli gezinmektedir dizeler arasında. Ölüm sözü sık sık geçmektedir. «Kavşakta», «Acının Tarihi». «Acının Coğrafyası», «Sunak», «Bazilika», yetkin, çarpıcı şiirlerdir ama bunlarda bile bir eprime, bir çekingenlik sezilir. Dil de yeniden taa şairin ilk dönemlerine dönmüş, deyimlerle, deyişlerle, türkülerden alınma söyleyişlerle «halkçı» bir dile yaslanmaya başlamıştır. Artık şiirlerde tek izlek, tek yorum, tabii buna bağlı olarak da tek anlam gözlenmektedir. Kendine güvenemeyen, gücünü kendinde bulamayan bir şiir egemen olmaktadır Turgut Uyar'da.

Kayayı Delen İncir, ancak 1982'de oluşabilir. Bu sekiz yıllık boşluk, kanımca *Toplandılar*'daki zayıf noktaların pekişmesi, onarılması doğrultusunda işlememiş, aksine, şiirin kendine duyduğu güvensizlikle sıradan şiirler belirmiştir. Çok akılcı bir yaklaşımla sınırları belirlenmiş bir çekirdekle (mesaj) renkli bir zar arasında (şiir dili) etli bir kısım yoktur. Ne su, ne tat; yavan bir şiirde gelip gidip mesaja toslanmaktadır. Bu zayıf şiirler arasında gene de bir «Kırlardan Geliyorlar» bir «Ayağımın Tozuyla», yoğun, büyük şiirlerdir. *Dün Yok Mu, Büyük Saat*'in son bölümüdür; 1984'e dek, o aradaki iki yıl içinde yazılmış şiirleri kapsar. Bu şiirler, Uyar'ın şiirinin genel çizgisi içinde bakıldığında, yeni bir doruk noktası oluşturmazlar ama, «Güz Avlanıp Gidiyor», «Ne Zaman Düşünse», «Hiçsizliğe» «Kalıp Duruyoruz» başarılı tanımıyla birlikte adlandırılabilir örnekler olmaktadır. Gene de şiire karşı duyulan güvensizlik, kendini duyurmaktadır. Şimdi, kendi kendime, bu son şiirlerine bakarak, acaba Turgut Uyar, bu kuşkularla dolu, güvensiz

dönemi atlatıp, yeniden doruk şiirler yazabilir, yeni bir sıçrayış yapabilir miydi diye soruyorum. Bu sorunun yanıtı yok. Ama şu, sanıyorum hiç su götürmez: Turgut Uyar, Türk şiirinin sadece seçkin değil, kilit şairlerinden biridir.

TURGUT UYAR'IN «BÜYÜK SAAT»İ

TUNCER UÇAROL

TURGUT UYAR'A TOPLU BAKIŞ

Yeni şiirimizin ustalarından olan 1927 Ankara doğumlu Turgut Uyar, yeni şiirimizde büyük bir ırmaktır. Uzun yollardan geçmiş, şiir dilimizi tutan dar boğazlardan derin ve geniş yataklar açarak gelmiştir.

Onun 1947'lerde başlayan şiir yaşamı, 1955'lerden sonra İkinci Yeni Akımı'nda yatağını bulmuştur... Ülkemizdeki 1960 sonrası toplumsal gelişmeler karşısında, birçok ozan, hızla terketmiştir İkinci Yeni'yi. Turgut Uyar ise, 1960'larda ve 1970'lerde bu şiiri nerdeyse tek başına, ama saygın atılımlarla, kaldığı yerden sürdürüp geliştirmiş, bu şiirin olanaklarını sürekli yoklamıştır. Bugün *onun otuz yedi şiir yılını kapsayan*, içinde toplam 279 şiir olan, *Büyük Saat (Toplu Şiirler)*'deki[1] dokuz kitabı gözden geçirildiğinde; birçok güç şiiriyle bile, diriliğini, çekiciliğini koruyan bir ozandır o. Duygu dünyamızı, giderek düşünme çizgisini zenginleştirmektedir. Sıcak, doğal, temiz bir Türkçesi vardır. Ortak bir ses olan konuşma dilinin ardına düşenlerdendir. *Şiirde birey'imize derinlikler, genişlikler kazandırmıştır. Doğrudan bir dirim (yaşam) anlamcısıdır.* Bu konuda iki yüz dolayında çeşitleme, geliştiri, yineleme yazmıştır. Edip Cansever'in deyişiyle, o, «insanı tam insan olduğu noktada yakalar», «Çünkü yaşam her şeydir Turgut'un şiirinde. Bu yüzden de ne gelgeç akımlara, ne de yapay ve zorlama modalara yüz verir. Simgeler, allegoriler de sokulmaz, onun şiirine.

(1) Turgut Uyar, *Büyük Saat (Toplu Şiirler)*, Can Yayınları, İstanbul 1984, 501 sayfa, dokuz kitapta 279 şiir.

imgeleri özgün, yerinde ve dinlendiricidir. Ve... Türk şiirinin en seçkin, en usta şairlerinden biridir Turgut Uyar.»[2]

TURGUT UYAR'IN BİRİNCİ ŞİİR DÖNEMİ

Turgut Uyar'ın dikkati çekmesi, daha 1948 yılında olmuştur. «Ankara'nın ufacık *Kaynak* dergisi»nin[3] açtığı yarışmada «Arz-ı Hal» şiiriyle ikincilik kazanmış, dönemin etkin eleştirmeni Nurullah Ataç onun şiirlerini övmüştü. Aynı adı taşıyan ilk kitabında da yer alan bu şiir; şimdi de ilgiyi çekebilir cesur buluşlarla süslü, yergiler dolu, alaycı bir şiirdir. Ataç; bu şiirdeki akıllıca takımlmış «saflı bönlük»ü överken, 1952'ler öncesi Turgut Uyar için de, *Türkiyem* kitabının önsözünde şöyle demiştir:[4]

«Artık biliyorum ki Turgut Uyar günümüzün en iyi Türk şairlerinden biridir, genç şairlerimizin başta gelenlerini sayarken onu unutmaya kimsenin hakkı yoktur. (...)

Bilmem yanılıyor muyum Turgut Uyar'ı iyi bir şair saymakla? Hiç sanmıyorum. Ne olursa olsun, onun için atıyorum zarımı.»...

Ataç'ın, aynı önsözde bir yandan da, «Acemilikten büsbütün kurtulmuş muydu? *Hayır.*», «*Dili daha iyice arılaşamadı*, şekil bakıyorsunuz birdenbire aksayıveriyor» diyerek, ardından da, öylesine övdüğü ilk şiirlerini kapsayan *Arz-ı Hal* (1949) ile ondan sonraki kitabı *Türkiyem* (1952), onun *birinci şiir dönemi* ürünleri diye nitelenebilir. 1948 - 1952 yıllarında Kars'ın Posof ve 1952 - 1954 yıllarında da Samsun'un Terme ilçesinde[5] *subaylık da yapan Turgut Uyar*; bu iki şiir kitabında, bir *kentli göçebenin köylerdeki yoksullukları gören şiirini* yazar. Daha

---

(2) Edip Cansever, «1984 Sedat Simavi Edebiyat Ödülü: Turgut Uyar, «*Günümüzde Kitaplar* Dergisi, Ocak 1985/13. (Dergide aynı başlık altında; Ece Ayhan, Cemal Süreya, Süreya Berfe, İsmet Özel'in de Turgut Uyar şiirine ilişkin görüşleri verilmiştir.)

(3) Nurullah Ataç: Turgut Uyar'ın *Türkiyem* adlı kitabının önsözündeki yazısından. *(Türkiyem*, Dost Yayınları, ikinci baskı, Ankara 1963.)

(4) *Türkiyem*, 1963, s. 12 - 13.

(5) *Çağdaş Dünya Edebiyatı Ansiklopedisi*, M. Sanat Dergisi eki, 1978.

çok da, Doğu Anadolu'yu; köyleri, büyük dağları, köprüleri, insanları, yoksullukları ile; sevgileri, türküleri, yalnızlıkları, *kendi kara yalnızlığıyla da* enine boyuna daha belirli çizer. Şiir dili, 1940'ların şiir dilidir, kendi deyişiyle de «iyice şairane»dir.[6] Öyküsel çizgiler de taşıyabilen bu dilde, dönemin şiirini aşan bölümlere, çok güzel şiirlere rastlanır.[7] *Türkiyem*'deki örneğin «Vaiz Sokağı Numara 70», «Akşamüstü Rüyası», hele «Hacer Hanımın Hamamı», «Sokaktan Geçen Kadın», «Yalnız Dürdanecik» ne güzel şiirlerdir. Yalnızlıklar, Türkçe ve anlatım, ne güzel duyurur kendini bu yalın biçimlerde.

Türkiyem'de İkinci Yeni şiiri haber veren dizeler bile vardır. Dağ başlarındaki kapkara yalnızlığını ise; «yalan hayat» (sayfa 24)[8] kalıbından öteye, *yaşamı üzerine düşünmelere* de uzatır. Kadın isteğini, gemilere binip kaçma isteğini, mutluluk isteğini; çok güzel değişik biçimlerde anlatır. Özetle, bu kitabında; «Çevre izlenimlerinin, kişisel duyguların ve 'içli' bir anlatımın sürdüğü görülür. Ataç'ın 'saflık' diye tanımladığı bir içtenlik ve bir çocuksuluk egemendir şiirlere.»[9]

İKİNCİ YENİ'YE GEÇİŞİ

Turgut Uyar, *Dünyanın En Güzel Arabistanı* (1950) adlı üçüncü kitabında ise, belirli biçimde şiir yatağını değiştirmiş; döneme damgasını vuran İkinci Yeni şiir akımına, asıl yatağına geçmiştir. Bu şiirin, Oktay Rifat, İlhan Berk, Edip Cansever, Cemal Süreya, Ece Ayhan, Sezai Karakoç, Ülkü Tamer gibi öncülerindendir. *Tütünler Islak* (1962) ve *Her Pazartesi* (1968) ile de, bu şiiri daha sonra bırakmamış, sürekli geliştirmiştir. Sanki o dönemin eleştirmenlerinden Hüseyin Cöntürk'ün 1959 yılında onun için söylediği sözü; «Turgut Uyar'ın şiirimize getirdiği yenilikler geliştirilmeye elverişlidir. Başka yenilikler peşinde koşacak yerde bu işe girişmesi daha akıllıca bir şey

(6) Fatih Özgüven'le konuşmasından, «Turgut Uyar: Hangi Soruyu Niye», *Yazko Somut Gazetesi*, 4 Şubat 1973/27.

(7) Tuncer Uçarol, «İkinci Yeniyi Yüklenen Bir Ozan: Turgut Uyar», *H. Gösteri* Dergisi, Ağustos 1985/57 eki, s. 157.

(8) Bu yazıdaki değerlendirmeler ve dize alıntıları, *Büyük Saat* kitabına bakılarak yapılmıştır.

(9) İmzasız yazı, «Şair Turgut Uyar Öldü: Türk Şiirinin Kaybı», *Milliyet* Gazetesi, 23 Ağustos 1985.

olur.»[10] ögüdünü sıkı sıkıya tutmuş gibidir. 1960'lardaki toplumsal etkilerle, öteki ozanlar gibi İkinci Yeni'den kopmamıştır.

O sıralar Türkiye, hızla kentleşmeye, gecekondular doğmaya başlamıştır. Çok partili döneme girilmiş, kısa sürede yozlaştırılmıştır... Turgut Uyar'ın 1963'teki deyişiyle; «Toplum değişiyor, insan değişiyor, insanın yeri değişiyor, insanın ilişkileri ve sorunları değişiyor. Ülkemizde en azından birtakım kavramlarla yeni yeni karşılaşıyoruz. Şiirin en azından artık bir avunma, oyalama değil, bir saptama, belki bir önerme olduğu anlaşılıyor. (...) 1930'un eksik idealizm'i 1940 realizmi ve 1950'nin hastalıklı romantizm'i ile bugünün insanını betimlemek mümkün değil.»[11] «Beni yazdığım şiiri yazmaya iten neden çevremin değiştiğini görmemdi. Birdenbire kentleşen dünya, birdenbire karşılaştığım neon lambaları, büyük oteller, birtakım yeni gelişmeleri haber veren durumlar, beni artık Orhan Veli şiiri yazmakla kurtaramıyordu. (...) Hiçbir çağın kargaşası bir öncekine benzemez - bu kargaşanın algılanması önemli.»[12]

İşte, İkinci Yeni ve *Dünyanın En Güzel Arabistanı*, böyle bir 1950'lerde doğmuştu.

Turgut Uyar'da; *Dünyanın En Güzel Arabistanı* ile, anlam sıçramaları, özgür çağrışımlar, bağımsız dizeler, şaşırtma öğesi, kutsal kitapların etkisinde uzun dizeler, düzyazısal şiirler ile düzyazı şiirler başlamıştır. Başarılı örnekler verir düzyazısal ve düzyazı şiirlerinde. Öyküleme (tahkiye) ise daha belirginleşmiştir. Şiir sözcüğü de, eski şiirlerine ve şiirimize göre birdenbire değişmiş, zenginleşmiştir. Sözcüklerin — yaşamın — çoğaltılarak ya da yinelenerek yığılmasına[13] sık sık rastlanır. Dille oynamalar; dilin özgürce, ustaca tadını çıkarmaları da vardır. Konu, gözden yitmiş gibi, ya da konu cam olup kırılmış, dört bir yana yayılmış gibidir şiirde! Birçok şiirinde konuya kolayca da sokulunabilir. İlk iki kitabındaki o gevşek anlatım dokusu gitmiş, özlü ve çarpıcı söyleşilere girmiştir. Bir şiirde bile birden çok özlü konu (tema) üretimine başlamıştır. Şaşırt-

---

(10) Hüseyin Cöntürk (ve Asım Bezirci), *Turgut Uyar - Edip Cansever*, De Yayınları, İstanbul 1961, s. 56.

(11) Turgut Uyar, «Çıkmazın Güzelliği», *Dönem* Dergisi, Kasım 1963. (Aktaran: *Varlık* Dergisi, Mart 1983/906, s. 22)

(12) F. Özgüven'le konuşmasından.

(13) H. Cöntürk'ün adı geçen incelemesi, s. 42 - 52.

macalara da sığınmış, sevimli, değişik, yeni bir şiirdir bu. Üstelik bir ayağı gene de yere basmaktadır. Nitekim, daha öncenin delikanlı ve dağbaşı yalnızlıklarında, kadınlar şiirde duygusal birer düş iken; burada gerçek ve doğaldır, boyuna da sevişirler.

Ancak, ilk üç kitapta geno de yaşamaktan üşünülür: «Çok üşürdük hep üşürdük üşümekti bütün yaşadığımız» (s. 139) açık ya da gizli gizli... Özellikle *Dünyanın En Güzel Arabistanı*'nda; kadınlar, su, cinsel sevinçlere açık geceler (terli karanlık, geyikli gece, aşki karanlık)[14], yalnızlık, kuşatılmışlık[15], ölüm ve bunaltı çevresinde odaklaşır konular. Bunların içinde de; «yeryüzünden ve başkalarından kaçma, kadına ve aşka sığınma temi, mühim bir yer tutar ve değişik şekillerde gözükür»[16] «*Hiçbir şey umurumda değil diyorum/Aşktan ve umuttan başka*» (s. 64) der... O *dağ başlarındaki kara yalnızlığını, bu kez kentlerde yaşıyordur!* Dirliksiz (huzursuz) bir insandır. İnsanın tedirgin yanıyla dopdolu bir görünüm de taşır.[17] Gerçekte; «Turgut Uyar, *Dünyanın En Güzel Arabistanı*'nda insan oluşunun temellerini tanımaktan duyduğu huzursuzlukla konuşur.»[18] Bu, şiirimizde, nerdeyse birden, *bireyin karmaşık genişliklerine* inmedir. Aym anda hem yeni olma, hem ilkel olma, ama gene de mutluluğu, iç erinci yakalayamamadır. Bu olgu, 1950'lerde öyküde ise; Vüsat O. Bener, Nezihe Meriç, Demir Özlü, Ferit Edgü, Onat Kutlar'larla daha belirli yaşanıyordu...

---

(14) Mehmet Kaplan, *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1975 (2. baskı), s. 312: Turgut Uyar'ın *Dünyanın En Güzel Arabistanı*'nda «gök motifi ile karanlık motifine sık sık rastlarız. Bunların ikisi de cinsi arzu ile ilgilidir.»
Ayrıca bakınız, s. 313 - 320, H. Cöntürk s. 31, 39.

(15) H. Cöntürk, s. 12, 6.

(16) M. Kaplan, s. 313.

(17) Yakın arkadaşı Cevat Akgönül de, «Büyük Bir Ozan Ölüyor» adlı yazısında, «İnsan sevgisi ile dopdolu olmasına karşın, kimi zaman hırçın ve kırıcıydı» der. *Cumhuriyet* Gazetesi, 22 Ağustos 1985.
Turgut Uyar; kendisiyle şiir üstüne yapılan konuşmalarda da, dikkati çekecek derecede hırçın olmuştur.

(18) İsmet Özel, «Şiir», «*Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, 20 Şubat 1984/20, s. 635-636.

«1963 Yeditepe Şiir Armağanı'nı da kazanan dördüncü kitap *Tütünler Islak*'ta da (1962) böyledir bu.

Ancak, Arabistanlı kitabında nerdeyse «aydınlık» (cinsel sevinçler zamanı, kentlerden kaçış) anlamında kullanılagelen «*karanlık*» sözcüğü, *Tütünler Islak*'ta, karanlık olarak vurgulanmaya başlanır! Bir önceki kitabın sevimli ve hareketli İkinci Yeni'si, burada boğuntulu İkinci Yeni'ye evrilir. Daha bir «uyumsuz'u destekleyen, saydamlaştıran işlev»[19] görür. Bu kitabında şiirler daha da içlerine kapanmıştır. Kırık dizeler de belirginleşir. «Hiçbir şey artık eski açıklığında değil»dir (s. 141) ve elbet «Yavaşça olmuştur ellerine bulaşması.» (s. 141) Giderek anlamı daha fazla zorlar. Ancak *sözcükleri eğip bükmez!* Yenidir ama, örneğin İlhan Berk gibi yeniliklere özentili değildir. Sevişme konuları Cemal Süreya'daki gibi yoğundur ama, gene de romantik bir erotikliktedir. Kısacası, kendi dizesiyle, «cinsellik yerine acemilikle aşkı kullanan bir adam»dır. (s. 238) Öte yandan; «*Dünyanın En Güzel Arabistanı*'nda, *Tütünler Islak*'ta ve daha sonra dergilerde yayımladığı şiirlerin çoğunda onun *insanî değerlerden* çok *insanî durumlarla* ilgilendiği bir gerçektir.»[20] Ece Ayhan, onun için, «Tehlikeli şairler ile uslu şairler arasında bir yerde duruyor.»[21] der ki; hem bu bakımdan, hem de şiirlerinin özentisiz yeniliklerinden, doğrudur, ama daha çok birincisine yakındır.

Tütünler Islak (1962) ile *Her Pazartesi* (1968) birbirinin benzeridir.

İkisi tek bir kitap gibi düşünülebilirse de; daha önceki «karanlıklar», *Her Pazartesi*'nde ısrarla «akşam»a çekilmiştir. Dönemin hızla gelişen açık, toplumcu, alan şiirleri de kendini göstermez ama, tek tük «kovuşturma», «meydan», «akıyor kan», «asker», «polis» (s. 164 - 166, 189, 226) gibi sözcükler de bu kitaba girmiştir. Ama gene de, bu kitaptaki, bütün bunların ortasındaki, «*Hep anlamsız şiirler yaşarım, karanlık, orda burda*» (s. 189) dizesi, belki de bu kitabı için, kendisinin de bir tanımı sayılabilir. Çünkü, anlamsızlığı Turgut Uyar şiirine hiçbir evresinde yakıştırmasak bile, bu kitabında anlam zaman zaman iyice zorlaşmış, okuyucular için güç şiirleri çoğalmıştır.

---

(19) Cemal Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle*, Ada Yayınları, İstanbul 1976, «Turgut Uyar'ın Girişimi», s. 175.

(20) C. Süreya, s. 174.

(21) Ece Ayhan, *Günümüzde Kitaplar*, Ocak 1985/13.

Bunun nedeni de, belki; karanlık (gece, akşam), ölüm, dirim (yaşam, yaşama gücü), su (deniz), yalnızlık gibi konular ile 1950'lerin edebiyatımıza Batı'dan etkilice aktardığı *Varoluşçuluk*'la birlikte, şudur yani: «*Bir gün bir şeyler aranırsa/Bu benim korktuğumdur/Ah sonsuz düzen/Nasıl da varsın.*» (s. 198) Bu güç konulara artık Turgut Uyar'ın daha deneyimli, daha incelikli sokulabilmesidir.

«*Her insan bir uyumsuzluktur ölü olmadıkça*» (s. 245), ki bir başka söyleyimle tanımlar: (s. 245)

«Her İki Adımda Bir Uygunsuzluğunu (Yalnızlığını) Algılayan Birisine Gazel.»

Kim? Neye karşı?

«Her insan bir uyumsuzluktur ölü olmadıkça» (s. 245), ki dünyaya karşı.

Bu kitabında, gazel türü şiirler de görünmeye başlar, bu arada.

İKİNCİ YENİ'DE ÜÇÜNCÜ ADIMI: «DİVAN»

Bir sonraki kitabı *Divan* (1970) ise, tümüyle Divan Şiiri kalıplarının esintileri içinde söylenmiştir. 44 şiirin birkaçı dışında da, hepsi, «beyit»lerle kurulmuştur. Gazel, kaside, rubai gibi türlerde, ama daha serbest kullanımlarla yazılmıştır. Uyak ve redifler sevilerek, sevdirilerek bol sayıda kullanılır.

Kitap, gerçek anlamda da «Münacat» ve «Naat» şiirleriyle (ama gizlenmiş olarak, yeni olarak) başlamıştır! Burada, *tevriye oyununun* gerçek anlamda *artsama yanı*, (bir anlatım inceliği elde etmek için, birden çok anlamlı bir sözcüğün yakın anlatımının değil, uzak anlamının kullanılması) başarıyla kullanılmıştır: Yani burada, «*tek haklı*»*ya dinsel bir anlam* yüklenmiş görünüyorsa da, gerçekte oradaki «tek haklı» halktır.[22] «Son büyük toplantı» da, kıyamet günü değil, halkın başkaldırışıdır... «Salihat-ı Nisvandan Saffet Hanımefendiye» şiirinde de; «acımayla, esefle karışık» olarak «bir bozukluğu, bir çalkantıyı, bir gel-giti yazmak» istemiştir. *Divan*'ında o; «bir mutlu

(22) Naci Çelik'le konuşmasından : «Tek haklı'yı her zaman 'halk' olarak düşündüm. İnsanın kalıcılığına, direncine, değerlerine ve sevme yeteneğine inancımı söyledim.» *Yeni Dergi*, Mayıs 1970/68, «Turgut Uyar'la Bir Konuşma», s. 393.

azınlık için kullanılan» Divan Şiiri aracını «halk adına, halk yararına kullanarak», belki de yüzyıllardır süren «düzendeki bozukluğu belirtmek», «halka kendi gücünü, değerlerini anlatmak istemiştir.» Özetle; «Türk Halkı'nı *Divan*'a kendi şiirsel ve insani değerleriyle yansıtmaya çalıştım» diyor Turgut Uyar.[23]

Divan'da, zaman zaman Divan Şiiri duyarlıklarına, Divan Şiiri incelikli oyunlarına, konularına kapılınırsa da; *Divan Şiiri olanaklarının Yeni Şiirimiz'de değerlendirilme tasarıları da, güzel, başarılı örnekleriyle bu kitapta gerçekleştirilmiştir.* Kendisi de, bu anlamda söylememiştir ama, aynı kitapta bir dizesinde şöyle der: «*bir deneyli geçmişi aldın geldin yeniyi güzel boyadın*» (s. 308)

Böylece Turgut Uyar'ın, İkinci Yeni Dönemi'ndeki üçüncü adımı da oluşmuştur. Onun şiir serüvenine Divan Şiiri olanakları, yepyeni bir boyut, yeni bir ses getirmiştir. Hem de bu şiirle, 1970 yılı ve öncelerinin *ülkedeki toplumsal çalkantılarıyla*, şiirsel düzlemde, öz'de belirli bağlar kurmuştur. (Biçim'de ise, elbet çoğunluğa —halka— pek çok uzaktadır.) Devingenlik, yeni konular, daha önemlisi azalıp yitmiş neşe, umut, bu ara daha açık söylemeler zaman zaman geri gelmiştir. İkinci Yeni'nin genişlettiği şiir sözlüğü biraz daha kalınlaşmıştır. Çağında, özellikle konuşma dilinde geçen tüm önemli sözcükleri, kavramları kullanmak, «şiiri yaşar kılacak sözcüğü bulmak»[24] ister. «Dile yaşayışla birlikte giren şeyleri yok saymamalıyız. Hayatımızı zenginleştiren şeyler yok şiirde.»[25] bugün der...

Divan'ın önemli yanlarından biri de; İkinci Yeni gibi özgür, başıboş görünen, (bir şiir akımı olup olmadığı bile tartışılabilen) bir şiir anlayışına, İlhan Berklerin, Kemal Özerlerin daha 1960'lara doğru getirip götürüverdikleri *Fransız hecelerinden* (İkinci Yenici hece ölçüsünden) nice sonra, *şiirbilimimizin biriktirdiği ses zenginlikleri olan* beyit düzeninden, redifden, uyaktan, yani geleneksel şiir sıkıdüzenimizden de yararlanmayı eklemiştir. Yeni şiirimize, birdenbire ses zenginliği katılmıştır, üstelik bunlar yüzyıllarımızın tamdık sesleridir...

---

(23) N. Çelik'le konuşmasından, s. 393, 394.

(24) Tomris Uyar'la konuşmasından, «Şiirde Şairane'ye Hep Karşı Oldum», *H. Gösteri* Dergisi, Nisan 1981/5, s. 7.

(25) F. Özgüven'le konuşmasından. Ayrıca bakınız, *Büyük Saat*'in arka kapağındaki tanıtı.

Bu değişiklikler de; Attila İlhan, Behçet Necatigil, Hilmi Yavuz gibi ozanlarla birlikte onda da görünerek, şiirimizde billurlaşmaya (görenek olmaya) genişlemiştir.

Ayrıca; Divan Şiirinde o *her beyitteki konu ayrılıkları* (bir şiirde bütünlük önemli mi sorunsalı), İkinci Yeni'nin benzer niteliğiyle de çok iyi birleşmiştir. İkinci Yeni'de ve Turgut Uyar'da konu önemli değilse ya da konu (anlam) sıçramaları *varsa, iki şiir bu yönde çok iyi örtüşüyor*, anlaşıyor demektir. Öyle de olmuştur. Dahası; İkinci Yeni, *Divan*'da görüleceği üzere, Divan Şiiri'ni bu alanda bir gömlek daha aşmıştır. Bir beyit içine, anlam sıçramaları ile, daha çok konu sıkıştırılabilmiştir.[26]

Turgut Uyar, bu kitabının basıldığı 1970 yılında, 43 yaşındadır, altıncı kitabındadır, ilk kitabından sonra da 21 yıl geçmiştir. Artık bilgeleşmeye de başlamış, *yaşam bilgesi* olmuştur.

ANLAM AÇILMASI VE KONU BÜTÜNLÜĞÜNE DÖNÜŞLER

Toplandılar (1974) ile *Kayayı Delen İncir* (1982) gelir sonra. İkinci Yeni'deki dördüncü adımı başlamıştır. Cemal Süreya bunlara *Dün Yok mu*'yu da (1984) katar.[27]

Artık ne *Divan*'daki gibi Osmanlı şiirine dayanan bir İkinci Yenicidir, ne de daha önceleri olduğu gibi anlam zorlayıcısı. *Toplandılar*'da uzun dizeler, uzun şiirler gene görünürse de; *daha bilge bir İkinci Yeni'dir, daha açık olmak isteyen bir güç şiirdir artık*... Konu bütünlüğü de gündeme dönmüş gibidir... Gerideki bütün kitaplarının bir harmanı gibi...

---

(26) Tuğrul Tanyol, İkinci Yenicilerin Türk şiir geleneğinden kopuk olduğunu söyler : «İkinci Yeni şairleri Garip'le önü kesilen Türk şiirinin ana damarına girmeyi denemediler, şiiri Garip'ten başlattılar.» *(Varlık* Dergisi, Ağustos 1985/935).

Bu görüş genelde benimsenebilir. Bu nedenle, *Büyük Saat* kitabının ödül kazanması dolayısıyla Turgut Uyar'ın söylediği şu sözler de, *Divan* kitabı ve belki sonraki kitapları için söylenmiş diye yorumlanabilir : «Türk şiiri kendi geleneğinde gelişerek akmakta olan bir şiirdir. Ve bu akış gelişerek sürecektir. Ben bu akış içinde, bu yüce çizgide yer alanlardan sadece biriyim.» (*Hürriyet* Gazetesi, 11 Aralık 1984).

(27) C. Süreya, *Günümüzde Kitaplar*, Ocak 1985/13.

Toplandılar, şiirimizde 1970'lerde bir Amazon Irmağına da benzetilebilir! O toplumsal kanlı kargaşa yılları içinde bile, zorunlu olduğu gibi akan bir Amazon. Daha 1949'larda, 1952'lerde yaban yaşlarında yaşayıp dağ başlarında yazdığı, sonra içine alıp o cesetlerini, yalnızlıklarını, artıklarını taşıyan koskoca bir ırmak... Şiirde şaşırtma öğesini, bunaltıyı, ölümü, yaşamı, toplumsal konularda uzaktan uzağa gibi olmaları, hiç elden bırakmayan, bazen birdenbire derinden sokuluveren. Ama artık kendi ovasında akan bir şiir...

«*ey dirim ey dirim tek tanrı sensin/tanrı sendin her defa*» (s. 346) diyen bir yaban ırmak şiiri.

«1982 Behçet Necatigil Şiir Ödülü»nü de kazanan *Kayayı Delen İncir*'de (1982), bir dizesinde de, «*kan yazmak istemiyorum*» (s. 413) der. Karısı, öykücü Tomris Uyar ile, şiiri üzerine yaptığı bir konuşmasında da şunları ekler: «Düşünce akımlarından çok hayat ilgilendiriyor beni. Bu düşünce akımları pratikte, yaşadığımızı açımlıyorsa önemlidir diye düşünüyorum.»[28]

Kayayı Delen İncir'de İkinci Yeni Şiiri de giderek açılır. Şiirde konu bütünlüğüne daha çok sarılır. Sanki *İkinci Yeni kendine artık yeni bir ad arıyordur onda*. Çünkü; «şiir giderek imge'den kavram'a, betimleyici olandan açımlayıcı olan'a doğru ilerleyen bir çizgi izler. (...) Şiirsel retorik, gündelik konuşma diliyle akrabalık kurar nerdeyse.»[29] Kendisi de bu kitabı üzerine şöyle der: «Gençlik şiirlerime bakınca iyice şairane olduğumu görüyorum. 1950'den sonra yeni bir şaireneliği geliştirdik. Uzun zamandan beri (de) yalın olmaya çalışıyorum. Yalın olmak imge kurmamak demek değil tabii. Mümkün olduğu kadar çok somut imgeler bulmaya çalışıyorum. Bu anlamda soru-cevap ilişkisi de farkına varılmadan geliştirilmiş bir tekniktir. Özellikle seçmiş değilim. Gene şiire somutluk kazandırma kaygısı olabilir.»[30]

Evet! İkinci Yeni, kendine onda çoktan yeni bir ad arıyordur artık. Gene de, zaman zaman güç ve zengin bir kitaptır *Kayayı Delen İncir* ama, işlek, ince bir şiir dili vardır. Bol türde sözcüklüdür. Biraz öykümsüdür gene. Okurken; şiir hem

---

(28) Tomris Uyar'la konuşmasından, s. 7-8.
(29) F. Özgüven'le konuşmasındaki ilk sorudan.
(30) F. Özgüven'le konuşmasmdan.

böyle güç, hem böyle rahat da olabilmeli, denebiliyor.[31] Şiirde sorulu yanıtlı konuşma biçemi de var. *Bu, düşünmeye de yer vermiş şiirde*, iyice. Konuşmacı Fatih Özgüven'in deyişiyle; «bu şiirlerin belkemiğini oluşturan lirik birimin, resimsel bir yığmadan çok, zihni açımlamalar dizisi olarak gelişmesi.»[32] Nitekim, bu kitabında daha belirli ve yoğun olarak, yaşamın anlamını arıyor gene Turgut Uyar. Bunlara, bu anlamda yetkin *düşünsel şiirler* de diyebiliriz... Yalnız, *evren ve sonsuzluk konusuna hiç girmeden, yaşamın anlamını yalnızca dünyada aradığı için, bunaltı çıkmazında görünüyor.* «Sevinçsiz, nerdeyse amaçsız ve saçmaya karar kılma»[33] gibi bir şey. İlk iki kitabındaki dağ başı yalnızlıklarından, daha sonra kent, dünya yaşam yalnızlığına tırmanan, onların bildik dünyasal toz ya da çölünde ya da tepesinde, kayayı delen incirler gibi yavaşça devinip yaşayan. Birçok dünya sarhoşu gibi. Bungun.

Kayayı Delen İncir'de artık mini şiirler bile görülür! O Turgut Uyar ki, *uzun şiirler ozanı* denilecek biridir. Mini şiirleri de görülür.

Nitekim, son kitabının adı da birkaç yönden düşündürücüdür. *Dün Yok mu* (1984) adını taşır!..

Dün yok mudur?

Bu kitaba değin 253 şiir yazmış, bunlardan pek çoğunda uzun dizeler kullanmış, şiirlerini de uzun tutmuştur. *En soluk-*

---

(31) Tuncer Uçarol, *Varlık Yıllığı 1983*, toplu soruşturma, s. 386.

(32) F. Özgüven'le konuşmasındaki ikinci sorudan.

(33) T. Uçarol, Suat Salih Asral'ın *Bir Damla Ölüm* (1982) adlı kitabındaki «Sonsuzluk Şiirleri Ozanı Suat S. Asral» adlı önsöz yazıdan.

Ayrıca bakınız, Turgut Uyar'la *Kayayı Delen İncir* üzerine yaptığımız yazılı konuşma: «Yaşamı anlamsız bulduğum zamanlar oldu ama hiç solgun bulmadım. Ayrıca solgun ve anlamsız olan dirimin kendisi değil, yaşam içinde, yaşamı belirleyen yaşama parçalarıdır. Yaşamı anlamsız bulsaydım 'Kayayı Delen İncir' adını vermezdim kitabıma.» (*Varlık* Dergisi, Haziran 1982/897, s. 53)

lu, «soluklu olduğu kadar da görkemli»[34] *ozanlarımızdan biridir.* İlk kitabını bir yana bırakırsak: 1950'lerden başlayarak, her on yılda iki kitap çıkarmıştır. Otuz yedi yıldır da hep şiir düşünmüştür. *Dün Yok mu*'da ise hemen dikkati çeken bir özelliği, az şiir ise[35], bir özelliği de kısa şiirlere çekilmesidir... Şiirlerde, (aman tanrım) ne denli açık, ne denli bütünlük derdine düşmüştür! Yani, aman tanrım, anlam sıçramaları ile uzak çağrışımlara fazla dayanmadan da şiir yazma olabilirmiş, gene güzel şiirler oluşturulabilirmiş... «Hiçsizliğe» ve «Güzel Bir Akşam» şiirlerinde ise; 1980'lerde, 1940'lar şiirine teğet dönüşler bile görülebilmektedir! Cemal Süreya da şöyle söylüyor:[36]

«Son üç kitabında (Toplandılar, Kayayı Delen İncir, Dün Yok mu) sonsuzluk, dünyanın büyüklüğü içinde küçük durumlara eğiliyor. Sanırım, bu üç kitap onun yeni bir evresidir. Sözcük merkantalizmini bırakmış. İmgelerin yerine adları koyarak dünyayı çok daha dolaysız bir algılama yolu seçmiş. Bütün bu değişikliklere karşın, eski şiirinden çok ayrı bir plana geçmiş değil. Şiirinin bir yanını alıp geliştirme çabası içinde.»

Dün Yok mu ile *Kayayı Delen İncir;* çok ozanda daha 1960'larda kesiliverilen *İkinci Yeni'nin, uzatılmış sonunu da belirlemektedir.* Hem de, Turgut Uyar gibi, daha başlangıçta İkinci Yeni'nin en başarılı ozanlarından birinin elinde gelişimine terkedildikten sonraki, sonunu belirlemektedir. Turgut Uyar'ın son şiirleri için bu bakımdan, yineleme demek, tükenme demek, doğru görünmüyor. *Turgut Uyar*'daki *İkinci Yeni doygunluğunun 1980'lerde noktalanması* demek daha doğru. Yoksa, son kitapta da çok güzel şiirler var, ondan öncekinde de «bazı kötü

(34) E. Cansever, *Günümüzde Kitaplar*, Ocak 1985/13: Soluklu, soluklu olduğu kadar da görkemli bir şiirdir Turgut'un şiiri. Okuyanları şaşırtıp sarsarak parçalara ayırmaz, tersine bütünleştirir.»

(35) Tomris Uyar'ın yönettiği açıkoturumdaki konuşmasında; son yıllarında az şiir yazmasını, «olsa olsa bir doygunluk»a ya da «şimdiye kadar yazdıklarıyla yetinmek gibi saçma bir duygu»ya, «biraz da tembelliğe» bağlıyor... Ayrıca; «canımın çektiği iyi bir şiiri yazmak isterim» deyip, kendini dergilerde sık sık görünme derdine düşen ozanlardan uzak buluyor. (*Varlık* Dergisi, Mart 1983/906, «Yaş ve Şiir Üstüne Söyleşi», s. 16. Oturuma diğer katılanlar: Edip Cansever, Cemal Süreya.)

(36) C. Süreya, *Günümüzde Kitaplar*, Ocak 1985/13.

şiirlere karşın, dört dörtlük birçok güzel şiir»[37] bulunuyor. Bu kitaplarda *olgunluk ürünleri* parıldıyor... Olgunluk ürünleri işte böyle olmalı şiirde de, dedirtiyor. Son şiirlerin çoğu önceki güzel ve yetkin şiirleri utandırmıyor...

TEK BİR ŞİİRİ YAZDI

Hüseyin Contürk: Turgut Uyar'ı daha *Arabistanlı* kitabıyla incelediğinde, «tek şiirli şair»[38] olarak tanımlamıştı. Cemal Süreya da, daha 1966'da, «büyük bir şiirin ortasını yazıyor»[39] der. Refik Durbaş da, *Büyük Saat* için Mayıs 1985'te yazdığı eleştirisinde, onun, «tek tek şiirler değil de, bir büyük şiirin ayrıntılarını yazdığını»[40] yineler.

Turgut Uyar'ın tek şiiri yaşam'dır. Onun terimiyle «dirim»dir. «İnsani durumlar»dır.[41] Karmaşık bireydir... *Büyük Saat* adı da, öylece, ta 1968'deki *Her Pazartesi* kitabında aynı adı taşıyan şiirden (s. 214-216) alınmıştır. *Büyük Saat;* tevriye oyunuyla, biraz kendisi, biraz bildiği yaklaşan sonu, biraz tüm kitapları ise, daha çok tüm şiirlerinin özeti, yaşam olsa gerektir. *«Adam, şarkısını söyler ve gider»* (s. 216) olan bir saat.

Turgut Uyar kentli bir ozandır sonra. Tam anlamıyla kentli bir ozan. Çiçekleri, hangi çiçeği sevdiği belli olmayan... Kentli, dirimci, birey eksenli bir şiir zenginliği. Bir içvurumcu. İnsanı insana duyurmak isteyen. Kendisine ve başkalarına açan, tartışan, öfkelenen, bunalan, temelde *insanoğluna çıkış arayan.* Herhalde bulamayan bir ozan.

Bu arayan ve soran genişlik şiirimizde yenidir. Bu nedenle *Büyük Saat;* kavrayıcı, önerici, üretken, diri bir kitaptır.

Bu kitapta bir şiirin; otuz kırk yıllık Uyar şiirinin, «nasıl

---

(37) T. Uçarol, *Varlık Yıllığı 1983*, s. 386.

(38) H. Göntürk, s. 41.

(39) C. Süreya, *Günümüzde Kitaplar*, Ocak 1985/13.

(40) Refik Durbaş, «Büyük Saat: Şimdi Şiirde Saat Kaç?», *Cumhuriyet* Gazetesi, 3 Mayıs 1985.

(41) R. Durbaş'ın adı geçen gazetedeki yazısı, C. Süreya'nın *Şapkam Dolu Çiçekle* kitabında s. 174, N. Çelik'le konuşması, s. 394.

hiç eskimeden, tozlanmadan, sıcaklığını yitirmeden bugüne ulaştığını (da) şiir şiir izleriz.»[12]

Öte yandan; bugün İkinci Yeni'nin biçim ve öz yönünden şiirimize ne kazandırdığını merak edenlerin de, *Büyük Saat*'i baştan sona okumaları gerekecek. İkinci Yeni'nin daha *Dünyanın En Güzel Arabistanı*'ndan başlayan başarılı örnekleri, İkinci Yeni'nin nerden gelip 1980'lere değin gelişim çizgisinin nerelere uzanarak yittiği, *Büyük Saat*'te evre evre görülmektedir.

Bu toplu şiirler kitabı; salt bu yönleriyle bile, 1950'ler sonrasının en önemli kitaplarından biridir. Bu nedenle de, «1984 Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü»nün bu kitaba verilmesi,[13] çok yerinde seçim olmuştur.

İçindeki dokuz kitabı, 279 şiiri, 37 şiir yılını kapsayan *Büyük Saat* dolayısıyla söylediklerimiz, şöyle de özetlenebilir:

Turgut Uyar, yeni ozanlarımız için, zengin ve düşündürücüdür, temel çıkış alanlarından biridir. 1950'lerde başlayan yeni bir şiirin atılımlarında, bu şiirin olanaklarını başından sonuna başarıyla denemiş temellerinden biridir.

Turgut Uyar, *okuyucular içinse*, 1949-1984 döneminden zaman zaman pınarlar ile dereler olarak akan, büyük, çekici bir yeraltı ırmağıdır. Bireyimizin (insanın) duyarlıklar gömüsüdür.

---

(42) Mehmet H. Doğan, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1985*. s. 147.

(43) *Büyük Saat*'e «1984 Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü»nü veren seçiciler kurulu üyeleri şunlar: «Füsun Akatlı, Prof. Dr. Cevat Çapan, Prof. Dr. Akşit Göktürk, Doğan Hızlan, Prof. Dr. Fahir İz, Prof. Dr. Şerif Mardin, Cemal Süreya, Haldun Taner, Prof. Dr. Tahsin Yücel.» (*H. Gösteri* Dergisi, Ağustos 1984/45, s. 39'daki ödüller duyurusu.)

VARSA ÖLÜMÜN ARİFESİ

Can Yücel

Bakmayın sicilinə «emekli yüzbaşı» kaydı işlendiğine,
Kendisi mirlivaydı...
Nası da sürerdi yavrum, gebelerden aşağı
Şiir-aşkın komutu üzre
Livalarını
O umarsız ve umulmaz güzellikteki benliğimize doğru!..
Gördünüz hepiniz arazide onu
Bütün piyade ve süvari tatbikatlarında...
Derken indirirdi bir paraşüt bölüğünü
Benlen karımı barıştırmak için.
Oturup pathcan salatası yapardı
Unutmaz kırmızı biberi, sarımsağını...

O, aynı zamanda, Napoleon'un ordusunda
Mısraların, kıtaların ta önünde
Yürüyen bir tırampete çocuktu
Waterloo veya 12 Mart'ta...
Belki de İspanyol İç Harbi'nde
Pisi pisine ölen bir Lorca...

Ben Turgut'la okuşup kokuştuğumda
Yaşamanın umman soluğunu soluduğumda
denize açılır olurdum hep
Fethe çıkarcasına «Dünyanın En Güzel Arabistanı»nı
Şiirimizin o en kızıl saçlı levendiyle...

TURGUT UYAR

Edip Cansever

Kocaman bir avlunun ortasında durdu durdu
İçindeki bomboş avluya bakarak
Gökyüzünden arada bir oraya
Ölü bir kuş ya düşüyor ya düşmüyordu.

Görseydi içinin olmadığını
Çekip onca çelenkten bir sap karanfili
Koymak ister miydi hiç
Bu ikindi vaktinin hırçın vazosuna.

Güzleri kullanırdı o kadar sevmese de
Dünyayı kullanırdı açıp da penceresini sonsuza
Su içse suya benzerdi biraz
Konuşsa
Üç beş kişi birikirdi herhangi bir köşebaşında
Yolu düşse de başka mor-sarı bir akşam kahvesine
Ne kadar eşleşirdi Van Gogh'un bakışıyla.

Sevgiler gönderirdi nedense utanırdı da bundan
Gönderir gönderir geri alırdı bir güvenikliği sonra.

Dün müydü, yüzyıllar mı geçti, bilmiyorum ki
Bir yaz sonuydu yalnız denizi sıyırıp geçtik
İki tek votka içtik varmadan Aşiyan'a
Konuşmadık hiç, nedense hiç konuşmadık
Az sonra kalkıp gitti o
Kalakaldım ben oracıkta
Kapadım gözlerimi ardından gene birlikte olduk
—Garson! bize iki tek votka daha.

TURGUT UYAR

Cemal Süreya

Ak odada oturur
kapısı penceresinden çok

Gözlerinde yıldızlar
Serin yerde durur

Bir elinde kadeh
Öbürünü yarasına bastırır

İnşaattan ses gelir
Bir şeyi okşar gibidir

Dönülmez dizeler içinde
Onunkiler gülaçılır.

BİR ŞAİR NE ZAMAN ÖLÜR

Salah Birsel

Bir şair ne zaman ölür
Bütün şiirleri yazdıktan
Güldükten sonra mı bütün gülücükleri
Yoksa yere düşüp yarılınca mı aklı
Yoksa yol şaşınca mı
Dingili kırılıp tenhasında
Uzanınca mı şarampola

Yoksa belipester ve yorgun
Dağılınca mı gözleri
Ya da düşleri yitince mi
Ya da acıyıp tüm gerçekler
Savrulunca mı

Kipirdeyince mi ya da
Çiçeklerin gülü
Yapayalnız ve ipimilah
Kaldıktan sonra mı
Bir şair ne zaman ölür
Yoksa kimse görmeden masaya
Bırakınca mı kadehini Turgut Uyar

TURGUT UYAR

Nurer Uğurlu

1.
Yaz da bitmek üzeredir
Kuşlar da uzaklara gitmek üzere
Küçük a'nın Pi Sayısı'na göre oranı
Yeniden şiire girmek üzeredir

2.
Rüzgârı var çamların zeytinliklerin
Ve kuş sesi güzelim yaz ortasında
İlk gençlik anıları rüyalarımda
O sonsuz gökler gibi mavi ve uzak

3.
Haziran'da çok zor dedi
Bunu bir bilene sormalı dedim
Artık kimse bozkırda yaşamamalı
Denizlerden Akdeniz'e açılmalı

4.
O sararan yapraklar arasında bile
Yine sana seslenen bir şeyler vardır
Sevmek ve yaşamak gibi güzel şiirler
Ama ne zaman nasıl geri döner şimdi

MUSIRRIZ

Seyyit Nezir

Şimdi çiçek saplarıdır avcumuzda kalan
Diyor başucunda biri hem de ağıt yerine
O kımıldamıyor: Acıyı hep düş kılan,
«Acemi» bir parantez arıyor ömrüne:

Ne garip, sözde bilirdim ya denememişim
Meğer hep ordaymış ölümün rengi:
-Sözcük gölgelerini bir bir izlemek işim-
Tavana yığmış üst üste olanca dengi.

«Yapmayın», artık bir kaçağım ben
Son mısranın peşinde **Müşerref** için
Tam onun vaktiyle **mukayyetken**
İzleri göçyaşınızla ama silmeyin.

«Bırakma», ama asla, işte bütün dediğim bu
Artık kat'iyen **biliyoruz**, Fuzûli'den Yunus'tan
Çiğken pişmektir sonsuz, **büyük** saatin ufku
Başka yok, musırrız, hayattır halktır ustan!

TURGUT UYAR İLE ŞİİRDEN HAYATA

ATİLLA ÖZKIRIMLI

Konuşmaya günümüzde yazılan şiirden girelim istersen...

Şiire herkesin bulunduğu istasyondan bindiği saptaması çok doğru. Geleneği sürdüren pek yok şimdilerde. Ben gelenek sürdürülsün demiyorum da geçmişin bilinmesi gerektiğini düşünüyorum.

Bu ülkede insanlar yüzyıllardır şiir yazmış, değil mi? Bir dili geliştirmiş, kullanmışlar ve belki bir eşi daha görülmemiş bir olay: Kendi içinde, kapalı bir biçimde kendi duyarlığıyla gelişen bir edebiyat yaratılmış. Divan edebiyatı.

Evet, topluma yabancı bir edebiyat Divan edebiyatı. Ama toplum dışında yazılmasına karşın altıyüz yıl sürdüğüne göre demek birtakım değerler taşımış, süregen birtakım güzellikler. Bakıyoruz Şeyh Galip'ten sonra eski parlaklığı yok ama bu kere de ilettiği tad müziğe yansıyor. Şiir sözsel etkisini yitirip aynı beğeniyle müzik olarak sürüyor.

Müziğin o dönemde söze dayandığı bir gerçek. Yine de o dönemden önce yaygın bir «sözsüz müzik» de var. Zaman zaman halk şiirine yakın bir tavırla şarkı yazan Nedim var. Sence şarkı'nın öne çıkmasını nasıl açıklarız?

Belki şöyle: toplumun Batı'ya açılması, çağdaş gelişmeyle buluşması Divan şiirinin yazılmasını olanaksızlaştırmış. O zaman da müzik devralmış şiirin verdiği tadı. Çünkü makamlar temelde pek değişmiyor. Tanzimat döneminde ve sonra yazan şairler şiiri değiştiriyorlar da müzik sürüp gidiyor.

Bandolar kuruluyor. Donizetti çağrılıyor. Bütün bunlara karşın...

O dönemde bizde müzik bir kültürün son direnişi gibi.

Şiirin resmi ideolojiyle bağıntılarını dönem dönem incelersek... Sözgelimi Mehmet Emin Yurdakul'un çıktığı dönemde Balkanlarda bir Pan-İslamizm akımının geliştiğini görüyoruz. Ama ya ulus kavramı? «Ben bir Türküm, dinim cinsim uludur» dizesiyle milliyet sorunu çıkıyor ortaya.

Mehmet Emin Yurdakul «Türkücülük» akımı içinde ele alınmalı. Şair olarak değil. Asıl milliyetçilik. Hececiler'de yerleşiyor bence. Hececiler şiirsel bir olay değil elbet, toplumsal bir olay olma özeliği ağır basıyor.

Şiirin, bir görüşün, bir düşüncenin güdümüne girmesi söz konusu burada.

Ya da politikanın şiirde yapılması. 1961'e kadar politikanın hep şiirde yapıldığını görüyoruz. Servet-i Fünuncularda politika-dışı olma politikası, Hececilerde resmi ideolojiyi destekleme politikası.

1930'lara gelince?

Nazım'ı ayrı bir paragraf içinde düşünmek gerek. Mehmed Akif'le ikisinin şiir yöntemleri çok farklı ama insan manzaları yazmakta birleşiyorlar. Akif eleştirerek, paylayarak yaklaşıyor insanımıza, Nazım sevecenlikle.

Gerçi Tevfik Fikret'i ikinci döneminde yazdığı şiirlerle Servet-i Fünunculardan ayırabiliriz ama ilk dönemde tam bir Servet-i Fünuncu. Ya Yahya Kemal? Onu nereye yerleştiriyorsun?

Yahya Kemal, bir Osmanlı, son bir Osmanlı olarak ayrıca yetkin bir şair olarak kendi geçmişinin kültürünü savunuyor. Bir tarih görüşü, bir bakış açısı vardı. Bu arada Sabri Esat Siyavuşgil, Ahmet Hamdi Tanpınar Ahmet Muhip Dranas'la garip bir uyanış, bir başkalaşış dönemine giriyor şiirimiz. Yönetim yine destekleniyor ama bir kuşku var artık: Acaba mı? Bir bekleyiş var. Hatta

Necip Fazıl ile Peyami Safa'da mistik bile olsa kuşku, açık-seçik ortada.

Artık Batı'dan esinlenirken Sully Pruddhomme gibi beşinci sınıf şairleri değil, Baudelaire'i sözgelimi seçiyorlar.

Türkiye'de edebiyatçılık tavrı sürekli değil. 1950'lerden sonra on yıllık modalar başlıyor: varoluşçuluk, sosyal gerçekçilik, yapısalcılık v.b. Edebiyatçı kendi tavrını koymuyor, birtakım modaların peşinde görünüyor. Bunu göz önünde tuttuğumuzda, şiire bulunduğu istasyondan atlama çabası da olağan karşılanabilir belki.

Yalnız edebiyatta değil ki. Bizde sınıflama, damgalama merakı her alanda bir eğilim.

Bir düşünce tembelliği, rahatlık tutkunluğu.

Bu toplumsal bir alışkanlıksa, nedenleri ne olabilir?

«Göçebelik» gibi eski bir köken ileri sürmeyeceğim. Bu eğilimi eğitim sistemimize, onu yönlendiren çağdışı anlayışa bağlayabiliriz. Çocuğumuza bile ders kitaplarındaki bilgilerin yanlışlığını öğretiyoruz ama sınavda geçmesi için o bilgilere bağlı kalmasını önermiyor muyuz? Burada Ataç'ın bir anısı geliyor aklıma. Ataç'ın gözlemci öğretmen olarak bulunduğu bir lise sınavında bir genç kıza Ahmed Haşim'in edebiyatçı kişiliği sorulmuş. «Önce sizin beklediğiniz yanıtları vereyim,» demiş kız, Haşim'in «sembolist» bir şair olduğunu falan anlatmış. Sonra da «şimdi kendi görüşümü anlatayım,» diyerek Haşim'i uzun uzun incelemiş. Ataç büyük bir çoşkuya kapılmış öğrenciyi dinlerken.

Böyle kolaycı bir tavır düşünmeyi de önler. Belki bizde özgün düşünce üretiminin yokluğu buna bağlı. Gelelim sizin kuşağın şiir deneyimine. Bugün durumu nasıl değerlendiriyorsun?

Bizim kuşak Orhan Veli'nin «Garip»iyle şiirin farkına vardı. Sonra —bu konuda epey konuşuldu ve yazıldı

ya— bize İkinci Yeni dediler. Demin sözünü ettiğimiz kolaycılık, ve toptancılık anlayışı gereğince. Aslında hiçbirimizin birbirimizin ne yaptığından haberi yoktu. «Peki o arada ne değişti de şiir de değişti?» denebilir. Şiirin kendi özgül organikliği, yaşarlığı yanında Demokrat Parti'nin yarattığı para patlamasına değinmek gerek. Para patlamasının getirdiği değerler değişmesine, sarsılmasına. Ben kendi adıma, bir subay olarak Terme'den Ankara'ya geldiğimde büyük bir sarsıntı geçirdim, bir hesaplaşmaya girme gereğini duydum. Öbür arkadaşlar da aynı sarsıntıyı yaşamış olmalılar ki şiir değişti ve değiştiği ortama yerleşti. Toplumsal olayların şiirin hızlanmasında ve durulmasında büyük etkisi var kuşkusuz. Gençler, «İşte biz bu yerleşmişliğin sonuna yetiştik» diyebilirler ama yerleşmişliğin hesabını aramak koşuluyla. Değil şiir bütün kurumlarıyla yerleşmiş, oturmuş toplumlarda yaşıyanlar bile birşeylerden rahatsızlık duyabilme yetisini yitirmiş değiller. Bu konuda mizah dergilerine bir göz atmak yeter.

> *Mizah dedin de... Günümüzde çok satan mizah dergilerinin gitgide edebiyattan ve edebiyatçılardan uzak kaldığını görüyoruz. Oysa bir dönemde sözgelimi Orhan Veli'nin «Rakı şişesinde balık olsam» dizesine — olumsuz da olsa — yaklaştığını görüyoruz bu dergilerin. Edebiyatçılarla ilgili fıkralara bolca yer veriyorlar.*

Orijinal, renkli insan dendi mi çoğumuzun aklına Şair Eşref, Borozancı Tevfik, Sakallı Celal, Aşık Veysel geliyor. Şairin de «bohem» olmasını toplum yadırgamıyor bekliyor hatta. Abdülhakhamid'i de Orhan Veli'yi de «orijinal kişi» olarak benimsiyor. Oysa orijinal kişi olma tavrıyla edebiyatçı tavırları arasında dağlar kadar fark var. 1930'lardaki mizah dergilerinde o dönemin ünlüleri üstüne hafif alaycı ama asla alçaltıcı olmayan fıkralar yer alıyordu.

> *Ama 1940'tan sonra mizah dergileri bu tutumu bir yana koyuyor, bırakıyor. Sanatçıların kesin bir tutum benimsediği anda. O zaman aradan çekiliyorlar.*

Toplumsal rahatı bozacak kişileri dışta tutmaya çalışıyorlar. 1941'ten sonra artık «ortak barış» türküleri yoktu. Sanatçı, topluma kendine göre bir görevi, bir katkısı olması gerektiğini düşünüyordu. Daha saygın olma çabasındaydı. Ayrıca şiir sözgelimi, İstanbullu şairin bir ayrıcalık alanı olmaktan çıkmıştı. Köy Enstitülerinde okuyanlar da şiir yazıyorlardı. Dediğin gibi mizah aradan çekilmeyi yeğledi.

Yine de galiba halk başkaldırı duygusunu mizahta buluyor. Her dönemde mizah dergileri çok satıyor çünkü.

Ama 1941'den sonra yazar, mizah dergilerince de sakıncalı ya da yararsız görülmeye başlandı. Yani halk edebiyatçıdan uzaklaşmadı, mizah dergileri edebiyatçıdan koptu. Beylik değerleri sarstığından.

Bir Marko Paşa serüvenini, Sabahattin Ali olayını düşünmek yetiyor.

Artık sanatçı dendi topluca mi Zeki Müren'i ya da Ajda Pekkan'ı anlıyoruz.

Zeki Müren'in çıkışını nasıl yorumluyorsun?

Bence bir toplumsal bunalımın ilk belirtilerinden biri o. Bir patlayışın. Bol paranın patlaması. Hacıağaların sökün ettiği, baskının sivilleştiği bir dönemde çıktı Zeki Müren. Nostalji getirmedi o, geleceği önerdi.

Ailece gidilen şarkılı gazinoların yok olacağı bir gelecek. İçkili masalarda harcanan milyonlar. Bugünkü arabeskin hazırlanması bir anlamda.

Yaşamda arabesk için doğru. Ama müzikte arabesk bence Saadettin Kaynak'a kadar uzanıyor. Bugün bile televizyonda şarkı söyleyenler Saadettin Kaynak'ın şarkılarını seçmeye özen gösteriyorlar. Tabii bunda başka nedenlerin yanısıra ekran karşısında uzun süre kalabilme olanağını sayabiliriz. «Otuzaltı kısım tekmili birden» şarkılardı çoğu.

Peki özellikle kadınların Zeki Müren'den ya da Bülent Ersoy'dan tad almalarını neye yorabiliriz ?

Kültür değerleriyle burjuva olamadık bir türlü, çok çalıştıksa da. Toplumumuzda kadın, kocasıyla bir dünyayı paylaşmıyor, onunla ancak evine kapanabiliyor. Operaya, konsere, tiyatroya birlikte gidiyor da, gazinoya gitmiyor. Kadın matinelerinde, kadın toplantılarında geçiriyor zamanının çoğunu. O zaman da kocasının onayladığı ya da onaylayacağını sandığı erkek şarkıcıları baştacı ediyor. Günah işlemeksizin bir erkekle birlikte olma duygusunu yaşamaya çalışıyor. Düşünüyorum da Türkiye'de yaşayan erkeklerin (yirmi milyon) kaçı, karısını ensesinden öpmeyi düşünmüştür sözgelimi. Anadolu erkeği evlilikteki cinselliği olağan bir şey diye kabulleniyor, «güzel» ve «başka» bir cinsel deneyimi parasıyla satın almaya kalkışıyor. Bir dönemde sinemada Mesiha Yelda «masum kadın»ı simgelerdi, Neriman Köksal da vampı. Yani biri «zevce» idi, öbürü «kadın». Ben «kalın-derili» bir kadın düşlüyorum. Hayatın yükünü kaldırabilen ama dişiliğini yitirmemiş bir kadın.

Kadın - erkek ilişkilerine genel olarak baktığımızda neler diyebiliriz?

Taşlıtarla'da yaşanan ilişkiyle Nişantaş'taki birbirine benzemez elbet. Yani bir genellemeye gitmek kolay değil.. Tek genelleme: ilişkilerin sağlıksızlığı. İki cinsin beklentileri apayrı çünkü. Kadınla erkeğin geldikleri yerler ayrı da olsa, aynı da olsa. Erkek okuyor, dışarda çalışıyor, binde bir de olsa dış. dünyayı evine taşımak istiyor. Kadınınsa bu olanakları yok. Bir de nedense bu ilişkiler söz konusu olunca hep toplumun alt katmanlarını düşünmeye şartlanmışız. Aslında ne kadar ilişki varsa, o kadar tanım ve kural var demek en doğrusu galiba.

Ya feminizm konusundaki görüşlerin?

Pek anlayamadığım bir olay, belki de anlamamam kişilik yapıma bağlıdır. Bence daha çok erkekler benimsemeli feminizmi. Bu ortamda herhangi bir derneğin etkinlik gösterebileceğine inanmıyorum. Kadının ve erkeğin

bireysel çabasına büyük ölçüde bağlı birtakım hakların kazanılması. Kendi adıma, birlikte olduğum her kadına yardım etmekten, onun yükünü almaktan yüksünmedim. Evliliği bir beraberlik, iki insanın birarada yaşaması olarak düşündüm. Kaçamakları gerektirmeyen bir birliktelik. Ömür boyu sürsün diye de düşünmedim. Ama uzun sürmüşse alışkanlık haline gelebilir. Radiguet, «Zevk, alışkanlıktır» diyor genç yaşında. İster alışkanlık olsun, ister tutku, hatta nefret de bağlıyabilir insanları, ama insan bu birlikteliği bozdu mu, dünyasının da bozulacağını seziyor. Bu yüzden sürüyor evlilik kurumu.

İnsan yalnızlığı seçemiyor diyorsun.

İnsan, alıştığı biriyle değilse, yeni alışkanlık kurulıuncaya kadar yalnızdır. Alışkanlık, yalnızlığı aşıyor.

Ama birine ne kadar alışırsa alışsın, insanın yine kendine sakladığı özel şeyler vardır. Böyle olacağına göre yalnızlık yine gündemdedir.

Sana katılmıyorum. Yalnızlık başkasıyla da vardır tabii ama bunun somut bir yalnızlıkla ilgisi yok. Birlikte yalnızlıkta iki taraf da ödün veriyor. Ama iki taraf da yalnızlığını başka birinin paylaştığını görmezse o zaman yalnız kalıyor iyice.

Günümüzde bu ilişkilerde bir değişiklik var. Somut dokunma ya da cinsellik öne geçiyor gitgide. İlişkiye duygusal yaklaşma ayıp bile sayılıyor. Olumsuz bir gelişme mi sence.

Geçmişte, bizim gençlik yıllarımızdaki salt duygusallığa ne kadar karşıysam şimdiki salt cinselliğe de o kadar karşıyım. Ne var ki bu yeni sağlıksızlık daha kötü, çünkü insanca saygıyı da götürüyor. Daha bulaşıcı üstelik.

Erkek kadını aşağılıyor, kadın da erkeği.

Bu durumda sevişmenin anlamı da değişiyor. İçinde duygu yükü olmayan bir sevişme düşünülebilir mi? Nedenleri düşünürsek: yine haksız kazançlar, vurgunlar,

gelir dengesinin bozulması başı çekiyor. Ekonomik bastırma, köşeyi dönme. Sözgelimi Rumeli caddesinde binlerce liraya yeni moda bir kot ceket mi satılıyor, daha bir hafta geçmeden taklidini Mahmutpaşa'da görebilirsin. Mahmutpaşa'dan o ceketi alan kendini Rumeli caddesindeki'yle bir tutma olanağına kavuşuyor ve onun tavrının taklidini üstleniyor. Kendini onun kadar özgür hissediyor.

Kıçını koltuğa veren minibüs şoförü de BMV'de gider gibi öbür minibüsle hız yarışına kalkışıyor.

Duygululuğun, bilincin, bunca horlandığı bir toplumda ilişkiler nasıl sağlıklı olabilir ki? Laf aramızda cahil kalmanın pratik yararları da var. Bir musluk tamircisi on beş dakikada 2000 lira alıyorsa, okuyup da ne olacak? diye düşünülebilir.

Biz yine konuşmanın başına dönelim. Bana sorarsan, aydın olan kişinin bir birikimi olması şart, bir seçme yapabilmesi de. Tarihin evrelerini, kendi ülkesinin altıyüz yıllık edebiyatını bilmesi gerek.

Hiç değilse tanıması, merak etmesi.

Hatta ona karşı çıkması. Gençlerimiz böyle bir eğitimden geçmiyor dedik. Ders kitaplarının yanlışlarından söz ettik. Ama insan yine de bir işe girişmişse, gönül vermişse, onun gereklerini tez elden yerine getirmeli.

Uzay fiziği, sibernetik, teknolojik gelişmeler, burnumuzun dibinde. Ama bütün bu gelişmelerin öncüleri en azından dört işlemi biliyorlardı. Hiç kimse matematik trenine yakaladığı istasyondan binemez. Edebiyatta, böyle bir tavır edebiyatçıyı da okuru da yoz bir kalıplaşmaya götürebilir. Cenap Şahabettin'in «Sarışınlık getirir gözlerin akşamlarına» dizelerinin İkinci Yeni'ye ne gibi ipuçları verdiğini incelemek gerekiyor.

Yeri geldi. «Divan» için Kemal Tahir'in yazdıklarına katılıyor musun?

Yorumu yanlıştı. Beni Osmanlıya dönüş özlemi içinde gösterdi. Aslında kitabın adını «Halk Divanı» diye düşünmüştüm. Ama o günlerde «halk» sözcüğünün nasıl sömürüldüğünü düşününce vazgeçtim. Kitaptaki «Naat»ta da öbürlerinde de «Münacaat»ta da seslenilen özne «halk» tır. O tarzı seçmemin nedeni, söyleyeceklerimi başka türlü söyleyemememdi. Slogancı şiire uymak istemiyordum. Aruzu özellikle kullanmadım. Ama hiç unutmam rahmetli Baki Süha Ediboğlu bir karşılaşmamızda bana aruzu öğretmeyi önermişti. Halk Şiiri'nden de yararlandım zaman zaman. Ama o şiirin kalıpları çok daha katı. Hece vezni, sesi, birtakım usta şairlerce kişiselleştirilmiş. Bir Dadaloğlu, bir Köroğlu, bir Karacaoğlan sesi olmuş nerdeyse, yeni imgeler kurmak çok güç. Divan şiiri anonim boyutlarıyla daha geniş olanaklar verdi bana. Yanılgıları kavramak için önce denemek gerekir. Hep yanlış anlaşılıyor. «Genç şairler»i kaynaşmış bir kitle olarak düşünmüyorum. Onlara anlayışla yaklaşıyorum. Yalnız, yazılanlardan daha iyisinin yazılacağını bilmeliler diyorum, «mükemmel şiir» yazmayı amaçlamamalarını, yalnızca şiir yazmayı düşünmelerini söylüyorum. Yani bir kuşaktan yeni bir şiir beklenir, yapılageleni sürdürmek ya da azıcık değiştirmek değil. Bu da, hayatı değiştirmek anlamına gelir.

Değiştirmek de sorgulamayı gerektirir kuşkusuz.

ŞİİRDE ŞAİRANE'YE HEP KARŞI OLDUM ..

TOMRİS UYAR

Yaşamını, yazın beğenisini yakından bildiği birine sorular yöneltirken, «tecahül-ü arifane»ye kayma sakıncasıyla karşı karşıya kalıyor kişi.

Ancak yanıtlarını gerçekten merak ettiğim sorular sorarsam kaçınabilirim bu yapaylıktan. İlk soru:

Bugünlerde yeni yazılan şiirleri okurken ya da eskiden sevdiğin şiirleri gözden geçirirken bir za-

manki kadar büyük tad alıyor musun? Ya kendin yazmaktan?

Sana yalan söyleyemem, başkasına da söyleyemem ya. Bu sorunu içten, namusluca şöyle yanıtlayabilirim: Yeni yazılan şiirleri okurken (bir «olay» niteliğinde değilse, özgün değilse) gençliğimde duyduğum tadı ve heyecanı pek duymuyorum. Yitirilen bir şey midir bu heyecan ya da edinilen bir «temkinlilik» mi? Bilemiyorum. Bir «doymuş»luktan da söz edilebilir mi acaba? Ama ne olursa olsun, bir çocukluğu geride bırakmak gibi bir şey. (Çocukluğu, ozan tabiatını belirleyen niteliklerden biri diye düşünüp övgü olarak kullandım).

Buna karşılık, eskiden sevdiğim şiirleri yeniden okurken, gençken duyduğum tadlardan daha büyük tadlar alıyorum. Taddan bile fazla, yüreği kaldıran bir şey. Acaba bu da farkına varmadan edinilen bir alışkanlık mı, yoksa yaşlanmaya başlamanın, yine farkına varmadan getirdiği tembellik mi? Bunu da bilemiyorum.

Kendim yazdığım zaman aldığım tad konusuna gelince: Tembel bir yazarım, biliyorsun. Oysa ilk yıllarımda böyle değildim. Bazan günde, çoğunu sonradan yırttığım 3-4 şiir yazdığım olurdu. Şimdi, kafamda oluşturduğum şiir kendini yazmaya beni zorlayıncaya kadar oyalanıyorum. Bu yüzden bazan, eskiden çok güvendiğim belleğim, yaya bırakıyor beni. Ama oturup şiir yazmak, hele sonuçtan hoşnutsam, çok mutlu ediyor beni. Bu mutluluğun nedenini, yukarıdaki «bilemiyorum»ların tersine biliyorum: Dünyayla ilişkimin sürdüğünü kavrıyorum, ozan ve kişi olarak bazı sorumluluklar taşıdığımı farkediyorum. Bunlar da gönendiriyor beni.

Şiirde «şairane»ye baştan beri karşısın. Sanırım kusursuzluğu, yani bir anlamda ortalamayı, hemen kabul edilirliği, kalıklığı önerdiği, getirdiği için. Tam bir anti-şiir denemese bile onu andıran bir şeyleri, «Çıkmazın Güzelliği»ni, «Korkulu Ustalık»ı bir zaman dert etmiştin kendine. Bugün ne düşünüyorsun şiirsel ile şairane arasındaki kılpayı hakkında? Şurdan yola çık istersen. Gelmiş Gelecek Za-

manın son dizesi ilk okuduğumda şöyleydi galiba: «Kimbilir, haklıydı belki de»...

Şiirde şairane'ye hep karşı oldum. Ama doğrusunu söylemek gerekirse, «bir dönemin şairanesi»ne. Değişen dünyayla bütünleşen şiir, hayattan yola çıkan, her dönemde kendi şairane'sini yaratır. Kaçınılmaz bir olgudur bu. Şairanelik, sadece sözcüklerde, imgelerde değildir, takınılan tavırdadır biraz da. Örneğin hece'nin şairane'si, gurbet'te, hasret'te, aşk kırgınlıkları'nda idiyse, Garip'in şairane'si kentli «küçük adam»ın, «bulduğu ile yetinirliği»nde, bir bakıma «vurdum duymazlığı»ndadır.

Sanırım şiirsellik, ortak bir nitelik durumuna geldiği zaman, bir terimleşme haline geldiğinde, şairane oluveriyor. Her ozan kendi şairane'sini bulduğunda, var ettiğinde ise şiirsellik sürüyor.

Kusursuzluk, özellikle genç ozanlarda her zaman kuşkuya götürür beni. Çünkü kişiyi kişi yapan, sadece erdemleri değil, kusurlarıdır da diye düşünürüm. Erdemler ortaktır ama kusurlar kişiseldir, yani yeni bir kişiliği haber verirler çoğu zaman. Kusur yerine hata desek daha doğru olurdu ya neyse. Şiirde hata yapmaktan hiç korkmadım. Yaptığımı sandığım hataların da *sonradan hata* değil, bana ait «özellikler» olduğunu farkettim. Bunu övünmek anlamına alma: hata kaçınılmazdı, yeni bir şey yapmak için.

Şimdi Gelmiş Gelecek Zaman'ın son dizesine gelelim. Evet, ilk yazılışında, «kimbilir, haklıydı belki de» idi. Sonra değiştirdim, «haklıydı belki de, kimbilir» oldu. Şimdi şaşıracaksın, onu da değiştirdim. Görüldüğü gibi, «kimbilir, belki de haklıydı» oldu.

Bunu açıklayabilirim. Sözcükler konusunda çok özenli olmadığım sanılabilir. Doğru da olabilir bu sanı, kendimce şiirin istediğini sezdiğim sözcüğü kullanırım. Ama sözdiziminde özel bir dikkatim var: günlük konuşma diline ters düşmemek, konuşma dilindeki en geçerli, en çok kullanılan tavrı bulmak. Bana dilin şiirselliği gibi gelir bu (bunda biraz da hinlik yok değil. Yadırganmayı istememek filan gibi. Ama şiir istiyorsa bunu umursamadığım da olur).

İlk bakışta oldukça savruk sayılabilecek bir dilin var. «Yaşam» ile «ömür» yanyana barınıyor şiirlerinde. Kimi zaman beni yadırgatan yabancı kökenli sözcükler de kullanıyorsun.

Dil - çağdaş düşünce - teknoloji nasıl etkiliyor şiirini?

Sen sormadan yanıtladım dilimin savruk gibi görünmesinin nedenini. Savruk değildir dilim aslında. Şiiri yaşar kılacak sözcüğü bulmaktır benim derdim. Elbette bu çaba da beni her zaman haklı çıkarmaz. Dil konusunda, şiir sözkonusu olunca doğruluğuna gerçekten inansam bile verilere değil, sezgilerime güvenirim.

«Çağdaş düşünce» deyiminden ne kavranması gerektiğini anlamıyorum. Ama çağdaş olmayı anlıyorum. «Çağdaş düşünceyi kavramadan nasıl çağdaş olunabilir?» diyeceksin, haklısın. Çağdaş düşünce her on ya da yirmi yılda bir değişiyor. Örneğin 1950'lerde varoluşçuluk, sonraki yıllarda onun tartışmaları, bugünlerde yapısalcılık.

Şöyle düşünüyorum: gününü kaybetmeyen, değişen dünya koşullarını anlamaya çalışan, yadırgamayan biri açıklaması, formüle edilmesi sonradan düşünürlerce yapılacak bir dünya-insanı tavrı içindedir. Bir halk sanatı olmadan Maksim Gorki, bir 'Halk Sanatı' yorumu yapamazdı. 'Varoluşçuluk', Sartre'dan önce bir tavır olarak vardı. Düşünce akımlarından çok hayat ilgilendiriyor beni. Bu düşünce akımları pratikte, yaşadığımızı, açımlıyorsa önemlidir diye düşünüyorum. Pratiğe doğrudan yansımayan kuramlara, «lüks» diye değilse de, «ne işe yarıyor» diye baktığım oluyor. Ne var ki böylesi kuramların, yaşamaya yansımasında bir sürenin gerekli olduğunu bilmiyor değilim. Ama bu süreyi beklemek tedirgin ediyor beni.

Teknolojiyi çok önemsiyorum. Gerçi şiirin ve öbür yazı sanatlarının teknolojiden ne alabileceğini bilmiyorum, kestiremiyorum. Müzik ve görsel sanatlar, teknolojinin getirdiklerinden (en azından yayılma bakımından) büyük ölçüde yararlanmaktadırlar. Hızla gelişen ve aynı hızla dünyayı değiştiren bir olgu görmezden gelinemez, yok sayılarak kurtulunamaz ondan

Şöyle bir şey de söylenebilir. Şiir, bir değişmeden, bir

gelişmeden sonra bir çeşit mazmunlar, nerdeyse terimler toplamı oluşturur. İşte burada çöküntü başlamış demektir. Kanımca şiirimizdeki sözcükler eskimiştir, yıpranmıştır. Kullanılmaktan, yenilenmemekten. Duyarlık yenilenmedikçe dilin, şiir dilinin yenilenmesi sözkonusu olamaz.

Öyleyse, her gün gelişen teknoloji ile burun buruna yaşayan güncel insanın sorunları kavranamaz.

Şöyle bir varsayım da ileri sürülebilir: Azgın teknolojiyi görmezden gelmek, şiirin soyluluğuna uygundur, bir çeşit saygıdır onun yapısına, varlığına. Ama bana kalırsa yaşarlılığına, geçerliğine umar değildir.

Şu soruyu sorabilirsin: Yani teknoloji ile yakından ilgilenmek mi daha saygın kılacaktır şiiri? Bilmiyorum, kuşkuluyum.

> *Her gün ilanlarına kadar okursun gazeteleri. En yeni makyaj malzemeleri, en yeni ölümler senden sorulabilir. Bir Ruhi Su, Livaneli kadar bir Bob Dylan'ı, ne bileyim bir Santana topluluğunu, Bee Gees'i kavramak istiyorsun. Şarkı sözünün, güftenin ya da çalgı eşliğinde şiirin eylemle buluştuğu bir yer var mı sence?*

Az bile saydın okuduklarımı. Ben yılın on şarkısı anketini de, uzaydaki «kara delik»leri de okurum. Güncel dünyayla ilişkilerimi diri tutmak istediğimden olacak. Bunlar bana yeni değerlendirmeler yapma olanağını veriyor sanıyorum. (Kimbilir, belki de aslında gazete okuma, öbür okumalara oranla daha kolay olduğundan).

Öbür ülkeleri pek bilmem ama, yine de söyleyebilirim: Şiir geleneği bu kadar zengin olan bir ülkede, bu kadar kötü şarkı sözü yazılamaz, yazılmamalıdır. Güfte demediğime dikkat etmişsindir. Şarkı sözü başka, güfte başka şeydir bence. Güfte bir geçmişi çağrıştırır, şarkı sözü ise güncelliği.

Bilinçle yazılmış bir şarkı sözünün eylemle her yerde buluşabileceği konusunda inancım kesindir.

Bir şey daha, şarkı sözü diye ayrı bir türün yapaylığını, geçersizliğini biliyorum. Bir şiir yazılır bestelenir, ya da sözsüz bir müzik vardır ona şiir yazılır.

Ama gene de uyuşabileceğim bir besteci için bir «şarkı sözü» yazmak isterdim.

Senin söylemek istediğin bir şey var mı?

Evet. Şimdi ve gelecek.

TURGUT UYAR: HANGİ SORUYU NİYE

FATİH ÖZGÜVEN

Turgut Uyar, şiiriniz giderek imge'den kavram'a, betimleyici olandan açımlayıcı olan'a doğru ilerleyen bir çizgi izliyor. Şiirsel retorik gündelik konuşma diliyle akrabalık kuruyor neredeyse. Ne dersiniz?

Kendi şiiri üzerine 'retorik' geliştirmek zor hatta imkansız ama şöyle söyleyeyim; şiirin kendi sesi, özgün şairin kendi bulduğu sestir. Bununla birlikte, ne kadar özgün olunursa olunsun, her şiir anlayışı yaygınlaştığında kaçınılmaz bir biçimde kendi retoriğini de alttan alta bile olsa kurar.

GÜNDELİK konuşma dili biryere kadar bu retoriğin dışında tutabilir şairi... Buna göre gündelik konuşma dili şiirin hayatla bağıntısını pekiştirir. Çünkü (şiir dili gibi) konuşma dili de değişen hayatla, değişen koşullarla birlikte değişir. Benim gündelik dile -ya da kavramsal olan neyse ona- yönelişim belli bir takım şiir dillerini bellekten silmek ve yeni bir şiire gidebilmek kaygısıdır. Retorik bir yerde de yazma kolaylığıdır. Benim karşı koymaya yapmamaya çalıştığım buydu. Diyelim hece şiirinde a/b/a/b/c/c/b... (bu kalıp üzerine) yapısı vardır. Bu da bir yazma kolaylığı verir insana. Benim karşı koymak istediğim buydu. Şiirin hammaddesi imge'dir. Ama bu şiirde kavramların varolmayacağı anlamına gelmez. Bu yüzden de kendi başına kavramsal diye bir şiir anlayışı saptanabileceğinden emin değilim. Şu söylenebilir; kav-

ram ancak bir imge içinde yerini alınca işlevini bulur ve şiir 'anlatı' olmaktan kurtulur.

Şiirinizde bir soru - cevap ilişkisi olduğu, şiirinizin belkemiğini oluşturan lirik birimin resimsel bir yığmadan çok zihni bir açımlamalar - dizisi olarak geliştiği bir gerçek ama... Bu şairanelikten uzak durmak isteği ile ilgili belki de...

Şairanelikten girelim bu konuya. Şairanelik mutlaka kendiliğinden gelişiyor. Orhan Veli'nin yerdiği şairanelik hececilerin şaireneliği idi. Oysa o da 'küçük adam'ı vermeye başlarken 'şairane'ye düştü. Galiba bütün mesele şaireneliği çağdaş tutabilmek... Daha çağdaş terim şairanelik değil de belki şiirsellik olmalıdır... İkinci Yeni de insanın trajiğini vermeye çalışırken ister istemez bir şiirselliğe, ya da şaireneliğe düştü...

Şairaneliğin anlamını çağdaş tutabilmek yani....

Evet, her kuşak şaireneliği yerer ve kendisi bir şairanelik kurar. Örneğin bizim kuşağımız şaireneliğe karşı olduğu için şairane olmadığını sanıyordu. Oysa şaireneydi ve onun şaireneliği de imgeye çok fazla yaslanmak oldu... İmge'ye bir parça karşı durmak...

İşte kavramsal derken sizin şu anda saptadığınız ayrılık noktasıydı söylemek istediğim...

Anlıyorum. Gene şairanelikten girelim meseleye; gençlik şiirlerime bakınca iyice şairane olduğumu görüyorum.. 1950'den sonra, demin de söyledim yeni bir şaireneliği geliştirdik. Uzun zamandan beri yalın olmaya çalışıyorum. Yalın olmak imge kurmamak demek değil tabii. Mümkün olduğu kadar çok somut imgeler bulmaya çalışıyorum. Bu anlamda soru-cevap ilişkisi de farkına varılmadan geliştirilmiş bir tekniktir. Özellikle seçmiş değilim. Gene şiire somutluk kazandırma kaygısı olabilir... Tek kişinin anlatacağı yerde sorulu cevaplı iki kişi bir duyguyu konuşurlar, paylaşırlar, ya da karşı çıkarlar. Böylece bir 'beden' yerleşir şiire...

Benim 'kavramsal' sizin 'somut imge' olarak tanımladığınız noktada sizin özgün şiirsel biriminiz üzerinde düşünce birliğine vardık sanıyorum. Şiirin özüne ilişkin 'lirik birim'in — ya da şiirsel birimin — sizin şiirinizde aldığı biçimi saptamaktı amacım. Somutluktan yola çıkarak şiirinizde belli bir yöntem olduğunu söylemek belki... Üsluba, soru - cevap ilişkisine kadar yansıyan...

Sadece şiir değil. Herşey bir 'lirik birim' taşır içinde. Benim için önemli olan bu lirik birimi coşkunluğa varmadan verebilmek. Ama şiirimi yaparken adını koymuyorum bunun. Ayrıca ben kendi şiirim için bir yöntemi de sözkonusu edemem. Şiir kendini yazdıran birşeydir. Yazılırken temelindeki imgeleri ya da kavramları alıp başka yerlere götüren birşey... Bu bakımdan şiir yazmada bir yöntemden bahsedilemez - en azından yazar için... Şiirim hakkında konuşmanın zorluğu derken söylemek istediğim biraz da buydu. Benden şiirimi açıklamam beklenemez. Başka birinin işidir bu.

Oysa siz 'şiir üzerine' de yazabilen bir kişisiniz. Üstelik de eleştiriyi şiirleştirmeden, eleştirinin ve düzyazının terimlerini ve tekniğini büyük başarıyla kullanarak... Hem şiir yazmak hem de şiir üzerine yazmak mutlak bir karşıtlık değil tabii. Siz bu çabayı nasıl açıklıyorsunuz?

Bir kere temelinde bir başka şairi anlatsa bile insan kendi şiirini açıklama ya da doğrulama çabasındadır. Çünkü şiir üzerine yazarken özellikle şiir yazan insan olarak tarafsız kalmak mümkün değil. Beni bu yazıları yazmaya iten neden bir takım şiir anlayışlarını açıklamak, açımlamaktı... Bu belki de o şiirlerin yazıldığı günlerde sözkonusu ya da geçerli olan şiir 'retoriğinin' ipuçlarını yakalamak anlamına geliyordu; şiir üzerine yazarken dikkat ettiğim şey de bu retoriğe kapılmamak, kapılanmamak... Ama uzun vadede o yazılarda verilen yargılar -kendi şiirini ya da kendine karşı olan şiiri açıklamak için de olsa- insan elini kolunu bağlayabiliyor. Artık şiir üzerine yazmamamın bir nedeni de bu...

Amc bu yazılarda sizin kendi şiirinizi savunma ya da açıklama çabanızı aşan, dıştan bakan okuyucu için şiir üzerine bilgi ve yazı tadı veren bir yan da var. Şiir üzerine yazmak sadece eleştirmenin işi mi?

Şüphesiz değil. Öyle dönemler oluyor ki şiir üzerine yazma ihtiyacını duyuyorsunuz. Bazı dönemlerde de hiç böyle bir ihtiyaç yok, çünkü şiirde bir kıpırdanma yoktur, ne yazacaksınız... Olmayan birşeyin, az olan birşeyin üzerine yazmak... Bu yazıları yazmaya iteleyen hareket yok ortada. O zaman şiir üzerine yazmak bir nostaljiden öteye gitmiyor, hareketli bir ortamda ister yergi ister övgü olsun, insan birşeyler yazmak istiyor. Hareket olmayan ortamda yöntem ya da kuram geliştirilemez.

Yazdığınız dönemde böyle bir hareket var mıydı?

Vardı. Ben 1956'dan 1970'e kadar şiir üzerine yazdım. O zaman çok hareketli bir ortam vardı. Yeni gelişmekte olan bir şiir, direnen eski şiir de vardı tabii. Ben bugün şiir üzerine yazsam kimin için, hangi somut örnek için yazacağım. Kimseyi kırmamak yaşına geldik artık, ama ortada bir hareket yok... Kötü olduğunu söylemek istemiyorum -kötü şiirler üzerine de yazdım ben- ama örnek niteliği taşıyan şiir yok ortada, kişiliği olan şiir yok.

Şiirde hareketlilik derken tam olarak neyi kastediyorsunuz?

Şiirde hareketlilik birtakım kişiliklerin belirmesine bağlıdır. Eski değerleri sarsan birisi çıkar ya da yeni değerler getiren birisi gelir, ilk hareket belirir. Kisiliğin, tavrın olmadığı yerde durgunluk vardır. Diyelim ki 20 tane yeni şair var; hiçbirinde birşeyi yerinden oynatacak değer konusunda süpheye düşürecek şiir yok. Böyle bir ortamda şiir üzerine düşünme imkanı kalmıyor. Düşündüğünüz zaman gene eskiyi düşünüyorsunuz.

Kişilik nedir sizce?

Kişilik varolan mükemmellikten kaçınmaktır benim için. Şöyle; bugün yazılan şiirlerde ben teknik olarak, yapı olarak hiçbir kusur bulamıyorum. Ama bu son derece düzgünlük düz bir satıh meydana getiriyor. Kişilik dediğim ise bir yerde kusurları göze alarak da olsa çatlak bir ses çıkartmak ya da iyi bir ses çıkartmaktır. Hataya düşmekten korkuluyor ve kişilikten kaybediliyor. Mesele sadece güzel şiir, 'antolojik' şiir yazmak değil, bir parça da birşeyi sarsan şiir yazmak. Eskiyi sarsan şiir -eğer eski eskimişse. Onu yerinden oynatacak hiçbir hareket yoksa eski eskimemiş anlamı çıkar bundan.

Eski sadece yeni'nin olmamasından dolayı mı geçerli olmayı sürdürüyor diyorsunuz?

İki mimari üslup örneğin; üçyüz yıl süren bir mimari üslubun yerine günün birinde yeni bir mimari üslup geliyor ve eskiyi geçersiz kılıyor. Yeni gelen mimari üslup hem değişen yapı malzemesinin, hem değişen zevklerin artık zorladığı bir üsluptur. Hayat şartları da giriyor işin içine. Ama bu gerekliliğin de üslubunu bulmak zorunludur. Demek ki bizde şiirde böyle bir değişme isteği yok henüz. Olsaydı yeni bir üslup bulunur, yeni bir değerler sistemi kurulurdu. Divan Şiiri beş yüz yıl sürdü. Halk edebiyatı hâlâ sürüp gidiyor. Bu bir anlamda durağan bir toplum belirtisidir. Ama öte yandan bugün yapıldığı gibi her on yılda bir kuşak saptamak da bir şiir geleneğinin yıkımı demektir. Elbette değişen her kuşak kendi duyarlılıklarını getirecektir. 30 yıl önce yaşanan hayatla bugünkü hayat bir değil. Ama gel gör ki bugün hâlâ 1950'deki şiir yazılıyor. Bir de portakal dilimleri gibi kuşak dilimleri saptamak da yanhş... Hele yaşayan şairler arasında... Her kuşak kendi zamanına kendi sahiptir diye birşey yok. Olup biten herşeyi her 'kuşak' kendince algılıyor - yaşayan 'eski kuşaklar'da...

KENDİ adıma beni yazdığım şiiri yazmaya iten neden çevremin değiştiğini görmemdi. Birdenbire kentleşen dünya, birdenbire karşılaştığım neon lambaları, büyük oteller, birtakım yeni gelişmeleri haber veren durumlar beni artık Orhan Veli şiiri yazmakla kurtaramıyordu. Bugünlerde doğanlar için de bu geçerli olmalı. Ama aynı

yere geliyoruz galiba; durağan bir toplum haline geldik, olup bitenleri olağan saymaya başladık, teknolojiye alıştık. Gene de hiçbir çağın kargaşası bir öncekine benzemez - bu kargaşanın algılanması önemli.

Bu kuşağın özgün sözü teknolojiye kazanılan bağışıklık olabilir mi? Ne dersiniz?

Olabilir tabii ama birşey söyleyeyim mi, baktım da bugün yazılan şiirde hiçbir çağdaş sözcük yok. Şiir dilimiz 1930'ların anıştırmalarında kalmış, imge dağarcığı zenginleşmemiş, gene denize bakıp içleniliyor. Dilde yeniliği 'aşk'ı sevi yapmakla bir tuttuk. Oysa önemli olan aşk kavramını çeşitlemek, zenginleştirmek olmalıydı. Galiba bugünkü kısırlık biraz da bundan. Yenilenmenin dili özleştirmek değil zenginleştirmek olduğunu öğrenmeliyiz, dile yaşayışla birlikte giren şeyleri yok saymamalıyız. Hayatımızı zenginleştiren şeyler, yok şiirde. Sözü galiba şurada toparlayacağız; yaşadığı günün farkına varmak... Gene kişiliğe geliyoruz; Orhan Veli gündelik hayatı şiirine bir şirinlik olarak sokmuştu belki ama bu bile boş tavır'dı.

TURGUT UYAR VE ŞİİRİ

SENNUR SEZER

Bence şiirindeki en belirgin çizgi öyküleme. İlk kitabında halk destanlarını anımsatan bir söyleyişle başlayan öykülemeler (Bir Anadolu Vardır, Şehitler, Yalağuz, O Köy Yine Kendi Rüyasındadır) daha sonraki kitaplarda, kutsal kitaplardaki serüvenleri anımsatan yönüyle bir kutsal kitap söyleyişine yaklaşıyor: Akçaburgazlı Yektanın Gülbeyazla, Adilenin Erhanla, Yektanın Azra ve Hümeyrayla sevdaları, Yusufla Züleyha sevdasını bir savunma havası taşıyor. Söyleyiş ve öyküleyişin ne tümüyle halk deyişinde, ne de kutsal kitap söyleyişinde. Ama öykülemeler çağdaş öykülerle (Ferideye Ninni) gibi gazete anla-

tımını da kullanarak sürüyor. Şiirinde öykülemenin yeri nedir, öykülemedeki biçim değişikliği içeriklerden mi, düşünsel yapının değişiminden mi kaynaklanıyor?

Şiire bilinçle sarıldığım dönemde (şiir yazdığım ilk yılları küçümsemiyorum ama yine de...) şiirde öykülemeyi (tahkiye anlamında anlıyorum) şiire aykırı, şiiri temelden zedeleyen bir öğe olarak düşündüm. Öykünün kendisini değil. Daha doğrusu şiirde gizlenen, gizlenmek istenen konuyu. Örneğin hece şiirinde, şiirlerin adları bile yeterlidir şiirin konusunu okurun kafasına kakmaya. (Hasret Gurbet, İntikam v.b.)

Her şiirin ister istemez bir öyküsü, bir konusu olduğunu hep düşünüyorum. İnanıyorum yani. Şiiri yola çıkaran iti. O her neyse.

Senin sorduğuna gelince adını andığın şiirlerde ben öyküleme yapmadım. Öykü yazmayı beceremediğimden, beni etkileyen bazı durumları, duyguları şiir diliyle yazdım. Yani şiirle öykü yazdım. Özellikle Akçaburgazlı Yekta şiirleri.

Çağımızda her kişinin bir öykü içinde, çerçevesinde yaşadığı kanısındayım. Bir roman değil öykü çerçevesinde. Ve bu çerçeve hep değişebilir. Güncel olmayı, gazete dilini kullanmayı bu yüzden yeğliyorum.

Öykülemedeki biçim değişikliği bu kaygıdan kaynaklanıyor. İnsanı her yeni durumunda yeni bir insan olarak kavramaya çalışmak.

Neden çağımızdaki her kişinin bir öykü içinde yaşadığı kanısındasın? Bu serüven, bir roman olamaz mı?

Roman tasarlanmış bir yaşama biçimidir. İster istemez tarihsel boyutlar taşır. Oysa öykü hemen yaşanandır. Bir temel, bir gerekçe, bir açıklama gerektirmez. Kendi gerekçesini, kendi açıklamasını, bir tek kerelik kendi içinde taşır. Günü gününe yaşamak gibi gerçek. Geleceği ve bütünü hatırlatmadan.

Şiirinde anıştırmalarla güncel olayların izlenimleri belirgin olarak görünüyor bence. İstersen şöyle diyelim: Güncel olayların şiirdeki yeri nedir, şiirin güncel olaylarla ilişkisi nasıl olmalıdır?

İnsan güncel bir yaratıktır. Bugünkü beni yapan, bugünkü olaylardır. Güncel olayların şiirdeki yeri, güncelliğin genelini bulmakla bağımlıdır. Onu bulmazsam anlatamam kendimi. Güncel diyerek biraz da küçümseyerek andığımız durumlar, genelde hayatı bütünleyen mozayıklardır. Benim anlayışımda şiir güncelliktenn kopamaz, kopmamalıdır. Bütün sorun bunu becerip beceremekte.

Şöyle bağlamalıyım galiba: «Şiirsel olan her yerde, her zamanda vardır. Güncel olsun, olmasın.» Gerisi bir seçme, bir teknik sorunudur, bir kişilik, bir dünyayı kavrama biçimidir.

Pekâlâ, öyleyse zamandan ve mekândan kopuk, süregen bir zaman ve mekân içinde gerçekleştirilen başarılı şiirler olabilir mi?

Zamansız ve mekânsız şiirin sözcükleri de zamansız ve mekânsızdır ister istemez. O yüzden yaşayıp duran insana bir şeyler getireceklerini sanmıyorum. Çünkü dili yaşanan bir ortam, yaşanan herşeyi kapsayan bir süreç olarak algılıyorum.

Bir denemende «... Bütün mesele kelimelerin macerası. Şiirin gelişmesi tekniğin gelişmesi değildir. Hiçbir zaman olmamıştır. Şiirin gelişmesi doğruca, şiiri yapan, oluşturan, yaşayan koşulların, çevrelemenin gelişmesidir. Denebilirse toplumsal bir çerçeve içinde insanın gelişmesidir.» diyor, toplumumuz içinde baskısı artan teknolojinin, değişen ahlak ve yaşama biçimlerinin etkisini anlatıyordun.

Şiirinde anıştırmalarla halk deyişleri, benzetmeleri geniş bir yer tutuyor. Şiirinde ve yaşamada geleneğin yeri nedir, geleneksel deyişleri kullanma nedenini konuşabilir miyiz?

Doğru söylemişim. Şiirin gelişmesi, şiir tekniğinin gelişmesi değildir. Değişen koşullarla insanın değişmesidir. İnsan hayatını, hatta bu hayatı düzenleyen, kuralları yöneten gücün teknoloji olduğuna inanıyorum bu günlerde.

Şiir, birtakım biçim değişiklikleri gösterse de Homeros'tan bu yana aynı teknikle yazılıyor kanımca. Pek değişmeyen bir zenaattır. İşte güncellik (daha geniş anlamda çağdaşlık) burda yine geliyor gündeme.

Şiirde geleneksel deyimleri özellikle kullanmıyorum. (Kendi şiirlerimi ezbere bilmem, örnekleri sen bul.) Ama konuşma dilinden, özel adlardan hiç vazgeçemem.

Şiirde geleneğin sadece bir birikim olarak gerektiğine inanıyorum. Bir şair için dili, dilde yaşanmış hayatı kavramak. Gelenekten yararlanılamaz. Örneğin arkaik sözcüklerle çağdaş bir duyarlığa varılacağına pek akıl erdiremiyorum. Sözcükler kullanıldıkları çağın duyarlığını, yankılarını taşırlar.

Örneğin: «Sevdiğim devletli sultanım efendim» sözcükleri bir yaşama biçimini de belirler, bağlı tutar.

Şiirinin bir tanımını senin dizelerinle yapmak istesem «Kayayı Delen İncir»den bir bölüm alırdım:

«ve şiirsel hiçbir yanı yok sayılır
var mıdır, vardır
vardır ama çiçeklerle değil
kendi başına
zımpara taşı gibi acımasız.»

Anıştırmalarla, «değişen görüntüler ve hatırlamalarla» bir şiir kuruyorsun. «İçinde olumsuz bir umut» taşıyor şiirlerin. Hatırlamaya, düşünmeye zorluyorsun okuru. Bir «papatya gibi yalnız» olduğunu duyumsatarak. Bugünlerde şiir ve düşünce üstüne de tartışıldı epey. Sen, düşüncenin şiirle ilişkisi üstüne neler dersin?

Şiirle düşüncenin ilişkisini hiç düşünmedim. Birbirlerinden uzak, aykırı, ayrı şeyler olduğunu da. Düşünce, ille önemli bir şey söylemekse, öyle anlaşılıyorsa hiç anlamadığım bir şey oluyor.

Bir insan, herhangi bir şekilde biçimlenmiştir. Bir dünya görüşü sahibidir. Yani bir bakıma düşünmeye alışmıştır. Bu düşünme kişiliğine, biçimlenmesine koşut olarak vardır şiirlerinde. Şiir yazıyorsa elbet.

Sonuç: «Şiir ve düşünce» kavramını anlamıyorum. Örneğin: «Şiir ve duyarlılık», «şiir ve toplum», «şiir ve zaman», «şiir ve ruhbilim» v.b. gibi üretilebilecek soruları da...

Bir şiir, kendi içinde, kendi yapısı içinde bir bütündür, bir birim'dir. Düşüncesini de, duygusunu da, bütün öbür ilişkilerini de içinde taşır, taşımalıdır.

Niçin umutlu olayım! Çünkü umutsuzluğun, insanı Umut'tan daha güçlü bir iten, bir şeyler yapmaya zorlayan bir duygu olduğuna inanıyorum. En azından kendi adıma denedim, bildim.

TAVRIM, BİLİNÇLİ BİÇİMDE TARAF TUTAN GÖZLEMCİ TAVRIDIR

ENVER ERCAN

Arz-ı Hâl ve Türkiye'm adlı ilk iki kitabınız, daha sonraki şiirlerinizden teknik ve temalar yönünden çok ayrı gibi görünmekle birlikte şiir serüveninizin ipuçlarını da barındırıyor.

Sizin bugün, ilk iki kitabınız hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

İlk iki kitabım, sonrakilere göre teknik bakımından farklılık gösteriyor. Bu doğru. Temalarda ise çok büyük bir ayrım olduğunu düşünmüyorum. Gerçekte değişen, benim kişisel yapım, dünyayı algılayışımdaki değişme olmalıdır.

Hiç kimse başladığı yerde duramaz, kalamaz ki.

Bence, Dünyanın En Güzel Arabistanı, bireyin dünyasında derinleşen; lirizm, erotizm ve ironi bakımından kişiye özel bir yapı kazanan kitabınız. Diliniz de bu kitapla farklılaşıyor, alışılan sözcüklerle

yazmamaya başlıyorsunuz. Çok yönlü bir yaşamdan süzülüp gelen ayrıntılar yer almaya başlıyor şiirlerinizde, düzyazının kıyılarında dolaşıyorsunuz.

Bu değişimin temeli neye dayanıyor?

Yukarda söylediklerim, biraz bu soruyu da kapsıyor. Arz-ı Hâl'i yayınladığımda yirmi yaşındaydım. «Arabistanı»ı yayınladığımda ise otuz iki. Okuduklarım değişmişti, mekânım değişmişti. Türkiye'de yeni bir toplumsal-siyasal yapı oluşuyordu. Ben de bu yapı içindeydim. Değişmeler etkiliyordu ister istemez. Hazır bulduğumuz şiir belki yetmiyordu bu yeni oluşum içindeki insana. Yani bu değişim bir bakıma zoraki bir değişim değildi. Tam tersine kendini zorlayan bir eğilimdi.

Yeni insana, daha doğrusu değişen insana yeni anlatım olanakları aramak çabasıydı.

Düzyazının ya da «düzyazının kıyılarında dolaşmanın» şiirsel gücüne hâlâ inanıyorum. Şiirin yararlanamayacağı bir alan düşünemiyorum.

Aynı yıllarda öykü ve romana dikkat ettiğimizde, düzyazıdan şiire olanaklar taşıma çabanızın bu kez tersi yönde de geliştiğini görüyoruz. Yani, öykü ve romanın şiirden etkilenmesi gündeme geliyor. Özellikle, Dünyanın En Güzel Arabistanı'ndaki bireyin karmaşık dünyasını yansıtma teknikleri, o yılların öykü ve romanına cesaret veren örneklerdi.

Öykü - roman ve şiir arasındaki bu yoğun etkileşim konusuna nasıl yaklaşıyorsunuz?

Bütün yazın dallarının birbirini etkilemesi çok olağan. Bunun başka bir açıklaması olduğunu sanmıyorum. Dilimizde şiir, tarihi boyunca hep başı çektiğinden bir öncelik kazanıyor belki.

Divan, üstünde en çok tartışılan kitaplarınızdan. Bu kitapta, halka ve toplumsal yaşama ilişkin temaların gelenekten yararlanılarak işlendiğine tanık oluyoruz. Aynı zamanda, bu kitabınız, yeni özün hiçbir kalıpta sıkışmayacağının da kanıtı. Şiiriniz değerlendirilirken, Divan'ı şiir çizginizden ayrı bir

yerde gören yaklaşımlara karşın ben, bu kitabınızı şiirinizin zorunlu bir konağı olarak görüyorum.

Şiir serüveninizde Divan, sizce nasıl bir konuma oturuyor?

Sorunuzda benim yanıt olarak söyleyeceğimin bir özeti var zaten. Şunları ekleyebilirim sadece: Divan'da asla geleneğe dönmek gibi bir niyetim yoktu. Söyleyeceğim şeyleri başka bir biçimde söyleyemezdim. Örneğin, halk şiirinden yararlanmayı da düşündüm. Ama halk şiirinin kalıpları o kadar baskındı, o kadar kemikleşmişti ki, dışına taşmanın pek olanağı yoktu. Sonunda ister istemez kişiliğiniz siliniyor, «o» oluyordunuz.

Bugün de halk şiiri duyarlığı ve biçimleriyle (yeni bir halk şiiri yaratamıyorsanız) şiir yazılabileceğine inanmıyorum. Kalıpları hemen tutsak ediyor sizi.

Oysa divan şiiri biraz daha, hatta biraz'dan çok devinim olanağı veriyor.

Divan'a gelince o günlerde başka türlü yazamadığıma göre demek zorunlu bir konakmış şiirimde.

Divan'dan önceki şiirlerinize baktığımızda, şiirleriniz insanın toplumsal bir varlık olarak kaygılarını da içeriyordu ama hep «insani durum»ların şiiriydi. Divan'la başlayan ve bugüne kadar süren dönemdeki şiirleriniz ise «insani değer»lere yönelen, hattâ toplumsal bir tavır koyan şiirlerin toplamı.

Üstünde en çok tartışılan konulardan biri olan «şiirde toplumsal tavır» konusunu şiirinizden yola çıkarak açar mısınız?

Her şiir yazanın şiirdeki «toplumsal tavrı» başka başkadır kuşkusuz. «İnsani durumlar», «insani değerler» yanında bir de «insani ilişkiler» var kuşkusuz. İnsani ilişkilerin kapsamını istediğiniz kadar genişletebilirsiniz. Toplumsal-siyasal ilişki ve tercihlerden, ikili aşk ilişkilerine kadar.

Tek tek şiirlerimden yola çıkarak bunları açmam olanaksız. Hem şiirlerimi ezbere bilmem, hem de dönüp onları yeni baştan okumaktan hoşlanmam.

Genelde şöyle bir şey söyleyebilirim: bu tavır benim için, bilinçli bir biçimde taraf tutan iyi bir gözlemcinin tavrıdır.

Büyük Saat, şiirlerinizi topluca okuma olanağı verdi, bu da şiirinizin kavranmasında kolaylık sağladı okura. Çünkü, bir bütün olarak kavranabilecek bir şiiriniz var. Bu da kapalı bir şiir olmasından kaynaklanmıyor; aksine, yaşamdan uzaklaşmayan, ama yaşamı çok yönlü kavrayan şiirler olmasından ileri geliyor. Yine de Kayayı Delen İncir ve Dün Yok mu'daki şiirleriniz, imge örgüsü bakımından daha bir yalın.

Turgut Uyar şiiri'nde yeni bir evreden söz edebilir miyiz?

Yeni bir evre midir değil midir bilmiyorum ama saptamanız doğru. İmgenin şiirin vazgeçilmez bir öğesi olduğuna inanıyorum ama galiba eskisi kadar önemli bulmuyorum. Yerli yerinde kullanmak koşulu ile kavramlar daha çekici geliyor bana. Bir yalınlığa varmak istediğim de doğru. Ama bu yalınlığın şiirsellikten uzak düşmemesine de özen gösteriyorum.

Sizin bir de ustalaşmaya karşı bir tutumunuz var. Ustalaşmanın en önemli öğelerden biri sayıldığı şiirde, ustalaşmanın şaire kaybettireceği neler olabilir?

Ben şiirde ustalaşmaya daha 1955 yılında korkulu olarak bakmıştım. Hâlâ aynı kanıdayım. Şiirde ustahğı bir kolaylık olarak düşünemez miyiz? «Ben ne yazsam şiir olur» kuruntusunu? Söylemek istediğim, her şiire, şiire yeni başlamanın titremesiyle yaklaşmak. Şiirimiz, ustalığına inanmış nice ünlü şairin kendisinden çektiği kopyalarla doludur.

Asıl ustalaşma, belki de bu tehlikenin ayrımına varıldığı anda başlar. Bunun da korkulacak yanı yoktur.

«Şiirin çıkmazda» olduğunu söylediğiniz yıllarda, yazdığınız şiirlerle şiire yeni olanaklar açtınız.

Anladığım kadarıyla siz, çıkmazda oluşu umutsuzluk, bugüne ve gelecege inançsızlık, çıkış yolu aramamak anlamında yorumlamıyorsunuz.

İnsanımızın bugünü ve geleceğini göz önünde tutarsak, şiirimizde yarın için bugünde bulduğunuz ipuçları var mı?

Ben şiirin çıkmazda olduğunu söylediğimde, çıkmazın, insanı bir çıkar yol bulmaya zorlayan en önemli durum olduğunu anlatmak istemiştim. Söylediğinizin tersine, umutsuzluğun kişiyi umudu yakalamaya, bulmaya zorlayan bir duygu olduğuna inanıyorum.

Şiirin rahatlaması beni rahatsız ediyor.

Ben hep sıkıntılıyım. Yani bir adamın canı sıkılır, o benim. Çünkü bana en yaraşan durumdur sıkıntılı olmak. Ben silâhsız bir askerim de ondan. Törenler askeriyim ben. Cumartesi ve Pazar askeri. Aslında karışık bir şey, kime ne söylenebilir? Bir sıkıntıyı ısrarla büyüterek, asıl büyük sıkıntıya ısrarla giden tümün attığı çekirdek. Pis bir köleliğe ve sonsuz çılgınlığa varacak bir oluşumu sıkıntıyla bekliyen bölünmez Varlık'ın ben'i.

Ondan severim sıkıntıyı. Sevincin o amansız, o aşağılayıcı bönlüğünden korur beni.

Ne söylenmişse ve ne söylenmemişse, ne yapılmışsa ve ne yapılmamışsa, ne düzeltilmişse ve ne düzeltilmemişse ondan sıkılan biri. Belki, söylenmemişin, yapılmamışın ve düzeltilmemişin telâşı içinde biraz. O kadar. Ve sıkıntılı. Ve sıkıntılı.

İşte böyle başlıyordu heryerde mutsuzluk. Ve mutsuzluk büyük bir umut gibi çekiyor kendine beni. Değişiyorum ve çoğalıyorum gibi. Tek büyük doğrunun yarım dilimi o. Kim bilebilir işe yaramamanın değinmesini? Ha! .. Cumartesi ve Pazar günlerinde. Yorgun, izinli ve silâhsız bir asker.

Sonra kim döneniyor ortalarda benden başka. Şiir yazdığım söyleniyor ortalarda. Değil.

Ben, kutsal bir bahaneyim, belki de bir sığınağım kendime.

Edirnekapı'ya, Edirnekapı'dan girilirdi, ya da çıkılırsa, Edirnekapı'dan çıkılırdı. Sonrası, boydan boya Trakya!.. O zaman kapıydı, gerçek bir kapıydı, sürgüleri bile üstünde, belki de bana öyle gelirdi. Sürgüleri akşamları sürülen, dövme bakır bir kapı. Mihrimah Sultan'ın incecik minaresi ile karşı karşıya. Yine var o kapı, yine var da, artık bir kapı gibi değil, bir gedik gibi, bir oyuk gibi. Dünyanın değişen ölçülerine uyamamış, kendinden utanan, ama soylu biri. 1950'lerden sonra, bir de yazıt koydular girişine: «Inna fetahna'eke...» -Biz sana bir feth-i mübin açtık...

Tanaş Usta'nın dükkânı —o, her işi yapardı, şimdiki tesisatçılardan değildi— Abacı Aralığı (şimdi yok)'nın başındaydı. Oğlu Toma! Yürekli. Vaiz Sokağı'nın güzel kızı Bahriye! Tanaş Usta sessiz, ağırbaşlı, saygın. Abacı Aralığı'nın bir altı Aktar Kerim Sokağı (şimdi yok). İnsanın inanacağı gelmiyor! Bu dünyada Kerim adlı bir aktar yaşasın ve iyiliğinden midir, kötülüğünden midir, bir sokak onun olsun. Biz o sokakta bir-iki yıl oturduk, iki katlı bir evde. Sevmezdim. Bilinçsiz bir sokaktı, kendini tanımazdı.

Kapıdan girince, ilk sokak kale boyu, onun bir altı, Vaiz Sokağı. Kiliseyle başlardı Vaiz Sokağı, Kömürcü Edâ Hanımın dükkânıyle biterdi. Çevrenin parke döşeli tek sokağı. Kariye Camii'ne giden tek yoldu çünkü. O zaman «seyyah» olan turistler gelirdi Kariye Camii'ne mozayikleri için.

Önceleri Edirnekapı - Sirkeci (kırmızı - beyaz tabelâlı), sonraları nedense Edirnekapı - Bahçekapı (yeşil - beyaz tabelâlı) tramvayı, büyük ve son dönüşünü, simitçi fırınının (bir gün, bir poğaçadan tırnak çıktığı için, Belediye bir hafta süreyle kapatmıştı o fırını; fırıncı adına çok utanmıştım, üzülmüştüm), bir bahçeli kahvenin, bir takım dükkânların bulun-

duğu adayı (şimdi yok) dönerek tamamlar, burnunu Fatih'e çevirirdi. İşte Edirnekapı'sı, tramvayın tam burnunu Fatih'e çevirdiği yerin sağında dururdu. Dışında at pazarları, bahçe kahveleri ve mezarlıklarıyle. Hep soluk yeşil tramvay vagonları işlerdi Edirnekapı'ya, hiç kırmızı renkli vagon (birinci mevkiydi kırmızı renk) işlediğini görmedim. Benden önce, ya da sonra gören olduğunu da sanmıyorum. Fukara bir semtti Edirnekapı. Yeni tanıştığımız biri, bize nerede oturduğumuzu soracak olsa, Edirnekapı'da demezdik ilkin. «Fatih»te filân derdik. Daha bir kibar ve orta halli olurduk böylece.

Vaiz Sokak! Bahriye'nin, Toma'nın, Evdoksiya'nın (teni ak, saçı karaydı), Vasso'nun, Nimet'in sokağı!..

Sokağın ortalarında bakkal (sokağın tek dükkânı) Sava, öğleden sonra, saat iki ile beş arasını dükkânın önündeki osuruk ağacının (sokağın tek ağacı) altında şezlonga (sokağın tek şezlongu) uzanarak geçiştirirdi. Tam karşısında «Edirnekapı Su Deposu», sevimsiz ve upuzun duvarıyle. Çok geniş, bir kafası vardı Sava'nın. Yani fizik olarak geniş, yayvan. Evli değildi, kızkardeşiyle otururdu. Kızkardeşini hiç görmedim. Belki de ben yakıştırırdım. Tatsız bir herifti sonuçta. Hemen yanındaki iki katlı ahşap evi biz tuttuk.

Sava'nın en iyi müşterilerinden biriydik. Biraz da o osuruk ağacının öğle sonra gölgesi ile bakkal Sava'nın hazin öğle sonrası düşlerini satın alıyorduk yarım kilo yoğurtta. Belki o yüzden biraz ekşi oluyordu cacık.

Sonra, on üç-on dört yaşlarının gem tanımaz şovenliği ile, Bahriye'nin, Tanas Usta'nın oğlu Toma'ya kaçmasına çok kızdık. Ama bir kere olmuştu bu iş. Nasıl ki arabacı Tatar Salim'in, Muhabere Binbaşısı Emeklisi kızı Şükûfe ile evliliğini de sindirmiştik. Sonuçta Tanaş Usta saygın bir adamdı, bizim

Bahriye de biraz hoppa. Denge kuruldu. Buna en çok kömürcü Edâ Hanım yardım etti. Edâ Hanım, son derece Eğinli idi. Kasap yaşar da öyle, Eğinli idi.

Benim o sıralar bir dayım vardı. Son zamanlara kadar da vardı da, öldü. Türkiye'de çok kimsenin olamayacağı kadar sosyalistti. Almanya'da, 1920'lerde öğrenmişti bu işi. Sonuna kadar da öyle kaldı.

İşler nasıl gelişti, şimdi tam çıkaramıyorum. Bakkal Sava, dükkânı Halit'e sattı. Halit topaldı ve her sabah üşenmeden Karagümrük'e gidip, dalgalı saçlarını berbere taratırdı; akşama kadar da bozulmazdı. Sonra o Halit benim o dayımın kızı ile evlendi. Ama sürmedi. Sonra daha şaşılacak bir şey, dayım satın aldı o dükkânı. Elbet çalıştıramadı. Yoğurdu, müşterinin kabı yerine, terazinin kefesine koyacak kadar beceriksizdi. Aslında yapısına aykırıydı bakkallık. Zaten bir süre sonra da, 102 kilosu, 49 yaşı ve 46 numara ayaklarıyle askere aldılar onu.

Bakkal Sava da şezlongu ile birden kayboldu ortadan. Bir tek yıl, bir zamanlar var olup olmadığı hakkında bir kuşku duyulmasına yetti.

Biz daha sonra, o ahşap evin hemen yanındaki eve taşındık. «Kalaycı'nın Evi» Vaiz Sokak, numara 70.

Başka dükkânlar açılmaya başladı Vaiz Sokak'ta ve Edirnekapı girişinde. Boş arsalara evler yapılmaya başlandı. Çaylaklar azaldı surların üzerinde. Vaiz Sokak, asfaltlandı. Sonra da ortaya yakın bir yerinden bölündü. Bölünmüş daha doğrusu, bölünürken ben görmedim. Artık çoktan ayrılmıştık oradan.

Edirnekapı'nın kuzeybatısı Sulukule, güneydoğusu Ayvansaray. Kendini Karadeniz'e ve karayele karşı korumasını bilirdi .

Dikine üç sokak keserdi Vaiz Sokak'ı. İlki, «Üçbeyi Sokağı», ikincisi «Kariye Yağhane Sokağı», üçüncünün adını hatırlamıyorum, ama hüzünlü bir sokaktı, biliyorum.

Son söz: Edirnekapı'yı çağsal gereksinimlere uydurmak amacıyla parçaladılar, böldüler, genişlettiler, oradaki sekiz on bölümü bir alana indirgediler. Evler yıkıldı, yenileri yapıldı. İyi de ettiler. Dünyaya her gün bir takım yeni insanlar gelmekte. Yer gerek hepsine. Dünyanın, sivil yapısı korunacak bir mekân olmadığı anlaşılmalıdır artık. Tarihsel görünümler, kutsal güzellikler bir sınıfsal aldatmacadır. Dünyaya her yeni gelene bir yer! Her yerde!

Edirnekapı'da bile!

YAŞAMIMDA İLKLER

Yaşamının başından sonuna insan hep böyle «ilk» le karşılaşabilir. Çocukluğa, yetişme yıllarına bağlı bir durum değildir bu. Belki de tadı ya da acısıdır yaşamın hep bir «ilk»le karşı karşıya gelme olasılığı. Ne var ki insan yaşlandıkça, birtakım «ilk»leri tasarlayabiliyor ve biraz daha dayanıklı olabiliyor.

Bir de şu var galiba, insan her zaman dış dünyanın kendine hazırladığı, rastlantıların birdenbire önüne çıkardığı «ilk»lerle karşılaşmıyor. Ayırt etmeden kendisinin yarattığı «ilk»ler de oluyor.

İLK UTANCIM

İlk utancımı, ilk ölümcül utancımı anımsıyorum. Veresiye alışveriş ettiğimiz bakkalın sattığı zeytin, kötü bir zeytindi. Annem on beş kuruş verdi, bana, daha iyi mal satan bakkal Jak'tan yüz dirhem zeytin (evet daha kilo ve grama alışmamıştı ağızlar ve zeytinin kilosu 60 kuruştu) almamı söyledi. Ben, bizim veresiyeci bakkaldan aldım zeytini ve on beş kuruşu cebime attım. Nasıl ortaya çıktı bu yaptığım?

Hatırlamıyorum. Ama ölesiye utanmıştım. Cezalandırılmadım bu yüzden, ama uzun bir süre, herkese kaçamak bakarak, ezik dolaştım evin içinde.

«İlk» Ankara'da doğdum. İlk hatırladığım mekân, iki katlı, ilk katı biraz karanlıkça küçük bir ev. Ve bu evde ilk zehirlenme. Fazla ya da «ağulu» bal yemekten ötürü. (İkinci kez, bayat bir pastadan, üçüncü kez, bozulmuş bir etten. On yaşımdan bu yana pasta yemem. Doğru dürüst et yemeye 35 yaşımda başladım).

Babamı «ilk» tanıdığımda, harita binbaşısı idi. «Zehra» adlı güzel bir kır atı vardı. Hep de binbaşı kaldı. Sonradan öğrendim nedenini. İkisi şimdi dünyada olmayan üç ablamı ve kendinden çok genç (yirmi yaşa yakın) annemi, yani karısını, İstanbul'da bırakıp Anadolu'ya geçmemişti Kurtuluş Savaşı'nda. Haklıydı Türk Ordusu elbet. Ama, içtenlikle inanıyorum, babam da haklıydı. Hiç yakınmadı da bundan, hiç duymadım. Bir şey daha: çalışkan bir adamdı, çok iyi bir hattattı. Ankara'nın Latin alfabesi ile ilk sokak levhalarını, geceler boyu çalışarak ilk o yazmıştır. Ölümünden on-on beş gün öncesine kadar çalıştı ve her akşam içti rakısını. İçemediği yarım bıraktığı son küçük şişesini, gömüldüğü gece annem, bana verdi. «Atamam, dökemem, kimselere veremem» diyerek. Ben de keyifle içtim. Seksen yaşını aşmıştı öldüğünde.

Babam binbaşı olarak emekli oldu. İstanbul'a göçtük. Annemin babasının (ağababa derdik ona nedense) Balat üstlerinde, Molla Aşki Mahallesinde ahşap, bahçeli serin avlulu, iki katlı bir evi vardı. Yanındaki üç katlı ev de onundu; kiradaydı o. Oraya yerleştik. Ne kadar kaldık orda bilmiyorum, hatırlamıyorum. Yalnız, bir süre sonra, Salma Tomruk'ta Suat Hanım'ın evine, ordan da Altay'da (Atikali ile Malta arasında bir semt) bir hacının evine taşındık. Şimdi söylesem şaşılır; orası da iki katlı, bahçeli, ah-

şap bir evdi. Neden şaşılır: çünkü artık bulvar ya da cadde üzerinde bahçeli, iki katlı bir ahşap evi nerede görebilirsiniz.

İLK OKUL

İlkokula orada başladım. «Hırka-i Şerif İlkokulu» ya da «19. İlkmektep». Babam, onuruyla çalıştığı sürece, çok saygı duyduğum bir tavırla, işler arasında ayrım yapmazdı. Bizim Altay'da oturduğumuz yıllarda, Yemiş iskelesinde «Arabacılar Kâhyası» idi. Yani şimdiki «değnekçi»lerin yaptığı işe benzer bir iş. (Sonradan, yeniden mesleğine dönecek, Harput'ta, doğu bölgesinin haritalandırılması işinde çalışacak, bir süre sonra da ve tekrar binbaşı rütbesi ile yeniden orduya alınacak, Eskişehir'de Hava Harp Okulu Matbaası Müdürlüğü'ne atanacaktı).

Müziğe ilk yakınlığım alaturkayla olmadı. Oysa babam ut, ölen büyük ablam keman, küçük ablam her türlü telli sazı çalardı. Müzikle ilk yakınlaşmam Necip Celâl Antel'in tangolarıyla başlar. Hüzünlü bir çocuktum. Nedense hep ağlamaya hazır. Ağabeyim bana sataştıkça annem, «Yapma oğlum» derdi ona, «o içli bir çocuk.» Ağabeyim müthiş keyfini çıkarırdı bu lafın. Yalnız kaldığımızda, «Ah ne içli çocuk, ne içli çocuk, tıpkı içli hıyar gibi» derdi.

Gerçekten Necip Celâl'ın tangoları, o zaman açıklama gereksinimi duymadığım, şimdi ise, artık açıklayamayacağım garip bir duygululuk verirlerdi. «Mehtaplı bir gecede —Görmüş sevmiştim onu.» Bir uzaklık duygusu belki de. Uzaklarda bir yerlerde, başka bir şeylerin var olduğunu hatırlamak gibi bir şey. «Çok uzakta bir ilkbahar gecesinde— Duygularım ellerine düştü yandı...» Sonra Rumeli türküleri ve sonra alaturka. «Pencere açıldı Bilâl oğlan», «Sen beni bir buseye ettin feda...»

İlk radyoyu o evde dinledim. Bizim değildi. Ev sahibi Hacı Bey'indi. Şaşkınlığım sonsuzdu, inanamıyordum. Bir hile var gibi geliyordu bana. Günlerce kafamı yordu. Teknolojiye olan amatör merakım belki de o günlerden kalmadır.

Sinemaya da ilk o yıllarda gittim. Seyrettiğim ilk film, ya «İstanbul Sokakları» ya da «Bir Millet Uyanıyor» olmalı. Talât Artemel'i, Sait Köknar'ı hatırlıyorum.

On dört yaşıma kadar bir sürü ilk'ler daha olmalı. Sözgelimi bir akşamüstü, ağababaların evine, annemden babamdan ayrı gitmek istedim. Yolda, dört beş çocuk beni bir güzel dövdüler. Niye dövdüklerini anlamadım. Şimdi de anlamıyorum.

Eskişehir'den döndükten sonra, Edirnekapı'da «Aktar Kerim» sokağında (şimdi o sokak yok) bir eve yerleştik. Oradan da Tekfur Saray'da (Tekirsaray denirdi, hâlâ öyledir herhalde) bir eve taşındık. Orada Molla Aşki'deki 5. İlkokula yazıldım. Dördüncü sınıftaydım. Henüz kare'ye «burabba», paralelkenar'a «mütevaziyüladla», yamuk'a «şibihmünharif», çarpmaya «darp», bölme'ye «taksim» diyorduk. Bir yıl sonra, beşinci sınıfta değişti terimler. Artık nakış «eksi», mustatil, «dikdörtgen » olmuştu.

İlk aşkım, sarsıcı hüzünlü, umarsız ilk aşkım o yıla rastlar. Bir mahalle arkadaşımın dayısının kızı. Onun da benden hoşlandığını sanmak istiyordum. Ne var ki, tek yabanlık pantolonumun tam cebinin üstünde kolay kolay saklanamayacak bir yırtık vardı. Ve onu gizlemeye çalışmaktan helâk oluyordum. Onlar Cağaloğlu'nda oturuyorlardı, hem de bir apartman katında; hem de kızın babası gazetecilikle ilgili bir iş sahibiydi. Bütün bunlar ona yaklaşmamı olanaksız hale getiriyordu. Ama olsun, ben onun da benden hoşlandığını varsayarak mutlu ve hüzünlü oluyordum.

İLK ŞİİRİM

Edirnekapı surlarının tepelerinde, oralarda, pek bol olan osuruk ağaçlarının dallarında geçti çocukluğum. Yaz günleri, develerle kömür gelirdi kömürcü Marko'ya. Develer, surların gölgelerine uzanıp geviş getirirlerdi. Yanlarına oturup uzak yerleri düşünürdüm belki de, umutlu ve hüzünlü aşkımla, «Çok uzakta bir ilkbahar gecesinde...»

Bu bölümü uzatmayacağım. İlk şiirimi o günlerde yazdım. Aynen şöyle:

Güzeldir sevgilim her dakka her an
Güzeldir sözleri kaşı gözleri
Geçtiği her karış sönük topraktan
O anda fışkırır neşe özleri.

Ağabeyim okuduğunda, «Bunun vezni bozuk» dedi. O zaman vezin nedir bilmiyordum ama ağabeyime inanıyordum. Vezinin neresi bozukmuş acaba?

Babam, Kızılay'da müfettiş oldu. Ankara'ya göçtük. Ortaokul ikinci sınıfı, Ankara'da 4. Ortaokul'da okudum. Hiç sevmiyordum okulu, özellikle matematik öğretmeni Rıdvan Bey'i. Çarşamba günleri, üstüste iki ders matematik dersi vardı. Hiç okuldan kaçmadım. Ama, yarı yıldan sonra çarşamba günleri, hiç okula gitmedim. Annemle öyle bir anlaşmamız vardı. «Okula gitmeyeceğim» dediğimde hiç karşı koymazdı. Ertesi gün tezkereyi babama imzalatmak da onun işiydi. Böylece ilk genel kitaplığa Ankara'da gittim, «Halkevi Kütüphanesi»ne. İskender Fahrettin'in korsanlık romanlarıyla Jules Verne okurdum durmadan. Bir ara orada boks bile yaptım. İlk ve son boks...

YATILI ASKERİ OKUL

1941 yılında ilk gurbetim. Askeri Okula gittim. Konya'ya. Ve ilk kitaplığımı bir arkadaşıma arma-

ğan ettim. Portakal sandığından yapmıştım. Yirmi-otuz kadar kitap vardı içinde. En değerlisi de «Gurbet Yolu» adlı kitaptı. «Nakleden, Hamdi Varoğlu», nakletmek ne demekse... değerliliği 35 kuruş olmasından geliyordu. Çünkü, öbürleri ya 20 kuruştu ya 25 ya da öteden beriden bulduğum bedava kitaplardı. Çok az ve belirli olmayan harçlığımla almıştım.

«İlk»ler, insan yaşamında tatlı mı, heyecan verici mi, yönlendirici mi bilemiyorum. Ama ilk'ler sonsuz, onu biliyorum. Bir kadınla «ilk» birlikte olduğumda, gerçek anlamda birlikte olduğumda, 15 yaşlarında idim, müthiş bir şeydi, dünyam değişti ve hep değişik kaldı. Cinselliğin büyük gücü, insan yaşamındaki yeri, benim yaşamımda da önüne durulmaz yerini almıştı. Bana bedenimdeki tatları tanıtan o ilk kadını bugün bile görsem tanırım gibime geliyor.

Asker okullarında hiç mutlu olmadım. Genellikle yatılı okullarda mutlu olan çocuk yoktur sanıyorum. Başkalarının, hatta somut başkalarının da değil de, hiç kavrayamadığım bir otoritenin belirlediği ve çoğu zaman saçma bulduğunuz bir şeyleri yaşamak...

İlk şiirim 1947 yılında «Yedigün» dergisinde yayınlandı. Çok önemsemedim, heyecanlanmadım. O derginin şiir beğenisinin üst düzeyde olmadığı duygusu vardı içimde. Bir inat sorunuydu benimki. Sonraları, küçücük «Kaynak» dergisi ile inatlaşmaya başladım. Bir yıl sürdü. Başardım.

İlk çocuğum da o yıl oldu. Öğrenciydim henüz. Evlenmek son derece yasaktı.

1948 yılında «kur'a usulü» tayinle Posof'a gittim. Yirmi bir yaşında, evli ve bir çocuklu olarak. Posof'a varışımızın ertesi günü, ilk maaşımı işe geç başladığım için alamadım ve ilk kez borçlandım. Bakkala gidip kurufasulye almak istedim. Mayıs ayının ortalarıydı. Bakkal hayretle baktı bana. Ben de ona hayretle baktım. Yoktu kurufasulye veya benzeri yiyecekler. Böylesi kıyı köşe yörelerde, herkesin kışlık

yiyeceğini yaz ortalarında edindiğini orada öğrendim. Hiç de beceremedim stoklamayı. Ama aç da kalmadık.

İLK KİTABIM

İlk kitabım ben Posof'ta iken yayınlandı: «Arz-ı Hal». Daha doğrusu «Arz-ı Hal ve Akşam Üzeri Türküsü», 40 kuruş. Çetin Tezcan'la birlikte. (Akşam Üzeri Türküsü, Çetin Tezcan'a ait bölümüydü kitabın).

Kimbilir unuttuğum daha nice ilk'ler var. Sözgelimi, ilk içki'yi ne zaman içtiğimi hatırlamıyorum. Ama şaraptı, onu iyice biliyorum. İlk sigaraya alışma denemelerimi, haminne'min (annemin annesi, haminne derdik) «Hanımeli» paketinden aşırdığım incecik sigaralarla yaptım.

İlk rakıyı öfkeyle ve intihar etmek (!) için içtim ve saatlerce kustum. İlk votkayı korkarak denedim, ardından olacak. Şimdi en iyi dostum. İlk, ilk, ilk...

İlk'ler yaşlandıkça heyecan verici olmaktan çıkıyor mu acaba? Daha doğrusu, zorla başıma gelmedikçe bu yaşta artık hiçbir 'ilk' istemiyorum. Nerdeyse kaçıyorum ilk olabileceğini sezdiğim şeylerden.

Galiba ilk'ler değil önemli olan. Koşullar. Bir yaşta herkes dünyayı kendine göre görür, kendine göre yorumlar. Bu gördüğü, kurduğu, yorumladığı genellikle doğrudur, yaratılışı doğrultusundadır. Ne var ki, bu kurgulamayı belirleyen, kişinin içinde bulunduğu koşullardır.

«Her şeyden biraz kalır» diyor bir İtalyan atasözü. En inandığım doğrulardan biri. Söylemeden edemeyeceğim bir doğru da şu: Aşk söz konusu olduğunda, ikinci de üçüncü de sonuncu da ilk'tir.

İlk'lerde her zaman şakalı bir hüzün Son'larda hep acı var galiba.

Şimdi bilmiyorum, bakalım, ilk ne zaman ölürüm...

ŞİİR GÜNLÜĞÜ

TURGUT UYAR

21 EKİM/64

Şiirin gerçeği henüz yazılmadı dünyamızda sanıyorum. Çünkü şiirin gerçeği aksiyondadır. Geçmişten bize kalanlar, bizim seçtiklerimiz değildir. Kötü eğitim, kötü gelenek yıkıyor dünyamızı. Bize seçilenlerdir okuduğumuz, davrandığımız, yaptığımız. Budala bir bilinç yönetiyor sanki insanlığı, evreni.

Asıl olan mutsuzluktur.

İnsanın mutsuzluğunu söylemeyen bütün şairleri, bütün yazarları silmeli. Unutturmalı. Bu mutluluğu; çirkini, kötüyü güzel söyleyerek yaratanları bile.

Yalvaçlar bu yüzden ölümsüz sanıyorum. Başlangıçta mutsuzluk vardı. Hep öyle olacak. Hep cehennem, hep anlamsızlık, hep cezalanma. Ama bu yenilgi adam edecek gene bizi. Yenilginin verdiği haysiyet. Her şeyi bitmiş bir insanın bağımsızlığından daha kutsal, daha insanca ne var?

Bütün gecikmemiz direnmekten.

OCAK/68

—Bakayım güzel yüzüne, dedi. Canlandım.

Ömrümde Sükût'u okurken bir tek şey düşündüm: Çocuk şiiri ya da çocuklara göre şiir yoktur. Nerdense? Şiir, matematik gibi kolaydan başlanıp öğrenilmez. Kolaylık, bir beğeni olarak yerleşiverir insanın kişiliğine. Sonra da kolay kolay değiştirilemez. O yüzden en zorlu şiirlerle başlanmalıdır dili sevdirmeye, beğenileri eğitmeye, kişileri çağdaş kılmaya. Bu konuda bir eğitim söz konusu ise, şiirin en son vardığı yerden başlanmalıdır.

.....

günün dizesi

Bana yalnızlığımı sezdiren uykusuzluk
Koynumda boşluğunu duyduğum kadındır.

(Cahit Sıtkı)

«Bana kalırsa, 'koynumda yokluğunu' olması gerekir. Ben öyle ezberliyorum.» (Galiba boşluğunu, daha doğru.)

.....

günün söz'ü

«Şiirlerinin çoğunda bir lastik gibi uzanıp kısalan ve alelade bir hareket noktasından...»

(Peyami Safa)

.....

«Bir şiir ne değildir Edip?»
Bugün oturup içtik de!

ARALIK/78

Aranan hangi özgürlüktür? Daha doğrusu özgürlük müdür, yeni bir bağlantı mı? En az iki kişi olmadan özgürlük söz konusu olamaz. Çünkü özgürlük başkasına karşı vardır. Tek başına yaşayan insan ne özgürdür ne değildir. Özgürlük söz konusu olduğunda korunan, savunulan safdil bir bireyciliktir.

Sonuç; insan özgürlüğü hep cinsel ilişkiler özgürlüğünde arandı. Neden, en baskı altında tutulan insan içgüdüsü olduğundan.

Bulunanlar önce özgürlük sanıldı. Sonra çok sonra hatırlandığında gene berbat bir bağlantı.

Kendindeki neyi, kime karşı koruyabilir insan. Çünkü herkesin korunacak bir bölgesi var.

Bana kalırsa önemli olan devamlılık. Özentiler mutsuz ediyor insanı. Sadece bunları yaşayan bir insanı değil. Başkalarını da.

Ve büyüyor evrensel mutsuzluk, dalga dalga dağılıyor.

.....

günün dizeleri

...ne geçti eline hayatın
Kerhanesinde meyhanesinde.

(Cahit Sıtkı Tarancı)

.....

günün sorusu
«Peki. Nasıl?»

.....

günün yanıtı
«Latin Amerika müziği galiba.»

.....

günün rengi
«Bozbulanık, ve Eylül»

TARİHSİZ

Bir insanın ölmesini nasıl önleyebilirsiniz? Bir kuyruklu yıldızın dünyaya çarpmasını? Olanaksız elbet.

Şiir de bu olanaksızlıkların içinde herhalde. Bu yüzden şöyle düşünüyorum: «Şiir, bir bakıma bir saçmalığın mantığıdır.»

.....

Hayır, yanlış! «Bir *mantığın saçmalığıdır.*»

ŞUBAT/69

Bütün değerleri, bütün birimleriyle, gecikmiş bir şiir yapıyoruz. Toplumun yapısı ve gelişmesi karşısında. (Bir «bütün sanat» yapılmak isteniyor, buna zorlanıyor nerdeyse yazarlar. Yasalar değil zorlayan, beğeniler.) Farkına varmadan birtakım şeyleri korumaya, sürdürmeye çabalıyoruz. Düzenin sürmesine bağlı bir içgüdü mü acaba?

—Şiirde devrim nasıl?
—Neye bağlı şiirin yücelmesi?
—.....
—.....

Hiçbirinin açıklaması, öbürünü daha iyi açıklamaya yetmiyor.

.....

Özgürlük alabildiğine özgürlük, şiirin sonu galiba. Çünkü şiir, mutluluğa değil, direnmeyedir.

ŞUBAT/69

İnsanın, kendini tek bir kişiye anlatmaya, açıklamaya çabalaması kadar güç, olanaksız ve hatta hazin bir başka şey düşünemiyorum.

Açıklayanda genellikle bir üstünlük, bir ayrıcalık, bir başkalık kuruntusu ağır basar sanki.

Oysa bir başka «tek»le karşı karşıya kalmak, o büyük umarsızlığa ve hüzüne götürür sonunda. Çünkü o başka «tek»in de açıklayacakları vardır.

Kişiliği, tekliği bir «sıfat»a, bir «adıl»a götüren sadece bir çoğunluğun kabulüdür denebilir mi acaba?

Neden düşündüğümü unuttum bunları. Somut bir örneği vardı, olmuştu, birkaç gün önce.

.....

Saçmasapanlık, boşluk duygusunu çok yaşadım galiba. Hatta, yaşamımın bir bölümü dışında başka duygu yaşamadım gibi geliyor bana.

.....

Ey yaşlı güneş kuşu
anılarımı ver bana
tanırım kendimi belki o zaman.

19 AĞUSTOS/76

Yaşadığım çok kötü günler, yaşadığım anlardaki yoğunluğunu yitirdi. Yaşadığım iyi günleri de unutmuşum. Sonuç: anlamsız bir ortalama. Nedeni de galiba hep tek başına yaşamaya zorlanmam. Toplumsal düzen gereği mutluluğu tek başına aramam. Bin türlü (ve hâlâ süren) hesaplı kargaşadan tek başına çıkabileceğim konusunda şartlandırılmam.

Benim için ve benim durumumda olanlar için nerden bakılsa önemli olan sonuçtur. Anlık mutluluklar (mutsuzluklar birikir) birikmiyor.

20 AĞUSTOS/76

Deneme yazmak, yazmaya kalkışmak dünyayı bütünüyle kavramaya bağlıdır. Bir eksiklik, yazılan denemeyi

yanlış yapmaz, yavan hale getirir. Montaigne'in deneme yazarı olarak büyüklüğü, kavramak zorunda olduğu dünyanın küçüklüğüyle orantılıdır.

Onun kavradığı dünya, kavranması, bir akıl için ufak bir dünya idi.

3 EYLÜL/76

Kendimi anlatmak, durmadan kendimden söz etmek saflığından (aslında budalalığından demek isterdim. Ama şimdi de aynı şeyi yapan birçok genç var, onlara saygımdan) 50 yaşında kurtuldum. Ne kadar geç. (Bir de kurtuldum mu acaba? İnsan nasıl kurtulur kendini anlatmaktan. Nasıl bırakır böyle bir tadı? Bir tiryakiliği? Benim için sebep hazır. Dışardan uyarılır!)

23 ARALIK/76

Hiçbir ayı hatırlamıyorum. Ne bir Ağustosu, ne Ocak, Şubat, Eylülü. Oysa insan bir ayı hatırlamalı, hep aklında tutmalıdır ömründe.

Büyük bir olasılıkla Hüseyin Rahmi, hep Nisanı hatırlıyordu. Bedri Rahmi ise Haziranda sonra Temmuz. Sevdiği karısından bir caka uğruna ayrılan ve kendine kıyan komiser Rahmi ise, kendini öldürdüğü ayı, Ekimi hatırlıyordur durmadan.

Aylar hatırlanınca günler uzar ve gerçekler kavranır (nasıl kavranırsa).

Bir ay hatırlanırsa (durmadan yaşanırsa) öbür ayları hatırlamama gerekçesi hazırdır.

ŞUBAT/78

Şiir konusunda:

—İçerik ya da konu yasağı kesinlikle yoktur.

—Yeni bir öz hep yoktur sanılır (Güneşin altında söylenmemiş söz yoktur zıpırlığı). Yeni bir öz yoktur elbet. Gelişen, değişen bir öz, bir insan ve bunun yeni anlatım yolları vardır. Yani güneşin altında söylenmemiş söz vardır. Temel kavramlar değişmez belki ama yenileş-

tirilebilir. Yani güne uygun ya da aykırı olmaktan korunabilir. Korunabilir? Yanlış! Her dönem, her değişim kendini korur, kabul ettirir, ettirmeye uğraşır. Sorun: Bu oluşumun imgelerini, hatta bir bakıma kurallarını bulmaktadır. Şiirin kendini korumaktır.

Şair, nerden bakılırsa bakılsın, en gelenekçi kişidir. Savunduğu da, yenileştirdiği de geleneksel ya da Gelenek olmaya aday duygular, kavramlardır. Onun bütün uğraşı, yeni Özler bulmaktan çok «Yeni bir gözlemci» olmaktır. O halde dikkat!

— Şiir bir şeyi korumaz. Tersine bir korumayı dağıtır, bozar. İnsan yapısına en uygun sanat olması, her şeye aykırılığından gelir. Her şeye aykırılıktır şiir. Her şeye, ama her şeye aykırılık, bir başka anlamda ulu ve yeni bir bileşimdir. Koruyan şiir bir masal kopyasıdır. Güçsüzdür korumaya kalkıştığı zaman.

Sinemada, müzikte ve başka sanatlarda şiir aramak, bir bakıma şiiri uysallaştırmakla eşdeğerdedir.

— Son yıllarda şiirimize «musallat» olan bazı demirbaş sözcükler ve sözdizimleri var. Bunları ben kullanmıyorum, yapmıyorum anlamında söylemedim. Sözcükler şunlar: Gül, Bulut, Deniz, Mevsim, Işık, Karanlık, Orman, Su, Ay Adları, Yeşil, Gök... vb.

Bunların ve benzerlerinin çoğu hece duyarlığından artakalmış sözcüklerdir. Dikkatsizce ve aşırı duygululukla kullanıldıklarında, kaynaklandıkları duyarlılığı da getirirler birlikte.

— Fiili başa alıp dize yapmak kolaylığı da ayrı bir sakınca gibi geliyor bana.

günün örnek dizeleri

Yeşil pencerenden bir gül at bana
Işıklarla dolsun kalbimin içi

(A. Muhip Dıranas)

ARALIK/79

Güncel olayları yazmayı sevmiyorum, istemiyorum da. Sözgelimi: «Bugün Arif geldi. Hava yağmurluydu. Ama güzel bir gün oldu nedense?...» gibilerden sözler yazmak beni alçaltıyor gibi.

Ama kesinlikle biliyorum, insanın kişi bütünlüğünün yanı sıra, günlük olaylardır biraz da yapısını oluşturan. Karşı durmak, yok saymak olanaksız bunları.

Bir ilke edinmeye çalışıyorum:
Ne dünyaya gelmekten gönenmek
Ne dünyadan ilenmek.
Bir de «Ne gelirse başıma bendendir.»

.....

günün sorusu
Bütün yumaklar yazarak çözülebilir mi?

MAYIS/80

Günlük tutmaya hep kesinlikle karar veriyorum (bu 'kesinlikle' sözünü çok kullanıyorum) sonra sürdüremiyorum. Sonunda kavradım galiba nedenini:

«Kendimle karşılaşmaktan korkuyorum.» Bir sürü yanlışlık yaptım, daha çok eksik yaptım yaptığımı. Onlarla yüz yüze gelmek, üstelik kendi istemimle, ürküntü veriyor bana.

Dünyayla bağdaştığımı ya da bağdaşamadığımı söyleyemem. Uğraştım da bağdaşmak için.

Üstün yaradılışlı bir insan mıyım? Bu dünya bana göre değil mi? Saçma bunlar elbet. Herkes dünyaya göredir, ve dünya herkese göre.

Ama sonuçta bir şey fark etmiyor. Bir tek şunu ayırt ettim:

Herkes için geçerli, kadın, erkek, çocuk, yaşlı
Mutluluk duygusu tam bir budalalıktır.

.....

Bence mutluluk, bir ortaçağ duygulanmasıdır. Bütün geçmişini ve geleceğini bütün umutsuzluğuyla içinde taşır.

TARİHSİZ

Durup dururken bir günlüğe başlamak. Neye yarayacağını bilmiyorum. Neye yarayacak gerçekten? Daha önceki yıllarda da yeltenmiştim buna. Sürdüremedim. Anlamsız geldi belki. Ya da üşendim.

Rahatlar mıyım yazarsam? Çok mu önemli yazacaklarım? Vazgeçilmez mi? Dünyadaki birçok insanın her gün duyduğu birtakım sonuçlara varmalar...

Gene de insan insanı merak ediyor.

Kendini bile!

ARALIK/81

Kendimi ne sanıyorum? Şaşkın bir öğretim üyesi? Avanak bir milletvekili? Akıllı bir şair? Ve daha önemlisi güçsüz bir müntehir adayı!

Düşündüm: hiçbiri geçerli değil. Doğrusu: Sadece öyle bir adam.

Yazın ya da baharın gelmesini bile beklemiyorum. Kar yağmasını da, kışta.

İlk başta söylediklerime katılmıyorum. Sahici değil.

Hepsi bir sanrı. Olmasını istediğim.

ARALIK/81

İnsanın bir günü ne kadar sürer? Bir gün, yirmidört saat, üçyüzaltmış derece, elli gün...

Çıkaramıyorum bazan bir günümün ne kadar sürdüğünü. (Yaşananlara mı bağlı?)

Sanırım, şiirin ve aşkın orta parmağı var bu işte.

ARALIK/81, GENE

İnsanın aklına uyduğu anlar, en zayıf ve hayata aykırı anlarıdır. Hayat buyurur insana çünkü akıl değil. Hayat karşısında aklı kullanmak, bir beceri verir insana belki ama dinginlik, erinç vermez. Hep yaradılışa aykırı şeyler yapılır. Akıl denen pislik, bencilliğe ve çıkarcılığa götürür insanı, yok olur bazı değerler, yok olur duygunun birdenbireliği ve ölümsüzlüğü.

Yani öfkenin büyük neşesi...

.....

günün adamı: Voznesenski

Kumsallar bombos ey yüzücü nerdesin?

.....

günün olayı
Sonsuz Kırgınlık.

Şiir yazmaya yeltenmek, geleneksel ve umarsız bir aptallıktır. Dünyada şiir hiç olmamıştır, gökgürültüsünden ve yalnız adalardan başka. Üstelik gereği de yoktur, olmayacak mutluluklar ve olağan umutsuzluklardan başka, hayvansal saflığı aramaktan başka.

Ne varsa, her şeyden başka.

AĞUSTOS/83

Çevremdeki herkes mutsuz. Kendi çevremdeki ben dahil. Çözmeye çalışıyorum, alışılmadık çelişkiler çıkıyor ortaya.

Çok özel nedenlerle bir dostuma, «bir cehennem yaşıyorum bugünlerde» dedim. «Ben de» diye yanıt verdi.

Aslında onun bir cehennem yaşaması için hiçbir neden yoktu. Genel geçer ölçülere vurulduğunda, parası vardı, uzun süren ve belki de sıkıcı olmaya başlayan bir ilişkiden kurtulmuştu. Hatta kurtulmadan önce, bir çeşit garanti olarak, yeni bir ilişkiyi başlatmıştı.

Çok düşündüm onun «cehennem»ini.

Galiba bütün sorun, alelade, çok yaygın ve geçerli yargıların, insan hayatına egemen olduğunu varsaymakla başlıyor.

Birtakım duyguları, olağan duyguları kendimiz birer «cehennem» haline dönüştürüyoruz.

Sonra birden düşündüm: «Ben neden bir cehennem yaşıyor olayım?» Bir de kendi yaşadığımı sandığım «cehennem»i başkalarına iletmenin tanımsız ve gereksiz hatta umarsız ve onur kırıcı bir çeşit savunmaya geçmemin ne anlamı var?

Ayırt ettiğim bir başka gerçek daha var bu arada. Kendi «cehennem»leri içinde bunalanlar, size, sizinkini söyletmekten garip bir avuntu duyuyorlar. Siz konunuza ne kadar uzak durmaya çalışırsanız çalışın, sözü oraya getirmekte büyük ustalık gösteriyorlar.

Sizinkinin belki biraz daha büyük, biraz daha yakıcı olması sanki bir ölçüde su serpiyor yüreklerine. Onur kırıcı olması bundan.

Kimdir Cehennem? Üstelik niye Cennetsiz?

.....

günün işi

«Korkunç bir sıcakla boğuşmak. Yani Cehennem...»

TARİHSİZ

yalnız ve kimsesiz gibi

Bir ara, «Şiir çıkmazda, çünkü insan çıkmazda» dedim. Olmadık yerden, olmadık yorumlarla karşılaştım.

Tepkinin bir kısmı, hatta önemlileri, «toplumcu» bilinen yazarlarımızdan geldi. Öbürlerini zaten saymıyorum.

Birtakım sözde devrimciler, şiirseverler, toplumseverler, şiirin çıkmazda olmasına katlanamıyorlardı. Şiir çıkmazda olamazdı. Birtakım sakat, birtakım mevsimsiz anlayışlar çıkmazda idi onlara göre, şiir çıkmaza giremezdi.

Neden giremezdi? Çünkü şiir, etrafta ne olursa olsun, kargaşalık ne kadar büyürse büyüsün, yaşamasını sürdüren bir çevre'siz yaratıktı! Şiiri insana bağlamak, şiiri, olaylara, olgulara yani gene insana bağlamak mümkün değildi! Ya bağırmalıydınız Nâzım gibi, ya da alkolü ve müsekkinleri birlikte kullanmalıydınız beatnikler örneği. Namusluca çıkmazda olduğunuzu söylemek az geliyordu Türkiye'de. Gerçekten az geliyordu. Oysa, o yazının sonunda da söylediğim gibi bir hazin çağrıydı bu, adam olmaya, yeniden biçimlenmeye.

Yeniden söylüyorum aynı şeyi. Şiir çıkmazda!... Şiiri sevenler varsa, onlara söylüyorum şimdilik bağışlamaları için yalnızlığını.

TARİHSİZ

şiire

Bu yazımı, elimde kalmış kâğıtların en iyisine en güzeline yazıyorum. Aradım, nerelerden çıkardım. Kötü kâğıtlara yaza mı bilirdim hiç?

Büyük, önüne durulmazcasına sürükleyici bir akışla şiire doğruyum. Şiirden başka hiçbir şey yazmamayı dü-

şünüyorum, kararlıyım buna. Şiirden başka hiçbir şey. Anlatılmaz bir haz veriyor bu düşünce bana. Hem de nasıl anlatılmaz, kolay değil.

Majiskül'le başlayıp nokta ile biten o cümlelerin beni dağıtmasına, beni uzaklaştırmasına göz yummayacağım artık. Uzun zamandır —ama bana ne kadar uzun geliyor— yazı yazmakta oluşum bana daha çok, daha çok şiir yazmak ağrısından başka bir şey vermedi.

Bir şiir yazmanın hiç değilse en azından bir şiir düşünmenin yaşatıcılığını, bana göreliğini, kurtarırlığım bu kadar bilmezdim. Yalnız şiir, başka hiçbir şey. Parasızlık da, yoksuzluk da ıspanak ve ekmek de duradursun. Yenilmeyeceğim onlara. Yalnız şiir, hep şiire. Şiirden başka hiçbir şeyin malı olmama duygusunun, bilisinin yüceliğine, doyurganlığına ve büyüsüne yalnız.

Kelimeleri, o güzelim kelimeleri başka hiçbir şeyde, hiçbir yerde ziyan etmeyeceğim artık.

Araya başka hiçbir şey girmeden, bir virgül bile girmeden, bir mısraı üç gün, on yedi gün, on sekiz gün, süresiz düşünmenin doyulmazlığına.

Şiire*.

* Bu kitapta yer alan, daha önce yayımlanmamış yazı ve şiirler, sağlığında Turgut Uyar'ın onayına sunulmuştur. (T.U.)

YAZILARINDAN SEÇMELER

TURGUT UYAR

Şiirimizin yenileştiği, özellikle son üçbeş yıldır eskisinden ayrılmaya yüz tuttuğu, bir deyimle gelişmeye, tazeleşmeye yöneldiği artık bir gerçek, bir olay olarak önümüzde duruyor. Ancak bu şiiri açıklamaya, tanımaya götürecek çalışmaların yokluğu da o kadar gerçek. Değişmenin, yenileşmenin mutlaka değerli olduğu üstünde durmuyorum. Kaygımız zaten bu değerleri bulmak. Şimdilik yalnız, değişmenin, yenileşmenin görmezlikten gelinmiyeceği kanısındayım.

Şiirimizde 1940'lardan başlıyan yenileşme, değişme gayesine varamadı. Orhan Veli'nin bu değişme içinde vardığı yer, bazı sanıların tersine, gaye değil, son değil, ancak bir aşamadır. Öyle ki, bugün farkına vardığımız değişmenin kökenlerini o yılların şiirinde bulmak mümkündür.

Bugün, şiirimizin aradığı, varmak istediği yeniliğin, oturmuşluğun, imkânların Orhan Veli olmadığı artık anlaşıldı sanırım.

Şiirimizde bir değişmenin, bir gelişmenin artık iyice belirgin, iyice duyulur olmıya başladığını söyledik. Öyle ki, bu değişmenin, bu yenileşmenin iyi kötü etkilerini, öğelerini taşımıyan şiirler, bir iki dergi, bir iki gelenekçi dergi dışında, yayınlanacak yer bulamıyor. Bu durum ancak, bu şiir anlayışının ne kadar yaygın, ve yaygın olması sebebiyle birtakım yanılmaları önlemek bakımından, ne kadar açıklanmaya, anlaşılmaya muhtaç bulunduğunu gösterir. Bunu da gene ozanlar yapmaya çalıştılar. Bazı dergilerde, bazı gazetelerde (dağınık bir halde elbet), bu yeni şiir üstüne bazı kabaca teşhisler yapıldı, ögeleri arandı. Şiire ilgisi, sevgisi olan kişi bulup çıkartabilir. Ama yeterli değil.

Bundan önce de yeni şiirimizin değerlerini, ölçülerini bulup saptamak gerektiğini söyledim. Bu bir bakıma, şiirimizin durmadan değişmesini de olumlu bir biçimde durdurmak, durulmasını sağlamak demek olacaktır. Gene söyliyeceğim bu gereği ama bu kez şöyle:

Yeni şiirimizin anlaşılması, anlaşılır olması (güçlüğünden ötürü değil, yenilığinden ötürü) yolunda ozanların

ve eleştirmecilerin ödevleri olduğunu söyliyenler var. Doğru elbet. Ama bunu ozandan, özellikle ozandan bekliyenler de var, yani yeni şiirin anlaşılmasını sağlamak için şiirlerini veya şiir anlayışını açıklamasını bekliyenler, isteyenler hatta bunu bir ödev olarak yükleyenler var ona. Bunun önemini, şiire ve ozana kazandıracaklarını yadsımıyorum, küçümsemiyorum. Yalnız ozanın buna zorunlu tutulmasını fazla buluyorum. Benim sandığım, ozan, şiire, şiirine değgin yazısını da ancak, şiir yazdığı zamanda olduğu gibi, öznel bir zorunluk, bir iç zorunluluğu duyduğunda yazar. Bu bakımdan ozanı bu açıklamaya zorunlu tutmanın zararlı olduğunu sanıyorum. Asıl iş, eleştirmecilerimize düşüyor. Üstelik onun, şiirleri yazmıyan kişi olarak, daha dıştan, daha özel, ozana göre daha elverişli bir durumu da vardır. Onun birtakım karşılaştırmalar yapması daha kolay, daha dedikodusuz sayılır. Bir ozana iyi, bir ozana kötü derken, ondan bir ozandan olduğu kadar, şüphelenilmez. Duygularına kapıldığı söylenemez. Ozana yahut eleştirmeciye düşsün, bu işin tek şartı var galiba. Ülkemizde sevilmiş, tutulmuş, çoğunluğa yayılmış, tanınmış hak etmiş veya etmemiş birçok ozan var. Ama yenisi, eskisi bir potada. İlkin cesaretle ad sayarak bir ayrım yapmak gerek diyorum. Bir şiirin, bir şiir akımının tanınması, öbürlerinden ayrılması ancak o akımın ozanlarını tek tek incelemekle, tanımakla mümkün olur diye geliyor aklıma da ondan. Bizim bugün şiir üstüne yazdıklarımızın çoğu, okuyup geçiverdiğimiz şiirlerin anılarına ve bunun yanında birtakım çok kisisel buluşlara dayanıyor.

Bizde yeni olmak, her zaman değerlerin en üstünü bellendi. Bu yüzden, gerçekten iyi ozan oldukları halde, bir başka akımın, bir başka anlayışın çok iyi ozanları oldukları halde bazı ozanlarımız, yeniler arasında sayılmamaktan üzülüp kırılıyorlar. Oysa ben, iyi olmanın, gerçek olmanın mutlaka yeni olmakla bir ilişkisi olmadığını, olamıyacağını düşünürüm hep. Bu yüzden ozanlarımızı, «yeni», «yeni-olmayan» diye ayırıp ona göre incelemek gerektiğine inanmıyorum. Bu herşeyden önce değerlerin, bir şiire özgü niteliklerin, öbürkülere girişmemesini sağlar.

Böyle seziyorum. Eleştirmecilerimizde veya şiir üstüne yazı yazan ozanlarımızda, yazarlarımızda, bu ayırımı yapmaktan çekinme seziyorum. Sadece bir sezgi ama, yanıldığımı sanmıyorum pek. Bu yüzden ilkin cesaret diyorum işte.

OZANIN İŞİ

Şiirin, gerek -o pek tutulmuş deyimiyle- «yaratılışı» yani, psikolojik macerası, gerek *işçiliği*, gerek *görevi* üstüne, her zaman, her çağda yeni bir takım şeyler söylemek mümkün sanırım. Hiç değilse bu kavramların ele alınışları, anlaşılmaları bakımından yeni. Gene bütün bu kavramların bir yönünü ışıklandıran, açıklayan, belki de daha doğrusu, bazı nedenlerle, bir zaman boşa düşmüş bu kavramlara bir «yön» veren sözler.

Bilinmeyen yok mutlaka, ama gene söyleyeceğim, bir ozanın işi ilkin şiir yazmaktır. Ona bunun dışında yüklenen, yüklenmeye çalışılan bütün öbür işler, yaşamasına, yani şiirine girebildiği ölçüde gerçeklik kazanır. O, başka bütün «fonction»larını, kişisel, toplumsal bütün inançlarını, davranışlarını, belleyip savunduğu bütün değerlerini, biraz şairane bir deyişle, aslında, bu yeryüzünde, hemen hemen «biologique» bir savaşmada tükenip giden yaşamasının anlamını, bir bakıma bu kutsal denebilecek «işi» içinde tartışır, bulur, rahatlar. Yahut tersi. Bulamaz, kuşkular, tereddütler, bulup yitirmeler içinde tüketir gider. Ama «işi» gene insanca, gene büyük, gene kutsaldır.

Bu arada salt çağımıza özgü sandığımız, yahut böyle bellemekten ayrı bir zevk, belki bir çeşit üstünlük duyduğumuz bu kararsızlık halinin, kişioğlunun hiçbir çağda peşini bırakmadığını söyliyeceğim. Bu sanırım, ilk Pascal'da tanımını bulmuştur. (İnsanlığın hali: kararsızlık, can sıkıntısı, endişe.) Böylece, bu kararsızlığı, can sıkıntısını, endişeyi çağımız kişisine mal etmek, bu tanımda aşağı yukarı, bir mazeret yaratıp bunun ardına gizlen-

mek, pek namuslu, gereğine uygun bir davranış sayılmaz ozan için. Ozanın işi başından beri, kişioğluna, çağına uygun bir kurtuluş bulmaktır. Bunu hazırlamaktır belki. İşi bu yüzden kutsallık katına varır.

Kendisini bütün bir yaşama boyu uğraştıran bu «iş» üstüne en kötü ozanın bile, kişisel bir düşüncesi, bir görüşü olmadığı söylenemez. Yazılı hale gelsin gelmesin, ozanı ilkin bu düşüncelerinden, bu kişisel anlayışından, görüşünden ötürü sorumlu tutmak mümkün olmaz sanırım. Kendi şiiri üstüne söz söylediğini sanan. Yahut çok zaman olduğu gibi doğrudan doğruya kesinlik taşımadığı halde kendi şiiri üstüne konuşmuş olduğu bir emrivaki halinde ortaya sürülen bu yüzden tartışması yapılan, çekiştirilen ozan şiir üstüne ama genel olarak şiir üstüne düşündüklerini söylemektedir belki. Bir ozanın, genellikle bir sanatçının, bir takım vazgeçilmez ilkeler, kurallar dışında, bir zaman sonraki tutumuna, davranışına, anlayışına tesir edebilecek, hatta insan yaradılışına aykırı olabilecek kurallar edinmesini, bunu yaratmasını, yaratıp bağlı kalmasını anlamıyorum. Bu hiçbir şey demek değilse bile, en az, ozanın, kendini bir çevre, bir «konular», «düzenler» ve «kurallar» çemberi içine kapatması demektir.

Bütün savların tersine, öyle sanıyorum ki, bir ozan da (bazı genel eğilimler, ilkeler dışında) çoğu zaman, ne yazacağını bilmemektedir. Bu, ozanın işini küçümsemek değil, olsa olsa, onun insan yaratılışına, özgürlüğüne, çağının zorlayacağı değişikliklere inanmaktır. Ozan, nasıl yazacağını bilmez, her zaman, sonunda, nasıl yazmış olduğunu görür. Gene sonunda, şiirinin karşısında ozanın durumu, herhangi bir okuyucudan, herhangi bir eleştirmeciden pek farklı değildir. O da çoğu zaman, herhangi bir okuyucu gibi, pek inandığı, ama, ancak bazı yönlerini kavrayabildiği bir şiir karşısındadır. O da çoğu zaman, bazı «kurgu»larını, bazı «düzgü»lerin bazı «resim»lerin açıklamasını yapamaz, nedenlerine varamaz. «Sarışınlık getirir gözlerin akşamlarına» Cenap Şahabettin'in bu güzel mısraını nasıl açıklayabileceği doğrusu meraka değerdi. Bütün bunların açıklamasını beklemek, şiirin, bilimsel bir kesinliğe, aşağı yukarı matematik bir kesinliğe ulaşmasını beklemekten pek farklı değil. Ozanın, kendi

şiirinde açıklayamadığı bu yönler, onun enezliği, zaafı, bir esintiler, bir kararsızlıklar adamı olması değildir. Bunlar kişioğlunun açıklanamaz yönleri, nedensiz sezgileridir belki.

Aslına bakarsanız, sonunda kalacak olan, şiirleridir ozanın. Eğer şiir üstüne kuramları kalmışsa bir ozanın, o ilkin bir ozan değil bir şiir kuramcısıdır. Poe'nun, Baudelaire'in, Valery'nin, gerçekten büyük şiir kuramlarından, bugünlere en çok, «genel olarak şiir üstüne», belki çağlarının şiiri üstüne, bir takım tanımlamalar, gerçekler, parlak sözler kalmıştır. Bu onlara vergi bir durum değil, şiir üstüne söylenecek bütün sözlerin, sonunda parlak söylenmiş, edebiyatça sözlerden ileri geçememek durumunda, gücünde bulunuşudur. Onların şiir kuramlarıyle bugünün şiirinde neyi açıklayabilirsiniz.

Gene onların şiir kuramlarında, kendi şiirlerinin, değil, daha çok, bir çeşit şiirin açıklamasını bulabilirsiniz. Yahut bir çeşit yaşamanın savunmasını bulabilirsiniz. Çünkü öyle sanıyorum ki, hele şiirden konuşulduğu zaman, kuramlardan, kitaplardan değil, ancak hayattan bahsetmeye, hayattan tanık göstermeye mecbur kalacaksınız sonunda.

Ne demeye getiriyorum biliyor musunuz? Hiçbir ozanın kendi şiirini açıklamakta, herhangi bir eleştirmeciden daha fazla yetkisi yoktur. Olsa olsa, bir çeşit şiirin, bir parça daha fazla anlaşılmasına yardım eder ancak.

Bu yüzden, son günlerde, bazı eline kalemine hızlı yazarlarımızın, ozanların yazıları ile şiirleri arasında buldukları, çoğu zaman da varsaydıkları, hatta icad ettikleri çelişmeler karşısında, âdeta gizli bir sevince benzer, telâşa kapılmalarını yersiz buluyorum. Bir ozan, hatta bir kişioğlu, düştüğü, daha doğrusu bulduğu, savunduğu çelişmelerden çok, ancak ve olsa olsa, sözlerini yerine getirmemiş olmaktan yerilip, suçlandırılabilir.

ŞİİR ÜSTÜNE

Birisi bana bir şiirini okuyup da düşüncemi soracak diye korkarım. Bazı bazı oluyor, ne diyeceğimi şaşırıyo-

rum. Kara bir duygu çöküyor içime. Bana başkalarının verdiği önemi kendim de kabullenirmişim de bilgiçlik taslarmışım sanıyorum. Utanıyorum sıkılıyorum.

Bu işin herzaman iki yönü var. Biri şiirini okuyana söyleyecekleriniz öbürü, gerçekten düşündüğünüz. Çoğu zaman bir de üçüncü yönü oluyor, o da şiirin size hiçbir şey düşündürmediği.

Kişioğlunda, gerçekten düşündüğünü söylememek huyunu hep ayıp saydık. Ben böyle düşünmüyorum. Düşünüleni doğru doğru söylemeyi ayıp, kişioğluna, erdemli kişioğluna ayıp saymıyorum. Kişi düşündüğünü söylemez karşısındakini kırmaktan, üzmekten, incitmekten çekinir. Ama düşünmediğini de söylemez. Bu yerilmesi gereken bir kişiyi övmek demek değildir. Düşündüklerini söylememektir, susmaktır. Bir kişioğlunu kırmaktan, incitmekten korkmak erdemsizlik değil, ayıp değil, olsa olsa yufka yüreklilik hatta iyi yürekliliktir, diye düşünüyorum.

Böylece o ozan geliyor, size şiirini okuyor, bitince yüzünüze bakıyor. Şiirinin gerçekten güzel olması da mümkün. Beğeniyorsunuz, *güzel diyorsunuz. Kanmıyor, kanıt* istiyor, açıklamanızı istiyor. Oysa ben, bir şiirin neden yahut nelerle güzel olabileceğinin saptanacağını, ölçülüp belirtilebileceğini hiç sanmıyorum. Bu herzaman bir ölçü değil bir sezgi işidir. Bir şiir güzeldir ama güzelliğinin nedenleri açıklanamaz. Güzelliği, ululuğu bilinir sezilir ama ölçüleri bulunamaz. Ama o ozan istiyor. İyi kötü bir şeyler bulup söylüyorsunuz. Bu söylediklerinizin çoğu zaman şiirin güzelliği ile, güzellik yapısı ile ilintisi olmuyor elbet, bunlar hiçbir şeyi açıklamıyor. «İşte bu mısra çok güzel diyorsunuz» örneğin, «Şu parça şöyle şöyle...» diyorsunuz. Kanıyor, inanıyor o zaman.

Şiirin kötü olması kişiyi bütün bütüne güç bir duruma sokuyor. Düpedüz kötü diyemiyorsunuz. Kırmaktan, bilgiçlik taslamış olmaktan korkuyorsunuz. Aslında övmek de, güzel olmuş, beğendim demek de bilgiçlik taslamak değil mi? Hem daha koyusu belki. Sonra şiirde size uzak, yabancı henüz sizin varamadığınız bir takım değerlerin bulunabileceği, yanılabileceğiniz korkusu sizi sarıyor. Bazı belirli ölçülerle şiirin kötü olduğunu ozanına ispatlıyabilirsiniz. O zaman da ozanın aklında bu ölçüleri

aşmasaydım, bu hatalara düşmeseydim şiirim güzel olacaktı sanısı doğuyor. Doğru değil oysa. En iyisi bu şiiri hiç yazmamalıydınız demektir. Her durumda, bir ozana şiirinin kötü olduğunu söyleyebilmek güç. Bazı büyük yazarların, yeni ozanlara, kötü şiirleri için söyledikleri iğneli eğlenili sözler vardır, biliriz bunların çoğunu. Ben bunlara her zaman kızarım, çoğunda bir bilgiçlik, bir üstten bakış, bir küçümseme hatta bir alay vardır. O büyük yazarda, böylesi, bir doğruyu kişinin yüzüne yüzüne söylemek gücü, erdemi varken neden düpedüz «kötü» demezler de iğneler alaya alırlar anlamam.

Şiir kötüdür, yahut size göre kötüdür hiç değilse. Bir sürü dolambaçlı yollara, sözlere başvuracaksınız. Ozanı kırmamayı, gücendirmemeyi kollıyacaksınız. Yanılabileceğinizi hesaplıyacaksınız. Ne var ki kişi bu durumlarda çoğu zaman yanılabileceğini pek düşünmüyor, kendisinin beğenisine, bilgisine, yargısına başvurulmuş olmanın esrikliği içinde alabildiğine söylüyor. Sonunda da şiiri övdü mü yerdi mi bir türlü anlıyamıyorsunuz.

Ama kötü bir şiir için çoğu zaman söylenecek şeyler vardır. Bu söylenecekler artık özellikle o şiir için değil, bütün kötü şiirler için söylenmiş oluyor. Bir genelleme oluyor aşağı yukarı. Böylece o ozana kendi şiirini değil kötü bir şiiri açıklıyor kötülüyorsunuz. Pek kırılmıyor o zaman, pek de kanmıyor mutlak, içinden kimbilir neler diyor. Örneğin «kendini bir adam sanıyor, zaten kabahat bizde. Sanki kendi şiirleri pek mi güzel» gibi şeyler söylüyordur.

En kötüsü şiirin size hiçbir şey düşündürmemesidir. Bu şiirlerde çoğu zaman hiçbir kötü, hiçbir aksayan yön bulamazsınız. Mısraları ölçülüdür uygundur, dili pürüzsüzdür, bütün kaygısı, biçim kaygısı sezilir, iyi kötü bir duyguyu bir düşünceyi de anlatır. Hiçbir kötü yön yoktur ama hiçbir güzel yön de bulamazsınız. Yıllardır alıştığınız, bildiğiniz biçimlerde, dillerde bir şiirdir. Sanki yıllarca önce sevdiğiniz bir ozanın yazdığı ama artık eskimiş, eskide kalmış değerini yitirmiş bir şiir sanırsınız. Şaşırırsınız, kötü diyemezsiniz, çünkü kötülüğünü ispatlıyamazsınız, iyi de diyemezsiniz, değildir. Artık «çokça yazın bu duyguları tüketin, mısra yapınız şöyledir böyledir, biraz daha..» falan dersiniz.

Bir ozan gelip size şiirini okuduğunda, hiçbir zaman kısaca iyi yahut kötü demenizle yetinmiyor. Açıklamanızı istiyor hatta bazıları öğüt istiyor, yol göstermenizi istiyor. Oysa bu hep bilinen bir gerçek. Bir ozana hiçbir kimsenin, hiçbir şey öğretmesi mümkün değildir. Bir ozan bütün öğreneceğini başka şiirlerden öğrenir, kendi kendine öğrenir. Kendini izlemesi uyanık uyanık izlemesi ona başkalarının öğretemiyeceği hiçbir zaman öğretemiyeceği şeyleri öğretir. Şiir aslında kolay birşeydir. Şöyle, söyleyecek birşeyiniz olacak, bunu nasıl söylemek gerektiğini bulacaksınız. Şiir üstüne büyük ustaların söylediği parlak parlak sözler vardır, örneğin Max Jacob, «Şairin işi polis hafiyesinin işine benzer.» gibilerden bir söz söylemiş; Aragon'un, Eluard'ın, R. M. Rilke'nin böylesi türlü türlü sözleri var. Bu sözler söyleyenlerin deneylerinden çıkıp geldiğine göre, onlar için bir anlam taşırlar, bu sözlerin onların şiirinde yeri vardır ama okuyanı bir şaşkınlığa bir çıkmaza götürmeleri de mümkündür.

Ozan tek başına kaldığını, bu yalnızlığını sürdürmesi gerektiğini bilmeli. Eğer onlara birşey öğretilmek isteniyorsa bunu öğretmeli.

HER ÇAĞDA YENİLENEN

Poe, çok kendine özel, aynı zamanda kendinden sonraki şiire de yön verecek bir biçimde şiiri yeniliyordu. Sanırım onu bu işe zorlıyan kendi özel anlayışı, davranışı yanında biraz da, şiirin kendisine kadar sürüp gelmiş macerası idi.

Şiirin inanılır, hiç değilse katlanılır bir tanımının yapılamaması, ele avuca gelmezliğini, güçlüğünü ispatlaması bakımından çoğu ozanların da hoşuna gider. Tanımı bile yapılamayan bu güç işle uğraşmak, kimi zaman üstesinden gelmek çok derinde, çok gizli bir öğünme sebebi olabilir onlar için. Oysa bu tanımın yapılamaması şiirin güçlüğünden çok, bir tanımı yapılamayacak kadar kişisel, değişken, yerinde durmaz olduğunu gösterir ancak. Sanırım, her çağın, her şiirin tanımı yapılabilir. Hiç değilse

son zamanlarda, pek tutulan «ne olmadığını» incelemek yolu ile. Aslında bu tanımın yapılması şiire birşey de kazandırmaz. Olsa olsa ozanların sayısını arttırır.

Şiir modadır mı demek istiyorum? Şu moda sözünü kullanmadan, başka bir çeşit söylemek mümkünse, evet. Çağını yoğun olarak yaşayan şiirin, çağıyla, etkilendiği düzenle, beğenilerle geçip gittiğini söylemek daha yerinde olur galiba.

Poe'nun, şiiri kendi imkânlarına getirdiğini, en çok kendi kendisi etmeye çalıştığını, ya da doğrudan doğruya kendisi ile ilişkisi olmayan yüklerden, nesirle söylenebilir yüklerden temizlediğini söylemek şiirin çağdan çağa değişmeyip, bir gelişmeyi izlediğini kabullenmek oluyor ilkin. Bunu böylece kabullenmek, ondan önceki şiirin, yetersiz, acemice cılız olduğunu da birlikte kabullenmek demektir. Oysa, Poe'dan öncede bir şiir vardı ve çağlarının isteklerine cevap veriyorlardı. Şu kadar ki Poe, kendisile başlayacak şiirin nasıl olması gerektiğini, kendinden sonraki şiirin değerlerini ilk farkeden ozandır. Onun yanıldığını söylemek aklımdan geçmez. Ancak Poe'yu yalnız böyle anlamak yanılmaktır sanıyorum. O kendi kişisel, dolayısıyle çağının istediği şiiri yazıyordu.

Çoğu kez, şiire büyük hareketlerin, açık yahut içten içe oluşan toplumsal kaynaşmalardan, değişmelerden geldiği söylenebilir. Ya da şiir bu kaynaşmaların ilk belirtisidir. Büyük savaş ertelerinin, büyük ekonomik gelişmelerin doğurduğu toplumsal dengesizlik, duygularda yarattığı kargaşalık, yoğunlaşmalar, değerlerin yetmez ya da gülünç duruma gelmesi sanırım ilkin şiire yansır. Ve bunlara karşı durmakla ya katılmakla. Duruk bir toplum da şiir değerlerinin uzun zaman değişmemesi, geleneğin uzun zaman baş tacı edilmesidir bunun en iyi kanıtı. Bunun dışında şiir yaşaması ile canlılığı ile de kendi kendini eskitir.

Evet şir her çağda yenilenir. Ama şiiri, toplumdan, toplumsal değişmelerden önce bir ozan yeniler. Şunu demek istiyorum. Belki başka hiç bir sanat ürünü şiir kadar sanatçısına, sanatçısının kişiliğine bağlı değildir. Yani bir bakıma şiirin tanımı ozanın tanımıdır denebilir.

Şiirde ölmezi aramak boşunadır. Bir kez günü geldiğinde ölmeyen şiir, çağında da zaten pek yaşamamıştır.

Bununla beraber değişen çağlar, değişen şiirler ortasında, insanda değişmeyeni aramak akla gelebilir.

YENİDE ARANMASI GEREKEN

Şiiri kurtaran, şiir eden çoğu zaman «biçim» dir ya, ozanın ilk kaygısı biçim değildir sanıyorum. Daha doğrucası, ozanı şiir yazmaya iteleyen neden, önce, güzel, kusursuz biçimler kurmak kaygısı değildir. Sadece «formaliste» değerlere, kaygılara bağlı şiir anlayışları fazlaca yayılamadan tükenip gittiler. Dada'nın, Lettrisme'in, daha büyük, daha köklü akımları beslemekten ve bu yolun çıkar olmadığını göstermekten başka ne yararlıkları oldu.

Son günlerde, şiirimizde bir yenileşme, bir değişme olduğunu farkedip, bu değişmenin niteliklerini, özelliklerini, onu, kendinden öncekilerden ayrı kılan «Caractere»i araştıranların çoğu yanlış bir tutumla, bu şiirin «biçimi» ile hatta bazı «teknik» değişmeleri ile ilgileniyorlar. Yeninin bütün ayrıcalığını bunlara dayamak istiyorlar. Gerçi bu çeşit çözümlemelerin, şiiri değişmeye götüren yahut zorlıyan nedenleri bulmakta tanımakta hiçbir yararlığı olmadığı söylenemez. Ama ne var ki, ozanın çalışmasına, kaygısına karşıt olduğu gibi, bir ozanın, bir şiirin açıklamasında pek verimli olmayan bu tek yönlü araştırma, eleştirme veya incelemenin gayesi haline gelebilir. Bu arada ozanın insan kişiliği gürültüye gider.

Biçim, teknik, anlatım şiir için en belirgin, en yüzeysel öğeleridir. Bu bakımdan, yeniliğin, değişmenin ilkin bunların değişmesile farkına varılır. Orhan Veli'nin yeniliği sadece şiirimizde kendinden çok önce başlamış olan teknik yenilliğe, anlatım değişikliğine değil daha çok şiirimize getirdiği yeni «adam»a bağlanabilir.

Bir ozanı, daha genel olarak bir şiiri, başka bir şiirden ayıran nitelik ilkin durmaksızın değişen toplum şartlarının hazırladığı ortam bu ortamın şiire getirdiği özel «yaşama görüşü»dür. Bu arada, Orhan Veli'nin de daha eski şiirlerine bakarak bir özentiyle, bir öykünmeyle şiirini değiştirmiş olduğu söylenebilir. Ama onun bu öykünme gereksinmesini duymuş olması, bizim toplumsal şart-

larımızın da onun öykündüğü şiiri yaratan toplum şartlarına koşut bir baskıya ulaştığını akla getirmez mi hiç? Şiirimizde şimdilik hiç değilse kaba görüntüleriyle teknik'de, biçim'de başlayan bu yeni akıma kapılan en genç ozanlarımızın şiirleri bile 940-945 kuşağı ozanlarının şiirlerinden, özleri yönünden de büyük ayrımlar gösterir. Bu akıma uymuş ozanların hiçbirinde, örneğin «Abbas» «Biz Nerdeyiz Sevgilim» yahut «Vesikalı Yarim» şiirlerine benzer bir aşk şiiri bulamazsınız. Bu sözleri, saydığım bu şiirleri küçümsemek, kötülemek için söylediğim sanılmasın. Niyetim iki «anlayış» arasındaki ayrımı göstermekti sadece. Bu akımın en güçlü ozanı, onu kendinden öncekilerden ayıran, ayrılmaya zorlıyan nedeni, özü, şiirleriyle açık seçik söyleyecek elbet.

Ozanın bütün gücünü, bütün yeniliğini, bütün çabasını sadece, -bütün niyetini bile isteye bunlara bağlamış ozanlar dışında- «biçimsel», «teknik» bir değişmede, değiştirmede aramak, toplum yaşaması, toplumsal dayanışma içinde onu sorumsuz, başıboş bir kişi saymaktır ilkin. Ona bu sorumu tanımamak, yüklememektir. Onu, işi gücü bulutlara bakıp türkü çağıran bir kişi, bir haylaz, sevimli çocuk bellemektir. Şiirlerine, çabasız, bilgisi, kontrolü dışında kendiliğinden «spontane» yansıyıvermiş, toplumsal yahut bireysel bir takım sorunlar bulunması, ozanı toplum içindeki görevlerini yerine getirmiş, daha doğrusu «kişilere» olan ödevlerini yerine getirmiş bir kişioğlu katına çıkaramaz.

Toplum içinde yaşamasına, yaşama gücünün çoğunu toplumsal kurumlardan toplumsal *değerlerden* almakta olmasına, hatta «aşk»a rağmen, belki sadece büyük dinlerin yayılma süreleri dışında, her çağda «tek başına», «birey» olarak kalmış olan kişioğlunun macerasıdır ozanın macerası. Böylece işi oldum bittim bu kişioğluna bir dayanak aramaktır. Toplum içindeki görevi, sorumluluğu derken de hep bunu düşündüm. Ozanı ilkin bu çabasından, bu yönünden sorguya çekmeli diyorum. Onun gücünü, yeniliğini yüzeydeki değişmelerinden çok buralarda aramalı.

Sorun : Şiirin, -üstelik insanın kendi şiirinin- çıkmazda olduğunun bilincine varmaktır. Bu çıkmazın bilincine varmak biraz da çözmek demektir onu.

Şiirimiz, (-) dolayısiyle edebiyatımız, çünkü ülkemizde edebiyatın, hattâ bazı ölçülerde toplumun birçok sorunları açık kapalı, şiirde tartışılır, şiirde çözülür yahut çözülmez veya bu sorunlardan şiirde vazgeçilir. Belki de sağlam düşünce zeminleri kurulmamış bütün ülkelerde böyledir bu. (-) gerçekten bir çıkmazdadır. Nasıl ki Nâzım sonrasında da, Orhan Veli sonrasında da çıkmazda idi. Çünkü şiirin çıkmazı, yukarda değindiğimiz sebepten insanın çıkmazına, toplumun çıkmazına sıkı sıkıya bağlıydı ülkemizde. (Belki de bir bakıma şiirin görevi hep çıkmazda olmaktır. Rahat işleyen şiir kuşku vermelidir. Belki yaşanandan geride kalmıştır onun için. Divan şiiri hiç çıkmaza düşmedi. Hiç değilse Tanzimata kadar düşmedi. Çıkmaza giren insan'la birlikte sarsıldı ve eskidi. Hece geride kalmayı kabullenerek başladı, onun için çıkmazda değildi. Sık sık dalgalanan, dalgalanmaları büyük bir toplumda, toplumu, yaşanandan değil, bir çeşit vocabulaire'den kovalıyordu, sunulmuş sözcüklerden izliyordu. Buna boyun eğmişti).

Şiir çıkmazda. Şimdiye değin, ne romanın, ne tiyatronun, ne sinemanın izleyemediği, anlayamadığı bir çıkmazda. Belki yalnız öykü'nün farkına vardığı bir çıkmaz.

Bu çıkmazın en önemli sebeplerinden biri, şiirin kendi sebep ve sonuçları (denebilirse bir çeşit otofaji) ise, öbür nedenleri arasında, toplumsal koşulların, toplumsal dayanakların değişmesi, yani insanın, insanın alıp verdiklerinin, insan ilişkilerinin değişmesi ise, önemli bir başkası da: geri, sorumsuz, bilinçsiz, gelişen insanın, dolayısıyle, şiirin imkânlarına dar gelen, anakronik bir ortamın ve buna bağlı bir şiir ortamının türemesidir. (Bu ortamın bahse değmeyecek kadar önemsiz, etkisiz olduğunu söyleyecekler çıkabilir. Önceleri bizde böyle düşünüyorduk. Ama şiir kendi başına yaşıyan, soyut bir yaratık değil. Geldiği sebepler, seslendiği, seslenmek zorunda olduğu yerler var. Ülkemizde daha bir süre, sözü edilmeye

değmeyen şeyleri yılmadan ortaya koymak, tartışmak zorundayız. Herkes, savaşmaya zorunlu olduğu şeylerin budalaca çetinliğini bilmek, hesaba katmak zorundadır).

Her beğeninin bir ortamı, her şiirin türünün bir alıcısı vardır. Yapılmakta olanı kimsenin küçümsemeye hakkı yoktur. Ama budalaca aşk şiirlerinin, budalaca biçim denemelerinin birdenbire yarattığı ortama, ses çıkarmamaya görmezden gelmeye pek katlanamıyor insan.

Şiir çıkmazdadır. Bütün şiir yazanlara, edebiyat yazanlara hatırlatmak gerekir: Şiir çıkmazdadır. Çünkü insan çıkmazdadır, sorunlar çıkmazdadır. Toplum değişiyor, insan değişiyor, insanın yeri değişiyor, insanın ilişkileri ve sorunları değişiyor. Ülkemizde en azından birtakım kavramlarla yeni yeni karşılaşıyoruz. Şiirin en azından artık bir avunma, oyalanma değil, bir saptama, belki bir önerme olduğu anlaşılıyor.

İnsan, dolayısıyle şiir değişiyor. Bu değişme ancak değişmenin ve değişenin, eskimenin ve eskiyenin farkına varmakla izlenebilir. Bilgi şartı yanında bunları ayırt etmenin asgari bazı sağlam bir duyarlıktır. Yüzyılımızın bütün gereçleri de bunu sağlamaya elverişli üstelik. 1930'un eksik idealizm'i, 1940 realizm'i ve 1950'nin hastalıklı romantizm'i ile bugünün insanını betimlemek mümkün değil.

Evet şiir çıkmazda. Çünkü insan çıkmazda. Ama bütün sorun bu çıkmazın bilincine varmakta. Şiirin çıkmazda olmadığını düşünenlerden yana değiliz.

Çünkü bu çıkmaz; bilince, bilgiye, uygunluğa, çağdaş şiire ve insana yeni bir imkândır.

EFENDİMİZ ACEMİLİK

Hep bunu düşünüyorum. Zorlamadan, kendiliğinden düşündürüyor beni. Sanıyorum bu, sanatla falan değil doğruca yaşamanın kendisile ilgili. Düşünün 10 yıl önce bir şiir yazmışınız. Bazı evrimler, gelişmeler geçirmişsiniz ama, bugün de aşağı yukarı o eski yapıda eski du-

rumda başka şiirler yazıyorsunuz. Dünyada ve zaman içinde durduğunuz yer değişmemiş yani. Yahut eteğinizi bir yere çakmışsanız, siz yürüyorsunuz sözüm ona ama ardınızdan bir iplik uzuyor. Sizi o çakıldığınız yere bağlıyor. Diyorum ki insan, nerede ise orada olmalıdır. Bütün ilk anları, bütün durumları ile orada olmalıdır. Hiçbir dükkânda, hiçbir otelde, hiçbir komşuda bir şeyini unutmayınız. Koduklarınızı koduğunuz yerde kalsın hiç değilse. Bağlarınızı koparın. Derli toplu, hemen gitmeye hazır, köksüz.

Bir de şurası var. Çok değil on yıl önce yeni diye, güzel diye sevip baştacı ettiğimiz şiirlerin, bir deneyin, bugün kaçını sevebileceksiniz. Onlar güçsüz şiirler miydi de bugüne kalamadılar. Sanmam. Günlerinde sevilip sayıldıklarına göre iyi şiirlermiş, yeni şiirlermiş. Şiiri eskiten kendi yapısındaki öğelerdir. Yahut şiirin bazı gerekleridir. Montaigne «Beni Paris için en çok korkutan Paris'tir»diyor. Şiir için de öyle. Şiir günlük olmak zorundadır. Gününde olmalıdır. Daha ileri gideceğim, inanır mısınız, bazan bir şiir yazıyorum. Eğer hemen yayınlamazsam, aradan bir iki ay geçerse yayınlamak gelmiyor içimden. Hiç değilse benim için eskimiş sayıyorum. Şiiri sadaka gibi düşünüyorum. Zamanında verilmelidir korkusu, kaybolmak korkusu.

Öbürünün bir de macera tarafı var. Orası da çekici. Durmadan yeni uyumlar, yeni alanlar keşfetmek. Uzun zaman romanın, hikâyenin tekelinde kalmış birtakım beşeri davranışları şiire sokmaya çabalamak. Hep yanılmak korkusu, kaybolmak korkusu.

Bilhassa insanla ilgili kalmaya çalışmak bizi ister istemez uyanık durmaya, değişen çağ ve uygarlık karşısında insanı türlü yönleriyle kavrayabilmek endişesi insanla uygarlıkla birlikte değişmeye, hiç değilse değişmeye hazırlıklı olmaya zorunlu tutuyor. Bu arada dile alışılmadık mısra yapıları getirmek benzetmek uygunsa, kulağı arkadan göstermenin de güzel olabileceğini sanmak. Artık kolayca yenileyemiyeceğimiz, eskimiş yaşamamızda yerlerine alıştığımız kelimelere hiç olmazsa yeni düzenler, yeni özler içinde yeni ifade imkânları vermek. Okuyana bildiği kelimeyi birden yadırgatmak daha doğ-

rusu. Kelimeleri tedirgin etmek. Örneğin Duvar sözünü on yıl, yirmi yıl, elli yıl sonra başka bir anlamda yeniden bulmak, sevmek. Ama bunun sonu bir çıkmaza varamaz mı? Elbet varabilir. Şu kadar diyeceğim. Güçlü kişilerin bu işin üstesinden geldiği tellim görülmüştür. Bir yığın örnek var. Başaramıyan, tuttuğu yolun sapıklığından değil, güçsüzlüğünden başaramamıştır. Yazmazsa kimseler bir şey kaybetmiş olmaz.

Bizi durmadan yanıltan, aldatan alışkanlıklarımız oluyor. Yahut bizi tembelliğe götüren. Durmadan alıştığımız biçimlerle, alıştığımız duygulanma, düşünme çevrelerinde yazmak bizi sonunda bıkkınlığa, inanmışlığa, kolaylığa götürür. Daha güzelini Steinbeck şöyle söylüyor. «Alışılmış roman tarzında yazmak istemiyorum. Alışılmış kişiler sanatçıyı alışılmış özlere zorlar. Bir konuyu alışılmış biçimlere uyduğu için istemek. Akla karşı günahtır bu. Ben de öyle düşünüyorum. İnsan yeni şeyleri ancak yeni biçimlerde söyliyebilir ya da insanı yeni biçimler, ister istemez yeni şeyler söylemeye zorlar. Birçok şairimizin kırkından sonra yazmaktan vazgeçmeleri bu yüzdendir. Değişen zaman karşısında yenilgiyi kabullendiklerindendir. Yazdıklarına artık saygı duymadıklarındandır. Ondan sonra oturur akıl hocalığı ederler. Oysa ben şiirin bir gençlik hevesi değil, daha çok bir olgunluk, bir yaşlılık uğraşı olduğu kanısındayım. Hiç değilse her çağın kendine göre bir şiiri vardır sanıyorum. Gençlik yıllarında üç beş fukara aşk şiiri bir iki kahramanlık manzumesi yazmış, adı iyi kötü şaire çıktıktan sonra susmuş bunca şairimiz var. Birçoğu yaşıyorlar. Neredeler şimdi? Dünyada (şiiriyet) mi kalmadı? Ben kırkından sonra artık yazmıyan şairlerimizin, hayatın yükü, geçim derdi falan gibi sebeplerle değil, artık çağa uymak gücü kalmadığından, söylenecek şeyleri kalmadığından, yahut şiirle söylenebilecek taze şeyler bulamadıklarından, kendilerini yeniden icat edemediklerinden sustuklarına inanıyorum.

Burada şöyle düşünüyorum. İnsan bu çıkmaza ancak ustalığa yönelmekle düşebilir. Usta olmak için ister istemez bir yön, belirli bir gidiş tutturmak zorundasınız. Okuyucu sizin bir önceki havanızı bilmeli, alışmalı size.

Yani şiirinizde ne okuyacağını aşağı yukarı kestirmeli. Bir taş alıp yontacaksınız. Hergün bir çekiç, hergün bir çekiç. Sonunda süslü, özentili bir anıt çıkaracaksınız. Vurduğunuz darbelerin hergün biraz daha yerini bulduğunu bakanlar görecekler. Sonuna doğru «İşte» diyecekler.

Halbuki acemilik. Efendimiz acemilik. Bir taş alacaksınız. Yontmaya başlıyacaksınız. Şekillenmeye yüz tutmuşken atacaksınız elinizden. Bir başka taş, bir başka daha. Sonunda bir yığın yarım yamalak biçimler bırakacaksınız. Belki başkaları sever tamamlar. Ama her taşa sarılırken gücünüz aşkınız, korkunuz yenidir, tazedir. Başaramamak endişesinin zevkile çalışacaksınız.

Gelin böyle yapın demiyorum. Durduğum yerde kalmaktan korkuyorum. Şiir bir sanat olayı değildir. Bir yaşama çabasıdır önce. Yaşadığımıza tanıklık eder. Hergün yeni bir dünya içinde, hergün yeniden ve başka etkilerle duygulanan insan, hergün bunları yeni biçimlerle söylemelidir.

Diyeceksiniz ki böylece ancak bir azınlığa seslenmiş olacaksınız. Bir kere bu işin kötü yönleri beni hiç mi hiç korkutmuyor. İkincisi sanat bir ceht işidir, eğitim işidir. Tembel kalabalığın keyfine uymak istemiyorum. Sanatçı nasıl uzun çabalamalarla yetişiyorsa okuyucudan da bu gayreti bekler.

Çağımız insanı gitgide rahatına daha düşkün olmaya başladı. Belki her çağda böyleydi. Ama bugünkü kadar mıydı bilmem? Bunda ilmin, endüstrinin büyük payı var. Herkes birbirinin örneği olmayı hiçbir çağda bu kadar istemedi. «Yeni Dünya»nın gerçekleşmesi yakın belki de. Bir örnek giyimler, bir örnek şarkılar, bir örnek aşklar. Uçaklar, radyolar, sinemalar durmadan bizi birbirimize benzetmeye çabalıyorlar. Kişiliksiz bir yaşamayı baştacı ettik. Gönüllüyüz. Kişiliksiz bir çağın şiiri de ister istemez kişiliksiz olmak zorundadır. Bu kadar yenilenmiş bir çağın şiiri, şiirinin kelimeleri ne kadar eski bir düşündünüz mü? Hala uçağı, hala Penicillini, hala 70 katlı evleri, hala hesap makinelerini asfaltları otoları şiire rahatça yerleştiremedik. Bunları kelime olarak, düşünce duygu hayatımıza getirdikleri değişmelerle hala

şiire getiremedik. Barlarda kadınlarla saygısızca sevişiyoruz, sokaklarda açık saçık gördüğümüz kadınları hayvanca istiyoruz ama şiirde aşık olduk mu hala ağlıyoruz.

Bir de bir kenarda sessiz sedasız bir insanoğlu var. Uyamadığı, maddi manevi hertürlü imkânsızlıkları ile uyamadığı değişmenin farkında. Önünden iyice kavrayamadığı birşeyler akıp gidiyor.

Durmuş da eskiye hasret mi çekiyor. Hayır. Kendisile çekişiyor. Ağır aksak yaşamasının hesabını vermeye çalışıyor. Dünyadan bildik tanıdık şeyler yakalamaya çalışıyor kısacası.

Mesele bir şiir meselesi değildir. Yaşama meselesidir. Zaten ben hiçbir zaman şiiri hayattan ayrı düşünmedim. Hayatımızda olmayan mesele şiirimizde de olamaz.

Evet değişmek. Anlamlı bir yaşama için değişmek. Bu bir ölüm kalım meselesidir. Ne dersiniz?

ŞİİR ÜZERİNE
PAZAR POSTASI MEKTUPLARI

Turgut Uyar, *Pazar Postası*'nda yıllarca genç şairlerin, şiir heveslilerinin şiirleri üstüne mektuplar yazıp yayımladı. İşte bunlardan birkaçı:

T. Y.T. — Şiirimiz bir «geçiş» dönemindedir. Birçok değerleri eskimiş, yıkılmış, birçok *yeni* değerler, kalıplar kazanmıştır. Ölçülerin, değerlerin gün günden değişmesi, yeni yeni nitelikler kazanması, sizlere şiir konusunda yardımcı olmaya çalıştığımız bu yerde, bizi her zaman yanılgıya götürebilir. Gerçi bize gelen bütün şiirlerin üstünde titizlikle duruyoruz ama, bu arada hakkını yediklerimiz, değerini veremediklerimiz de olacak elbet. Belki de burda bizim yetersiz, değersiz bulduğumuz adlar arasından yarının en iyi ozanları çıkacak. Bu yüzden, şiir yolluyan okuyucularımızdan bizi yenmeye çalışmalarını, yılmamalarını, kırılmamalarını isteyeceğiz. Bir de ayrıca yenileşen şiirimizdeki bazı aşırılıklara kapılmamalarını, şiirimizdeki yenileşmeyi salt bir takım «mekanik defor-

masyonlardan» ibaret saymamalarını öğütleyeceğiz. Şiirin, hemen her çağda vaz geçilmez bir takım «insan değerlerine» bağlı olduğunu söyliyeceğiz. Bilmem sizi kandırabildim mi?

N. UĞURLU: «Bir çıkla» ve «gün-ce» adlı şiirleriniz bizi oldukça yordu. Anlamaya uğraştık. Kişioğlu sanata, hele şiire, çok zaman bir «özenme» ile bir «heveste» başlar. Edebiyatın, şiirin, resmin veya heykelin olduğu gibi, söz gelişi, bir «akademisi» yoktur ama bu, şiirin ceffelkalem yazılabileceği anlamına gelmez. Şiire de ancak, genel deyimiyle «Klâsik» bir öğrenimden sonra varılabilir. yani şiirin «zenaatını» öğrenmenin de bir takım yolları vardır. Bir takım moda akımlar, ilkin yanlış anlaşılmışlığı, sonra da ölçülerin denenmemişliği, turfandalığı yüzünden değerlendirmede aldanma ve bu yüzden ele geçen yayın imkânları sebebiyle her zaman genç ozanları çeker. Dada'dan kaç kişi kaldı bugüne Bir de Dada'nın çağındaki tutkunlarını düşünün. Nerdeyse kendi akımı içinde Orhan Veli bile gürültüye gidecekti. Bir düşünce dizisine, bir özel gerçekliğe, yaşamada karşılığı olan bir davranışa dayanmadıkça şiir her zaman yalnız, çelimsiz, fukara kalmaya mahkûmdur. Biçimde ne kadar ileri, ne kadar çarpıcı olursa olsun. Bir de her ozanın gerçeğinin, yaşamasının çok özel olduğu, hatta çok özel olması gerektiği düşünülünce, değil mi?

İki şiirinizde de hiçbir şekilde bir yere bağlanamayan, hiç bir şekilde izahı mümkün olmayan bir çok dile değgin bozukluklar var. Belli isteyerek yapmışsınız bunları. Ama bu oyunlar, hiçbir şekilde, şiirin yapısına sinmemiş. Bir çeşit oyun bir çeşit özenti olarak öylece duruyorlar şiirlerinizde. Onları rahatça başka çeşitleriyle değiştirebilirsiniz. Halbuki sağlam şiirde, bir kelimeyi değil değiştirmek, yerinden bile oynatamazsınız.

Birgün şiirlerinizi bu haliyle de yayınlatabilirsiniz. Bir başka dergide, bir başka gazetede. Belki biz bile yayınlarız. Ama siz hiç eski dergileri, öyle çok eski değil şöyle beş - on yıllıklarını, görüp karıştırdınız mı? Onlarda bugün artık adları bile hatırlanmayan ne kadar çok. ozan vardır.

Hiç değilse kendinizden bir şeyler katamadıkça, bazı akımlara rahatça kapılmayın. Sanat kolları içinde belki de en çok şiirdir kendi kendisi olmasını isteyen sanatçısından. Anlaşabildik mi acaba?

H. AKER: Mektubunuzda «şiirlerimin ne dereceye kadar şiir olduğunu ve yapmam gereken şeylerin ne olduğunu bildirmenizi diliyorum» diyorsunuz. İlkten söyliyelim Bir yazı şiir niteliğini taşıyorsa artık onun için bir derece söz konusu olamaz. Şiir değilse zaten derecelendirmeğe lüzum yok. Pazar Postası'nın devamlı okuyucusu olduğunuza göre, kesin yargılardan kaçtığımızı bilirsiniz. Bir de «ne yapmak gerektiğini» değil ancak «ne yapmamak gerektiğini» söyliyebiliyoruz.

Beş şiirinizden şimdilik edindiğimiz izlenim, şiir üstüne bildiklerinizi, şiirini yapmağa çalıştığınız duyguları, düşünceleri bir düzene koyamamış olduğunuzdur. Bir karışıklıktasınız. Şiir üstüne bildikleriniz, şiir yazmağa yeterli değil. Belki daha çok gençsiniz. Birtakım duygulanmaların, birtakım düşüncelerin yazılır yazılmaz şiir olacağını sanacak kadar genç. Çok çok yazın, ama şimdilik yayımlamayı düşünmeyin. Yapmanız gereken şey ise, bol bol ve dikkatle şiirler okumak, şiirinizin, çok eskilerden başlayarak gelişmesini izlemek. Yalnız şiir değil elbet, başka şeyler de okumak. Çünkü her zaman şiiri, şiir duygusunu besleyen, yalnız şiirin kendisi değildir. Size, «bol bol şiir okuyun» derken daha çok, şiirin işçiliği üzerinde öğreneceklerinizi düşünüyorduk. Diyeceğimiz şimdilik bu kadar.

Isa Çelik

Kardeşleriyle

Okul yıll

Askerlik yıllarında

Askerlik yıllarında

İlk eşi Yezdan Şener'le...
Çocukları (soldan sağa) Tunga, Şeyda (Dikmen), Semiramis

Subaylık yıllarında

Muzaffer İlhan Erdost'la

Oğlu Hayri Turgut'la (1971)

Tomris Uyarla

Yazar ve sanatçı dostlarıyla

Şimdi kapanmış bulunan
Avcı Lokantası'nda

Tomris Uyar'la (1971)

Ara Güler

Cengiz Cıva

En değerli vakitlerinizi bana ayırdınız sağolunuz efendim
Gökyüzünün sonsuz olduğunu öğrettiniz öğrendim
Yeryüzünün sonsuz olduğunu öğrettiniz öğrendim
zamanın boyutlarını ve havanın kuşa dönüşünü öğrendim
ama sonsuz olmayan şeyleri öğretmediniz efendim
baskının, zulmün, açlığın
bir yerlerde kıstırılıp kalmayan, suçlanılmanın
acı mutluluğunun ve eski hesapların
bunları bulmayı bana bıraktınız
Size teşekkür ederim.

18.5.82

Sonsuz ve Öbürü'nün el yazması

— Yaşadığım çok kötü günler, yaşadığım anlardaki yoğunluğumu yitirdi. Yaşadığım iyi günleri de unutmuşum. Sonuç: ortalama bir ortalama. Neden de galiba hep tek başına yaşamaya zorlanmam. Toplumsal düzen pareği mutluluğu tek başına aramam. Bu tutum (ve hâlâ sürüm) hesaplı kalkışmadan tek başına çıkabileceğim konumumda şartlandırılmam.

Benim için ve benim dediklerim de olanlar için neden bahsa değerli olan sonuçtur. Anlık mutluluklar (Mutluluklar anlıktır) beklemiyor.

19-8-76

20 Ağustos 76

Deneme yazmak, yazmağa kalkışmak dünyayı bütünüyle kavramaya bağlıdır. Bir eksiklik, yazılan deneme yanlış yapmaz, yavan hale gelir.

Montaigne'in deneme yazarı olarak büyüklüğü kavramak zorunda olduğu dünyanın küçüklüğüyle orantılıdır.

Onun kavradığı dünya, kavrayması, bir ölçüsü yok bir dünya idi.

20/8/76

Şiir Günlüğü'nün el yazması

Şahin Kaygun

Son "Ölmeme Günü"nde (26 Mart 1985)

24 Temmuz 1985'te son resmi

YAD*

Güzel günlerim vardı yağmurlarla ıslanan,
Ve güzel gecelerim masallarla dopdolu.
Her şey, her şey güzeldi, göz yaşı, dünya, zaman,
Böğürtlen topladığım ıssız, tozlu köy yolu,
Güzel günlerim vardı yağmurlarla ıslanan.

Ufacık korumuzda dolaşırdım korkuyla,
Ve Allahı arardım serçe yuvalarında.
Bulamayınca dua yollardım akan suyla,
Göğü bulutlar saran bahar havalarında,
Dolaşırdım ufacık korumuzda korkuyla.

Seyrederdim göklerde her gün büyüyen ayı.
Ve kale duvarından yıkık mezarlıkları,
Bana korkunç bir devi hatırlatan kayayı.
Ve annemin taktığı mavi nazarlıkları,
Seyrederdim göklerde her gün büyüyen ayı.

Odanın ortasında yanan petrol lâmbası,
Ve bazan şimşeklerle aydınlanan geceler.
Bacamızın üstünde duran leylek yuvası,
Ne güzeldi ne güzel masallar, bilmeceler.
Odanın ortasında yanan petrol lâmbası.

Neş'elerim geride kaldı eski günlerde,
Güzel günlerim vardı yağmurlarla ıslanan,
O doğduğum diyarda, o kuru ıssız yerde,
Petrol değil masaldı lâmbalarında yanan
Neş'elerim geride kaldı eski günlerde...

*İlk şiiri (Yedigün, Sayı 46, 22 Haziran 1947)

YALAĞUZ

Bektaş yüce dağ başında —yalağuz—du.
Bektaş zaten doğduğundan beri —yalağuz—du..
Bir sopa, üç beş koyun, bir köpek,
Bulutların içinde kendi kendine —yalağuz—du..

Mintanı ile yalnızdı, çarığı ile yalnızdı.
Bilinmez düşünceleri, Tanrısı ile yalnızdı..
Köyde, şehirde, kasabada, dağda
Beş on kelimesi, diliyle.
Yalnız insanların o garip haliyle;
Yalnızdı Bektaş, yapayalnızdı..

Bektaş mayıs böceği kadar yalnızdı,
Esaretinde hürriyetinde sevdasında,
Üç yaşında da yalnızdı, on beşte de, seksende de,
Yağmurların altında, bulakların kenarında.
Türküsünde, koşmasında, şarkısında,
Tamamda da noksanda da,
Papatya gibi yalnızdı, kuşyemi gibi yalnızdı.

.....

İğneden ipliğe işte Bektaş, yapayalağuzdu...

TURNAM, BİR AY DOĞAR PASIN'DAN...

Cümle yolculara selâm ederim
Dilerim yolları uğurlu olsun, aydınlık olsun,
Havalar günlük güneşlik,
Tuttukları altın olsun...
Bir gün, belli olmaz, bir bakarsın Turnam,
Şu kuru başımı alır ben de giderim..

Varıp Âşık İkrami'yi bulurum
— Gelmişleyin birkaç gece kalırım.
Onun sazı omuzunda,
Benim torba sırtımda
— Bir ay doğar Pasın'dan, Turnam
Bir ay doğar Pasın'dan, emmim kızı
Yüreciğim şak şak olur yolların arkasından
Bir ay doğar Pasın'dan,
Tepsi gibi m'olur, yare mi benzer?
Bir ay doğar Pasın'dan ekmek gibi.

Çal İkramî, yürek bizim, yollar bizim, saz bizim
Şu dağlarda alaçiçek yaz bizim.
Boydan boya bu memleket bizim.
Yarın olur güneş düşer, dağlar kalkar doğrulur
Isıcacık gün içinde bir kahveyi tutarız.
Kamyon gelir yolcu iner
Kamyon gider boşalır
Ortamızda Benli Döne, sarmaşdolaş yatarız..
Dile benden ne dilersen, serçe kuşu
Dile benden ne dilersen, telli Turnam
Dile benden ne dilersen, Alagözlüm
Parça parça yüreğimi önünüze koyayım.
Bu yol nere Pasın'a mı, Toy'a mı
— Gül yanaklar üstündeki boya mı?
Yavri ceylân suya inmiş dolanır
Melil mahzun sevdiğini aranır.
— Kekliğim doyurdular..
.....
Aman anem ben öleyim...

Cümle yolculara dua ederim.
Nasipleri bol olsun, dilekleri tutsun
Zile'den geçsin yolları, Sivas'tan geçsin
Pembeden, beyazdan geçsin..
Askerlere mektup götürsünler
Cümlesine selâm sabah iletsinler,
Az gitsinler, uz gitsinler
Sağlıcakla yurtlarına dönsünler..

Bir ay doğar Pasın'dan, Bekir efendinin kızı
Bir ay doğar gümüş, bal gibi
Haydi Turnam, canım Turnam, yar Turnam
Al sazını garipçecik destine,
Bir türkü çal, yol üstünde, gurbet üstüne...

KADERE VE GÖNLÜME DAİR

İşte ben böyle bildiğin gibi:
Kaderi öpüp başıma komuşum.
Gülüşüm, oturuşum, konuşuşum,
Belli efendim, besbelli
Yaşamaktan soğumuşum.

Yaz yağmurları misali yıllarca
Yağmış durmuşum kendi içime.
Zaten dünya öyle dünya ki kim kime
Herkes kendi derdinde anca,
Herkesin yüreği lime lime..

Halbuki hayatı sevmem gerekirdi.
Acımayı, sevmeyi oldukça bilirim
Zamanla bir iş tutmayı da öğrendi ellerim,
Hem hayatıma bir de Havva kızı girdi,
Ama gel gör ki bu kaderim..

İşte ben böyle bildiğin gibi,
N'apalım bizi bir kez mimlemiş kader
Her zaman böyle yağmur bulutundan beter.
İşte böyle hilâfsız, gözümün elifi
Her zaman bir romantik portreye benzer..

Ben zaten bu dünyada tek başınayım, hey..
Bir sevdalı gönül bütün varım
Eğer o da olmasa ne yaparım,
Kimbilir hey,
Ne yaparım...

GEYİKLİ GECE

Halbuki korkulacak hiçbir şey yoktu ortalıkta
Her şey naylondandı o kadar
Ve ölünce beş on bin birden ölüyorduk güneşe karşı.
Ama geyikli geceyi bulmadan önce
Hepimiz çocuklar gibi korkuyorduk.

Geyikli geceyi hep bilmelisiniz
Yeşil ve yabani uzak ormanlarda
Güneşin asfalt sonlarında batmasıyla ağırdan
Hepimizi vakitten kurtaracak

Bir yandan toprağı sürdük
Bir yandan kayboldluk
Gladyatörlerden ve dişlilerden
Ve büyük şehirlerden
Gizleyerek yahut döğüşerek
Geyikli geceyi kurtardık

Evet kimsesizdik ama umudumuz vardı
Üç ev görsek bir şehir sanıyorduk

Üç güvercin görsek Meksika geliyordu aklımıza
Caddelerde gezmekten hoşlanıyorduk akşamları
Kadınların kocalarını aramasını seviyorduk
Sonra şarap içiyorduk kırmızı yahut beyaz
Bilir bilmez geyikli gece yüzünden
«Geyikli gecenin arkası ağaç
Ayağının suya değdiği yerde bir gökyüzü
Çatal boynuzlarında soğuk ayışığı»
İster istemez aşkları hatırlatır
Eskiden güzel kadınlar ve aşklar olmuş
Şimdi de var biliyorum
Bir seviniyorum düşündükçe bilseniz
Dağlarda geyikli gecelerin en güzeli

Hiçbir şey umurumda değil diyorum
Aşktan ve umuttan başka
Bir anda üç kadeh ve üç yeni şarkı
Belleğimde tüylü tüylü geyikli gece duruyor.

Biliyorum gemiler götüremez
Necnlar ve teoriler ışıtamaz yanını yöresini
Örneğin Manastır'da oturur içerdik iki kişi
Ya da yatakta sevişirdik bir kadın bir erkek
Öpüşlerimiz gitgide ısınırdı
Koltukaltlarımız gitgide tatlı gelirdi
Geyikli gecenin karanlığında

Aldatıldığımız önemli değildi yoksa
Herkesin unuttuğunu biz hatırlamasak
Gümüş semaverleri ve eski şeyleri
Salt yadsımak için sevmiyorduk
Kötüydük de ondan mı diyeceksiniz
Ne iyiydik ne kötüydük
Durumumuz başta ve sonda ayrı ayrıysa
Başta ve sonda ayrı olduğumuzdandı

Ama ne varsa geyikli gecede idi
Bir bilseniz avuçlarınız terlerdi heyecandan
Bir bakıyorduk akşam oluyordu kaldırımlarda
Kesme avizelerde ve çıplak kadın omuzlarında
Büyük otellerin önünde garipsiyorduk
Çaresizliğimiz böylesine kolaydı işte
Hüznümüzü büyük şeylerden sanırsanız yanılırsınız
Örneğin üç bardak şarap içsek kurtulurduk
Yahut bir adam bıçaklasak
Yahut sokaklara tükürsek
Ama en iyisi çeker giderdik
Gider geyikli gecede uyurduk
«Geyiğin gözleri pırıl pırıl gecede
İmdat ateşleri gibi ürkek telâşlı
Sultan hançerleri gibi ayışığında
Bir yanında üstüste üstüste kayalar
Öbür yanında ben»
Ama siz zavallısınız ben de zavallıyım
Eskimiş şeylerle avunamıyoruz
Domino taşları ve soğuk ikindiler
Çiçekli elbiseleriyle yabancı kalabalık
Gölgemiz tortop ayakucumuzda
Sevinsek de sonunu biliyoruz
Borçları kefilleri ve bonoları unutuyorum
İkramiyeler bensiz çekiliyor dünyada
Daha ilk oturumda suçsuz çıkıyorum
Oturup esmer bir kadını kendim için yıkıyorum
İyice kurulamıyorum saçlarını
Bir bardak şarabı kendim için içiyorum
«Halbuki geyikli gece ormanda
Keskin mavi ve hışırtılı
Geyikli geceye geçiyorum»

Uzanıp kendi yanaklarımdan öpüyorum.

ÖTEYİ BERİYİ OMUZLUYORUM

Agaçlar sol yanımdaydı, tralalla
Deniz yüz mil ötede, tralalla
Şehirler çarpa çarpa büyüyordu.
Eskiden hiçbir şey bilmezdim, tralalla
Bir kadın iki kadın elli iki kadın
Bir beyaz iki beyaz elli iki beyaz
Bir iyi bir güzeldi gökyüzünde
Gökyüzünde tralalla
Duramaz oldum durduğum yerde
Bir kaşıntı bir kaşıntı tralalla
Karanlığımı yitirdim.

ESKİ KIRIK BARDAKLAR

İşte bu ellerimle yalnızım bu inanmazsan bak
Bu saçlarımla bu iyi giyimlerimle paralarımla
Sen varsın ya sen çoğu kez yetmiyorsun
Uzakta mısın sen misin söylemiyorsun
Bakışın mı eksik dudakların mı anlamıyorum
O adamlar geliyor aklıma karanlık iri yarı
O gemiler ipleri yelkenleri dümenleri dökük
Unuttuğum kırlangıç kuşları kırık bardaklar
Bir ahşap evde taşlıkta yaz günleri bilmesem
Bir testiden soğuk soğuk sular sızdığını bilmesem
Güç dayanırım
Bu durum tek başıma beni suçlandırıyor
İşte gör sabah akşam başucumdayım

Bakın bu ikide birde bozulan güneş
Bu durup dururken sokan yılan
Bu kırık bardaklar çöplüklerde
Aşkın şiirin ölümün en kolayına gitmek
Caddeleri sevmediğim kadınlarda yitirdiğim
Biliyorum sebebini bir bir biliyorum
Öyle kolay kendisi kurtulması söylemesi öyle kolay
Kolaylığından sıkılıyorum
Kurtulmak elimden gelmiyor

GÖĞE BAKMA DURAĞI

İkimiz birden sevinebiliriz göğe bakalım
Şu kaçamak ışıklardan şu şeker kamışlarından
Bebe dişlerinden güneşlerden yaban otlarından
Durmadan harcadığım şu gözlerimi al kurtar
Şu aranıp duran korkak ellerimi tut
Bu evleri atla bu evleri de bunları da
Göğe bakalım

Falanca durağa şimdi geliriz göğe bakalım
İnecek var deriz otobüs durur ineriz
Bu karanlık böyle iyi afferin Tanrıya
Herkes uyusun iyi oluyor hoşlanıyorum
Hırsızlar polisler açlar toklar uyusun
Herkes uyusun bir seni uyutmam bir de ben uyumam
Herkes yokken biz oluruz biz uyumayalım
Nasıl olsa sarhoşuz nasıl olsa öpüşürüz sokaklarda
Beni bırak göğe bakalım

Senin bu ellerinde ne var bilmiyorum göğe bakalım
Tuttukça güçleniyorum kalabalık oluyorum
Bu senin eski zaman gözlerin yalnız gibi ağaçlar gibi
Sularım ısınsın diye bakıyorum ısınıyor
Seni aldım bu sunturlu yere getirdim
Sayısız penceren vardı bir bir kapattım
Bana dönesin diye bir bir kapattım
Şimdi otobüs gelir biner gideriz
Dönmeyeceğimiz bir yer beğen başka türlüsü güç
Bir ellerin 'bir ellerim yeter belliyelim yetsin
Seni aldım bana ayırdım durma kendini hatırlat
Durma kendini hatırlat
Durma göğe bakalım

AKÇABURGAZLI YEKTA'NIN YALNIZLIĞINA KARA TAŞTAN TAPINAK KURDUĞUNDA SÖYLEDİĞİ MEZMURDUR

Karşımızda biner mumluk bir lâmba yanıyor
N'apalım akşamdır. Uydurulmuş yıldızların
çöreklendiği
Elini elime alıp Davut'la mızıka dinlediğimiz
Benim kenarından bir ucunu kaldırıp baktığım—
sonra ürküp birden indirdiğim

Biz küçük adamlarız. Davut'la ben. Şiirler okuruz.
Âşık olmuşluğumuz vardır. Sapıtmışlara
peygamber olduğumuz
Yoklukların sonuna vardığımız kapkara masmavi
gözlerle
Bilmişliğimiz yoktur. Bağışlayıp inandılar. Hamd
ederiz.
Gelip dikilen bu ucuz akşamla yeni bir hüzne
başlıyoruz.

Ama Davut yok. Yalan söyledim. Davut ölmüş.
Kaldırıp gömmüşler mi? Bilemiyorum.
Yakıp savurmuşlar mı? Bilemiyorum.
O kalabalıkların toptan günahkâr olduğu yahut
bağışlandığı
Akımsı kalın kumaşların kanlanıp kumlara
belendiği
O kıvırcık sakallar ve kargılar döneminde
O bakırlar döneminde
O hep birden sayılmanın erinci döneminde
Parçalayıp dağıtmışlar mı? Bilemiyorum.
Davut yok. Yalan söyledim. Onun sürekli ölmesi var
yanımda.

Elimi elime alıp mızıka dinliyorum
Yeni bir hüzne başlıyorum.
Bu gidişe ben, tekbaşıma ayak uyduramadım
Pencerelerde bir elleri öbür kulaklarında kıvıl
kıvıl böcek kurtları yavruları
Karanlık bir yelkenden hızla boşalan çıplı
tükenmez rüzgâr
Şehirler. Yolları boyunca dükkânlar açtık,
mostralar düzdük
Bilimleri sürdük getirdik çılgın ateş
yalnızlığımızdan
O bizi dövüp sövemiyen acemi, haydi yufka
yürekli Tanrılar katına.

Kaldım. Durmadan Davut'u büyütüp öldürdüm.
Başka üç kişi daha öldürdüm.
Sonunda durdum sana başladım.
Sana başladım. Akşam mıydı?
Gelip gelip gidiyordu havuzların balıklı boşluğu
Heykellerin ayıpsız çıplaklığı

Davutsuzduk. Umutsuzduk. Umutsuz kalmak
iyiydi.
İyiydi, dinlendiriyordu. Dönendiriyordu.
Kara kara kuyulara kapandık. Korktuk. Çıkmadık.

Bu benim gerçeğim. Durmayıp şarkı söylemek.
Durmayıp yalnız kalıyorum. Ufacık, yeşilli adalarda.
Yalnız kalmaya savaşıyorum. Kadınlarla. Erkeklerle.
Çocuklarla.
Tarihlerle, Bilimlerle, Kalabalıkla savaşıyorum.
Büyük tapınaklar kuruyorum. Kara taştan. Kalın
arabalar koşuyorum
Kendim girip tek başıma tapınıyorum. Yaralarımı
sarıyorum.
Birden bir yerden o ışık. Bir yerden o ses.
Artık sana attığım temeller tutmuyor.
Çünkü sen hiç yoksun. Hiç olmadın.

O ZAMAN AV BİTTİ

Öyle çalıştılar ki bir kadını hak ettiler şuralarda
buralarda
Sıcağıyla bir kadını, elleri ayakları doğurganlığıyla
tenha
Kadınlar bütün güçlerin vardığı, yeniden bir
baktığımız dünyaya
Bütün arabaları iten bütün güneşleri getiren ahşap
konaklara
Durduğu yerde besleyici, kendine yeten, haydi
dedirten hep adamlara
Merdivenler güzel oldu, masalar pek uygun, sevgiyle
baktılar parlayan ışıklara

Nasıl köpüren sabunlarımıza nasıl yerli yerinde
aynalara
Eksikli penceresiz su içinde adamlar
Tükenik adamlar gecede kente başladılar

Güç güç dayanırlardı erkekler, kadınların kendisi
cimasa
Yürekler, dayanmalar, küçük küçük yumurtalar
dökülürdü sokaklara
Ama ona akşam mı demeli öyle, kararsız dağsız hele
eşkiyalar inmemişse yollara
Hani dağdan inmiş herifler biri bıyıklı öbürü daha
daha
Korkudan bir türlü doğal anlam katan tıkalı
yaşamalara
Göğüslere kulak memelerine lavanta çiçeği
kokutmakla
Akşam mı denir ara sokaklarda pis lokantalara
Bir otçuk olmayınca çayırdan bir göz seyretmeyince
balıktan
Akşam mı denir yükselen küflü kentli buğuya
kalabalıktan

Ama bardaklar yıkanır daha
Gazeteler birden eskir yorgun sebzeler sulanır
tablalarda
Adamın biri dalar lokantaya şarap der öbürü girer o
daha
Akşam derler kadınlar erkekler doluşurlar yataklara
Yorgunlar tükenmezkalemleri tüketirler
kaygılarından
Susarlar yazmazlar kırk odalı evlerde artık akşama
saygılarından

Bunlar kimin kovaladığı sürüler böyle kaçmasız
dünyalarda
Dalyanlar dolup dolup boşaldıkça dip sularıyla
Ormanları boşaltan önüne durulmaz telâşla
En güzel şeye en yakın, birden o kadar uzak dağınık
sayfalarda
Kolalı yakalarda dimdik, yağlarda kaygan bütün gün
kuytularda
Alıp gittikleri sabun bulup döndükleri köpük ne fayda
Düzen içinde ölü, huysuz alıngan düzen dışında
Onlar yalın onlar bir örnek onlar yalnız satır
başlarında
Kadınlar olmasa güç dayanırlar tuğlalara kâğıtlara
deniz-gök uyumuna
Kadınları düşünmeyin, durmadan alışverişte onlar
dayanıklı Tanrılarla
Karasız dağsız hiç kimsenin aklına filistin milistin
düşmeden daha
Akşam derler kadınlar erkekler doluşurlar yataklara

Su tükenir güneş bilinir el sevilir
Kaçılır yüzyıllık avcılardan evlere girilir

Akşam dediler gökyüzü diyenleri doğruladı
Büyük kapılı evlere koşuştuk
O yorgun o tükenmez merdivenler saatinde
Neyimiz varsa balıktan değil neyimiz varsa tütünden
Kalabalığı silkeledik üstümüzden geceye buyurduk

O zaman sis bastı, suları durdurduk, kurtulduk.
Susamlı bitkileri, pencereleri düşündük umutlandık. İyi ki gece vardı. Alıp başını gelmiş yılkıları kuytulara sürdük. Bütün balıklar ürktüler.

Bir yabanlık vardı tüfeklerimizde. Kadınlar atlarının üstünde şapkalarının alımlı tüylerini eilediler.

Dizlerimiz sulardan akıyordu. Ama ne atlardı. Doru donlarına cam kesmesi yeleler. Aynı at üstünde hem kaçıyor hem kovalıyorduk kendimizi. Vurulan bir karacanın hayvansı sesi duyurdu kendini herkese. İrkilmez miydik?

O zaman kadınlar gizliden göğüslerini eilediler. Güçlerinden gönendiler. Bu yetti onlara. Ağ sallandı, balık vurdu. Tavşanların ot kesen dişleri durdu. Kuşlar açıldı. Torbalar kana belendi. Ormanı bozduk.

Sağır kadınlar denize karşı konuştular.
Köşebaşlarında bakışlar kaldı. Adamlar kaçıştı heryerlerden.
Av bitti. Ormanı boşalttılar. Gelip dinlendiler.
Uzun parklarda tükenmemiş geyik yoktu bugünlük.

Adamların bakmasıyle birden dirildi, güzelleşti, güçlendi kadınların saçları. Kadın kadın ısındılar, güvendiler, yörelerine bakıp gülümsediler hatta. Kimi «Ha evet» dediler. Gerektiklerini bilmektendi onların güçleri.

Sonradan en güzel unuttukları olacak anları dolduruyorlardı.

Sözlerin sözlerin dayanılmaz kösnüsü idi artık bizi buraya çekip getiren, konuşmak konuşmak...

Avdan ve ateşten...
Ve her şeyden...

ÇOK ÜŞÜMEK

Bir Kalır uzun resimlerde anısı sakallarımızın
Urban içinde Üşüyüp Üşüyüp kaldığımızın

Bir Kalır yanık yağlar kokusu şehirlerde
Uzun nehirlere binip uzaklaşmadıkça

Bir Kalır yabancı yataklarda o oteller
Meydanlar heykeller sizin olmadığınız o her yer

O çok yalınç gerçekli gelip gitmeler

Bir Kalır uzun duvarlar ve onların dipleri
Bir Kalır Yılgın Adamların hep «Evet» dedikleri

Çok üşürdük hep üşürdük üşümekti bütün
yaşadığımız
Üşürdü ellerimiz aşkımız sonsuz uzun sakallarımız

Tükenir dağınık diriliği kaşıntımızın bir gün
Bir Kalır uzun kitaplarda anısı çok Üşüdüğümüzün

TERZİLER GELDİLER

Terziler geldiler. Kırılmış büyük şeylere benzeyen
şeylerle
daha çok koyu renklere ve daha çok ilişkilere
Bir kenti korkutan ve utandıran şeylerle

Kumaşlar bulundu ve uyuyan kediler okşandı. Sonra sonsuz çalgısı sevinçsizliğin.

Çay içmeye gidenler vardı akşamüstü, parklara gidenler de
Duruma uymak kısaltıyordu günlerini artamayan eksilmeyen bir hüzünle..
Yorgun ve solgundular, kumaşları buldular, kenti doldurdular
O çelenk onbin yıllıktı, taşıyıp getirdiler
Ölülerini gömmüşlerdi, kalabalıktılar, tozlarını silkmediler
Bütün caddeler boşaldı, herkes yol verdi,
«Tanrıtanır kadınlar ve cumhuriyetçiler
piyangocular, çiçek satın alanlar,
balıkçılar ağlarını, paraketelerini, ırıplarını, oltalarını
zokalarını, çevirmelerini ve kepçelerini topladılar.
Sigaralarını yere atıp söndürdüler sigara içenler.»

Bir şey vardı ısınmaz kalın kumaşların altında, kesip biçtiler
Patron çıkardılar, karşılaştırdılar,
Katlanılmaz bir uykunun sonunu kesip biçtiler
Şarkılara başladılar ölmüş olan bir at için
Makaslarını bırakmadılar
Bekleniyorlardı.

«Ey artık ölmüş olan at! —dediler—
Ne güzeldi senin çılgınlığın, ne ulaşılırdı!
Sen açardın,
Otuzüçbin at türünün tek kaynağıydın sen!
Tüylerin karaparlaktı. Koşumların,
—kokulu yağlarla ovulup parlatılan—
nasıl yakışırdı sağrılarına ve göke.

Göke bir ululuk katardı sonsuz biçimin, at!
Toynaklarını liflerle ovardık
Senin karaya boyanırdı koşuşun
Uyandırırdı bütün karaları ve denizleri.
Çılgın kişnemeni duyardık sonsuzun
yanıbaşından
Ne güzel gözlerin vardı Kara at!
Binlerce kişi,
— çocuklar, kadınlar, erkekler görkemli yahut
darmadağın giysileriyle herkes
körler ve cüzzamlılar,
bütün kutsal kitaplar kalabalığı,
ermişler, kargışlılar ve günahlılar
gebe kadınlar, yaz edenler
ve dondurmacılar ve at cambazları ve
tecimenler ve kıralcılar ve gemicilerle
Tanrıtanımazlar ve tefeciler ve
yalvaçlar...—
ormanlardan ve kıyılardan ve kıraç yerlerden
gelmiş
senin mutlu ovanı doldurup
haykırırlardı.
Büyük sesler içinde sen, geçerdin...»

Terziler geldiler. Bu güneşler odaların dışındaydı
artık.
Herkes titrek ve sabırsız, titrek ve sabırsız evlerinde
Gazeteler yazmadı, dükkânlar dönemindeydik
Yüzlerce odalarda yüzlerce terziler, pencerelerini
kapadılar
Parmakları uzun, kurusolgun yüzleri sararmış,
eskimiş durmaktan
Yitik saat köstekleri, titrek ve sabırsız yorgun
bacakları

Her şeylerine yön veren durmuşluğa olur dediler beğenip gülümsediler.

«Ey artık ölmüş olan at! —dediler—
Senin eyerin ne güzeldi.
Dişi keçi derisinden, ofir altınıyla süslü
Nasıl yaraşırdı belinin soylu çukurluğuna
Seninle öteleri ansırdık.
Öteler, baklanın ve pancarın duyarlığı
Kedinin vardığı erişilmez kişilik
Güneşli bir damda.
İçimizden gemiler kaldırırdın,
Suyunu büyük şölenlerle tazelerdik
Bayramımızdan. Kuburlukların
bütün kişniş ve badem doluydu.
Şimdi dar dünya
Ölümün büyük hızı kesildi.»

Terziler geldiler, Ateş ve kan getirmediler.
Hüzünleri kan ve ateşti ama. Uğultulu bir şey
Ekspresler garlarda kaldı, ilâçlar çıldırdılar
Kenti bir baştan bir başa dolaştım, tıs yok
Bütün odalara dağıldılar. Sürahiler tozlu, pabuçlar kurumuş
yerlerde kırpıntılar,

«oyulmuş yakalar, kolevlerinden arta kalanlar
vatka pamukları, verevine şeritler, kopçalar,
düğmeler, ilikler
iplik dökümtüleri, kumaş parçaları,
karanlık akşamüstüleri ve sabahlar,
dükkân tabelâları, kartvizitler...»

kasıklarına kadar çıkmış, en ufak bir ölüm bile yok.
Tarafsız bir aşk çağlıyordu onların selgunluğunda.
Mutfaklarını kilitlediler, büyük atsı giysiler kestiler.

«Ey artık ölmüş olan at! —dediler—
Koşuşun büyütürdü dünyayı senin!
Sen nasıl da koşardın.
Biz güneyde yatardık, sen koşardın
Hangi at güzelse ondan da güzeldin
Kuyruğun parlak savruluşuyla bölerdi
bir karaya göğü
ve yüceltirdi, ince bezekli kuskununu.
Gemin güzel sesler çıkarırdı güzel
ağzında,
herkesi sevinçle haykırtan.
Başın yaraşırdı düşüncemize ve
gözlerine saygıyla bakardık...»

Terziler geldiler. Durgunluktu o dökük saçık
giyindikleri
Yarım kalmışlardı. Tamamlanmadılar. Toplu
odalarını sevdiler.
Ölümü hüzünle geçmişlerdi, ateşe tapardılar.
Kent eşiklerindeydi, ağlayışını duydular
Kestiler, biçtiler, dikmediler ve gitmediler,
iğnelerine iplik geçirip beklediler;

«Ey artık ölmüş olan at! —dediler—
En güzeli oydu işte, yüzünün
savaşla ilişkisi.
Boydanboya bir karşıkoyma, denge
ve istekli bir azalma. Onu bilirdik.
O ağaç senin kanınla beslenirdi,
hepimizi besleyen.
Bir ülkeyi yeniden yaratırdı şaşkınlığımız
senin karşında,
alışverişin, alfabenin, iplik döküntülerinin ve
her şeyi düzeltmeye kalkışmanın yok ettiği...»

BAĞLI KALMANIN YERİ

Akıyor şarkısı büyük bedenin,
Kovuşturulan şarkısı. Bir meydana
Hep meydanlara. Meydanlara.
Nasıl bakıyorsa bir koltuk bir duvara,
Başkaldırmanın sınırlandırıldığı bir dünyada
Akıyor...
Kovuşturulan bir kan gibi.
Bir pasaport, bir okyanus ve biraz uçak
Ve biraz, ilkel şarkı,
Ve biraz «geçmiş yazlar, kiraz ağaçları»
Neyi kurtarabilir.
Kovuşturma. Suçlu ve atak...
İki taraf da kararlı. Ve atak...
Akıyor kan gibi, büyük şarkısı, kan gibi
Beden akıyor, kendisi akıyor sulara,
Yadsınan beden. Ölebilen.
Başkaldıran...
Tek başkaldıran...

«Yatılan bir yataktan kalkmak,
Mektuplar açıp okumak
Biraz çocuklar sevmek
Daracık katlarda oturmak
Biraz kutsal kitap okumamak
Duvarlara resimler çakmak...
Duvarda 205 pipo
Duvarda düğmeler.
Duvarlara yakışmak...»

Sonra bir tutku gibi girince akşam, oraya
Akşam oraya.
Oturup oturup nehirleri anlatmak...
Ve hep umutlu olmak umutlu olmak umutlu olmak
Oturup oturup nehirleri anlatmak.
Motorlar girince oraya ve kovuşturmalar
(ve askerden değil polisten korkmak)
Ki mahkûmlarla mankenler yerinde rahat.
Bedenin suçları sürünce aralarda,
Artık biraz da kutsal kitapları okumak.

«Eski asker, duvara resimlerini çakardı
Duvarda 205 pipo.
Kimin 205 piposu var...
Duvarda geniş bir soru?..
Yanlış bir yalnızlık mı?
Yanlış bir kovuşturma...
Yanlış bir eski...»

Herkes yerindedir. Haç büyüklüğü..
Ve büyük tövbe. Büyük kovuşturmalar.
Kayık dar geliyor nehirlere, itiraflara, odaya
Bir hüzüne. Karşıdan bir cinse, motorlara...
Kovuşturma büyütüyor...

«Ağzından mendil tutan bir adam
biliyor şarkısız kaldığını...»

Bir şarkı yaparsa durgunluğundan...

FEDERICO GARCIA LORCA İÇİN ÜÇ ŞİİR

Sessiz akan sulara gazel

Ah işte her şey orda...

Ben severim omuzlarımı birgün
Sırmaları, apoletleri olmasa da.

Ben severim omuzlarımı bir gün
Göçen bir maden direğinin altında

Su akar kendir tarlalarından
Ah her şeyim...

Ben severim omuzlarımı bir gün
Savaşta, bir başka omuzun yanıbaşında
Yatakta bir ince omuzun yanıbaşında

Yol uzun, hava sıcak
Kırbaçlarım atımı varırım Kurtuba'ya...

İndiğini görürsem bir gün sığırcıkların
ve sürüler halinde, ovaya
İnsanların dünyayı bölüştüklerini hatırlarım
Bir daha...

Sevişirim ölürüm, savaşırım ölürüm
Doldururum çantama kara ekmek ve peynir
Varırım Kurtuba'ya...

saat beşte
akşamleyin

Ah ellerim ve kalbim
Her şey orada kaldı.
Keçeler keçeler ve portakallar
Kireç döktüler yere. Kara gözlüm, kalbim,
Halkımın fakir akşamlarıdır, biliyorum
Kanlı bir mendil diye bağlanan gözlerime
Kireç döktüler yere,
Bir duvarın dibinde
Bir deppoy'un önünde
Kiraz ağaçlarına ve sığırcıklara karşı...
.....
Bir halkın gösterişsiz, sessiz cömertliğinde
Ölüm nasıl söylenirse öyle
İspanyol dilinde
ve her dilde...

obras
completas

Artık kat'iyen biliyoruz;
Halk adına dökülen kan
Sapı güldalı güzelliğinde bir bıçaktır.
Dişlerin arasında...
İspanya'da
ve her yerde...

HIZLA GELİŞECEK KALBİMİZ

Hızla gelişecek kalbimiz
Kalbimiz hızla.
Sürgünlerin umutsuzluğunda
Kırık kalpler, yaralılar, onulmazlar
Farksız çarpanların umutsuzluğunda
Ve köprübaşlarının umudunda.
Sular bitse bile, çiçekler atılırken oralara
Temiz bir ilişkinin bulutsuzluğunda
Ve eski dağlarda, eski dağlarda kış
Kovalarken ülkesini
Hızla gelişecek kalbimiz.
Kendi öz hüznümüzün ılık tarlasında
Kalbimiz
Ellerimiz ayaklarımız arasında.
Ve kimsenin bölemediği şarkıyı
Güllerin, buğdayların ve acının şarkısını
Bir haziran uygulayacak sesimize.
Sütçünün sesiyle birlikte
Şoförün sesiyle birlikte
Erkenci işçilerin sesiyle birlikte
Sabaha başlamış sarhoşların sesiyle birlikte
Yaman sarhoşların sesiyle birlikte
Ve yeni uyanmışların ve yeni doğmuşların
ve herkesin ve herkesin
Sesleriyle birlikte
Bir Haziran uygulayacak
Kimse bölemeyecek ve kalbimiz
Hızla gelişecek.

Yıkıntılara karışan eski bir bahar
Büyük olmaya elverişli bir bahar
Eskiden yaşanılmış ve her şeye rağmen
İnsanlara göre bir bahar.
Suların kana kestiği yahut
Suların kana kestiği bir bahar.
Hızla gelişecek kalbimiz
Bir mavilik kalıbında.
Bir odada, en olağan bir odada
En sade, en insanca bir odada
Bir kadınla bir erkeğin olduğu bir odada
Bir kadınla bir erkeğin,
bir kadınla bir erkek olduğu
Ellerin ve omuzbaşlarının
birbirini bulduğu.
Birden gerçekliğini algılayarak
Saat çalınca ve görünce güneşi
Birden vazgeçilmezliğini algılayarak
Önemli ve gerekli buluşunu kendini
birden hatırlayarak.
Geleceğe hazırlayınca olanca göğüslerini
ve her şeye ve ölüme. Kalbimiz
Hızla gelişecek
Çağımıza pek uygun bir hızla
Gelişecek kalbimiz.

Bütün çalar saatlerin
Derin ve güzel bir su'yu vurduğu zamanda
Hızla gelişecek kalbimiz.
Bütün başeğmelere ve bütün
kötü kış akşamlarına karşı, ama.
Dönerlerin, uskurların, tornaların
durduğu bir zamanda.
Nalçalı postallara, bozkırlara

appendixlere, sargı bezlerine ve
yaşamaya doğru
Hızla gelişecek kalbimiz.
Sonsuz anısına büyük hayatın
kısacık sanılan büyük hayatın
Hızla gelişecek kalbimiz
Kalbimiz
Yenileyecek sonsuzluğunu
Ve hızla gelişecek

Hızla gelişecek kalbimiz
Ağlattığı bir şey gibi tombul çocukların
Çağdaş her şeyin vurgusuna uyarak
Bir kesit gibi ölümden
Bir utku gibi aşktan
Öyle yalın. Hızla
Cinsleri çekici kılan, biraz da kutsal
kadın berberlerine, yünlü kumaşlara
Korkuluklu köprülere, kedilere
Ve çiçeklere, dürüstlüğe
Bir öğle vakti kadar sağlam ve kalın
Büyük bir savaştan sonra
kadının ve erkeğin birlikte olduğu
Bir büyük savaştan

Kalbimiz.
Yerin ve gökün altedilmez bir dirilikte olduğu
Tutkumuz, direnmemiz, ellerimiz, kalbimiz.
Kalbimiz
Kalbimiz hızla gelişecek.

BİRAZ DAHA

Kullanmam ucuz özgürlüğü sana sığınırım
Azarladığım bir dünyayı suya bırakıp
Günlük dövüşü en uygun yerinde keserek
Ve kan biraz daha akar durur, akmalıdır
Bir çaresizlik sanırım, öfkem büyür uğunurum
Oysa bir çiçek bir güzel dünyaya bakmalıdır
Ve kuytulardan, unutulmaktan tek tek
Ölülerimiz toplanacaktır.

Senin yıldızların güneşlere dönüşür
En karışık en bozgun bir öğle uykusunda bile
Ve sonsuz sevinç taşıyan bir çığlıktır
Bir suyun bir başka suya karışması
Kanları çökelirken bir soylu tabakta
Bir bahar anlatıcısının
Bir mutluluk dülgerinin
Gecelerde ve yalnızlıklarında hepsi üşür.
Ölülerimiz toplanacaktır.

Ne kadar hüzün geçmişse dünyadan
Ne kadar acı geçmişse yaşayacağız
Hepsini yeniden, bir bir dünyada
Dünyadan ve dünyayla sana sığınırım
Acılardan ve hüzünlerden değil
Kaçmalardan ve korkulardan değil
Çünkü bir güçtür sıcaklığın kollarıma
Çünkü kanları, kanları kanları hatırlarım
Çünkü ölülerimiz toplanacaktır
Ve yüceltilecektir bir mavide.

Haberlere, yorumlara ve büyük tirajlara
Asalak otlara karşı, türeyip giden
Bir sun'i ilkahla üreyip giden
Bir soya, bir sanrıya karşı
Kuşanıp kahramanca tek silâhını, kanını
Diri bir su gibi gidenleri hatırlarım
Odalarda ve güzel bir dünyada
Sararırken bir başına eski güneş
Yıldızımız uzak bir iklimde
Bir tüfek olacaktır. Bir tüfek
Ölülerimiz toplanacaktır.

Ve bizim bir haziranımız
Bir yıl kadar yetecektir dünyaya
Çünkü yoğun ve ateşle yaşanmış
Çünkü ellerimiz, başımız ve kanımız
Hayasız pençelerini kokuyla gizleyen
Bir olgu olmayacaktır sana
Ölülerimiz toplanacaktır
Doldurulan bir kıyı gibi.

Anılacaktır bir general pantolonundan
Nasıl sezgiler ve gerekçeler çıkardığımız
Nasıl kırgın ve nasıl umutlu olduğumuz
Bir şenliğin başlangıcından ve sonundan
Sığınmamız da anılacaktır.

Ölülerimiz toplanacaktır
Kenar köşe kasaba hanlarından
Deniz en güzel aşkken ayışığına
Küçük ve karanlık odalarda öldürülenler
Direnerek ve akarak ölenler
Yüceltilecektir
Anılacaktır ölümleri

Bir şehir akşamında herkes kaçışırken
Ormanlar bir çözülmeye bozulurken
Karanlığa kanıyla karşı duran
Kanıyla ışıtan, yalazlayan karanlığı
Yalnız ve dayanıklı gecelerinde üşüyen
Ölülerimiz toplanacaktır.

Biraz daha kan, kan ve suyun akışı
Ey suyun güvenli akışı
Sana bir yamaç gerekmez mi
Ki sonun özlemine hızla varsın
Ki sen varsın, akıtılmış kanlarla varsın
Ve kan ve akışın o soylu tabakta
Ormansız bir halka sunulacaktır
Bir orman olarak
Ona sığınılacaktır.

Sana sığınılacaktır kırılıp toplanınca
Sana sığınıyorum kırılıp toplanınca
Değil sonsuz girdiçıktısına yaşamaların
Ey en güzeli, en gürü bütün çeşmelerin
Ayın ve denizin sahibi ve su içmelerin
Sana sığınılacaktır
Ve kuytularda, dağlarda, alanlarda
Akıtılan ve akıp gelen kanlarda
Bir sabah büyük büyük ateşler yanınca
Eller temizlenecektir
Bir tören olacaktır
Ölülerimiz toplanacaktır.

MÜNACAAT

birden hatırladık seninle buluşamadığımız günleri
gel ey büyük bakış yüce suskunluk gel artık beri

kentleri ve kasabaları ve köyleri çevirdik senin adına
kapıları tutmaktan artık herkesin nasır oldu elleri

olsun daha da tutarız sen varsan düşüncemizde
ama gel
tutarız karaları ve denizleri ve yaşayan yürekleri

kendin karşı koydun yaptığın saraylara zindanlara
tellere
yine kendin kullan artık kendi yaptığın tüfekleri

bozgun bir şubat sensin, ekmek ve kan senden, ekim
sensin
neronde taşır büyütürsün nerende sonsuz gelecekleri

hatırla, kendini hatırlat, o büyük haklılığı denize giden
hatırla, karada ve denizde onardığın her yeri

hatırla, karada büyük taşları üstüste kodun, hatırla
yürüttün canalıcı denizlerde cesur gemileri

«...senin hüznün bir yazgıdır, bir eski zamandır
büyüksün artık büyük dirimine beni inandır

bir değişmezlik sanırsın çoktan beri her şeyi oysa
bir vakitler güneyde öyle kötü kullanılmış ki...»

gecikmiş bilgeliğin yaşamış bir eski ağacı hatırlatır
ki sen emzirirsin duyguyu, sen beslersin kalemleri

İYİMSER BİR SONUÇ'A

ben bir gün giderim ki neyim kalır
eksik bıraktığım her şeyim kalır

yaz günü kim ister ki öldüğünü
eksik bıraktığım her şeyim kalır

yaşamam bir beyazlık gibi sanki
eksik bıraktığım her şeyim kalır

genişlerim dağılırım beyazım
ben bir gün giderim ki neyim kalır

ben bir gün giderim ki ey diri at
elbette benim de bir şeyim kalır

SONSUZ BİÇİM'E

sarsıldım son uykusunu uyuyunca arabistanın
her eylem bir hamut gibi yerli yerinde kalınca

sarsıldım son uykusunu uyuyunca bir hastanın
eklemlerin yerini eklemsizlikler alınca

ey güzel mavi güneş, sen çekici misin bir ustanın
çekimserlik artınca kahramanlık azalınca

durdum sarı güller gibi ilkyazına bir hastanın
biraz askerce, biraz aşk gibi, biraz kalmca

ey soyumdan ve aşkımdan yana olan kalbim
her şeyden umut kesilir her şey kırık sen ufalınca

oysa son provasını yapıyoruz bir büyük destanın
sonsuz bir biçim olacak o herkes katılınca

SU YORUMCULARI'NA

I

ben ne güzel işerim güneşe karşı
arkamda medrese duvarı önümde çarşı

bir sürekli kaşınmadır yaşadığım
törelere ve alışkanlığa karşı

geldim gittim geldim bir şey bulmadım
üzüldüğüme ve yorulduğuma karşı

ah aklıma her şey gelir, her şey gelir
doğan güne karşı batan güne karşı

sözde kirlettiğimiz bütün her şey duruyor
bak ne diyorum sana, ele güne karşı

biz duralım biz sürekliyiz duralım
durukluğa, tüberküloza ve uranyuma karşı

durduk, ateş besledik, kuşları sürekledik
arkamız medrese duvarı önümüz çarşı

güneşe güneşe karşı

SU YORUMCULARI'NA

II

biz bir parça acemi bir su yorumcusuyuz
öteden beriden dayanıklılık taşırız durmadan

ellerimiz bir türkü gibi öyle, kendiliğinden
uzun bir gündüzü farkedenlerin en sonuncusuyuz

ay batar, çünkü rüzgâr bir menekşeye dönüşür,
biliriz bunu
çünkü mavi gözlü ve deli sekiz kardeşin onuncusuyuz

ah büyük tarla, ah büyük deniz, ah büyük çalgı, bil!
senin en son alacağın biçimin sabırlı yontucusuyuz

sezgilerimiz ve ellerimiz sonsuz bir alışkanlık gibi.
İlerde
aşkın ve tüberkülozun ve uranyumun bulucusuyuz

karalarımız ve aklarımız bir duvarı yıkmaktır,
anlatılır
biz, çılgın bir yürüyüşün en tetik yolcusuyuz

erriz tükeniriz, toplanır yaratırız. Bu bize aşktır
biz belki de en uzun yaşamalı bir su'yuz.

CAHİL BEŞİR'E

benim bildiğim her şeyin adı bir yeşil
ay gelir yaz gecesi ortalarda dolaşır

ay gelir ortalarda dolaşır
ay gelir ortalarda

sevdiğim kara gözlü sevdiğimin adı Beşir
yazın kirli gömlek giyer kışın ortalarda üşür

kış gelir ortalarda
yaz gelir ortalarda

sevgilim kara gözlü bir gömleği var yeşil
yaz kış onu giyer yalnız onu değişir

kış ortalarda
ay ortalarda

kuzu Beşir, parmak Beşir, hemşeri Beşir
ağlama Beşir, dur Beşir, ağlama alnın kırışır

alnın bir şey değil Beşir
gönlün buruşur

yazın kışın, pazarlarda cumalarda aklım karışır
artık bildim Beşir bize ağlamamak yaraşır

bana ağlamamak yaraşır
bize ağlamamak

Kütahya'dan çini aldım her yanı yeşil
Beşir, Beşir, bir gün olur her şey değişir

ay gelir ortalarda
her şey değişir

TOMRİS UYAR İÇİN
BİR ŞİİR KURMA ÇALIŞMASI

seni sonsuz biçiminde buldum o biçimi almıştın
sandviçlerle, kötü şehirle, terle başbaşa kalmıştın

yürüdü üstüne herkesin neonu, herkesin babaannesi
herkesin en eski olan kökü, en eski hanesi

yeşili bozup suya çevirdin, akşamı sonsuz uzattın
ne buldunsa o akşama uygun, ne buldunsa ona kattın

perdeler uzundu, rüzgâr kısa, masalar üç bacaklı
masalar dört bacaklı, rüzgârlar uzun, perdeleri
kısalttın

sen bir atmacanın en uzun çığlığısın her türlü gökte
göğü büyüttün, otobüsleri aldın, şehirleri ufalttın

yıkılan bir kedi bir süre olarak doldurur sesini
seversin bir kanaryanın sesinden çok kendisini

denizi ve ormanı, açlığı ve başkaldırmayı ayırmadın
bırakılmış bir köşebaşının en güzel tanımıdır adın

seversin diye söylerim her şeyi, sana uygun olsun
çünkü her şeyin birbirine uygununu sen bulursun

gel ellerini ver en güzel ellerini öyle
ruhum, ateş yüreğim, kokum, birlikte öyle

KAR ALTINDA, EVDE

güzel yorgan iğnesi
güzel karanfil sapı
güzel geçmiş bir vakit
güzel öğle sonrası
toplanıp bir odanın
en güzel geçmişine
dünyayı ısıtalım

bir abdullah çocuğun
büyük güzel gözleri
bir hatice çocuğun
büyük güzel gözleri
biri denize yakın
biri denize uzak
toplanıp bir denizin
en güzel geçmişine
dünyayı ısıtalım

güzel kara saçları
orman kolcularının

bozkırı betimleyen
güzel devedikeni
sen kendi güzel bozkır
yaramda açan lâle
güzel konuşmaları
gece yolcularının
güzel bir ağıt olan
ey gece dağlarının
ey güzel hancıları
kimi denize uzak
kimi dağlara yakın
toplanıp geçmişine
kendi güzel bir hanın
dünyayı ısıtalım
dünyayı ısıtalım
kendi güzel dünyayı

ACININ TARİHİ

kalın ve karanlık bir çatı merdiveni gibi
giderilmez eksikliğini tanırım onun
suyun bardakta duruşu gibi
bir öfke usul usul büyürken kuytuda
yemyeşil bir çayır görünümündedir
haziran ortasında bir gümüş lüfer
büyülü bir fotoğraf bir gümüş çerçevede
ve evinde hemen hazır bir silâh
böyle kargaşalı günler döneminde
beşer onar koparılan bir takvim sanki
bahara

bunlar güzel şeyler biliyorum
herkes de biliyor kuşkusuz

ama ne kadar güzel ne kadar güzel
serçenin kış günü yemidir
alnı akıtmalı bir atla düğüne gitmek
ayışığı penceresi, bir güzel insan sesi
ama ne kadar güzel
kırda bir oğlak kadar
kışlada bir türkü kadar
rüzgârda kuruyan tülbent kadar
oysa gece tam yarısıdır bir günün
ve daha güçlüdür gündüzden

ben şimdi diyorum ki bir bak şu alanlara
sokaklara köprülere kiremitsiz damlara
taşlara sopalara amanvermez silâhlara
şehir haritasına trafik lâmbasına kan içinde
adamlara
kan içinde adamlara
kan umutsuzluktur
ona kendini hazırla
ne kadar yalnız olduğumuzu hep hatırla
açlıkları yoklukları kırımları
—örneğin sensiz olmak ömrümün bir akşamında—
bir bölgeden birine giden orduları uçaklarla
yalanlar ihanetler karmakarışık limanlar
iki şeyin apansız karşı karşıya geldiği dünyada

ben şimdi diyorum ki
buna inanmak gerek
bir susam gibi boyuna sulamak umutsuzluğu
ve direnmek
hep direnmek devam etmek adına

diyorum ki acılığı eksilmesin ağzımızdan
boyuna tükürmek için
boyuna

kente kapandık kaldık tutanaklarla belli
sirk izlenimlerinden seçmen kütüklerinden
yüzlerimiz temmuzdan ötürü sallanır ve uzar
ve her köşe bir tuzaktır
birer darağacıdır her meydan saati
öğle vaktini kesinlikle gösteren
oysa hep güçlü dağları görmenin zamanıdır

çığlığım uzun uzun kalır içimde
yani güller giyinmiş bir adam nerde ben nerde
rüzgâr bir dirimi dört yöne bölerken tepelerde
ve gece duruşmasından yeni çıkmışken
sabahın terazisi eksik tartar gölgemi

artık öyle açık ki kuşkuya yer yok
kim gelirse gelsin acıya hep yer vardır
tutanaklarda duvar diplerinde ve bazı yerlerde
örneğin çukurova ve mekong köylerinde
acıdır ağacın gölgesini yapan
bunu herkes bilir

kutsal acı beslegen acı sütünü emiyoruz
yatıyoruz seninle terli döşeklerde
saati seninle kuruyoruz bir çalar saati
sen donatıyorsun kalbimizi
kalbimiz çoğu zaman yeterli ve ürkek
kendi çoğunluğunu kendi üreterek

kente kapandık kaldık iki cadde iki alan bir saat
mutsuzluk acıya varana kadar
artık yeminimiz bir tatar gölgesi gibi
öyle bir gölge ki belki çok dardır
kısa vakitlerinde aceleci akşamın

artık öyle açık ki kuşkuya yer yok
acıya hep yer vardır aramızda
dört cepli yeleğim aynı kolaylıkla taşır her şeyi
bozuk paraları da umutsuzluğu da
aynı kolaylıkla tutmuş gibi olurum
güneşin yedi renk ayasını

biliyor musun güçlü dağları görmenin zamanıdır
şimdi bir bağırsan çok iyi biliyorum
ya da üstüste silâh atsan
kent tepinir belki bütün kuşlar uçar
belki değil mutlaka
ama
bir tanesi mutlaka kahr

KARŞILIKLI ÇEKİLMİŞTİ DUVARLAR

Dokuz metre, yedi arşın, yirmibir verst, beş yarda
Doksan kilo, kırkbir şinik, altmışüç pud, bir okka
Onbeş kapik, kırkbir şiling, otuzbeş sent, yüz para
Üçyüz dekar, bir mil kare, yirmi dönüm, sonbahar
Tepemizden gürültüyle geçti uçaklar

Seni bildim bir altının bağışlamaz sesiydin
Amcan nerde baban var mı, kimin hemşerisiydin
Yedi-dokuz, ikiyüzüç, yüz ton gibi bir şeydin
Hatırla ne güzeldi, deniz dağlar ve rüzgâr
Tepemizden gürültüyle geçti uçaklar

İşte burda bıraksam ya sonsuz şiir adına
Irmakları hüzünlerle uyuşturan adına
Ama nerde o bilgelik! bin ton gibi bir şeydin
Alfa gibi, elif gibi, mega gibi bir şeydin
Ölüm gibi, zulüm gibi, açlık gibi olanlar
Tepemizden gürültüyle geçti uçaklar

O annesi tam ölürken saçlarını okşadı
Bir kız sevdi, koca kenti bıkmadan arşınladı
Kim derdi ki ondan böyle bir savaşçı çıkacak
İçi dışı kardan beyaz, kandan kızıl, duvarlar
Tepemizden gürültüyle geçti durdu uçaklar

BİR ŞEYLE MUKAYYETİZ SERBEST DEĞİLİZ EFENDİM

şaştım, senin hançerin bu kadar mıydı
varmadı yüreğime

için suçlu bir deniz gibi
dokunma yüreğime

tabansızım, aklım başımda, ellerim
uyanık bir atmaca gülüşünde

ellerin boyalı da olsa kentten de gelsen
dağdan değilsin
dokunma yüreğime

şu ölenler kimdi, şu şarkı nerden sana
dokunma yüreğime

sondur bu akşamlar, geceler diriltir beni
bir kuşun sesinde

sen nerdesin hepimiz nerdeyiz
güneş oyalıyor ikindiyi

bir kuş sesinde

kuşla mukayyet değiliz

ÖNCE: DAVRANMAK

su kalktı ve ateş yükseldi
şimdi sizin oralarda, önüne durulmaz yangının
onun dayısı da bugünlerde ölmüştü
o zaman haydin arkadaşlar
sen de haydi, saçları sarı olan
haydin madenciler, öfkeliler, petrolcüler
geceyi bilenler, postacılar, balıkçılar
ötekinden berikinden cigara isteyenler
tütüncüler tütüncüler
vaktimiz yok, terkosçular
ey vakti çok iyi bilen müezzinler
«sizin yeni bir ezanınız yok mu»
kalkın kızkardeşler, eltiler
saygıdeğer halalar, enişteler
bulgur kaynatanlar, durmadan aya bakanlar
davranın
görümceler, dayılar, ateş pervaneleri
itfaiye neferleri, şarapçılar,
hamdedenler, sürahiciler ve çocukları
davranın
Müşerrefi vurdular

çünkü Müşerrefi vurdular
davranın
ay bir görünüp bir kayboluyor

DURMAK

ne ısıtıyor ne bir nefes veriyor
geçtiğimiz cuma günü
karanlık mayıs
hüzünlü bir fotoğraf çektirdik sanki
1917'de
anneannen, büyükbaban senle ben
amcanın kızı leylâ, evlâtlık, enişten
artık beni bırak.

arkamızda kuğulu nilüferli bir göl
ellerim ayaklarım suya karışmış
suyu ilk görmüşçesine
ötemizde bir kaçak oduncunun
pırnal meşeleriyle dolu rüyası
şimşekler de olsa olurdu ya
gökyüzü hartasını belirleyen
yoktu
onun yerine düğmelerimizi parlattık

şimdi arkadaşlar kaç günümüz var
resimleri almaya
çünkü cemile nerde
tayfun da
sakız çiğnemekten bembeyaz olan dişlerim
kapkara kesildi artık küfürden

nihat da yok ortalarda
nihat önemli değil galiba
durmak önemli
fotoğraf makinasının karşısında
belki durmak daha önemli
kararlı bir öküz gibi
karşısında.

BİR SÜREGEN İLKBAHAR

Dursun Ali'yi mi sordunuz nevşehir'den, dışardadır.
almanya'da
«karanfil suyu neyler»i söyler durmadan
nevşehir koca bir şehir, bakmadan kim geçebilir
yanından

Seyfettin'i mi sordunuz, dışardadır, almanya'da
«adına gül denen menekşe»yi hatırlar durmadan
aslında ne menekşe ne güldür hatırlanan
topluca bir coşkunluğa varıldığı zaman

şöyle ki, bir türkü sanki alır götürür kimsesizliği
münşen'de, kölün'de, şutgard'da falan

ateş sönmez rüzgârın sesinden, tersine parlar
önüne durulmaz olur artık harından

ha, Süleyman'ı sorduysanız, o içerdedir, türkiye'de
Muzaffer'i sorduysanız, o da içerdedir, türkiye'de

Hasan da içerdedir, türkiye'dedir, Mümtaz da
türkiye'de
Behice de öyle ülseri depreştiği zaman

yeni bir türkü bozar gider beyazlığın adını
şakır şakır bir yağmur gibi belleklerde kalan
ve hatırlanır bir atın susuzluğu

Arif'i mi sordunuz, dışardadır, almanya'da
çalışır
Seçkin'i mi sordunuz, içerdedir, türkiye'de

Mevlût'u mu sordunuz, içerdedir, türkiye'de
okunur
uzun bir gün olarak ağustosta, içerde

Yusuf'u sorduysanız, rize'den, o dışardadır,
almanya'da
gelecektir tabancasıyla
karısı buradadır, türkiye'de, çocuklarıyla

Murat'ı sorarsanız, içerdedir, türkiye'de
her allahın günü beşe bölerek uykusuzluğunu
«gülün narkını» hesaplıyor durmadan

şimdi, ayışığı bir kız çocuğu adının tercümesidir,
amma
kendisiyle uyuşulmaz değildir hiçbir zaman

kardeşleri görünümündedirler bir âsi karanlığın
hepsi
Dursun Ali, Seyfettin, Muzaffer'le Süleyman

hepsi solgundur evet, karanlıktadır şimdi hepsi
nerden biliyorum derseniz, işte ordan burdan

ben söyledim bunu, kâtip yazdı, öbürleri bildiler
çünkü nasıl bir yazdı, kaçıncıydı koşup geldiler

Mustafa nasıl yazdı Behiç'in sesini, bilmedim mi
çünkü bana kalırsa kötü bir yazdı

çünkü herkes gidip gelirken ayaklarıyla ve
motorlarıyla
Sadun'la Behiç'in içi kapkara bir beyazdı

önce diyelim ki şiir bir kuşkudur
bir otobüs yolcusunun kimliğini taşır

bir şarkı olup bir sonbaharda
onulmaz bir güzelliğe ulaşır

ve yitirip rengini bir akşam saatinde
olur olmazlaşır

kardan almaz belki rengini
ve düşmez

şimdi biz haberi nerden verelim derseniz
solgun ama aydınlık olanlardan
bir taraf olanlardan
söğütlerden de olur, kavaklardan da
ve çamlardan
yırtılıp giden adamlardan
ve durup duran adamlardan
içerden, dışardan, türkiye'den, almanya'dan
ve solgun ama aydınlık olanlardan
Mahir'i sorarsanız, dışardadır, türkiye'de

UMUTTUR

«sen beni sevdikçe ey yar derdim artar daima»
çünkü beni sevsen de
güvenmezsin bana bilirim
ama artan her şeyle birlikte yanlışlık da artar
meselâ her su gözyaşı olur
her dönem bir hazin geçiş
suya boşversem yanılsama
aya baksam bir bulut
sevgisizlikle birlikte yanlışlığın hükmü başlar

bir düşün kaç kişiyiz bildirilerde
şimdilik kaç paralığız hele akşam olunca
bunca sütsüzün kahrını çektik düşün ki
gene de soluğumuz
bir orman yangını sanılır oralarda buralarda
ezildik gerçi ama horlanamadık bunu hatırlarsın

mutlaka hatırlarsın bunu
tut ki enver bırakır tehdidini
ethem başlar

çünkü beni sevsen de bana güvenmezsin iyi bilirim
apoletim sırmasız hattâ hiç yok

su içsem ağzımın kenarlarından dökerim
neyi hatırlatır benim sana uzak bir bakışım
bilirim
aslında mutsuz yaşayıp gidiyoruz
ölüme direnerek şimdilik
şimdilik alımlı başka mutluluklara özenerek
aşkımız ve mutfak rafları ve uçaklar üstüne
korkumuz
bir yudum gelecek ve mutlu saatler üstüne
korkumuz
ama birlikte biliyoruz: eğilecek bugünkü başlar

sev beni, alış bana
kimse ürkütemez bağlandığımız güzelliğin utkusunu
sev beni, bir dağ gölgesi kadar sev
şimdilik bırak musluğun sızmasını damın akmasını
bir tırnak gibi büyü domuz bir tırnak gibi
zorlayarak her bir yanı
çünkü biraz sonra umut başlar hergünkü başlar

aslında bir alıştırmadır umut
öbürlerinin azıcık nefes diye bağışladığı
—baharı beklemeye benzer—
hain ve olmayanadır çünkü
umutsuzluğu taşır yanında
oysa nasıl olsa gelecektir bahar denen tarih
önüne durulmaz mantığıyla doğanın
yeşilden olma birim
sudan gelen itmeyle
umut yoktur
kimse yoktur umut etmemeyi önleyecek
çünkü umut kaçınılmaz gelecektir
bütün gümbürtüsüyle
umut kaçınılmaz gerçektir çünkü
biri Asya'da biterken sözgelişi, Şili'de öbürkü başlar

YAPI

H. Turgut Uyar'a

bir çocuk -adı Hayri'ydi onun
bir çocuk için hayli büyük bir ad
ama büyüyecekti nasılsa
severdi adını ayrıca
—görmediği dedesinin adıymış—
Hayri çocuk
bir apartmanın yapılışını izliyordu
evlerinin karşısındaki arsayı iyice
kazdılar önce
bir sürü adamlar gelip
bir kamyonun üstünde
sarı bir kamyonun
sonra kocaman bir araç getirdiler
kazmaya adamların gücü yetmeyince
bir adam ölçtü biçti güzelim arsayı
bir başkası imli bir sırık tutuyordu elinde
birden aklına geldi Hayri'nin
bir atın artık acıkmış olabileceği
örneğin
geçen yaz yağmurların yağdığı dönemde
Kmalar köyünde gördüğü ıslanmış atın
derisinden buğular çıkan atın

—bir keresinde kendi de
yağmurda ıslanıp çok acıkmıştı
birinde de annesiyle babası
uzak bir yere gittiklerinde
ama ne kadar uzak kimbilir
ama sonra ne sevinmişti
akşam olmadan döndüklerinde
babaannesini hatırlamıştı o zaman
hiç görmediği babaannesini
ama yine de çok sevinirdi
ondan söz edilince—

hemen evine koştu Hayri
atın acıkmasını düşleyip
kendi açlığını duydu belki
kendi vücudunun ülkesinde
tıpkı atın acıktığı gibi

ertesi gün bahardı
yani her yerde kirazlar vardı
Hayri uyup kendi vaktinin ölçeğine
geçti arsanın karşısına yine
arsa oyulmuştu —ya da kazılmıştı—
kazılan yerlere uzun demirler atılmıştı
bir kişi kaldıramayınca bir demiri
onun yardımına koşuyordu öbürü
sonra üçü beşi derken hepsi
yeniyorlardı demiri
demir ve toprak yenildikçe
pazularının sertliğini duyuyordu Hayri
geçmişte yaşadığı bir gün gibi farkediyordu ama
pazular tek tek değil
hep birlikte ve hepsi
çileğin çilleri

bileycinin kıvılcımları
kuşların kış sıcaklığı gibi
bir gün annesinin dedesi de
böyle şeyler duymuştu belki
biraz uykuya benzeyen
kiraz tadında bir şey sanki.

biraz uzundu galiba
biraz zordu
sahipli ağaçlara benziyordu
buğusu ve her şeyi kendine bağlı
iki adam ellerinde teskereyle
—babasından öğrenmişti teskereyi
askerlik tezkeresi değil
inşaat teskeresi elbet—
karılmış harcı taşıyorlardı yukarı
tam bu sırada suların aktığını
bir çocuğun dondurma yediğini düşlüyordu Hayri
her şeyin en tazesi dururken içinde

ertesi gün yazdı
artık ne demeli
Hayri duramazdı
bir adamın sendelediğini görünce
koştu
teskerenin koluna yapıştı
sağ kolunda pazusu olanca güçlü
sol kolu onu geçme çabasında
katıldı
katılmanın sevincine ulaştı
sonra birden
eski evler ve eski çarşılar
bir daha eskidiler

pek abartma olmasın ama
Hayri akşama kadar çalıştı
asılsız bir hüzündü vardığı
varlığı
varla yok arasında
kiremit gibi bir duygu turuncu
kiremit taşıdı kum taşıdı
yoruldu çocuk uykusunda
—simit ve balon
ağacında zeytin
babasının kaşları
kumla kireçle karıştı—
hiç de kötü sayılmazdı oysa
dünyada bir şeylerin birbirine benzerliği
örneğin sendeleyen adamın yerini
bir başkasının hemen alıverdiği
sular da benzerlerdi birbirlerine
bazan ağaçlar da

bütün halılardaki güzelliği
bütün örgülerdeki güzelliği
uykusunda gördüğü bir çiçekle
farkediverdi birdenbire
—bu çiçek yarın açacak
koskoca bir tarih olacak
koskoca bir yatak
koskoca bir halı—
Hayri o halıda yuvarlandı durdu
—annesi uyandırmasa ne olurdu—
dördüncü kat bitti
adamlar —Hayri işçiler sözünü bilmiyor daha—
borular çıkardılar yukarı
sular kesildi
güneş çöktü

Hayri ansızın bir yunusu hatırladı
kendi derisi içinde terleyen
kendi derisine dar gelen
beşinci kata çıktı
beşinci kata çıktı
onikiye kadar saydı orda
doğruydu
gökyüzü dünya ve sokaklar
işte apaçıktı
tam
bilinen bir bilmece gibi
Hayri'nin önünden tirenler gemiler
elele çarçabuk hiç durmadan
hiç durmadan
bir limon gibi kendiliğinden
bir elma gibi tatlanarak
bütün elmalar gibi tatlanarak elbirliğiyle
Hayri'nin önünden

ertesi gün kıştı
sevgiye bir güzellemeydi yıl
bitmişti
Hayri yapıya baktı
tek başına ama
sevgileriyle yüklü:
kapılar ve pencereler takıldı
sıvalar ve boyalar yapıldı
yıldızlar ve bulutlar da takıldı
gün bir sevinç olarak bitti
Hayri de sevinçle titredi derinden
anladı
bu yapıda
onu yapanlar
oturacaktı

(1)

ali geldi ilk onu gördüm
akşamüstü haziranın beşi
sonra feyyazla süleyman
hüsnü yakut tekin lâle mustafa
kayhan
ve kardeşi
adını bilmiyorum
tayfun salim ve eczacı kerim
üçünde geldilerdi onlar başka
aliden sonra ahmet sonra suphi
küçük yakup öbür salim öbür mustafa
ekrem naci nihat kim varsa
meselâ overlokçu ibrahim
iktisattan selim
güneş bir çelik çizgi dışarda
atkestaneleri titreşir
doğrusu önce korktuk
sonra birer güçlü köşe tutup
baharda
oturduk
adam gibi konuştuk
ali küçük yakup ahmet selim
suphi taci hilmi ibrahim
battal deniz hüseyin
İsfahan'lı mustafa
marjinal hasan ve ölüm
binali —ağrılıydı galiba— ve cengiz
yani hepimiz

İHBAR

(2)

(ihbar (1)'i defterine çekip bana imzalatan adını bilmediğim genç kıza ve Sinan'a)

sözler dilimde gezer
başka ne kaldı
yıldım su borusu gibi dayanıklı olmaktan
başka ne kaldı

evet öyleydi adı adları
durmadan kitap okurlardı
yumrukları şimşir yürekleri maden
bir divriğide görmüştüm
bir de onlarda zaten
hepsinin başında kasket
başka ne kaldı
sözler dilimde gezer

evet öyleydi adı
adları
ormanı konuşmaya oturmuştuk
orman ki dünya ormanı
zıpkından aydınlıktan divriğiden

bak hasan n'olur bak
sen ben ömer
lütfüyle nuran polat sezer
şimdi öbürlerini hatırlamıyorum
ne kadar yakışırız bir fotoğrafa

benim sırtımda tabut
osmanın elinde mavzer
aşağı yukarı böyle
adı adları
unuttuğum yüzlerce kitap belki
belki o kadar tüfek
ne kadar yakışırdık değil mi hasan
öldürülmezsek

HAZIRLANDIN DİYELİM

hazırlandın diyelim bir yolculuğa
«bu, yalnızlığa da olabilir» diyor birisi
dayanıldı mısın bakalım
silahın nedir
ilkin asfalt ve beton
bir bakarsın önün-ardın su kesilir
yüzme de bilmezsin ayrıca

«çocukluktan kalma şeyler bunlar»
diyor matrağa düşkün biri
«nasıl olsa yenilir»
Oysa kavradığım her şeyin adını bilmek
biraz bunaltıyor beni
örneğin bir atom santralı projesi
Hollanda'daki bir caz konseri
öleceğimi biliyorum nasıl olsa
ama gölgemi önüme düşürüyor
güneş önümden gelirken
şaşırıyorum gövdemi

matrağa alışkınım aslında ama
ille kayayı delen incir,
suları aşan gemi!

SONSUZ VE ÖBÜRÜ

en değerli vakitlerinizi bana ayırdınız
sağolunuz efendim
gökyüzünün sonsuz olduğunu bana öğrettiniz
öğrendim
yeryüzünün sonsuz olduğunu öğrettiniz
öğrendim
hayatın sonsuz olduğunu öğrettiniz
öğrendim
zamanın boyutlarının sonsuzluğunu
ve havanın bazan kuşa döndüğünü öğrettiniz
öğrendim efendim

ama sonsuz olmayan şeyleri öğretmediniz
efendim
baskının zulmun kıyımın açlığın
bir yerlere kıstırılıp kalmanın susturulmanın
aşk mutluluğunun ve eski hesapların
aritmetiğin bile

bunları bulmayı bana bıraktınız
size teşekkür ederim

GÜZEL BİR AKŞAM

güzel bir akşam, kimseye sormadan
ikindisi tutarlı ve anlamlı
açık renkli yavaş kırılmadan
—bir akşam nasıl tutulur kırılmadan
böyle ince böyle görkemli
sonsuz gülüş kendi acısını da taşıyor yanında
utanıyorum yüzüm kızarıyor utançtan
yakın geçmişin bir tarihçisi olarak
karşılara bakıyorum durmadan

sürsün artık akşamın süsü ne yapalım
postacılar dolaşsın sokaklarda
hiç kimseye yazılmamış mektuplar için
adres var, ölü değil, ama yok olan

nasıl olsa önüne duramam bu hoyratlığın
o zaman sür ey akşamın süsü
ama ne kadar becerikli olursan ol
salt karanlığın yüzünden
öldüremezsin bir cengâver karabatağı

YALNIZ AT

yalnız at hep yalnız dolaşır
güneyi arar durmadan
bir gün güzün de geleceğini bilmeden
güz kıştan daha kıskançtır belirsiz renkleriyle
ürpertir onun yelesini
ama belki de ürkek bir beygirdir o
otların ve suların arkasında
gecesini kendi yapar belki

birden bir saat sesi

bu önce suyunu uyandırır
geçmiş adalarda kalan suyunu
bir ivme gibi kendiliğinden
olmadık otlakları dolaşırlar
tekbaşına ve hep birlikte
unutmak istedikleri şeyleri konuşurlar
boncuk ve zincir gibi
sonunda ikisinden biri

belki bahçelerden belki kokulardan anlıyor
söyle ona bir şey mi bitti

eyersizdir
pançosuz bir Meksikalı gibi

BAKIN ARTIK

bakın artık terör bitti
ne tüfek kaldı ne tabanca
bir uzunluk halinde her şey
her şey uyumla buluşuyor bir bakınca
soygun bitti kıyım bitti
ölüm bitti
—ölümün ömrü bir gün

nasıl olsa dayanırsın Oktay
—Oktay adı da pek yakışmıyor şiire ama
ne yapalım gerçek
ama bak terör bitti
ölüm usulca çekildi aramızdan
—ölümün ömrü bir gün
kişinin bir günlük özgürlüğü yüz lira
ceza yasalarında
sen enflasyonu hesaplayıp ikiyüz ver

böylece onurlanmış olursun bir daha
terör bitti ölüm bitti
—ölümün ömrü bir gün
galiba aşk ömür boyunca
ama ne dersin Oktay
biten başka bir şeyler var mı daha

GÜZ AVLANIP GİDİYOR

güz avlanıp gidiyor işte
ne bıldırcın ne ot ne o
güz avlanıp gidiyor
eski odalarda kararan örtülerde
her mekân çökerken bahçe bahçe
güz avlanıp gidiyor

sözgelimi ben
cennetteki payımdan ödüyorum
bu akşam saatinin mutluluğunu
hatırlarım susuz bir yaz geçmişti bir tarihte
herkesin bu yüzden bir yerlere göçtüğü
biz çok azdık bir yerlere göçemedik
olduğumuz yerde kaldık
yazın susuz geçtiği o tarihte
sonra bizi kaldırdılar oradan beni de
yol yalnızdı hayvanlar da biz de
bir baktık inanılmaz
her yanımız gece

demek ki güz avlanıp gidiyor
öyleyse sıra kimde

ÇORBA*

— Şehriban Kama için,
en içten saygıyla —

hacer'anım durmadan çoğalttı çorbayı
oysa çok sıcak yaz günleriydi, yalnızdık
denebilir ki çorbaya ne gerek vardı
zaten terliyorduk durmadan
ama nasıldır bilmiyorum
çorba garip bir kıvamla
yaz tadındaydı
yani kış gibi uygar, dokunaklı
sanki bozkırda mataraydı
dolu mu boş mu
onu bilemem

çorbayı içtik elbet
geçen yüzyılda bana benzeyen biri de
içmiştir elbet onun «usul ve füruu» da belki
bir tülbentin hafif yelde kuruduğunu düşleyerek
küçücük işhanı odalarında
küçücük lokantalarda
bir yalnız insanın elini ararken
bulduğunu sandığı sıcaklık
sürer gider çorba sıcaklığıyla
ağustosa karşın

---

* Bu şiir **Türk Dili** (Ocak 1982) dergisinde yayımlanmış. **Toplu Şiirler**'e konması unutulmuştur (Tomris Uyar).

ağustos
gidip dönen bir ad takvimde
daha doğrusu
sabahları gelip akşamları gider
— ve hep eylüle ulaşır nedense —
evlerin tenha saatlerinde
bıkkın saatlerinde
ne bungun ara sokakları Beyoğlu'nun
ne denizin akıl almaz çağrısı
büyük gürültü sessiz işler
sarışın masa saatlerinde
aşk umulmadık bir şeydir
sarışın masa saatlerinde

gündüz kendi ucuna varır
bütün anneanneler tetikte
    ya mumlar yanmazsa
    eskileri hatırlamak gerekli olur
    ...Şişli'de bir tarihte...
otobüslerle dolmuşlarla birlikte
mendiller kesme sürahiler
eski nişanlılar süren kocalar
    ...mendiller demiştim değil mi
    evet onlar
    yaz mevsimi bir akşamüstü rastgele
    sevildik nişanlılar
    oturmazlardı

hacer'anım eline sağlık çoğalt çorbayı
şeyi tazele
kim neyi isterse verme elinden
bildiğin gibi
gök gibi belki
hacer'anım
onu da koy
onu da

çığlık ne olur sonunda hacer'anım
kırılır
bir kentin ara sokaklarından toplanır kırıkları
toplanır ama birleştirilemez
bir denize bakarsm ya arada bir uzun süre
sonra bitince ona benzer bir şey

çoğalt hacer'anım çorbayı tazele
güz güneşi geldi gidiyor işte
inanır mısın hüzünlü bir aşk gibi
insanın bir mendil bile kalmıyor elinde

hacer'anım
bu yıl da iyisin değil mi

DİLEKÇESİ(***)

Urdu'ca bir ıslık çalınıyordu duydum
yalnız ama kararlı bir ezgi
oğluma söyledim şaşkınlıkla
— ıslığın dili yoktur, baba dedi

ama şu ıslık nece olursa olsun
Urdu'caydı kesinlikle
öbür dillerin hiçbiri değildi
derinden ve yalnızdı bilemem
«gel, tarihi yıkalım diyordu sanki
ya da yıkayalım» belki
anlayamadım doğrusu
ama dediği mutlak şuydu
«kaç unutulmaz günü vardır insanın
kaç unutulmaz yaz ve kış günü ömründe
kaç tane mutluluğu birer birer»
— ama baba ıslığın dili yoktur dedi (**)

şimdi düşünelim
sevgilim filan değil
serin gölgeler değil
terli sevişmeler de değil
işte bütün olmazlardan sonra
kar altında kalan bir pabuç mu
insanın şurası

o ıslık var ya Urdu'ca değil doğru
sadece tarihleri yıkalım diyor ona (*) kalırsa
«ama yıkayalım da olabilir»

(***) O da

(**) Galiba

(*) O, üçüncü tekil kişi değildir

peki yıkmayalım gücümüz yetmez zaten
yıkayalım olur peki
ama hangi görkemli suyla
denizden gelenle mi denize karışanla mı

ıslığı susturdum
çünkü ben çalıyordum, kestim
çünkü Urdu'cayı bilmiyordum
ama Urdu'ca beni biliyordu belki

apaydınlıktı ortalık
oğluma dedim ki samanlığı kapattım
kurtlara ve haydutlara
nasıl mı kapattım, gene Urdu'ca
yani becerebildiğim kadar, ıslıkla

SİZE OLMAYAN

sana olmayan özlem bir şeye benzemiyor
— bilinir ben yoğun içki severim
ne kavurucu ne umursanmaz ne de bir şey
kuyruksuz uçurtma gibi
sokaktan biri geçiyormuş gibi
başka bir özlemin öznesi sanki

aşk bazan imkânsız görünür kişiye
hepten biten birinden sonra
yeni bir duygu ilişkisi
ister inanın ister inanmayın
dayanılmaz bir hüzün verir insana
öyle bir hüzün
dağ başında bir otunki
— ömrümde rastladığımı varsaydığım
birtakım duyguları anlattımsa
bundan ne çıkar ki

bir de şu var elbet
Jale'nin özlemi nereye bilemem
bir özlemin saçmalığını eleştirerek
yalnız bir baharda bahar akşamında
akşamın kendisinden başka
nereye varabilirim ki
hangi erince hangi hangi
işte ne varsa bu
bütün elimdeki avucumdaki

ÇİÇEKÇİNİN YALANCILARI

çiçeğin çan biçimindeki tacı düştü
çan sesi çıkarmadı ama düştüğünde şaştım
sonra anladım çünkü geceydi düştüğünde
drezilya güzelim çiçek [1]
geceye saygısından mı
— üç gün gözledim düştü düşecek
geceye saygısından mıydı acaba
gecenin yalıtkanlığından mı yoksa
şiire uygun şeyler bulmak güçleşti galiba
dünya mı tükendi yeniden mi başlamalı şiire
örneğin bir sunanın soluklanışı
bunu anlatmak ya da
kimseye birşey demiyor dünyada
— yazarken bana bile demiyor garip

---

(1) Adı konusunda ben Erdal'ın yalancısıyım, o da elbet çiçekçinin. Yani şiire egzotik bir hava versin diye uydurmadım. Uydurdu ise çiçekçi uydurdu, sağolsun. Kim bilebilir dünyadaki bütün çiçeklerin adını. Bu çiçeği ilk ben görseydim dünyada, ona Drezilya demezdim, başka bir ad verirdim (pembeboynubükük gibi meselâ, artık sevmediğim hüzünden yana).
Drezilya'yı bir gece yemeğe (ya da yememeğe) gelirken Erdal, Samiye, İnci getirdi. Hangisinin elindeydi acaba? İnanılmaz birşey, şiirli sözü çok sevmem ama çaresiz:
— Sanki her şey gökten silkelenirken o da inmiş
gene çiçekçinin söylediğine göre
yerine yenisi çıkarmış düşenin
ama yeni çıkan pek benzemezmiş eskisine
daha az pembe olurmuş belki
daha az pembe ama daha dirençli
üstüne basılınca
ben bilmem çiçekçinin yalancısıyım

oysa ben bunları düşünürken
buzullar çatlıyor doruklarda
Taşlıtarla'da bir minibüs üç kişiyi eziyor
— ama o bana dedi ki (*)
bunlar en kötü alışkanlıklar
ekimle nisan arasında
şimdi yaşayanlar nasıldır peki
ve Hüseyin evine gidemiyor artık
— çünkü o üç kişi arasında
o zaman ver elini Taşlıtarla

şimdi güzelim drezilyanın ne ilişkisi
ne bağlantısı var bütün bunlarla
ama güzelim drezilyanın çanı ama o
düştüğünde çan sesi verecek
bir zaman gecenin tam ortasında

OTUZYEDİ GÜN KAÇ GÜNDÜR

— ama siz ne kadar sayarsanız o kadar

bu yaşta hakkım yok ki mutlu olmaya
her şey taze ve güzel
ve çılgın olmaya hazır
benim,
— ama her yaşta mutlu olmaya hakkı vardır insanın
peki, o zaman insanın kalbi nerededir
Atina'da mı, İskenderiye'de mi
İ. S. 1900'de Azapkapı'da mı İstanbul'da
—ama insan kalbinin içindedir
peki, ne yazdınız ne yaşadınız bu güne kadar
ne güzel şeyler mi
bütün olta balıkçıları ölüp gittiler
hiç bir şeyleri kalmadı hiç
olta misina kerteriz dümen
denizleri bile
— ama kerterizleri yoktu ki zaten

sigaranı mı sordun sönmüş şurda duruyor
sönmüş orda duruyor işte
— ama ne kadar ahşap ev varsa yakar yine de

---

(2) O, nisanla ekim arasında biridir

BAHARDA

hiç kararmış filân değilim
üstelik sevinçliyim tazeyim diriyim
karpuz taşıyan bir kamyon gibi aceleciyim
ama şunu kaç kişi hatırlar meselâ:
kanlı ellerini önlüğüne silip
kesimden sonra
güvercini düşünen memedali'yi
münihle nizip arasında

evet önümüz bahardır biliyorum
leylâklar açacak biliyorum
kiraz da çıkacak yakında
iyi şeyler söylemek de gerek biliyorum
sevgilim güzelim bir tanem biliyorum da
şimdilik bağışla.

ADI

.....
.....
.....
.....
..... (*)
inanmazsınız
«Bunlar bir yaz içinde oldu
Ben o zaman otuzbir yaşındaydım»

(*) ben gittiğimde satranç oynuyorlardı
hayır babam başkan değildi o zaman
ama ben onun oğluydum
yanımızdaki bahçede biri
iri güller yetiştiriyordu
ve inanılmaz şeyler olmuyordu
satrancı hangisi kazandı bilmiyorum
yazgökleri gece yarısına kadar uzuyordu
sonra evlendik işte

ARAMIZDAKİ

sevgilim sevgilim
kuzey sanrısı gibidir
geceyi beşe filân böler
sonra ayılar hüzünden ölmez
sevgilim sevgilim
açlıktan ölür onlar

işte bundan ötürü
hüznü artık bir ayıya bıraktım
sevgilim sevgilim
bir ayıya
ister ormanda kullansın
ister buzdağında

hayatın kutlu olsun sevgilim
ki sana değişe değişe aktım
kimi zaman bir japon gibi uykusuz kaldım
— uykusuz kalır mı onlar bilmem aslında —
sevgilim sevgilim
bir orman gibi çoğal aramızda
sen çoğal aramızda
şehirden bir çocuk olarak şurda burda
bir sabuntozu markasında köpürerek
çınarın tutsaklığını
ve menekşenin sevincini yaşa
sevgilim sevgilim
hüzüne yer var hayatımızda

DÖRTLÜLER

YEŞİL ÜSTÜNE

bir çocuğun

dalgın bir çocuğun düşüdür o
yeşil bir şey gibi gider gelir insana
o sorduğunuz neyse bana
işte o!

o koskoca

kim hatırlar o koskoca zamanı
denizlere yeşillere bile sığmayan
şimdi uzunca bir kutuda olmalıdır
yeşil gözlü kara sarı bir adamla

o

o, yeşili aldı o'na götürdü
o, ben mavi'yi isterim dedi
o, gitti döndü gene o'na
yeşil'den başka kalmamış dedi.

nerden

nerden aklıma geldi durup dururken
komser muavini Rahmi'nin intiharı
üstelik Yeşil Bursa'lıyken
gidip Afyonkarahisar'da

ADIN

adın
sonu gelmez bir tartışma
herkesin
bildiğinde direndiği bir yanılma
kutsal bir yanılma
ki çözümü
dünyanın son gecesinde
şimdilik kimsenin bilmediği

sayrıların ve sağlıklıların
eşit olduğu son gecesinde
kayanın en büyüğünün
en küçük taşla eşit olduğu gecesinde
sevmenin ya da sevmemenin
eşit olduğu gecesinde

o zaman öyle bir ses çıkarmak isterim ki
yoklukta bile kalsın...

yani ben öyle bir kediyim ki
gözlerim büyüyüp küçülmüyor
yani
sonsuzluğun acısını çekmiyorum.

AŞK İÇİN

aşk için söylediğim her şeyi bir daha söylerim
sakin mutsuz ya da yırtıcı
herkesin ağzındaki o sonsuz acı
belki de bundandır

nasıl ayrı yaşarım inandığım şeylerden
onları elbette bir daha bir daha söylerim
usul usul ve usla birlikte akıcı
kandır

aşk isterim, aşk olsun isterim
yaşamanın sonu ölümün başlangıcı
kıyılarda yürürüm, sindiririm kıyıları

of güçlü macun içine kat beni
kanım koyulaştırsın kırmızıyı
anadoluda bir yerden bir yere giden biri
belki bir kirazı hatırlar
bir denizi kesinlikle hatırlamaz
belki hepsini birden hatırlar da bilemez
ne zamandır

aşkolsun ne zaman
aşkolsun tiyatro geceleri
aşkolsun «bravo» sesleri
aşkolsun anadolu otobüsleri

aşkolsun bildiğim ışık
biz birden türeriz istanbulda ve heryerde
görünmez bir mutsuzluğu söyleriz
bilge kayalarla
çarpılan ebonitler
oluşturur tersliğimizi
ey canım, güzel yüzlüm
suyunda denizleri bulduğum
bilmediğim yerlerimdeki sancı
bana bir şey söyle güleyim
bir şey daha söyle
inandır

bir şey daha söyle istersen
beyaz olabilir
suya falan benzeyebilir
bir adaya benzeyebilir.

İÇİNDEKİLER

turgut uyar'ın kısacık yaşam öyküsü
turgut uyar şiiri
karikatür/*tan oral* 6
turgut uyar şiiri/*edip cansever* 7
turgut uyar şiiri'ne girerken/*tomris uyar* 8
türkiyem'e önsöz/*nurullah ataç* 11
o korkak geyik yavrusu/*fethi naci* 14
turgut uyar/*hüseyin cöntürk* 19
turgut uyar'ın girişimi/*cemal süreya* 22
tarih ve şiirimiz/*kemal tahir* 25
rüzgârda üşümemek/*doğan hızlan* 28
güldalı, dikenli ama güllü/*füsun akatlı* 31
turgut uyar'ın uzun öyküsü/*seyyit nezir* 47
turgut uyar'ın şiiri/*nermin menemencioğlu* 53
hiçbir şey biriktirmiyor/*refik durbaş* 60
ölüm nakarat olmayacak/*hulki aktunç* 64
bir çekişmenin anatomisi/*güven turan* 65
turgut uyar'ın büyük saati/*tuncer uçarol* 72
turgut uyar'a
varsa ölümün arifesi/*can yücel* 86
turgut uyar/*edip cansever* 86
turgut uyar/*cemal süreya* 87
bir şair ne zaman ölür/*salâh birsel* 88
turgut uyar/*nurer uğurlu* 88
musırrız/*seyyit nezir* 89
turgut uyar'la konuşmalar
şiirden hayata/*atilla özkırımlı* 90
şaireneye karşı/*tomris uyar* 98
hangi soruyu niye/*fatih özgüven* 103
turgut uyar ve şiiri/*sennur sezer* 108
bilinçli taraflılık/*enver ercan* 112
kendini anlatıyor
ben/*turgut uyar* 118
«vaiz sokak»/*turgut uyar* 119
yaşamında ilkler/*turgut uyar* 122
şiir günlüğü/*turgut uyar* 129
turgut uyar'ın yazılarından seçmeler
ilkin cesaret 142
ozanın işi 144
şiir üstüne 146
her çağda yenilenen 149

yenide aranması gereken 151
çıkmazın güzelliği 153
efendimiz acemilik 154
pazar postası mektupları 158
seçme şiirler
yad 178
arz-ı hal'den 179
türkiyem'den 180
dünyanın en güzel arabistanı'ndan 183
tütünler ıslak'tan 194
her pazartesi'den 199
divan'dan 209
toplandılar'dan 215
kayayı delen incir'den 227
dün yok mu'dan 235
son şiirler
çorba 240
dilekçesi 243
size olmayan 245
çiçekçinin yalancıları 246
otuz yedi gün kaç gündür 248
baharda 249
adı 249
aramızdaki 250
dörtlüler yeşil üstüne 251
adın 252
aşk için 253

*
**

Broy Şiir Yayın Merkezi, Nuruosmaniye Cad. 9-2, Cağaloğlu, İstanbul, 522 91 25 • Broy Yayınları: 2 • Şiirimizin Ustaları: 1 • Yönetim Müdürü: Emin Yılmaz • Yayın Yönetmeni: Seyyit Nezir • Kapak düzeni: Ferit Erkman • Kapak ve fotoğraf baskısı: Reyo Basımevi 520 55 41 • Dizgi-Baskı-Cilt Özdem Kardeşler Matbaası, 526 77 87

Turgut Uyar

SONSUZ VE ÖBÜRÜ

Halbuki acemilik. Efendimiz acemilik. Bir taş alacaksınız. Yontmaya başlayacaksınız. Şekillenmeye yüz tutmuşken atacaksınız elinizden. Bir başka taş, bir başka daha. Sonunda bir yığın yarım yamalak biçimler bırakacaksınız. Belki başkaları sever tamamlar. Ama her taşa sarılırken gücünüz, aşkınız, korkunuz yenidir, tazedir. Başaramamak endişesinin zevkiyle çalışacaksınız.

Gelin böyle yapın demiyorum. Durduğum yerde kalmaktan korkuyorum. Şiir bir sanat olayı değildir. Bir yaşama çabasıdır önce. Yaşadığımıza tanıklık eder. Her gün yeni bir dünya içinde, her gün yeniden ve başka etkilerle duygulanan insan, her gün bunları yeni biçimlerle söylemelidir.

Turgut Uyar, 1956

Yaşadığım çok kötü günler, yaşadığım anlardaki yoğunluğunu yitirdi. Yaşadığım iyi günleri de unutmuşum. Sonuç: anlamsız bir ortalama. Neden de galiba hep tek başına yaşamaya zorlanmam. Toplumsal düzen gereği, mutluluğu tek başına aramam. Bin türlü (ve hâlâ süren) hesaplı kargaşadan tek başına çıkabileceğim konusunda şartlandırılmam.

Benim için ve benim durumumda olanlar için nerden bakılsa önemli olan sonuçtur. Anlık mutluluklar (mutsuzluklar birikir) birikmiyor.

Turgut Uyar, 1976

Turgut Uyar'ın soluklu, uzun dizeli, düzyazı görünümlü şiiri, din kitaplarını çağrıştıran havasıyla, öyküsünü anlatışıyla, yücelik duygusu veren bir şiirdir. Anlamsızlık bir yana, kapalı da olmayan bu şiir, anlatım özellikleri, şiirleştirme yöntemleri nedeniyle İkinci Yeni akımı içinde düşünüldü. ... İkinci Yeni akımı içinde anlamı kesinlikle rastlantıya bırakmayan tam tersine, imgelerle, kapalı söyleyişlerle anlamı derinleştirmeye, yoğunlaştırmaya çalışan bir şair olarak yer aldı. Şiiri hep içerikte aradı. Toplumsal sorunlara yönelişi de, şiirin bütünlüğü içinde hiç yadırganmayan bir görkemlilikte ürünler getirdi.

Memet Fuat